

193.5.20

ΙΣΤΟΡΙΑΙ
ΔΙΑ ΤΗΝ ΜΕΣΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΝ

№ 66

Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ — Α. ΛΑΖΑΡΟΥ

Τάξις γ.

ΡΩΜΑΪΚΗ - BYZANTINΗ

Μέχρι τῆς Μακεδονικῆς Δυναστείας.

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΚΤΗ

99037
Αριθ. ἀδείας κυκλοφορίας 19.11.37

Τιμὴ ἄνευ βιβλιοσήμου	Δρ. 56.70
Ἄξια βιβλιοσήμου	> 22.70
Πρόσθετος φόρος Ἀναγ. Δανείου ..	> 6.80
Συνολικὴ τιμὴ Δραχ. 86.20	

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ
52 — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ — 52

1937

18588

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ
Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου
Θεσσαλονίκης

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ
Καθηγητοῦ τῆς Βορβανείου
Προτύπου Σχολῆς

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ

μέχρι τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας

Έγκεκριμένη διὰ μίαν πενταετίαν 1932—1937

BIBLIOGRAPHOPOLEION

ΜΕ ΠΟΛΛΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ ΚΑΙ ΧΑΡΓΑΣ

EN TRIPOLEI

GYMNASIOU

ΣΤ΄ ΕΚΔΟΣΙΣ

185 φωτογραφία από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

38

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν ύπογραφὴν τοῦ συγ-
γραφέως καὶ τὴν σφραγῖδα τοῦ ἐκδότου.

Μαργύρη

ΜΕΡΟΣ Α'

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΠΟ ΤΗΣ ΥΠΟΤΑΓΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΟΡΙΣΤΙΚΗΣ ΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ (146 π. Χ. — 395 μ. Χ.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ

Η ΡΩΜΗ ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 2ου Π.Χ. ΑΙΩΝΟΣ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος ἡ Ρώμη ἔχει κυριαρχήσει ὅριστικῶς εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν καὶ ἔχει ἀναπτυχθῆ εἰς μεγάλην παγκόσμιον δύναμιν.

Τὴν ὑπεροχὴν αὐτὴν ἔξησφάλισε κατόπιν μακρῶν ἀγώνων, οἵ δποιοι διήρκεσαν πολλὰς ἑκατονταετηρίδας καὶ παρουσίασαν τρεῖς φάσεις.

Οἱ Ρωμαῖοι ἔξεκίνησαν ἀπὸ τὸ μικρὸν Λάτιον καὶ διὰ νὰ ἐκτείνουν τὴν ἔξουσίαν των, ἐχρειάσθη νὰ πολεμήσουν πρῶτον μὲ τοὺς τραχεῖς καὶ πολεμικοὺς δρεινοὺς κατοίκους τῆς Μέσης Ἰταλίας καὶ κατόπιν μὲ τοὺς Ἕλληνας τῆς Κάτω Ἰταλίας. Εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν ἐπεκράτησαν οἱ Ρωμαῖοι καὶ ἐστερέωσαν τὴν ἔξουσίαν των ἐπὶ τῆς Ἰταλίας (272 π. Χ.).

Σημαντικὴ δύναμις εἰς τὴν ἔηραν ἡ Ρώμη στρέφει τὴν προσοχὴν τῆς τώρα πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἔρχεται μοιραίως εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς Κυρχηδονίους, οἵ δποιοι ἀπὸ τοῦ 4ου αἰῶνος ἔξουσίαζον τὴν Δυτικὴν Μεσόγειον. Ἀπὸ τὴν πάλην, ἡ δποία διήρκεσε περισσότερον ἀπὸ ἑτη (264-146)

ἔξηλθε νικήτρια ἡ Ρώμη, ἐνῶ ἡ περίφημος φοινικικὴ ἀποικία,
ἡ Καρχηδόν, ἔξηφανίσθη.

Απὸ τότε ἡ Ρώμη ἐλαβε θέσιν μεταξὺ τῶν μεγάλων δυ-
νάμεων τῶν χρόνων αὐτῶν, τῆς Μακεδονίας, τῆς Συρίας, τῆς
Αἰγύπτου, καὶ αἰσθανομένη τὴν ὑπεροχήν της ζητεῖ νὰ κανο-
νίσῃ τὴν πολιτικὴν τῶν κρατῶν αὐτῶν συμφώνως πρὸς τὰ
συμφέροντά της. Τοῦτο τὴν ἔφερεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὰς δυ-
νάμεις τῆς Ἀνατολῆς. Εἰς τὴν σύγκρουσιν αὐτὴν ἡ Ρώμη βλέ-
πει τὴν ἀδυναμίαν των καὶ σχηματίζει σχέδια κατακτητικά.
Αὐτὸς εἶναι ὁ λεγόμενος ο ω μ α ᾧ κ ὥ σ ἴ μ π ε ο i α λ i σ μ ὄ σ·

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἡ Ρώμη ἔγινε κυρία τῆς Μακε-
δονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐταπείνωσε τὸν βασιλέα τῆς Συ-
ρίας. Εἰς τὴν Δύσιν ἔξουσίασε τὴν Ἰσπανίαν, ἐκνοίενσε τὴν
ἐντεῦθεν τῶν "Ἀλπεων Γαλατίαν, δηλαδὴ τὴν σημερινὴν" Ἀνω
Ἴταλίαν, καὶ ὑπέταξε τὴν Νότιον Γαλατίαν, ἡ δοπία ἔξησφά-
λιζε τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὴν Ἰσπανίαν. Αὐταὶ εἶναι αἱ Με-
γάλαι κατακτήσεις.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Ρώμη ἵδρυσεν ἐκτεταμένον κρά-
τος, ἔνα μέγα imperium ὅπως ἔλεγον οἱ ἴδιοι οἱ Ρωμαῖοι. Αἱ
κατακτήσεις ὅμως εἶχον σοβαρωτάτας συνεπείας διὰ τὴν Ρώ-
μην. Ἐφεραν βαθεῖαν μεταβολὴν εἰς τὴν ζωὴν τῶν Ρωμαίων
καὶ ἔθεσαν μεγάλα κοινωνικὰ προβλήματα.

Noch

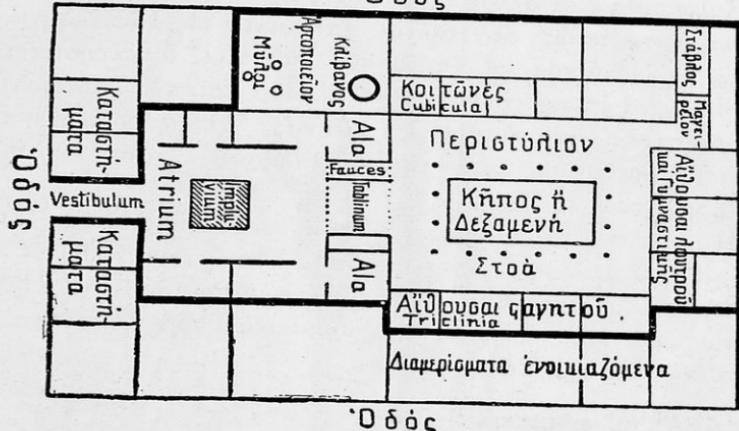
Η ΡΩΜΗ ΚΑΙ Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Αἱ μεγάλαι κατακτήσεις είχον πολὺ σοβαρὰς συνεπείας
διὰ τὴν Ρώμην. Εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνα-
τολῆς οἱ Ρωμαῖοι ἐγνώρισαν ἀπὸ πλησίον τὸν ἐλληνοανατολι-
κὸν πολιτισμόν, ἐγοητεύθησαν ἀπ' αὐτὸν καὶ ἐμιμήθησαν τὰ
καλὰ καὶ τὰ τρωτά του. Ἀλλ' ἡ ἀπότομος εἰσροή ἔνων συ-
νηθεῖσῶν καὶ ἐθίμων ἥλλαξε τὸν χαρακτῆρα τῆς ορωμαϊκῆς ζωῆς.
Αὐτὴ ἦτο ἡ ἐκδίκησις τῆς Ἑλλάδος, ὅπως εἴπαν. "Ο ορωμαῖος
ποιητὴς Ὁράτιος, ἐγραψεν ἀργότερον: 'Ἡ ἡ τη μένη την Ἐλ-
λὰς ὑπέταξε τὸν τραχὺν κατακτήσεις.

Ο ἐλληνισμὸς εἶχεν ἀρχίσει νὰ εἰσέρχεται εἰς τὴν Ρώμην
ηδη ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν Τυρρηνῶν. Ἀργότερα αἱ ἐλληνι-

καὶ ἀποικίαι τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος καὶ τῆς Σικελίας ἐμύησαν τοὺς Ρωμαίους εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Ἀλλ' ὁ ἔλληνισμὸς κυρίως εἰσέδυσεν εἰς τὴν Ρώμην ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος. Πλῆθος Ἑλλήνων κατέκλυσε τότε τὴν

Ο δός

Ο δός

Σχέδιον ἑλληνορρωμαϊκῆς οἰκίας

Ἄπὸ τὸν συνδυασμὸν τῆς ρωμαϊκῆς μὲ τὴν ἑλληνικὴν οἰκίαν προήλθεν ἡ ἑλληνορρωμαϊκὴ κατοικία. Εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ σχεδίου εἶναι ἡ πρόσοψις, εἰς τὸ μέσον ἡ εἴσοδος καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη καταστήματα. Τὸ πρῶτον διαμέρισμα, εἰς τὸ ὅποῖον εἰσερχόμεθα, εἶναι τὸ atrium, μία αὐλὴ δηλαδὴ μὲ δεξαμενὴν εἰς τὸ μέσον (impluvium), εἰδος στέρνας διὰ νὰ μαζεύῃ τὰ νερά τῆς βροχῆς. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ εἶναι δωμάτια. ὁ φοῦρνος, ὁ μύλος κλπ. Ἀπέναντι εἶναι τὸ tablinum, ἡ αἴθουσα δηλαδὴ τῆς υπόδοχης. Ἀπὸ τὸ tablinum εἰσερχόμεθα εἰς μίαν εὐρύχωρον αὐλὴν μὲ κίονας καὶ στοάς, ἡ δοπία λέγεται περὶ στολον. Πέριξ τοῦ περιστύλου εἶναι τὰ κυριώτερα δωμάτια τῆς κατοικίας, δωμάτια ὑπνου, φαγητοῦ, βιβλιοθήκη, λουτρὰ κλπ. Εἰς τὸ μέσον εἶναι κῆπος συνήθως πολυτελῆς μὲ συντριβάνι καὶ ίχθυοτροφεῖον.

¹ Ιταλίαν. ² Άλλοι μετεφέρθησαν ὑπὸ τῆς βίας τοῦ πολέμου ὃς αἰχμάλωτοι, ἄλλοι πάλιν μὲ τὴν ἔλπιδα καλυτέρας τύχης ἐγκατεστάθησαν ἵδιως εἰς τὴν Ρώμην ὃς ὑπηρέται, μάγειροι, ἥθοποιοί, μάντεις, ιατροί, διδάσκαλοι, γραμματικοί, φήτορες

κιλπ. Αἱ ρωμαῖκαι οἰκογένειαι ἀπέκτησαν τὴν συνήθειαν νὰ μεταχειρίζωνται ἔλληνας γραμματεῖς διὰ τὰς ὑποθέσεις των. Οἱ Ἑλληνες ἐξέπληττον τοὺς νικητὰς μὲ τὴν εὐστροφίαν τοῦ πνεύματος καὶ τὰς μεγάλας δεξιότητας, πράγματα ἄγνωστα εἰς τοὺς τουχεῖς Ρωμαίους.

Πολυάριθμοι ἔξ ἄλλου ἦσαν οἱ Ρωμαῖοι, οἱ δποῖοι εἴτε ὡς ἐμποροὶ, εἴτε ὡς στρατιῶται, ἐπήγαινον εἰς τὰς ἔλληνικὰς χώρας, καὶ ἀργότεροι οἱ ἐπιφανεῖς Ρωμαῖοι ἀπέκτησαν τὴν συνήθειαν νὰ ἐπισκέπτωνται τὴν Ἑλλίδα καὶ τὴν Ἀνατολήν. Ἡ διαμονὴ ἐπὶ τινα καιρὸν εἰς Ἀθήνας, Ἀλεξάνδρειν ἢ τὴν Ρόδον ἐθεωρεῖτο ὡς ἀνακαίον συμπλήρωμα πάσης ἐλευθερίας μορφώσεως.

Ἡ μεγάλη αὐτὴ κίνησις ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀντιστρόφως εἰχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν βαθεῖαν μεταβολὴν εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὸν βίον τῶν Ρωμαίων. Ἀληθῆς ἐπανάστασις ἔγινε τότε εἰς τὴν θρησκείαν, τὴν λογοτεχνίαν, τὴν τέχνην, τὰ ἥθη κτλ.

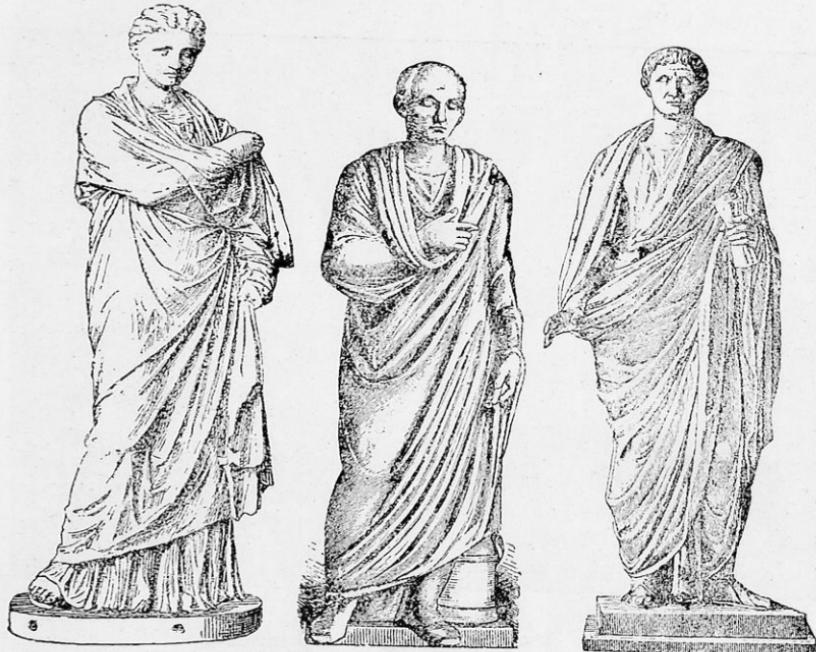
ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Οἱ Ρωμαῖοι ἐθαμβώθησαν ἀπὸ τὸ κάλλος καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς ἔλληνικῆς θρησκείας. Τὰ ἔξ ἀργίλου εἰδώλια τῶν θεῶν τοῦ Λατίου ἐφαίνοντο τώρα πολὺ χονδροειδῆ ἐμπρός εἰς τὰ ἀπὸ μάρμαρον καὶ ὅρείκαλκον ἀγάλματα τῶν ἔλληνικῶν θεῶν. Ἡ ρωμαϊκὴ μυθολογία ἥτο πολὺ πτωχὴ καὶ νηπιώδης παραβαλλομένη πρὸς τοὺς πλήρεις ζωῆς καὶ κάλλους μύθους τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ρωμαῖοι ἥρχισαν νὰ στενοχωροῦνται διὰ τοὺς ταπεινοὺς θεούς των καὶ ἥθελησαν νὰ τοὺς ἐξυψώσουν καὶ νὰ τοὺς ταυτίσουν μὲ τοὺς ἔλληνικούς Διηγήθησαν κατόπιν τὰς περιπετείας καὶ τοὺς ἔλληνικούς μύθους καὶ παρέπιν τὰς περιπετείας καὶ τοὺς ἔλληνικούς μύθους καὶ παρέστησαν τοὺς θεούς των μὲ μορφὴν ἔλληνικήν. Συγχρόνως ἥρχισαν νὰ εἰσάγουν καὶ θεοὺς ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Κυβέλην ἀπὸ τὴν Φρυγίαν, τὸν Σέραπιν καὶ τὴν Ἰσιδανήν παρέστησαν τοὺς θεούς των μὲ μορφὴν ἔλληνικήν.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἐπὶ πολὺν χρόνον οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἐκαλλιέργουν τὰ γράμ-

ματα. Ἡ πραγματικὴ λογοτεχνία ἥδη ιστορία νὰ γεννᾶται εἰς τὴν Ρώμην, ἀφότου οἱ Ρωμαῖοι ἥλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς Ἕλληνας. Διὰ τοῦτο τὰ πρῶτα ἔργα τῆς λατινικῆς ποιήσεως καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου ἦσαν μιμήσεις ἑλληνικῶν ἔργων καὶ πολλάκις μεταφράσεις αὐτῶν.

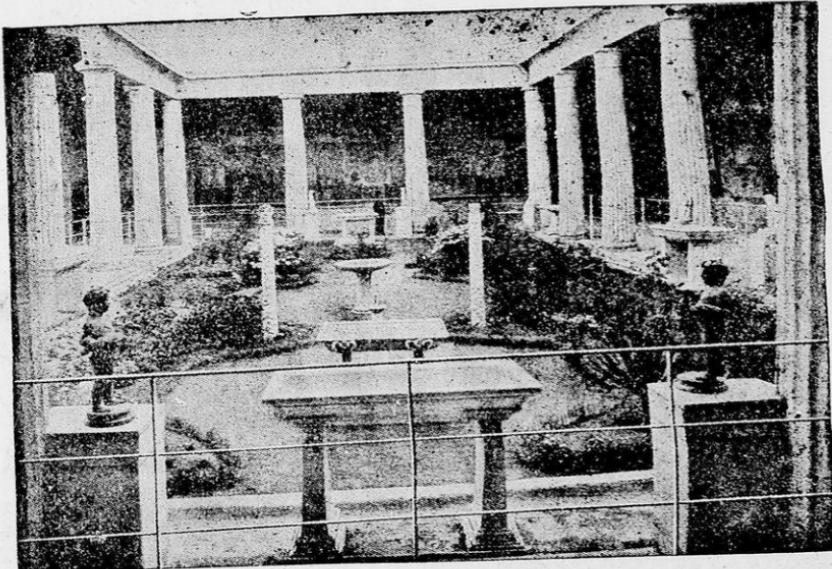

Ρωμαϊκὴ ἐνδυμασία

Ἡ ἐνδυμασία τῶν Ρωμαίων ἀπετελείτο ἀπὸ χιτῶνα (tunica) καὶ ἐπανωφόριον (toga). Ἐπίσης καὶ αἱ γυναικεῖς ἐφόρουν χιτῶνα καὶ ἐπάνω ἐτύλισσον ὡς ἐπανωφόριον ἔνα τετράγωνον ὄφασμα, τὸ δοποῖον ὀνομάζετο palla.

Οἱ Δίβιοι Ἀνδρόστικοι. Ἑλλην ἐκ Τάραντος, μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν τὴν Οδύσσειαν. Οἱ πρῶτοι μεγάλοι συγγραφεῖς ἦσαν δύο κωμικοὶ ποιηταὶ **Πλαστος** (254; -184) καὶ **Τερέντιος** (184; -159) καὶ ὁ ἐπικός **Ἐννιος** (253-169), ὁ δοποῖος εἰς μίαν ἔμμετρον ἴστορίαν τῆς Ρώμης φιλοδοξεῖ νὰ φθάσῃ τὸν Ὁμηρον.

‘Ο πεζὸς λόγος ἀκόμη δὲν εἶχεν ἀναπτυχθῆ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς. Τὰ πρῶτα μάλιστα πεζὰ δοκίμια ἐγράφοντο εἰς τὴν Ἑλληνικήν. Πρῶτος δὲ *Κάτων δι τιμητῆς* ἔγραψε τὸ Ἰστορικόν του σύγγραμμα εἰς τὴν λατινικήν. Σημαντικὴ ἦτο δὲ πρόσδοση εἰς τὴν ὁρτορικήν. Οἱ πολιτικὸς βίος τῆς Ρώμης παρεῖχε

Τὸ περίστυλον καὶ ὁ κῆπος

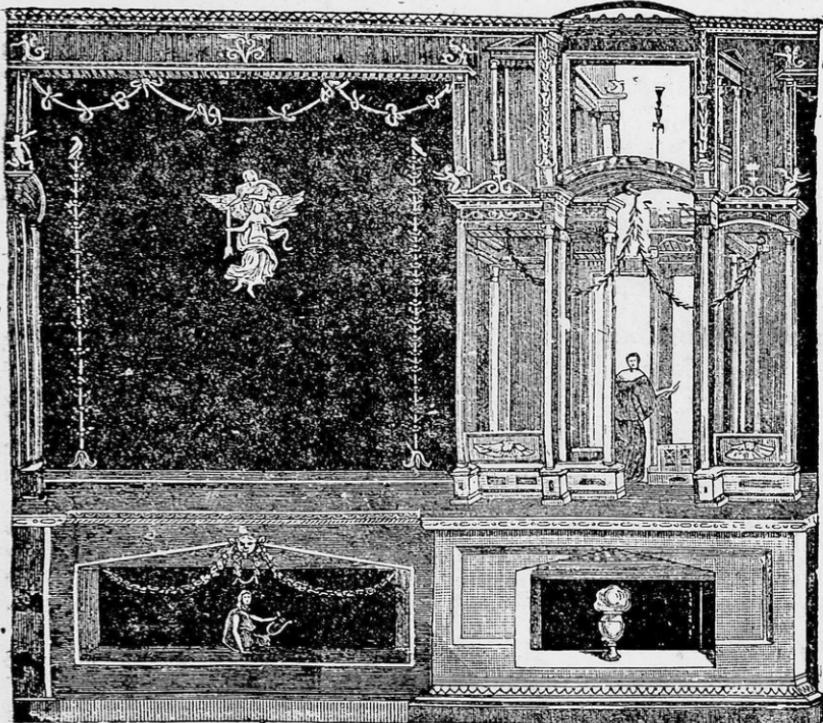
ἀνυπαράστασις οἰκίας τῆς Πομπηίας

Εἰς τὴν εἰκόνα βλέπομεν τὸ περίστυλον καὶ τὸν κῆπον οἰκίας ἀπὸ τὰς κομφοτέρας οἰκίας τῆς Πομπηίας. Οἱ τοῖχοι τῆς στοᾶς καὶ τῶν δωματίων εἰναι στολισμένοι μὲ πλουσίας τοιχογραφίας.

πολλὰς εὐκαιρίας εἰς τοὺς ἀρχοντας, τοὺς ὑποψηφίους καὶ τοὺς δικηγόρους νὰ διμιουρῆν καὶ ἥσαν εὔνοϊκώτατοι οἱ ὅροι διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὁρτορικῆς τέχνης. Ἀλλ' ἐπὶ πολὺν χρόνον δὲ οι ωμαϊκὴ ορτορεΐα ἦτο ἀπλῆ καὶ ἀτεχνος. Ἀργότερα δημως ἡ οχιστε μεγάλη κίνησις ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν. Ἐλληνες ορτοροδιδάσκαλοι ἐδίδασκον εἰς τοὺς Ρωμαίους τὴν τέχνην καὶ μετ' ὅλιγον ἀνεδείχθησαν εἰς τὴν Ρώμην ἀξιόλογοι ορήτορες

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Οἱ Ρωμαῖοι ἡγάπησαν περισσότερον τὴν ἐλληνικὴν τέχνην. Πολλοὶ στρατηγοί, οἱ δποῖοι ἔξεστράτευσαν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐσύλησαν τοὺς ναοὺς καὶ τὰς οἰκίας τῶν Ἰδιωτῶν καὶ

Τοιχογραφία Πομπήιας

Αἱ τοιχογραφίαι τῆς Πομπήιας εἰναι ἀπὸ τὰ κομψοτεχνήματα τῆς ἀρχαιότητος καὶ μᾶς δίδουν μίαν ἰδέαν τῆς ἐλληνικῆς ζωγραφικῆς. Οἱ ζωγράφοι τῆς Πομπήιας παριστάνουν εἰς τοὺς τοίχους οἰκοδομήματα μὲ μυθολογικάς σκηνάς καὶ προσπαθοῦν νὰ δώσουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι βλέπομεν αὐτάς ἀπὸ παράθυρον ἢ ἄνοιγμα τοῦ τοίχου ἔξω εἰς τὸ ὑπαίθρον

μετεκόμισαν εἰς τὴν Ρώμην πολλὰ ἔργα τῆς ἐλληνικῆς γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς, μὲ τὰ δποῖα ἐκόσμησαν τὰς οἰκίας

των. Τοῦτο ἐντὸς δὲ λίγους ἔγινε συρμὸς καὶ οἱ πλούσιοι Ρωμαῖοι ἡμιλλῶντο νὰ ἔχουν συλλογὴν ἀπὸ ἔργα τέχνης εἰς τὴν οἰκίαν των.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐθαύμασαν καὶ ἥγάπησαν τὴν τέχνην τῆς ἐποκῆς των, δηλαδὴ τὴν ἑλληνιστικὴν τέχνην μὲ τὴν προσπάθειάν της νὰ ἀπομιμηθῇ τὴν φύσιν, μὲ τὸ πάθος, τὰς πολυτελεῖς καὶ περιτέχνους διακοσμήσεις τὰ μωσαϊκὰ καὶ τὰ ἀνάγλυφα.

Ἄπὸ τότε δὲν εὐχαριστοῦνται πλέον μὲ τοὺς ἔυλίνους ναοὺς των, κτίζουν ναοὺς κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς χρυσοὺς καὶ κοσμοῦν τὰ κτίρια των μὲ μωσαϊκά. Τὴν ἐποκὴν αὐτὴν κατεσκευάσθησαν πολλὰ ἔργα, ίδιως εἰς τὴν ἀγοράν, τῶν δποίων οἱ ἀρχιτέκτονες ἥσαν "Ἐλληνες" Η πρώτη ρωμαϊκὴ τέχνη ἦτο κυρίως ἑλληνικὴ μεταφυτευθεῖσα εἰς τὴν Ρώμην.

ΣΚΙΠΙΩΝ ΑΙΜΙΔΙΑΝΟΣ

Μεγάλην ὕβρισιν εἰς τὴν νεωτεριστικὴν αὐτὴν κίνησιν ἔδωκαν μερικοὶ ἄνδρες ἔξαιρετικῆς μορφώσεως καὶ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα. Μεταξὺ αὐτῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχει δὲ Σκιπίων Αἰμιδιανός. Ὁ Σκιπίων ἥγάπα τοὺς λογίους καὶ τοὺς καλλιτέχνας καὶ ἐσκημάτισε πύκλον φιλολογικὸν καὶ καλλιτεχνικόν, εἰς τὸν δποῖον διεκρίνοντο δὲ στωικὸς φιλόσοφος Πατρίτιος δὲ Ρόδιος, δὲ Πολύβιος, βαθὺς ἴστορικὸς μὲ ἀξιοθαύμαστον πλοῦτον στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν γνώσεων, δὲ κωμικὸς Τερέντιος, δὲ νομομαθῆς Μανίλιος κ.ἄ.

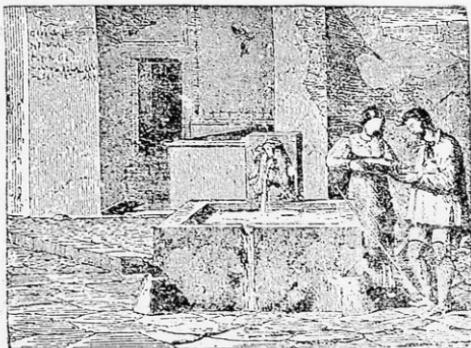
Άλλ' ἡ μεγάλη μᾶξα τοῦ λαοῦ ἔμενεν ἀσυγκίνητος ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν ὥραιά τητα καὶ εὔρισκε τέρψιν εἰς τὰ χονδροειδῆ θεάματα. Διηγοῦνται δὲ μίαν ἡμέραν, ἐνῶ ἐπαιέζετο κωμῳδία τοῦ Τερεντίου, οἱ θεαταὶ ἐγκατέλειψαν τὸ θέατρον, διότι ἤκουσαν ἔξω νὰ διαλαλοῦν δὲ τὸ ἔφθασε περίφημος σχοινοβάτης.

Η ΠΘΛΥΤΕΛΕΙΑ

Οἱ τραγεῖς καὶ πτωχοὶ Ρωμαῖοι ἔμειναν κατάπληκτοι ἀπὸ τὸν πλοῦτον τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὸν ἄνετον καὶ πολυτελῆ βίον. Τὸν πλοῦτον καὶ τὰς συνηθείας αὐτὰς ἐφρόντισαν νὰ μετα-

φέροουν εἰς τὴν Ρώμην. Ὅτιον οἱ Ρωμαῖοι ἔδειξαν διαγωγὴν νευπλούτου, διότι ὁ νέος τρόπος τῆς ζωῆς ἦτο μᾶλλον ἐπίδειξις καὶ σπατάλη παρὰ βαθυτέρᾳ κατανόησις τῆς τέχνης καὶ τῆς ἀξίας τῆς λεπτοτέρας ζωῆς.

Τὰς παλαιὰς ἀπλᾶς οἰκίας ἀντικατέστησαν μὲν νέας πολὺ τελεστέρας ἀπὸ μάρμαρον κατὰ τὸ σχέδιον τῶν ἀθηναϊκῶν καὶ κορινθιακῶν οἰκιῶν. Ἡ ἐνδυμασίᾳ τῶν Ρωμαίων δὲν μετεβλήθη, ἀλλὰ τὸ χονδροειδὲς μάλλινον ὑφασμα ἀντικατέστησαν μὲν λεπτούφαντα ἐνδύματα καὶ ἐφρόντισαν νὰ πτυχώνουν τὸ ἴματιον κατὰ τὸν Ἑλληνικὸν συρμόν. Μεγαλυτέρα ἦτο ἡ πολυτέλεια εἰς τὸν ἴματισμὸν τῶν γυναικῶν, αἵ δποιαι ἀνεζήτουν τὰ λεπτότερα καὶ διαφανέστερα ὑφάσματα. Εφόδουν πλῆθος κοσμημάτων, δακτυλίδια, βραχιόλια, περιδέραια, ἐνώπια κτλ.

Μία δημοσία κρήνη εἰς Παμπηίαν

Ἄλλὰ περίφημος ἔγινεν ἡ πολυτέλεια τοῦ φαγητοῦ. Οἱ τόσον λιτοδίαιτοι Ρωμαῖοι κατήντησαν μανιώδεις γαστρίμαργοι καὶ τὸ ἐλάττωμα αὐτὸ παρέμεινε μέχρι τέλους τῆς ζωμαϊκῆς ἵστορίας τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἀνωτέρας κοινωνίας. Ἐπεζήτουν τὰ πλέον σπάνια καὶ πολυδάπανα φαγητά καὶ τὸν ἀρωματωδεστέρους καὶ σπανιωτέρους οἶνους τοῦ κόσμου, τὰ δὲ ποσά, τὰ δποῖα ἔξωθενον διὰ τὰ συμπόσια, ἥσαν μυθώδη. «Ο μάγειρος, λέγει ὁ Τίτος Λίβιος, δ δποῖος ἔθεωρεῖτο δ ἔσχατος τῶν δούλων, ἀπέβη προσωπικότης καὶ τὸ ἐπάγγελμά του ἔφθασεν εἰς μεγάλην περιωπήν».

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ

Ἄλλος ἡ μεγάλη πολυτέλεια ἔφερεν ὅχι μόνον καταστρεπτι-

κήν μαλθακότητα, ἀλλὰ καὶ πλῆθος ἀπὸ ἀλλα ἐλαττώματα. Αἱ παλαιαὶ ρωμαϊκαὶ ἀρεταὶ ἐθεωρήθησαν χονδροειδεῖς καὶ γελοῖαι. Ὁλοὶ ἐφρόντιζον νὰ πλουτήσουν, διὰ νὰ ἐπαρκοῦν εἰς τὰς δατάνας τοῦ νέου βίου, καὶ πρὸς τοῦτο κανὲν μέσον δὲν ἐθεώρουν ἀθέμιτον. Αἱ οἰκογενειακαὶ ἀρεταὶ τῶν Ρωμαίων ἔξηφανίσθησαν εἰς τὴν νέαν ἀριστοκρατίαν, τὰ διαζύγια ἐπληθύνθησαν. Ἐπίσης ἥρχισαν νὰ φαίνωνται τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς πολιτικῆς διαφθορᾶς. Οἱ πολῖται ἐπώλουν τὴν ψῆφον καὶ ἡ ἐκλογικὴ διαφθορὰ ἐγενικεύθη.

Ἐναντίον τῆς καταστάσεως ἥρχισαν νὰ ἔξεγείρωνται πολλοὶ Ρωμαῖοι καὶ ἐδημιουργήθη ζωηρὰ ἀντίδρασις κατὰ τῶν νεωτερισμῶν. Ἀρχηγὸς τῆς ἀντιδράσεως καὶ συγχρόνως ἀντιπρόσωπος τοῦ συντηρητισμοῦ τῆς Ρώμης εἶναι ὁ περίφημος Κάτων ὁ τιμῆτης.

Οἱ Κάτων ἦτο μικρὸς Ἰδιοκτήτης ἀπὸ τὴν Σαβίνην ἐγκατασταθεὶς εἰς Ρόμην. Ἐλαβε μέρος εἰς πολλοὺς πολέμους διεκρίθη καὶ ἀνῆλθεν εἰς ὅλα τὰ ἀξιώματα. Οἱ Κάτων ὑπῆρχε λάτρης τῶν προγονικῶν ἀρετῶν καὶ ἔγινεν ἀρχηγὸς μερίδος τοῦ ρωμαικοῦ λαοῦ, ἡ δοπία ἥθελε νὰ ἀντιδράσῃ εἰς τὰ νέα ἥθη τῆς ἀριστοκρατίας. Ως τιμῆτης ἐπεδίωξε μὲ μέτρα αὐστηρὰ νὰ πατάξῃ τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν διαφθοράν.

Ἄλλοι οἱ ἀγῶνες τοῦ Κάτωνος ἔμειναν χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ὁ Ἑλληνισμὸς ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα εἰσήρχετο εἰς τὴν Ρόμην καὶ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος ἡ μεταβολὴ ἦτο πλήρης. Οἱ Ρωμαῖοι ἐδέχθησαν τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Ἄλλοι δπως ἦτο φυσικὸν τὸν προσήρμοσαν εἰς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς συνηθείας των. Τοιουτοτρόπως δὲ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς παρουσιάζεται μὲ νέαν μορφὴν καὶ ἔγινεν, δπως λέγουν, ἐλληνικός. Υπὸ τὴν μετέφρεσαν εἰς τὴν ἀπολίτιστον Δύσιν

Nom

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'
Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ—ΟΙ ΓΡΑΚΧΟΙ

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΑΣ ΤΑΞΕΩΣ

Αἱ μεγάλαι κατακτήσεις είχον ἀκόμη σοβαρωτέρας συνεπίεις, δηλαδὴ βαθεῖαν οἰκονομικήν, κοινωνικήν καὶ πολιτικήν μεταβολήν.

Οἱ μακροχρόνιοι πόλεμοι κατέστρεψαν τὴν μεσαίαν τάξιν, δηλαδὴ τοὺς ἴδιοκτήτας μικρῶν κτημάτων εἰς τὴν ὑπαίθρουν χώραν. Τοὺς μεγάλους πολέμους διεξήγαγε κυρίως ἡ μεσαία τάξις Πολλοὶ ἐχάθησαν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν ἢ ἀπὸ τὰς κακουχίας καὶ ὅσοι ἐπανῆλθαν εὑρέθησαν εἰς πολὺ δύσκολον θέσιν. Ὁ ἀγρός των εἶχε μείνει ἀκαλλιέργητος, ἢ οἰκογένειά των εἶχε κρεωφῆ διὰ νὰ συντηρηθῇ καὶ οἱ ἔιδοι ἐξηκολούθουν νὰ διανείζωνται. Ἀλλὰ τότε τοὺς κατέστρεψεν ἡ τοκογλυφία. Συγχρόνως εἶχε καταντήσει ἀδύνατος ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ συντήρησις μικρῶν κτημάτων, ἀφότου ἥνοιξαν αἱ μεγάλαι σιταγοραὶ τῆς Σικελίας, Σαρδηνίας καὶ προπάντων τῆς Ἀφρικῆς. Ὁ εἰσαγόμενος ἀπὸ αὐτὰς σῖτος ἦτο τόσον εὐθηνός, ὥστε ἡ παρα-

Παμμένης τοκογλύφος
ὅρειχαλκίνη προτομή Πομπηίας—
Νεάπολις

Είναι ὁ περίφημος τραπεζίτης καὶ τοκογλύφος Καικίλιος Γιουκοῦδος, τοῦ ὄποιου τὴν οἰκίαν ἀνεκάλυψαν εἰς τὴν Πομπηίαν. Ἡ εἰκὼν εἰς τὸ σύνολόν της δεικνύει τὸν ἀνθρώπον τῶν χρηματικῶν ὑποθέσεων

γωγὴ τῆς Ἰταλίας ὅτο ἀδύνατον νὰ συναγωνισθῇ τοὺς σιτευπόρους. Οἱ μικροκαλλιεγηταὶ ἡναγκάσθησαν νὰ πωλήσουν τοὺς ἀγρούς των, ἐγκατέλειψαν τὴν ὕπαιθρον χώραν καὶ μετηνάστευσαν εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ πλούσιοι ἡγόρασαν τὰ μικρὰ κτήματα, ἥνωσαν πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἐσχημάτισαν τὰς μεγάλας ἰδιοκτησίας, τὰ λεγόμενα *latifundia*. Εἰς τὰ κτήματα αὐτὰ ἐγκατέστησαν δούλους, ἔπαινσαν νὰ καλλιεργοῦν δημητριακά, ἐφύτευσαν ἀμπέλους καὶ ἑλαίας, ὡς περισσότερον προσοδοφόρα, ἔτρεφον ζῷα ἢ ἀφινον μεγάλας ἐκτάσεις ἀκαλλιεργήτους διὰ τὸ κυνήγιον. Τοιουτούρπως ἦταν παραγωγὴ τῆς Ἰταλίας ἡλιαττώθη σημαντικῶς καὶ ἡ ὕπαιθρος χώρα ηλλαξε κατοίκους, διότι τὴν θέσιν τῶν γνησίων Ρωμαίων ἔλαβον δούλοι Ἀσιάται. Διὰ τοῦτο δικαίως εἶπον ὅτι τὰ μεγάλα κτήματα κατέστρεψαν τὴν Ρώμην.

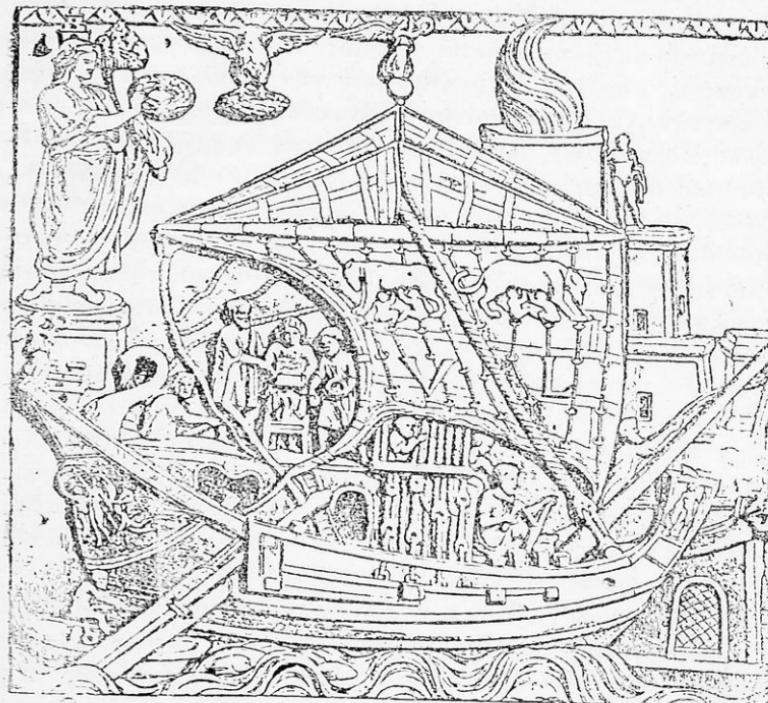
Κάτι παρόμοιον ἔγινε καὶ εἰς τὰς πόλεις. Ἐνῷ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἀνεπτύχθησαν τεραστίως μὲ τὰς κατακτήσεις, οἱ ἐλεύθεροι μικροτεχνῖται κατεστράφησαν, διότι δὲν ἀντεῖχον εἰς τὸν συναγωνισμὸν τῶν ἐργοστασίων, εἰς τὰ δυοῖς μετεχειρίζοντο κυρίως δούλους. Τοιουτούρπως οἱ ἐλεύθεροι μικροτεχνῖται, δύτως καὶ οἱ ἐλεύθεροι γεωργοί, δηλαδὴ ἡ μεσαία τάξις, κατεστράφη καὶ περιῆλθεν εἰς μεγάλην ἔνδειαν. Τὸ γεγονός αὐτὸν εἶχε σοβαρωτάτας συνεπείας.

ΑΙ ΝΕΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΤΑΞΕΙΣ

Ἡ κοινωνικὴ ἴσσοτης, τὴν δύοιαν εἶχον ἐπιτύχει οἱ Ρωμαῖοι μετὰ τόσους ἀγῶνας, διεταράχθη καὶ ἐδημιουργήθη διάκρισις τάξεων περισσότερον ἐπικίνδυνος. Κατὰ τὸν 2ον π. Χ. αἰῶνα ἡ Ρώμη ἔχει κυρίως δύο κοινωνικὰς τάξεις, μίαν μειοψηφίαν πλουσίων καὶ τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἀκτημόνων καὶ πτωχῶν. Εἰς τὴν πρώτην ἀνήκουν οἱ συγκλητικοὶ καὶ οἱ ἵππεῖς, εἰς τὴν δευτέραν δὲ λεγόμενος ἀστικὸς ὅχλος.

Ἡ συγκλητικὴ τάξις, τῆς δύοις δὲ πλοῦτος συνίσταται κυρίως εἰς κτηματικὴν περιουσίαν, ἔχει ἀποκλειστικὸν ἔργον τὴν κυβέρνησιν τῆς πολιτείας. Ἀπὸ αὐτὴν ἐκλέγονται οἱ Ρωμαῖοι σχεδὸν κατὰ κανόνα τοὺς ἄρχοντας, οἱ δύοις πολ-

λάκις εἶναι ἀνίκανοι ἢ κάμνουν κακὴν χρῆσιν τῆς δυνάμεως

Πλεῖστον ἐμπορικὸν
ἀπὸ ἕνα ἀνάγλυφον τῆς Ὀστίας

Τὸ πλοῖον εὗροισκεται εἰς τὸν λιμένα τῆς Ρώμης Ὀστίαν. Μὲ τὸ κυρτὸν εἰς τὰ δύο ἄκρα σκάφος καὶ τὰ χονδρὰ σχοινιά του διαιρέσει μὲ ἀλιευτικά πλοῖα τῆς ἐποχῆς μας. Εἰς τὸ ἰστίον διακρίνομεν δύο ρωμαϊκὰ λυκαίνας καὶ κάτω ἀπ' αὐτάς τὰ ἀρχικὰ γράμματα τοῦ ἴδιοτήτου V L. Εἰς τὸ βάθος δεξιά διακρίνεται ὁ φάρος τῆς Ὀστίας καὶ ἀριστερά τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς τῆς εὐφορίας καὶ τοῦ πλούτου. Ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἀριστερὰ ὁ πλοίαρχος κάμνει θυσίαν διὰ τὴν αἰσίαν ἄφιξιν.

των, περιφρονοῦν τοὺς νόμους, διαφθείρουν τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ κατὰ τὰς ἐκλογὰς καὶ κυβερνοῦν κακῶς τὰς ἐπαρχίας.

‘Η τάξις τῶν ἵππων εἶναι οἱ πλούσιοι τοῦ χρήματος. Ἀντὶ τῶν πολιτικῶν ἀξιωμάτων οἱ ἵππεῖς προτιμοῦν τὸ ἐμπόριον, τὰς τραπέζικὰς ἔργασίας καὶ τὰς προμηθείας τοῦ δημοσίου. Ἐμπορεύονται κυρίως τὸν σῖτον, τὸν δποτον εἰσάγουν εἰς μεγάλας ποσότητας ἀπὸ τὴν Σικελίαν, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Αἴγυπτον, καὶ συγχρόνως εἶναι σπουδαῖοι τοκογλύφοι. Ἰδίως δημιώς πλουτίζουν ἀπὸ τὰς προμηθείας τοῦ δημοσίου καὶ ἀπὸ τὴν ἐνοικίασιν τῶν φόρων, εἶναι δηλαδὴ δημοσίου οἱ ἵπποι. Οἱ ἵππεῖς καταρτίζουν μεγάλας ἑταιρείας, αἱ δποταὶ ἀναλαμβάνουν τὴν κατισκευὴν δημοσίων ἔργων ἢ τὴν προμήθειαν στρατιωτικῶν εἰδῶν εἴτε ἐνοικιάζουν τοὺς φόρους. Ἀγοράζουν δηλαδὴ ἀπὸ τὴν πολιτείαν τοὺς φόρους μεγάλων περιφερειῶν, προκαταβάλλουν τὸ ἀντίτιμον εἰς τὸ δημόσιον καὶ πωλοῦν τηματικῶς εἰς μικροτέρους ἐπιχειρηματίας τῶν ἐπαρχιῶν, οἱ δποτοὶ εἰσπράττουν αὐτοὺς μὲ σκληρὰ καὶ ἀπάνθρωπα μέσα. Αὗτοὶ εἶναι οἱ τελῶναι, περὶ τῶν δποτῶν δοκιστὸς εἶπεν δτι δὲν θὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Οἱ συγκλητικοὶ ὡς διοικηταὶ καὶ οἱ ἵππεῖς ὡς ἐπιχειρηματίαι καὶ Ἰδίως ὡς δημοσιῶναι ἔξεμεταλλευμησαν μὲ ἀπλησίαν τὰς ἐπαρχίας καὶ κατήντησαν ἀληθινὴ πληγή.

Τὸν ἀστικὸν δχλον ἀποτελοῦν δλοι οἱ ἄλλοι πολῖται, παλαιοὶ μικροκτηματίαι ἢ μικροτεχνῆται κατεστραμμένοι καὶ ἄλλοι δημοιοι. Ἡ θέσις δλων αὐτῶν εἶναι τραγική. Δὲν εὑρίσκουν ἔργασίαν, διότι εἰς τοὺς ἀγοροὺς καὶ εἰς τὰ ἐργοστάσια προτιμῶνται οἱ δοῦλοι, ζοῦν εἰς μικρὰς καὶ ἀνθυγειεινὰς κατοικίας, πτωχοί, ταπεινοί καὶ ἐγκαταλειμμένοι εἰς τὸν οἶκτον τῆς πολιτείας καὶ τῶν πλουσίων, οἱ δποτοὶ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν μοιράζουν τροφὰς καὶ ἐνδύματα. Ἀλλ’ ἀντὶ αὐτοῦ οἱ πτωχοὶ πωλοῦν τὴν ψῆφον τῶν κατὰ τὰς ἐκλογάς. Μόνη παρηγορία των ἔμεινεν δ τίτλος τοῦ ωμαίου πολίτου, τὰ μεγάλα θεάματα, αἱ ἕορταί, οἱ θρίαμβοι, αἱ ἐκλογαί, η κίνησις τῆς ἀγορᾶς.

ΟΙ ΔΘΥΛΟΙ

Ἐνα ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου καὶ τῶν κατακτήσεων ἦτο ἡ καταπληκτικὴ αὔξησις τῶν δού-

λων. Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν ἡ αἰχμάλωτοι πολέμου πωληθέντες ἢ Ἀσιᾶται, τοὺς δποίους εἶχον μεταφέρει οἱ νικηταὶ στρατηγοί.

Ο δοῦλος κατὰ τὸν νόμον δὲν ἦτο πρόσωπον, ἀλλὰ πρόσωπον. Ἡ ζωὴ τῶν δούλων ἦτο ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν οἰκτοά. Ἡσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐργάζωνται διαρκῶς. Ο δκνηρὸς ἢ πονηρὸς δοῦλος ἐτιμωρεῖτο σκληρότατα. Αἱ τιμωρίαι ἦσαν φρικώδεις, φαβδισμοί, μαστιγώσεις, ἀλύσεις, ἢ ἐργασία τοῦ χειρομύλου, ἢ ἐργασία εἰς τὰ λατομεῖα καὶ τέλος δ θάνατος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Διὰ τοῦτο πολλάκις οἱ δοῦλοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἥπειλησαν σοβαρῶς τὸ κράτος.

ΟΙ ΓΡΑΚΧΟΙ

Εἰς τὴν Ρώμην δὲν ἔλειψαν οἱ ἀνθρώποι, οἱ δποῖοι ἔβλεπον τὴν σοβαρότητα τῆς καταστάσεως καὶ ἥθελον νὰ θέσουν τέρμα εἰς αὐτήν. Ο Κάτων εἶχε κατανοήσει τὴν ἀνάγκην αὐτήν, ἀλλὰ δὲν ἐκτύπησε τὴν πηγὴν τοῦ κακοῦ. Τὸ ἔργον αὐτὸν ἀνέλαβον οἱ δύο ἀδελφοὶ Τιβέριος καὶ Γάιος Γράκχος.

ΤΙΒΕΡΙΟΣ ΓΡΑΚΧΟΣ

Ο μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς δύο, δ Τιβέριος, ἦτο φύσις εὐγενικὴ καὶ θεομή καὶ οήτωρ καλός. Μὲ ἔξαιρετικὴν διορατικότητα ἀντελήφθη δτι ἡ διόρθωσις τῆς καταστάσεως ἦτο δυνατὴ μόνον, ἀν κατώρθωντε νὰ ἀναδημιουργήσῃ τὴν μικρὰν ἴδιοκτησίαν καὶ μαζὶ μὲ αὐτήν τὴν μεσαίαν τάξιν ἀποκαθιστῶν πάλιν εἰς τὴν ὑπαιθρὸν χώραν τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀέργους τῆς Ρώμης.

Τὸ 133 π. Χ. ἐκλέγεται δήμαρχος καὶ προτείνει ἀμέσως τὸν περίφημον ἀγροτικὸν νόμον, κατὰ τὸν δποῖον κανεὶς δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ κατέχῃ γῆν τοῦ δημοσίου περισσότερον ἀπὸ 500 πλέθρα καὶ 260 δ' ἔκαστον ἄρρεν τέκνον (τὸ πλέθρον = 25,18 μ.). Οἱ πλούσιοι δμως εἶχον σφετεροισθῆ Θεοδωρίδιον—Λαζάρου, Ιστορία Ρωμαϊκή·Βυζαντινή, ἔκδ. ΣΤ' 2

μὲ τὸ πρόσχημα τοῦ ἐνοικίου ἐκτάσεις πολὺ μεγαλυτέρας.
Ἐπρεπε λοιπὸν μέρος αὐτῶν νὰ ἀφαιρεθῇ ἀπὸ αὐτούς, νὰ διαιρεθῇ εἰς ἵσους κλήρους καὶ νὰ μοιρασθῇ εἰς τοὺς

Οἱ ἀδελφοὶ Γράκχοι

Ο πατὴρ τῶν Γράκχων κατήγετο ἀπὸ πληβείους, οἱ δοῖοι εἶχον ἀνέλθει εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα. Ο πατὴρ των Σεμπρόνιος Γράκχος εἶχε χρηματίσει δύο φορᾶς ὑπατος, διοικητὴς τῆς Ἰσπανίας καὶ πιμετίς καὶ διεκρίθη διὰ τὴν μεγάλην σύνεσιν καὶ ἐντιμότητα. Η μήτηρ των δύος Κορνηλίᾳ ἦτο θυγάτηρ τοῦ Σκιπίωνος Αλμυλιανοῦ καὶ ἔγινε περίφημος μεταξὺ τῶν ρωμαίων γυναικῶν διὰ τὴν μόρφωσιν, τὸ πνεῦμα καὶ τὰς μεγάλας ἀρετὰς της. Ἐφρόντισε νὰ δώσῃ εἰς τὰ τέκνα της ἐλληνοπρεπῆ ἀνατροφὴν καὶ ἐκαυχᾶτο διὰ τοῦτο.

ἀκτήμονας πολίτας. Ο Τιβέριος ὑπεστήριξε μὲ θέρμαν τὸν νόμον.

Ητο ἀκαταιιάζητος, λέγει δὲ Πλούταρχος, δταν ὅμιλονσε γιὰ τὰ συμφέροντα τῶν πτωχῶν: «Τὰ θηρία ποὺ ζοῦν στὴν Ἰταλία ἔχουν καὶ φωλιὰ καὶ κάποια τρύπα ποὺ χώνονται καὶ κοιμοῦνται. Αύτοὶ δύως ποὺ πολεμοῦν γιὰ τὴν Ἰταλία δὲν ἔχουν τίποτε ἀλλο ἀπὸ ἀέρα καὶ φῶς. Χωρὶς σπίτι, χωρὶς στέγη παραδέρνονται μὲ παιδιά καὶ μὲ γυναικες. Οἱ στρατηγοὶ λὲν ψέμματα, δταν παρακινοῦν τοὺς στρατιῶτες στὴ μάχη νὰ ἀντιστέκονται στοὺς ἔχθρούς, γιὰ νὰ ὑπερασπίσουν τάχα τοὺς τάφους καὶ τὰ ἱερά, γιατὶ κανένας

ἀπό τόσους Ρωμαίους δὲν ἔχει οὕτε πατρικὸν βωμὸν οὕτε προγονικὸν τάφον. Πολεμοῦν καὶ σκοτώνονται γιὰ νὰ ζήσουν ἄλλοι. Τοὺς λὲν κυρίους τῆς ὀἰκουμένης, ἀλλὰ δὲν ἔχουν οὕτε ἕνα βᾶλον γῆς δικό τους».

(Πλούτ. Βίος Τιβ. Γράνχου κεφ. Θ')

“Οπως ἦτο φυσικὸν οἱ πλούσιοι τὸν ἐπολέμησαν μὲ μανίαν, ἀλλ’ δι Τιβέριος κατώρθωσε νὰ ψηφισθῇ δι νόμος ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀμέσως προέβη εἰς τὴν μεταρρύθμισιν. Ἄλλὰ διὰ νὰ στερεωθῇ τὸ ἔογον του, ἐνόμισεν δτι ἔπειτε νὰ ἐκλεχθῇ δῆμαρχος καὶ διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἐκλογῶν δι Τιβέριος εὐδέθη μὲ δλίγους ὀπαδούς, διότι οἱ ἀγόρται εὐρίσκοντο εἰς τὸν θερισμὸν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν. Συγκλητικοὶ καὶ πλούσιοι ἐδημιούργησαν ταφαχάς, ἐφόνευσαν τὸν Τιβέριον μὲ 300 ἀπὸ τοὺς ὀπαδούς του καὶ ἔρριψαν τὸ σῶμα του εἰς τὸν Τίβεριν.

ΤΑΙΓΙΩΣ ΓΡΑΚΧΩΣ 14

Οἱ πλούσιοι κατ’ ἀρχὰς δὲν ἐτόλμησαν νὰ καταργήσουν τὸν ἀγοροτικὸν νόμον τοῦ Τιβερίου. Ὁλίγον κατ’ δλίγον ὅμως περιῆλθεν εἰς ἀχρηστίαν καὶ οἱ πλούσιοι ἐπεκράτησαν πάλιν.

Ἄλλὰ τὸ 123 ἔξελέγη δῆμαρχος δι **Γάϊος Γράνχος**. Ὁρμητικώτερος καὶ ἐπαναστατικώτερος ἀπὸ τὸν ἀδελφὸν του, εἶχεν εὐρύτερα σχέδια. Ἡθελε νὰ κάμῃ πολιτικὴν μεταρρύθμισιν, ἥ δποία θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ συντρίψῃ τὴν δύναμιν τῶν εὐγενῶν, καὶ κοινωνικήν, ἥ δποία θὰ συνεπλήρωνε τὸν ἀγοροτικὸν νόμον τοῦ ἀδελφοῦ του. Διὰ νὰ συντρίψῃ τοὺς συγκλητικούς, ἐστηρίχθη δχι μόνον εἰς τὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἵππεων καὶ εἰς τὰς συμμάχους πόλεις τῆς Ἰταλίας. Εἰπήγαγε λοιπὸν σειρὰν νόμων, διὰ τῶν δποίων ἐκέρδισε τὴν ὑποστήριξιν τοῦ λαοῦ καὶ τῆς τάξεως τῶν ἵππεων.

Ο Γάϊος ἀπέκτησε δύναμιν σχεδὸν μοναρχικὴν καὶ ἔξελέγη δῆμαρχος καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος (122). Οἱ συγκλητικοὶ διὰ νὰ καταστρέψουν τὴν δημοτικότητά του, ἐπρότειναν διὰ τοῦ δημάρχου Λιβίον Δρούσον νόμους εὐνοϊκωτέρους διὰ

τοὺς ἀκτήμονας. Ὁ λαὸς ἔπεσεν εἰς τὴν παγίδα. Ἀλλ' ὁ Γάϊος ἐστράφη τότε πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς συμμάχους καὶ, διὰ νὰ προσελκύσῃ τὴν ὑποστήριξιν αὐτῶν, ἔπροστεινε νὰ δοθῇ εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα τοῦ ωμαίου πολίτου. Ἡ σύγκλητος εὑρῆκεν εὔκαιριαν πάλιν νὰ δημοκοπήσῃ. Παρέστησεν εἰς τὸν ωμαϊκὸν λαὸν τὸν κίνδυνον, τὸν ὄποιον διέτρεχεν, ἀν οἱ Ἰταλοὶ ἀπέκτων ἵσα δικαιώματα. Ὁ νόμος ἀπεκρούσθη καὶ τοῦτο ὑπῆρξεν ἥ πρώτη σοβαρὰ ἀποτυχία τοῦ Γαϊου, ἥ ὄποια ἐκλόνισε τὴν δημοτικότητά του. Ὅταν λοιπὸν ἐξήτησε νὰ ἐκλεχθῇ δήμαρχος καὶ διὰ τὸ 121, ἀπέτυχεν. Ἡ σύγκρουσις ἐπῆλθε τὸ θέρος τοῦ 121. Τρεῖς χιλιάδες ἐκ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Γαϊου ἐφονεύθησαν καὶ δὶς τοῦ 121 κινδυνεύειν νὰ συλληφθῇ διέταξεν ἕνα ἐκ τῶν δούλων του νὰ τὸν φονεύσῃ.

Ἡ προσπάθεια τῶν Γράκχων ἀπέτυχε καὶ ἥ ἀποτυχία αὐτὴ ὅφείλεται εἰς τὴν ἐχθρότητα τῶν πλουσίων καὶ εἰς τὴν μοιρολατρικὴν ἀδράνειαν τοῦ ωμαϊκοῦ λαοῦ. Οἱ πλουσίοι ἐξῆλθον ἰσχυρότεροι καὶ δὲ λαὸς περιέπεσεν εἰς μεγαλυτέραν δυστυχίαν. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἥ Ρώμη παραδίδεται εἰς τὴν διάκρισιν τῶν φιλοδόξων στρατηγῶν καὶ εἰς τὴν μανίαν τῶν ἐμφύλιων πολέμων.

Nomi

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

ΚΑΤΑΔΥΣΙΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΡΙΣΙΣ ΜΕΤΑ ΤΩΥΣ ΓΡΑΚΧΟΥΣ

15

Αἱ μεγάλαι κατακτήσεις ἔκτὸς τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἔδημιούργησαν σοβαρωτάτην πολιτικὴν κρίσιν. Μετὰ τὸν Γράκχους ἡ τάξις τὸν συγκλητικῶν ἐκυβέρνησε πανίσχυρος τὴν πολιτείαν ἀπὸ τὸ 121—107. Ἐλλ' ἡ διοίκησίς των ἦτο πολὺ κακή. Τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα ἔγιναν σχεδὸν κληρονομικὰ εἰς ὥρισμένας οἰκογενείας καὶ διὰ τοῦτο διαχειρίζονται αὐτὰ ἀνθρώποι ἀνίκανοι καὶ διεφθαρμένοι, οἵ νπάλληλοι κοηματίζονται σκανδαλωδῶς καὶ ὁ στρατὸς παραμελεῖται.

Τὴν κατάστασιν ἐπωφελοῦνται φιλόδοξοι στρατηγοί, οἵ διοῖοι προσελκύουν τὸν στρατόν, περιφρονοῦν σύγκλητον καὶ νόμους καὶ θέλουν νὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐπειδὴ ὅμως εὑρίσκονται πάντοτε περισσότεροι τοῦ ἑνός, περιέχονται εἰς σύγκρουσιν καὶ ταράττουν τὸ κράτος μὲ πολιτικὰς ἀναστάσεις καὶ αἰματηροὺς πολέμους. Τοιοῦτοι ἀντίπαλοι εἶναι κατὰ σειρὰν ὁ Μάριος καὶ Σύλλας, ὁ Καῖσαρ καὶ Πομπήιος, ὁ Ὀκταβίανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος.

Τοιουτοδόπως ἐπὶ ἔνα περίπου αἰῶνα (107—31) ἡ Ρώμη γίνεται θέατρον ἐμφυλίων πολέμων, οἵ διοῖοι κλονίζουν τὸ παλαιὸν δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ προετοιμάζουν τὸ ἔδαφος εἰς τὴν μοναρχίαν.

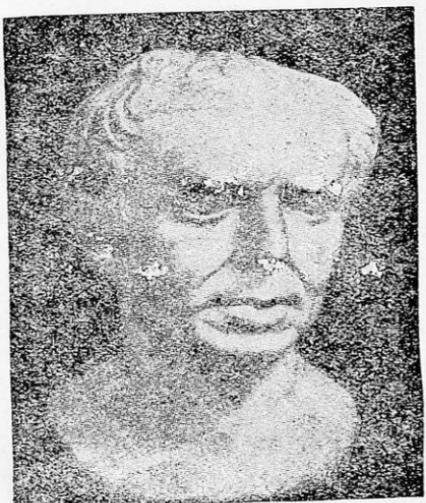
Α' ΜΑΡΙΟΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑΣ

Ο ΜΑΡΙΟΣ (155-86)

16

Ὑποστηρικτὴς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος καὶ ἀντίπαλος τῆς συγκλήτου παρουσιάσθη κατ' ἀρχὰς ὁ Μάριος. Κατήγετο

ἀπὸ πλουσίαν ἀγροτικὴν οἰκογένειαν τῆς λατινικῆς πόλεως ἀπίνου. "Εμεινε καθ' δλην τὴν ζωήν του ἀμόρφωτος καὶ τοῦτο οἱ εὐγενεῖς τὸν ἔχευαζον. Πράγματι δὲ μορφῇ του εἶχε κάτι τὸ τραχὺ καὶ δὲ Κικέρων ἔλεγεν : ήτο ἀνὴρ ἀγροίκος, ἀλλὰ πραγματικῶς ἀνὴρ. Εἶχεν δημοσίας ἔξαιρετα στρατιωτικὰ προσόντα, ἐγνώριζε νὰ συγκρατῆ τὴν πειθαρχίαν τοῦ στρατοῦ καὶ νὰ είναι συγχρόνως ἀγαπητὸς εἰς τὸν στρατιώτας.

Μάρκιος
Μαρμαρίνη κεφαλὴ (Ρώμη,
Βατικανὸν)

ἀφοῦ διέφθειρε μὲ κορήματα τὴν ωμαϊκὴν ποεσβείαν, δὲ δποία ἐστάλη διὰ νὰ κανονίσῃ τὰ πράγματα τῆς Νουμιδίας. Προσκληθεὶς κατόπιν εἰς τὴν Ρώμην, διὰ νὰ ἀπολογηθῇ, ἔξηνορασε καὶ ἐντὸς τῆς πρωτευούσης θεομοὺς ὑποστηρικτάς. "Οταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀφρικήν, ἐνίκησεν ἔνα ωμαϊκὸν στρατὸν καὶ τὸν ὑπελεγέωσε νὰ διέλθῃ ὑπὸ τὸν ζυγὸν (109). Εἰς τὸν πόλεμον ἔδωσε τέλος δὲ Μάρκιος, δὲ δποῖος συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν Ἰουγούρθαν (105) καὶ τὸν ὥδήγησεν εἰς τὴν Ρώμην, δπου ἀπέθανεν εἰς τὰς φυλακάς.

'Ο Μάρκιος διέπρεψεν εἰς δύο πολέμους, εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἰούγούρθα (111—105) καὶ κατὰ τῶν Κίμβων καὶ Τεντόνων (103—101), οἱ δποῖοι ἀκριβῶς ἀπέδειξαν τὴν διαφθορὰν καὶ ἀνικανότητα τῶν εὐγενῶν καὶ τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ στρατοῦ.

'Ο πονηρὸς βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας Ἰουγούρθας, ἔγγονος τοῦ Μασσανάση, εἶχεν ἔξαφανίσει διὰ δολοφονίας τὸν συνάρχοντάς του ἔξαδέλφους καὶ εἶχε κατορθώσει νὰ ἐμπαίη τὸν Ρωμαίους,

Οι Κίμβροι καὶ οἱ Τεύτονες, γερμανικοὶ λαοὶ κατοικοῦντες εἰς τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς, εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Γαλατίαν καὶ ἐφθασαν λεηλατοῦντες εἰς τὴν Ναοβωνίτιδα, τὴν ωμαϊκὴν ἐπαρχίαν τῆς Γαλατίας Τέσσαρες ωμαϊκοὶ στρατοὶ κατεστροφήσαν δὲ εἰς κατύπιν τοῦ ἄλλου. Εἰς τὴν κοίσιμον στιγμὴν ἐφθασεν δὲ Μάριος ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἐνίκησεν εἰς δύο

Νόμισμα Ἰευγεύρῳ

Παρίσιοι. Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη

Ἄριστερά ἡ κεφαλὴ τοῦ περιφήμου ἀφρικανοῦ ἀρχηγοῦ, δεξιὰ ἐλέφας.

Ἀποφασιστικὰς μάχας τοὺς δύο γερμανικοὺς λαούς, οἱ δποῖοι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον χωρισθῆ.

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

17

Ο Μάριος ἔκαμε σπουδαιοτάτην στρατιωτικὴν μεταρρύθμισιν. Ἐδέχθη εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ ἀπόδους πολίτας, ὅσοι ἦθελον νὰ ὑπηρετήσουν μὲ μισθόν. Ἡ μεταρρύθμισις αὗτὴ εἶχε σοβαρωτάτην πολιτικὴν συνέπειαν. Οἱ ἔξι ἐπαγγέλματος στρατιῶται εἰργάζοντο κυρίως διὰ τὸν μισθὸν καὶ ἐφρόντιζον νὰ πλουτήσουν διὰ τοῦ πολέμου. Ἡ ἴδεα τῆς πατρίδος ἔξησθλένησε τοιουτούρπως, δὲ στρατὸς ἀφωσιώθη εἰς τὸν ἀρχιγόν καὶ φιλόδοξοι στρατηγοὶ δύνανται, στηριζόμενοι εἰς τὸν στρατόν, νὰ περιφρονήσουν τοὺς νόμους καὶ νὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Ρώμην.

Μετὰ τὰς λαμπρὰς νίκας του δ Μάριος ἔγινε δεκτὸς μὲ ἐνθουσιασμὸν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐστράφη τότε ἀποφασιστικῶς πρὸς τοὺς δημοκρατικούς. Ἀλλ' εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἐφάνη ἡ ἀπειρία τοῦ στρατηγοῦ εἰς τὰ πολιτικά. Οἱ δπαδοὶ του δημαρχογοὶ ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν δημοτικότητά του δι' ἴδιοτελεῖς σκοποὺς καὶ ἐπροκάλεσαν ταραχάς, ὥστε δ Μάριος

Ο ΣΥΛΛΑΣ
ἐπὶ νομίσματος

ἡναγκάσθη νὰ στραφῇ ἐναντίον των καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν σύγκλητον. Ἀλλ' οἱ δημοκρατικοὶ ἐθέω ὡς α ν τοῦτο ὡς προδοσίαν καὶ ἐγκατέλειψαν τὸν Μάριον, δ ὅποιος ἡναγκάσθη νὰ φύγῃ. ἀπὸ τὴν Ρώμην, διὰ νὰ ἐπισκε-

φθῇ δῆμεν τὴν Ἀνατολήν. Μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐκυριάζονταν πάλιν οἱ ἀριστοκρατικοὶ καὶ ἡ σύγκλητος.

Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ἡ Ἰταλία ἐταράχθη ἀπὸ τὸν λεγόμενον Σ ν μ α γ i κ ὁ ν π ὄ λ ε μ ο ν. Οἱ Ἰταλοὶ δηλαδὴ ἔλαβον τὰ ὅπλα, διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου, καὶ ἔφεραν εἰς δύσκολον θέσιν τὴν Ρώμην. Οἱ Ρωμαῖοι δμως ἐπεκράτησαν εἰς τὸ τέλος (88), ἀλλ' ἡ σύγκλητος μετὰ τὴν νίκην ἐχορήγησεν εἰς δύος τοὺς Ἰταλιώτας τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου.

Τοιουτορρόπως ἡ Ρώμη ἔπαυσε νὰ εἶναι ἡ κυρίαρχος πόλις καὶ ἔγινε πρωτεύουσα, ἡ ὅποια κυβερνᾷ κατοίκους μὲ ἵσα δικαιώματα.

Ο ΣΥΛΛΑΣ (136-78 (π. Χ.)

Ο συμμαχικὸς πόλεμος ἀνέδειξε νέον ἄνδρα, τὸν Σύλλαν. Ο Δεύκιος Κορνηλίος Σύλλας κατήγετο ἀπὸ τὴν μεγάλην οἰκογένειαν τῶν Κορνηλίων. Εἶχε διακριθῆ ὡς ὑποστράτη-

γος του Μαρίου είς τὴν Ἀφρικὴν καὶ βραδύτερον ἔδειξε μεγάλην οἰκανότητα στρατηγικὴν καὶ διπλωματικήν. Ἡτο ἀγαπητὸς είς τοὺς στρατιώτας, διότι ἀφινεν εἰς αὐτοὺς μεγάλην ἐλευθερίαν καὶ ἐπέτρεπε νὰ λαφυραγωγοῦν τὰς χώρας. Εἰς δῆλην τὴν ζωήν του ἔμεινεν ὑποστηρικτὴς τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ ἀσπονδος ἐχθρὸς τῆς δημοκρατίας.

ΑΝΤΙΖΗΛΙΑ ΜΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑ

20

Οἱ δύο ἀνδρες, ὁ Μάριος καὶ ὁ Σύλλας, δὲν ἥργησαν νὰ ἔλθουν εἰς φῆμιν. Ἡ σύγκλητος εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν Σύλλαν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ ἐπικιγδύνου βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθριδάτου. Ἄλλ' ὁ Μάριος ἔξήγειρε τὸν λαὸν καὶ κατώρθωσε νὰ λάβῃ αὐτὸς τὴν ἀρχηγίαν. Ο Σύλλας, ὁ δοποῖος ενδρίσκετο εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν, ἔτοιμος νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὡδῆγησε τὸν στρατόν του κατὰ τῆς Ρώμης καὶ ἤκυρωσε τὴν ἀπόφασιν. "Οταν δῶμας ἀνεχώρησε διὰ τὴν Ἑλλάδα (87), ὁ Μάριος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ρώμην, ἔσφαξε τοὺς διπαδοὺς τοῦ Σύλλα, ἐλεημάτησε τὴν πόλιν, προέγραψε τὸν Σύλλαν καὶ ἔδήμευσε τὴν περιουσίαν του. Ἄλλὰ μετ' ὀλίγους μῆνας ἀπέθανεν ὁ Μάριος (86).

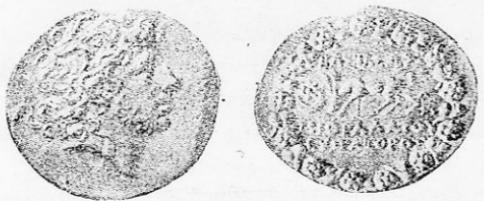
Ω ΠΩΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΜΙΘΡΙΔΑΤΟΥ (87-85)

21

Μεταξὺ τῶν κρατῶν, τὰ δοποῖα ἔδημιους φέροντα μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ βασιλείου τῶν Σελευκιδῶν, ἦτο τὸ μικρὸν βασίλειον τοῦ Πόντου μὲ πρωτεύονταν τὴν Σινώπην, τὸ δοποῖον ἐπεξέτεινε τὴν ἔξουσίαν του εἰς τὰς πέριξ χώρας καὶ ἔγεινε μὲ τὸν καιρὸν ἀρκετὰ ἴσχυοδὸν μὲ στρατὸν ὀργανωμένον κατὰ τὸ μακεδονικὸν σύστημα μὲ στόλον καὶ πολλοὺς θησαυρούς.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν βασιλεὺς τοῦ Πόντου ἦτο ὁ περίφημος **Μιθριδάτης ΣΤ' Εύπατρω** (123 - 63). Κατὰ τὸ ἥμισυ Ἐλλην, διότι εἶχε ἐλληνίδα μητέρα, ἦτο ἀνθρωπός μὲ ἀνάστημα κολοσσιαῖον καὶ τεραστίας σωματικῆς δυνάμεις ὅμιλει

22 γλώσσας, ήγάπα τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ εἰργάσθη πολὺ^νπέρο τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὁ Μιθριδάτης ὠνειρεύετο νὰ ἰδούσῃ μέγα κράτος. Ἐνῶ λοιπὸν οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν ἀπησχολημένοι μὲ τὸν συμμαχικὸν πόλεμον, ὁ Μιθριδάτης ἐκυρίευσε τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ κατῆλθεν εἰς τὰς παραλίους ἑλληνικὰς πόλεις κηρύττων ἔαυτὸν ἐλευθερωτήν. Οἱ κάτοικοι πιεζόμενοι ἀπὸ τὴν κακὴν διοίκησιν καὶ ἀπληστίαν τῶν δημοσιωνῶν ἐδέχθησαν μὲ ἀνακούφισιν τὸν Μιθριδάτην. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Πόντου μετέφερε τὴν πρωτεύουσάν του εἰς τὴν Πέργαμον καὶ τὸ 88 διέ-

• Ὁ Μιθριδάτης
επὶ νομίσματος (ετεράδομαχιον)

ταξεν ἀπὸ τὴν Ἑφεσον γενίκην σφαγὴν τῶν Ἰταλῶν τῆς Μ. Ἀσίας. Περισσότεροι ἀπὸ 80 χιλιάδες ἀνθρωποι ἐσφάγησαν. Κατόπιν ὁ στόλος του ἐκυρίευσε τὴν Δῆλον, ἥ δοπιά ἦτο γέφυρα τῶν Ρωμαίων πρὸς τὴν Ἀσίαν, καὶ

ἐπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Πολλαὶ πόλεις τῆς Ἑλλάδος, με ταξὺ τῶν δοπίων ὁ Πειραιεὺς καὶ αἱ Ἀθῆναι, τὸν ἐδέχθησαν ὡς ἐλευθερωτήν. Ἀλλος στρατηγὸς τοῦ Μιθριδάτου διὰ τῆς Θράκης ἐβάδιζεν εἰς τὴν Μακεδονίαν (87).

Τοιουτορόπως ἥ Ἀνατολὴ διλόκληρος ἦτο ἀνάστατος καὶ δι Μιθριδάτης ἔγινεν ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς τῆς Ρώμης μετὰ τὸν Ἀννίβαν. Τὰ πράγματα δμως ἤλλαξαν, δταν ἔφθασαν αἱ οωμαϊκαὶ λεγεῶνες. Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 87 ὁ Σύλλας ἐμφανίζεται εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀρχίζει τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς. Τότε ἐσυλήθησαν πολλοὶ ναοί, διὰ νὰ ἐξευθῆται κρῆμα, καὶ κατεστράφησαν τὰ ὁραῖα δάση τοῦ Λυκείου καὶ τῆς Ἀκαδημίας, διὰ νὰ κατασκευασθοῦν πολιορκητικαὶ μηχαναί. Τὸν Μάρτιον τοῦ 86 ὁ Σύλλας ἐκυρίευσε τὰς Ἀθήνας, τὰς δοπίας ἔπνιξε κυριολεκτικῶς εἰς τὸ αἷμα. Ἀφοῦ δὲ ἐνίκησε δύο μεγάλους στρατοὺς τοῦ Μιθριδάτου, τὸν ἔνα εἰς τὴν Χαροπόν τε καὶ τὸν ἄλλον εἰς τὸν Ὁρκομενὸν τῆς Βοιωτίας, ἐπλευσεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἀλλ' αἱ ἐσωτερικαὶ

ἀνωμαλίαι τῆς Ρώμης ὑπερχρέωσαν αὐτὸν νὰ κλείσῃ τὴν συνθήκην τῆς Δ αρδάνου, διὰ τῆς δποίας δ Μιθριδάτης παρητήθη ἀπὸ τὰς κτήσεις τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐπλήρωσε μεγάλην κρηματικὴν ἀποζημίωσιν (85).

ΠΡΟΣΓΡΑΦΑΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΑΙ ΤΟΥ ΣΥΛΛΑ 22

Ο Σύλλας ἔφθασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν μὲ 40 χιλ. στρατόν, ἔγινε κύριος τῆς Ρώμης καὶ προέβη εἰς τοιμεδὰν ἀντεκδίκησιν κατὰ τῶν δημοκρατικῶν. Κάθε ἡμέραν ἀνηρτάτο εἰς τὴν ἀγορὰν κατάλογος ἐκείνων, τοὺς δποίους ἥδύνατο νὰ φονεύσῃ κανεὶς καὶ ἐλάμβανε μάλιστα ἀμοιβήν. Περισσότεροι ἀπὸ 90 συγκλητικοὶ καὶ 2000 ἵππεις ἔξηφανίσθησαν. Αὕται εἶναι ἀι περίφημοι προγραμματικοὶ.

Ο Σύλλας εἶχε κατ' οὖσίαν ἀπόλυτον ἔξουσίαν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐλαβε τὸν τίτλον δικτάτωρ μὲ ἀπεριόριστον νομοθετικὴν καὶ συντακτικὴν ἔξουσίαν καὶ ἡλλάξε φιλικῶς τὸ πολίτευμα. Συνεκέντρωσεν δῆλην τὴν ἔξουσίαν εἰς τὴν σύγκλητον καὶ περιώρισε τὰ δικαιώματα τῶν ἄλλων ἀρχόντων. Οἱ δήμαρχοι ἔχασαν τὸ δικαίωμα τοῦ veto τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ περιῳρίσθησαν σημαντικῶς.

Ο Σύλλας παρητήθη μετὰ τέσσαρα ἔτη (79) καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανεν (78).

Β' ΠΟΜΠΗΙΟΣ ΚΑΙ ΚΑΙΣΑΡ

ΠΟΜΠΗΙΟΣ

 23

Τὸ ἔργον τοῦ Σύλλα ανέτρεψεν δ Πομπήιος. Ἀριστοκρατικῆς καταγωγῆς, πλούσιος, μὲ ὕδραιν φυσιογνωμίαν, ἦτο φιλόδοξος ἀλλὰ ἀτολμος, εὐτυχῆς στρατηγός, χωρὶς διωρετικὰ προσόντα στρατηγοῦ. Ἐφερεν εἰς πέρας μὲ εὐκολίαν τοὺς πολέμους κατὰ τοῦ Σερρωτοῦ εἰς τὴν Ἰσπανίαν, κατὰ τῶν δούλων εὗς τὴν Ἰταλίαν καὶ τῶν πειρατῶν

εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ κατὰ τοῦ Μιθρού δάτον εἰς τὴν Ἀνατολήν.

‘Ο Σερώθωρος, ἔνας ἀπὸ τοὺς ἀρίστους ἀξιωματικοὺς τοῦ Μαρίου, προσεβλήθη ἀπὸ τὸν Σύλλαν καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, δπου ὁργάνωσε στρατὸν καὶ ἥπείλει νὰ ἀνατρέψῃ τὸ καθεστώς. Ἡ σύγκλητος ἀνέθεσεν εἰς τὸν Πομπήιον τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Σερτωρίου (77) καὶ ὁ νεαρὸς στρατηγὸς κατώρθωσε γὰρ καταβάλῃ τὸν περίφημον στασιαστὴν μὲ δόλον καὶ πανουργίαν(72).

Ἐνήργησε νὰ δολοφονηθῇ ὁ Σερτώριος καὶ κατόπιν εὐκόλως ἐνίκησε τὸν στρατὸν του.

Κατὰ τὰ ἔτη 73—71 ἡ Ἰταλία ἐταράχθη ἀπὸ ἐπικίνδυνον ἐξέγερσιν τῶν δούλων, οἵ δποῖοι εἶχον ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Σπάρτα καὶ ον, δοῦλον ἀπὸ τὴν Θράκην, ἄνθρωπον μὲ ἔξαιρετην εὐφρυῖαν καὶ δογανωτικὴν ἴκανότητα.

Ἡ σύγκλητος ἀνέθεσεν εἰς τὸν Κράσσον, τὸν

πλουσιώτατον ἄνθρωπον τῆς Ρώμης, τὸν πόλεμον κατὰ τῶν δούλων. Ὁ Κράσσος ἀπέκλεισε τοὺς δούλους εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν, δπου ὁ Σπάρτακος ἥγωνίσθη μὲ αὐταπάροντιν, ἀλλ ἐφονεύθη. Λείψανα τῶν δούλων διηυθύνθησαν εἰς τὴν Ἀνω Ἰταλίαν, δπου τὰ κατέστρεψεν ὁ Πομπήιος, ὁ δποῖος τότε ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν. Διὰ τοῦτο διεκήρυξεν ὅτι αὐτὸς ἀπέσπασε τὰς φίλας τοῦ δουλικοῦ πολέμου.

Οἱ δύο στρατηγοὶ ἔφθασαν πρὸ τῆς Ρώμης καὶ ὀλίγον

μαρμαρίνη κεφαλὴ¹
Κεπεγκάγη, Γλυπτοθήκη

έλειψε νὰ συγκρουσθοῦν. Ἐπροτίμησαν δύμως νὰ συνεννοηθοῦν καὶ ἔξελέγησαν καὶ οἱ δύο ὑπατοι. Ἐπειδὴ δύμως ή σύγκλητος δὲν ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀδειαν θριάμβου, ἔστραφησαν πρὸς τὸ δημοκρατικὸν κόμμα καὶ κατήργησαν ὅλους σχεδὸν τοὺς νόμους τοῦ Σύλλα (70).—

Σ ΠΕΙΡΑΤΙΚΟΣ ΠΩΛΕΜΟΣ (67)

24

Οἱ Ρωμαῖοι ἀφοῦ κατέκτησαν τὴν Ἀνατολήν, παρημέλησαν τὸν στόλον. Αὐτὸ δύμως ἔγινεν αἴτια νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ πειρατεία εἰς βαθμὸν ἐπικινδυνον. Εἰς ὅλην τὴν παραλίαν τῆς Κιλικίας εἶχον ἔγκατασταθῆ πειραταί, οἱ δοποῖοι ἔξουσίαζόν τοὺς θαλασσίους δρόμους καὶ ἐλήστευν τὰ πλοῖα καὶ τὰ παράλια τῆς Μεσογείου. Οἱ κάτοικοι τῆς Ρώμης ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἔλλειψιν σί τους καὶ τροφίμων, τὰ δοποῖα ἐπωλοῦντο εἰς ὑπερόγκους τιμάς.

Τὸ ἔτος 67 ἐδόθη σχεδὸν αὐτοκρατορικὴ ἔξουσία εἰς τὸν Πομπήιον πρὸς ἔξοντωσιν τῶν πειρατῶν. Εἰς χρονικὸν διάστημα διλιγότερον τοῦ ἔτους οἱ πειραταὶ ὑπετάχθησαν. Ὁ Πομπήιος ὑπερχρέωσεν αὐτοὺς νὰ κατοικήσουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Κιλικίας. Ἡ ἀγορὰ τῆς Ρώμης ἐγέμισεν ἀπὸ τρόφιμα καὶ ή δημοτικότης τοῦ Πομπήιου ἔγινε μεγάλη. Πρὸν ἀκόμη ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, οἱ Ρωμαῖοι τοῦ ἀνέθεσαν ἔργον σπουδαιότερον, τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μιθριδάτου.

‘Ο Τιγράνης
επι νομίσματος

‘Ο βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας φροεῖ τὴν ἀνατολικὴν πάραν, πυργωτὴν εἰς τὸ ἐπάνω μέρος, δπως ἄλλοτε οἱ βασιλεῖς τῆς Ιερσίας. Ἡ νινθρᾶ φυσιογνομία του κάμνει ἀντίθεσιν εἰς τὴν ζωηράν καὶ ἐνεργητικὴν μορφὴν τοῦ Μιθριδάτου.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΜΙΘΡΙΔΑΤΙΚΟΣ ΠΩΛΕΜΟΣ (74-64)

25

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα οὐκέθη πάλιν ὁ Μιθριδάτης ἔχων τώρα σύμμαχον τὸν Ισχυρὸν βασιλέα τῆς Ἀρμενίας καὶ γαμβρόν του Τιγράνην, ὁ δποῖος πρὸ δλίγου εἶχε καταλύσει τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν.

Ο διοικητὴς τῆς Κιλικίας Λούκος προσέβιλε τὸν βασιλέα τοῦ Πόντου καὶ τὸν κατεδίωξεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ἐποχώρισε νικηφόρος ἔως τὸν Εὑφράτην, ἐνίκησε τὸν Τιγράνην καὶ ἐκρίευσε τὰ Τιγρανόκερα (69), τὴν πρωτεύουσάν του. Ἄλλος διεγάλη του αὐστηρότης ἐδημιούργησε δυσαρεσκείας εἰς τὸν στρατόν, αἱ δποῖαι κατέληξαν εἰς στάσιν. Ο Λούκουλλος ἦν αγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἔχασε δόλα τὰ κέρδη ἀπὸ τὰς νίκας του.

Τὸ 66 ἡ σύγκλητος ἀνέθεσε τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου εἰς τὸν Πομπίον, ὁ δποῖος ἐνίκησε τὸν Μιθριδάτην καὶ ὑπερχρέωσε τὸν Τιγράνην νὰ ὑποταχθῇ. Ο Μιθριδάτης ἔφυγεν εἰς τὴν Κριμαίαν, ὅπου ηύτοκτόνησεν, ὁ δὲ Πομπίος ὑπέταξε τὴν Συρίαν καὶ ἐδημιούργησε τρεῖς ἐπαρχίας ἀπὸ τὰς κατακτήσεις του, τὸν Πόντον, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Κιλικίαν.

ΚΙΚΕΡΩΝ - ΣΥΝΩΜΩΣΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΙΛΙΝΑ

26

Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὴν Ρώμην εἶχε δημιουργηθῆ κατάστασις χαώδης. Ο εὐγενὴς Σέργιος Κατιλίνας, ὁ δποῖος ἐσπατάλησε τὴν περιουσίαν του εἰς βίον ἀσωτον, συνήνωσεν δλους τοὺς δυσηρεστημένους καὶ τοὺς κακοποιοὺς καὶ ἐσκέπτετο νὰ καταλάβῃ διὰ τῆς βίας τὴν ἀρχήν, νὰ φονεύσῃ τοὺς ἄρχοντας καὶ νὰ διαρπάσῃ τὰς περιουσίας τῶν πλουσίων. Τοὺς σκοπούς του ὅμως ἐματαίωσεν ὁ οήτωρ Κικέρων, ὁ δποῖος ἀνεκάλυψεν ἔγκαίρως τὰ σχέδιά του. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο δονομάζεται συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα.

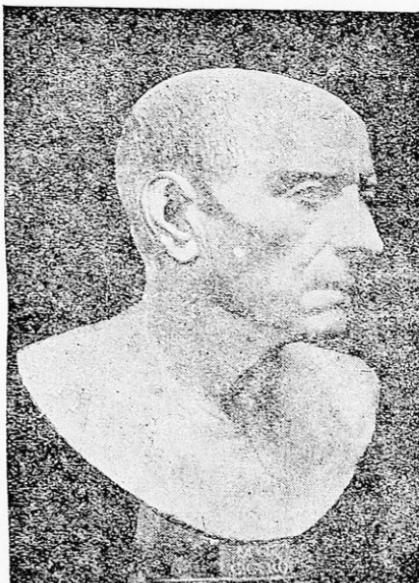
Ο Κικέρων (106-43), ὁ ἔξοχώτερος ἀπὸ τοὺς οήτορας τῆς Ρώμης, συμπατριώτης τοῦ Μαρίου, εἶχε συμπαθείας πρὸς

τοὺς δημοκρατικούς, ἀλλὰ δὲν εἶχε πολλὴν σταθερότητα εἰς τὴν πολιτικήν του. Δὲν ἔπαινε νὰ κολακεύῃ τὸν Πομπήιον καὶ δὲν κατώρθωσε νὰ ἔκμεταλλευθῇ τὴν ἔπιτυχίαν του εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς συνωμοσίας.

ΚΑΙΣΑΡ-ΠΡΩΤΗ ΤΡΙΑΝΔΡΙΑ (60)

Εἰς τὴν πολιτικὴν σκηνὴν ἔφανη ἐν τῷ μεταξὺ νέος ἀνήρ, ὁ Καίσαρ.

‘Ο Γάϊος Ἰούλιος Καῖσαρ (101—44), ὁ δποῖος ἀπὸ καιρὸν εἶχεν ἀρχίσει νὰ γίνεται γνωστός, κατήγετο ἀπὸ τὴν μεγαλυτέραν οἰκογένειαν τῆς Ρώμης, τὴν Ἰουλίαν γενεάν. Ἡ ἀμετρος ὅμως φιλοδοξία του καὶ νεώτεροι συγγενικοὶ δεσμοὶ τὸν ἔρριψαν εἰς τὴν δημοκρατικὴν μερίδα. Εἶχε σπαταλήσει τὴν περιουσίαν του καὶ ἦναγκάζετο νὰ δανείζεται ἀπὸ τὸν Κράσσον, ὁ δποῖος ἔβλεπε τὰ προσόντα τοῦ νέου καὶ ἥθελε νὰ τὸν μεταχειρισθῇ διὰ τοὺς πολιτικούς του σκοπούς.³ Αργότερα ἔξεδηλώθησαν αἱ ἀρεταὶ τοῦ Καίσαρος, ἣ δργανωτικὴ ἵκανότης, ἣ στρατηγικὴ του ἰδιοφυία καὶ ἣ ἀπαράμιλλος δραστηριότης.

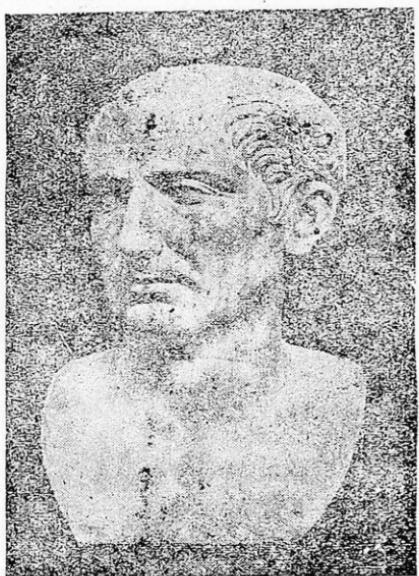

Κικέρων
Μαρμαρίνη προτομὴ—Φλωρεντία

‘Ο Πομπήιος ἐπέστρεψε τὸ 61 εἰς τὴν Ρώμην, ἀλλὰ διέπραξε τὸ σφάλμα νὰ διαλύσῃ τὸν στρατόν του. Ἡ σύγκλητος ἥρηνήθη νὰ ἔπικυρωθῇ τὰς

πράξεις του εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἐφαίνετο πάλιν πανίσχυρος. Τότε Πομπήιος, Κράσσος καὶ Καῖσαρ ὑπέγραψαν εἶδος πολιτικῆς συμφωνίας καὶ ἐμοίρασαν τὴν ἔξουσίαν. Ἡ συμφωνία αὐτὴ ὠνομάσθη Πρώτη Τριανδρία (60).

Ο Καῖσαρ ἔξελέγη ὑπατος διὰ τὸ 59, ἐπεκυρώθησαν αἱ πράξεις τοῦ Πομπήιου εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐμοίρασθησαν ἀγοραὶ εἰς στρατιώτας τοῦ Πομπήιου καὶ ὁ Καῖσαρ μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀρχῆς του διωρίζετο διοικητὴς διὰ μίαν πενταετίαν τῆς Ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας καὶ τῆς Ναοβωνίτιδος. Πρὸς ἀσφάλειαν οἱ τρεῖς ἀνδρες ἀνεβίβασαν εἰς τὰς ἀρχὰς ἀνθρώπους ἰδικούς των καὶ ἔξωρισαν τὸν Κικέρωνα.

Ο Καῖσαρ
Μαρμαρίνη κεφαλή—Νεάπολις
Ἐθν. Μουσεῖον

τὸς τῆς σημερινῆς Γαλλίας περιελάμβανε καὶ τὴν Ἐλβετίαν, τὸ Βέλγιον καὶ μέγα μέρος τῆς Οὔλλανδίας. Ἡ ὑποταγὴ τῆς Γαλατίας ἔχει πολὺ μεγάλην σημασίαν διὰ τὸν πολιτισμόν. Διὰ τῆς κατακήσεως τοῦ Καίσαρος ἡσχισε νὰ μεταδίδεται ὁ πολιτισμὸς εἰς τὴν Δυτικὴν καὶ τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην.

ΡΗΞΙΣ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΚΑΙ ΠΩΜΠΗΙΟΥ (49-45)

28

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ Κράσσος ἐφονεύθη πολεμῶν εἰς τὴν Συρίαν κατὰ τῶν Πάρθων (53). Κύριος τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ρώμην ἔμεινεν δὲ Πομπήιος, δὲ διποῖος ἐφόρτισε νῦν ἐκμηδενίση τὸν Καίσαρα καὶ ἐπέβαλεν εἰς τὴν σύγκλητον νῦν τὸν ἀνακαλέση. Ὁ Καίσαρας μὲν τὸν ἀφωσιωμένον στρατόν του ἐβάδισε κατα τῆς Ρώμης (49).

Ο Πομπήιος μὲν πέντε λεγεῶνας ἡναγκάσθη νῦν διαπεριωθῆνεις τὴν Ἡπειρον, ὅπου τὸν ἡκολούθησε καὶ δὲ Καίσαρα. Εἰς τὴν μάχην παρὰ τὰ Φάρας (48) δὲ Πομπήιος ἡττήθη καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου. Μετ' δὲ λίγον ἐφθισεν 48 ἐκεῖ καὶ δὲ Καίσαρας, δὲ διποῖος ἐγοητεύθη ἀπὸ τὰς ὁδοιάς τητας καὶ τὰ πλούτη τῆς χώρας τῶν Φαραών καὶ ἀπὸ τὰ θέλη γητῷα τῆς Κλεοπάτρας, τῆς ἀδελφῆς τοῦ Πτολεμαίου, τὴν διποίαν ὑπεστήσας νῦν λάβῃ τὸν θρόνον.

Ἄφοῦ δὲ δὲ Καίσαρας μεταξὺ τῶν ἑτῶν 47—45 συνέτριψε τὰ λείψανα τῶν διπαδῶν τοῦ Πομπήιου εἰς τὴν Ἀσίαν, εἰς τὴν Ἀφρικήν καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ κράτους.

ΔΙΚΤΑΤΩΡΙΑ ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ

29

Ο Καίσαρας ἐκηρύχθη ἵστορος δικτάτωρ καὶ συνεκέντρωσεν δλας τὰς ἔξουσίας εἰς χεῖρας του. Δὲν ἐμιμήθη τὸν Σύλλαν καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔκαμε προγραφάς. Ἐλεγεν δὲ τι θέλει νῦν ὑπεροισχύσῃ μὲ τὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν πραότητα.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Καίσαρος ὑπῆρξεν ἔξαιρετος. Περιώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν διοικητῶν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ κατήργησε παντοῦ τὴν βίαν. Κατεσκεύασε πλῆθος κοινωφελῶν ἔργων καὶ ἔδρυσεν ἀποικίας πολλάς, εἰς τὰς διποίας ἐγκατέστησεν ἀπόρους πολίτας. Ἡ Κόρινθος καὶ ἡ Καρχηδὼν ἐκτίσθησαν πάλιν καὶ ἥκμασαν ταχέως. Τέλος ἐδιόρθωσε μὲ τὴν συνεργασίαν πολλῶν σοφῶν τὸ ἡμερολόγιον, καὶ τὸ νέον διωρ-Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἰστορία Ρωμαϊκή-Βυζαντινή ἔκδ. Στ' 3

θωμένον ἡμερολόγιον ὀνομάσθη Ἰούλιανὸν ἀπὸ τὸ δνομά του. Ἀλλ' εἰς τὴν Ρώμην ἤρχισαν νὰ φοβοῦνται ὅτι ὁ Καῖσαρ ἔπειθύμει νὰ γίνῃ βασιλεύς. Οἱ αὐστηροὶ δημοκρατι-

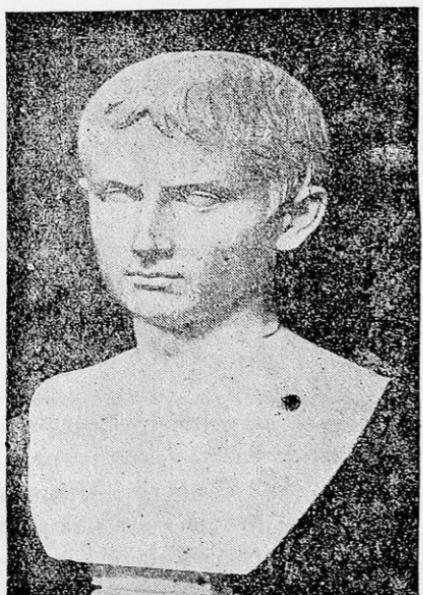
44 κοὶ καὶ οἱ ταραχοποιοὶ συνηγράθησαν εἰς συνωμοσίαν, τὴν δποίαν διηγήθυναν ὁ Κάσπιος καὶ ὁ Βροῦτος, φίλος τοῦ Καίσαρος. Τὴν 15 Μαρτίου τοῦ 44 οἱ συνωμόται ἔδολοφόρησαν τὸν Καίσαρα, ἐνῶ ενδισκετο εἰς τὴν σύγκλητον. Ἡτούτοις ὁ Καίσαρ ἦταν.

Γ' ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΙ ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

30

Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος κύριος τῆς καταστά-

‘Ο Οκταβιανὸς
Ρώμη—Βατικανὸν

λαοῦ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς συνωμοσίας ἔγκατέλειψαν τὴν Ρώμην καὶ

σεως εἰς τὴν Ρώμην ἔγινεν ὁ ὑπατος Ἀντώνιος, στενὸς φίλος του. Ο Ἀντώνιος συνεννοήθη μὲ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἵππικοῦ Λέπιδον καὶ ἔξήγειρε τὸν λαὸν κατὰ τῶν δολοφόνων.

Ο Μᾶρος Ἀντώνιος κατήγετο ἀπὸ ἀρχαίαν οἰκογένειαν καὶ διεκρίθη εἰς πολλοὺς πολέμους. Ἡτο πνιγμένος διαρκῶς εἰς τὰ χρέη καὶ ἥγατα τὸν οἶνον καὶ τὰς διασκεδάσεις. Ἡτο τολμηρὸς καὶ φιλόδοξος, ἀλλὰ δὲν εἶχε πολιτικὰς ἀρετὰς Προσεκολλήθη εἰς τὸν Καίσαρα, δ δποῖος τὸν ἀνύψωσεν εἰς τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα.

ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ

31

Μετὰ τὴν ἔξέγερσιν τοῦ

ὅς Ἀντώνιος ἦτο πραγματικῶς κύριος τῆς καταστάσεως.⁹ Εκείνην τὴν στιγμὴν ἔφθασεν εἰς τὴν Ρώμην ὁ ἀνεψιὸς καὶ θετὸς υἱὸς τοῦ Καίσαρος, ὁ νεαρὸς Ὁκταβιανός.

“Ο Ὁκταβιανός, νέος μόλις 19 ἑτῶν, καχεκτικὸς καὶ ἀδύνατος, εἶχε φυσιογνομίαν ἐλκυστικήν, ἥτο φιλόδοξος, δραστήριος καὶ ἐπιτηδειότατος νὰ προσελκύῃ φίλους.” Εδειξε μεγάλην πολιτικὴν δεξιότητα καὶ ὑπεκρίνετο τὸν μετριο παθῆ καὶ ἀνεξίκακον. Εἰς τὰς ἀρχὰς ἐκολάκευσε τὸν ἴσχυρον Ἀντώνιον καὶ ἔκαμεν ὅτι κέρδωνος.

Νόμισμα τοῦ Μ. Βρεύτου

Εἰς τὴν μίαν ὅψιν ἡ προτομὴ τοῦ Βρεύτου, εἰς τὴν ἄλλην δύο ἐγχειρίδια καὶ εἰς τὸ μέσον ὁ σκοῦφος, ὁ ὄποιος συμβολίζει τὴν ἐλευθερίαν.

πείθεται εἰς τὰς συμβουλὰς τοῦ Κινέρωνος.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΤΡΙΑΝΔΡΙΑ (43) - ΠΡΩΓΡΑΦΑΙ

32

“Οταν δ Ἀντώνιος ἔξεστράτευσεν εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν, διὰ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς δολοφόνους, ὁ Ὁκταβιανὸς ἐδέχθη νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν σύγκλητον καὶ τὸν Κικέρωνα καί, ἐνῷ δ περίφημος οἵτωρ ἔξεφώνει εἰς τὴν ἀγορὰν τοὺς δριμυτάτους κατὰ τοῦ Ἀντωνίου λόγους, τοὺς φιλιππικοὺς (44—43), ἐβάδισε κατὰ τοῦ Ἀντωνίου. Ἄλλος ἐπροτίμησε νὰ συνεννοθῇ μαζὶ του καὶ μὲ τὴν μεσολάβησιν τοῦ Λεπίδου οἱ τρεῖς ἄνδρες ἐσκημάτισαν τὴν Δευτέρην Τριανδρίαν δια (Ὁκτώβριος τοῦ 43).

Μετ’ ὀλίγον εἰσῆλθον εἰς τὴν Ρώμην καὶ διεκήρυξαν ὅτι σκοπός των ἦτο νὰ τιμωρήσουν τοὺς δολοφόνους τοῦ Καίσαρος. Εὐθὺς κατόπιν ἤρχισαν αἱ προγραφαὶ μὲ τὴν ἔξῆς τρομερὰν προκήρυξιν:

“Ἐδιάχθημεν ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ Καίσαρος καὶ θά προλάβωμεν τοὺς ἐχθρούς μας...” Ετοιμοὶ νὰ ἐπιχειρήσωμεν μακρινὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν δολοφόνων, δὲν θέλομεν νὰ ἀφήσωμεν ὅπιστο ἐχ-

θρούς... "Οποιος θά βοηθήσῃ τὴν φυγὴν προγραφέντων θά προγραφῇ ὁ ἔδιος. Νὰ παρουσιάζωνται αἱ κεφαλαὶ τῶν ἐνώπιον ἡμῶν. 'Ο ἐλεύθερος θὰ λαμβάνῃ ὡς ἀμοιβὴν 25 χιλ. δραχμὰς κατὰ κεφαλήν, ὁ δοῦλος 10 χιλ., τὴν ἐλευθερίαν του καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Τὰ δύναματα τῶν φονέων καὶ καταδοτῶν θὰ τηροῦνται μυστικά.

'Η σκληρότης τῶν ἀρχηγῶν δὲν εἶχεν δοια. 'Εφονεύθησαν δι πατήρ τοῦ Λεπίδου, δι κηδεμῶν τοῦ Ὁκταβιανοῦ καὶ δι θεῖος τοῦ Ἀντωνίου. Θῦμα τῶν προγραφῶν ἦτο καὶ δι Κικέρων, δι δοῦλος συνελήφθη εἰς τὴν ἔπαυλίν του τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν δόπιαν ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσῃ διὰ τὴν Ἑλλάδα. 'Εφονεύθησαν τότε 300 συγκλητικοὶ καὶ 2 χιλ. ἵππεῖς.

ΦΙΛΙΠΠΟΙ (42)

33

Οἱ δύο σπουδαιότεροι ἀπὸ τοὺς δολοφόνους, δι Βροῦτος καὶ δι Κάσσιος, εἶχον καταφύγει εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐστρατολόγησαν σημαντικὰς δυνάμεις. 'Ο Ἀντώνιος καὶ δι Ὁκτα-

42 βιανὸς ἀπεβίβασαν τὰ στρατεύματά των εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ ἐβάδισαν κατ' αὐτῶν. 'Η σύγκρουσις ἔγινεν εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Φιλίππων (42). 'Ο Βροῦτος καὶ δι Κάσσιος ἐνικήθησαν καὶ ηὗτοκτόνησαν. Μὲ τὸν θάνατον τῶν δύο ἀνδρῶν ἡ δημιουρατία ἔχασε τοὺς τελευταίους προμάχους της.

ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΩΝΙΟΣ

34

Μετὰ τὴν νίκην δι Ὁκταβιανὸς καὶ δι Ἀντώνιος, ἀφοῦ παρηγκωνίσθη δι Λέπιδος, διεμοίρασαν τὸν ωμαϊκὸν κόσμον. 'Ο

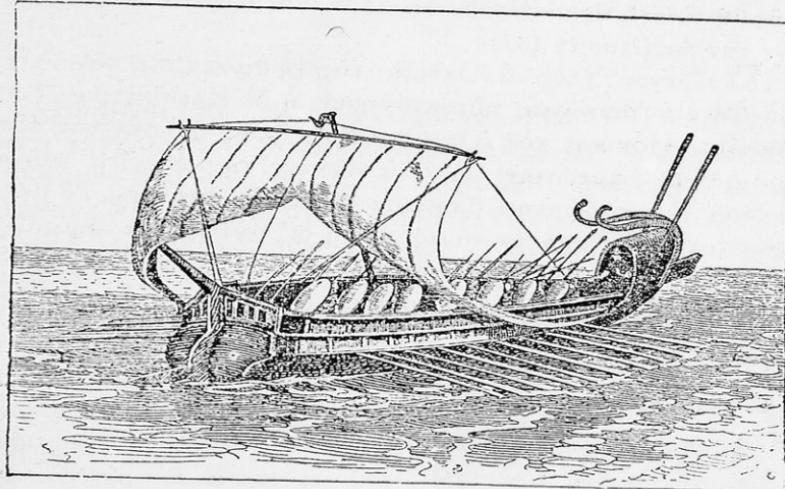

'Αντώνιος καὶ Κλεοπάτρα
χρυσοῦν νόμισμα τοῦ 40 π. Χ. περίπου

'Οκταβιανὸς ἔλαβε τὴν Δύσιν καὶ δι Ὁκτανίος τὴν Ἀνατολὴν. Πρὸς στερέωσιν τῆς φιλίας δι Ἀντώνιος ἐινυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ὁκταβιανοῦ Ὁκταβίαν.

Καὶ δι μὲν Ὁκταβιανὸς ἀνέπτυξεν ἔξαιρετα κυβερνητικὰ προσόντα καὶ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως καὶ ἴδιως τῆς Ἰταλίας ἀνέ-

πνεον ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Ὅτι οὐκ εἶχε πολιτικὴ τοῦ Ἀντωνίου εἰς τὴν Ἀνατολήν. Θέλων νὰ τιμωρήσῃ τὴν βασίλισσαν τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτραν, διότι εἶχε βιοηθήσει τὸν Κάσσιον, ἐδελεάσθη ἀπὸ τὰ θέλγητρά της καὶ ἔζη πλησίον της εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἡ ἐκστρατεία, τὴν δποίαν ἔκαμε κατὰ τῶν Πάρθων διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ Κράσσου, ἀπέτυχεν. Ἐκνούσεν δμως τὴν Ἀρμενίαν καὶ ἐτέλεσε δι' αὐτὸ μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον εἰς τὴν Ἀλεξανδρειαν.

Η ολεμικὸν πλοῖον

τοιχογραφία Πομπηίας

Τὰ πολεμικὰ τῶν Ρωμαίων εἶναι χωμηλότερα ἀπὸ τὰ Ἑλληνικά. Κινοῦνται μὲ κουπιά καὶ μὲ πανί καὶ ἔχουν σημαντικὴν δύναμιν ἀπὸ ὁπλίτας

Ἄλλ' ἀπὸ τότε ὑπεδουλώθη ἀκόμη περισσότερον εἰς τὴν πονηρὰν βασίλισσαν. Ἐχάρισεν εἰς αὐτὴν καὶ τὰ τέκνα της σχεδὸν δλας τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους. διεζεύχθη τὴν Ὁκταβίαν καὶ εἶχε τὸ θάρρος νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὴν σύγκλητον νὰ ἐπικυρώσῃ τὰς πράξεις του.

Η ΡΗΞΙΣ—ΑΚΤΙΟΝ (31)

35

‘Η διαγωγὴ τοῦ Ἀντωνίου ἐκίνησεν ἀγανάκτησιν εἰς τὴν Ρώμην καὶ δ Ὁκταβιανὸς ἐξεμεταλλεύθη μὲ ἐπιτηδειότητα τὴν

εύκαιριαν. Ἡ σύγκλητος ἀπεφάσισεν ἐναντίον τοῦ Ἀντωνίου τὸν πόλεμον, ἀλλὰ κατ' εἰσήγησιν τοῦ Ὁκταβιανοῦ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς βασιλίσσης, ἥ δ ποία εἴχε φιλοτίξη σει νὰ ὑποτάξῃ τὸ Καπιτώλιον (θέρος 32).

Ο ἄγων ἐκρίθη εἰς τὴν Θάλασσαν εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ἀκτιονίν εἰς τὴν εἰσόδον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου.³ Άλλα κατὰ τὴν ζωηροτέραν στιγμὴν τῆς ναυμαχίας τὰ αἰγυπτιακὰ πλοῖα ἤρχισαν νὰ ἀτομακρύνωνται πρὸς νότον. Ο Ἀντώνιος δὲν ἔσκεψθη τίποτε, ἐγκατέλειψε στρατὸν καὶ στόλον καὶ ἡκολούθησε τὴν βασίλισσαν (31).

Τὸ ἔπομενον ἔτος δ Ὁκταβιανὸς ἔφθασεν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Τότε δ Ἀντώνιος ηὐτοκτόνησεν, ἥ δὲ Κλεοπάτρα ἐδοκίμασε νὰ σαγηνεύσῃ τὸν Ὁκταβιανόν, ὅπως ἀλλοτε τὸν Καίσαρα καὶ τὸν Ἀντώνιον. Ἄλλ' δ νικητὴς τὴν ἐδέχθη ψυχρότατα καὶ ἥ ὑπερήφανος βασίλισσα, ἐπειδὴ ἐμάντευσεν ὅτι δ Ὁκταβιανὸς εἶχε σκοπὸν νὰ κοσμήσῃ δι' αὐτῆς τὸν θρίαμβόν του, ἐπροτίμησε νὰ αὐτοκτονήσῃ. Ἡ Αἴγυπτος προσηρτήθη ὡς ἐπαρχία εἰς τὸ ουμαϊκὸν κράτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ—Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

36

Τὸ θέρος τοῦ 29 ὁ Ὁκταβιανὸς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ρώμην, τὴν δποίαν ἐθάμβωσε κυριολεκτικῶς μὲ τὸν μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον καὶ τὰς πολυτελεῖς ἔορτάς. Ἐκλεισε τὸν ναὸν τοῦ Ἰανοῦ, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἡ περίοδος τῶν πολέμων ἔληξεν.

‘Ο Ὁκταβιανὸς συνεκέντρωσε μὲ τὸν καιρὸν ὅλας τὰς ἔξουσίας καὶ ἐγκαθίδρυσε τὸ μοναρχικὸν πολίτευμα εἰς τὴν Ρώμην, ἀλλὰ διετήρησε τοὺς ἔξωτερικοὺς τύπους τῆς δημοκρατίας, διὰ νὰ μὴ ἔξερθίσῃ τὴν κοινὴν γνώμην. Ἡ δολοφονία τοῦ Καίσαρος ἦτο δι’ αὐτὸν μάθημα, τὸ δποῖον δὲν ἔλησμόνησε ποτέ, καὶ διὰ τοῦτο ἥρονήθη νὰ δνομασθῇ δικτάτωρ. Ἐδέχθη μόνον τὴν δνομασίαν princeps civium, δηλ. ὁ πρῶτος πολίτης. Ἐκλησίαι καὶ ἄρχοντες διετηρήθησαν, ἡ σύγκλητος ἐλειτούργει δπῶς ἐπὶ τῶν καλῶν χρόνων καὶ ὁ Ὁκταβιανὸς παρουσιάζετο ὡς ἄρχων δημοκρατικός.

Τὸ 28 ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ προΐσταμένου τῆς

Αιβίξ

μιαριαρίνη κεφαλὴ
Σύνυγος τοῦ Αὐγούστου
Κοπεγχάγη. Γλυπτοθήκη

συγκλήτου καὶ δλίγον κατ' δλίγον συνεκέντωσεν εἰς τὸ πρόσωπόν του τὴς ἔξουσίας καὶ τοῦ ἀνθυπάτου, τοῦ δημάρχου, τοῦ ὑπάτου, τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως, αἵ δποῖαι κανονικῶς ἐπρεπε νὰ ἀσκοῦνται ἀπὸ Ἰδιαι· τέρους ἀρχοντας.

“Ως ἀνθύπατος εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἔξουσίαν, τὸ imperium ὅπως ἔλεγον οἱ Ρωμαῖοι, εἰς τὰς ἐπαρχίας, δηλαδὴ ἡτο ἀνώτατος ἀρχων τοῦ στρατοῦ καὶ ἀνώτατος δικαστής, ἔχων τὸ δικαίωμα νὰ δικάζῃ δῆλους τοὺς κατοίκους, ἀκόμη καὶ τοὺς ωμαίους πολίτας. Τὸ ἀξίωμα αὐτὸν ἔδιδεν εἰς τὸν Ὀκταβιανὸν ἔξαρστικὴν δύναμιν καὶ διὰ τοῦτο ἐφερε διαρκῶς τὸν τίτλον imperator, δηλαδὴ αὐτοκάρως, τὸν δποῖον ἐφερον καὶ οἱ διάδοχοι του, καὶ ἀπ' αὐτὸν τὸ νέον πολίτευμα ὠνομάσθη αὐτοκάρωτος.

“Ως δῆμαρχος εἶναι ἀπαραβίαστος, συγκαλεῖ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν σύγκλητον, προτείνει νόμους καὶ ἐμποδίζει τὰς πράξεις τῶν ἄλλων ἀρχόντων. “Ως ὑπάτος κυβερνᾷ τὴν Ρώμην καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐκδίδει διατάγματα, τὰ δποῖα ἔχουν ἴσχὺν νόμου δι' δόλου τὸ κράτος. Τέλος τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως δίδει εἰς τὴν ἔξουσίαν του θρησκευτικὸν χρῖσμα

“Ο Ὀκταβιανὸς λοιπόν, ὅπως ἄλλοτε οἱ βασιλεῖς, ἦτο ἀνώτατος ἀρχων τοῦ στρατοῦ, ἀνώτατος δικαστής, νομοθέτης, καὶ ἡ ἔξουσία του περιεβάλλετο μὲν θρησκευτικὸν κυρρος. Τὴν ἐντύπωσιν αὐτὴν τῆς Ἱερότητος τῆς ἔξουσίας του ἐνίσχυσεν ἡ σύγκλητος, ἡ δποία ἀπένειμεν εἰς τὸν Ὀκταβιανὸν τὸν τίτλον **Αὔγυνοςτος** (=σεβαστός), δ δποῖος ἐδίδετο μόνον εἰς τοὺς θεούς, καὶ μὲ τὸ δνομα αὐτὸν εἶναι γνωστὸς εἰς τὴν Ἰστορίαν.

Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΥΓΥΝΟΣΤΟΥ

37

“Ο Αὔγυνοςτος ἐδημιούργησε κατ' οὖσίαν νέον διοικητικὸν σύστημα. Τὸ κράτος ἐκυβέρνα κυρίως τὸ Ἰδιαίτερον. Συμβούλιον τοῦ αὐτοκάρωτος, τὸ δποῖον ἀπετέλεσμαν ἔμπιστοι δπαδοί του, Ἰδίως δ παιδικός του φίλος **Ἀγρίππας**, ἔξαρστος στρατηγός, δ δποῖος εἶχε προσφέρει μεγάλας

ὑπηρεσίας κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους, ὁ **Μακήνας**, ἀπὸ ἀρχαίαν βασιλικὴν οἰκογένειαν τῆς Τυρρηνίας, ὁ διποῖος διεκρίθη κυρίως ὡς διπλωμάτης, καὶ μερικοὶ συγκλητικοὶ καὶ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι.

Διὰ τὴν διοίκησιν τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων ὑποθέσεων τῶν ἐπαρχιῶν ἐδημοσιογόνθησαν ἵδιαιτεροι ὑπηρεσίαι καὶ τοιουτορόπως ἐσχηματίσθη ἡ γραφειοκρατία τοῦ Αὐγούστου, ἡ δποία ἀπετελεῖτο ἀπὸ ὑπαλλήλους ἐξησκημένους καὶ ἐξαρτωμένους ἀμέσως ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα.

Ἐκτὸς τοῦ δημοσίου θησαυροφυλακίου, τὸ δποῖον διεγειρίζετο ἡ σύγκλητος, ἐσχημάτισε τὸ αὐτοκρατορικὸν θησαυροφυλάκιον, εἰς τὸ δποῖον εἰσήρχοντο οἱ φόροι τῶν ἐπαρχιῶν. Ἀνώτατοι ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπάλληλοι πληρώνονται ἀπὸ τὸ ταμεῖον αὐτὸς καὶ εἶναι ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος.

·Ο Αὐγουστός·

μαρμάρινον ἄγαλμα τοῦ 17 π. Χ.

Ρόμη, Βατικανὸν

·Απὸ τοὺς ὠραιοτέρους ἀνδριάντας τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς· Ο αὐτοκράτωρ φορεῖ θώρακα στολισμένον μὲ ἔξαιρετα ἀνάγλυφα. Τὴν δεξιὰν ἔχει ὑψωμένην, ἔτοιμος νὰ προσφωνήσῃ τὸ στράτευμα. Κάτω εἶναι μικρὸς ἔρως, ὁ δποῖος ἐνθυμίζει διτὶ ἡ Τουλία γενεὰ κατάγεται ἀπὸ τὴν Ἀφροδίτην.

‘Ο Αύγουστος κατέβαλε μεγάλην προσπάθειαν νὰ δώσῃ εἰς τὴν Ρώμην ὅψιν μεγαλουπόλεως, ὅπως ἥσαν αἱ πόλεις τῆς Ἐλλάδος καὶ τῆς Ἀνατολῆς, ἵδιως ἢ Ἀλεξάνδρεια, ἔκτισεν, ἐπεσκεύασε καὶ κατώρθωσε νὰ καυχηθῇ ὅτι παραστάται να εμαραρόκτιστον πόλιν, τὴν δύο οἰκίαν παραστάται.

Τίδιως ἀπησχόλησαν αὐτὸν δύο προβλήματα, νὰ ἀναγεννήσῃ τὴν γεωργίαν καὶ νὰ περιορίσῃ τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἡθικὴν παραλυσίαν τῆς ἐποχῆς του. Ἐγκατέστησε παλαιμάχους καὶ ἀπόρους πολίτας εἰς τὰς ἐρημωθείσας ἀπὸ τοὺς ἔμ-

Ἡ ἀποστράτευσις
ἀνάγλυφον—Παρίσιοι, Λοῦβρον

Μετά τὸν μακρὸν πολέμους οἱ παλαιίμαχοι στρατιῶται ἀπολύονται ἀπὸ τὸν στρατὸν.

φυλίους πολέμους ἐκτάσεις τῆς Ἰταλίας, αἱ δοῖαι ἐκαλλιεργήθησαν ἐπιμελῶς. Ἡ ἀξία τῆς γῆς ηὔξηθη, ἡ ληστεία κατεστάλη καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἔλαβον νέαν ζωήν. Διὰ νὰ πολεμήσῃ τὴν ἀθεῖαν, τὴν ἔκλυσιν τῶν ἡθῶν, τὴν περιφρόνησιν τῆς οἰκογενείας, τὴν πολυτέλειαν εἰς τὰ δεῖπνα καὶ τὸν ἴματισμόν, ἔλαβε διάφορα νομοθετικὰ μέτρα. Ἐπέβαλε τὸν γάμον, περιώρισε τὸ διαιζύγιον, ἐπροσπάθησε νὰ ἀνανεώσῃ τὰς παλαιὰς τελετὰς καὶ νὰ ἀφυπνίσῃ τὴν παλαιὰν θρησκευτικὴν παράδοσιν. Ἄλλος ἡ ἐπιτυχία του περιωρίσθη εἰς ἔξωτερικοὺς τύπους μόνον, διότι ἡ προσπάθεια του συνήντησε με-

γάλην ἀντίδρασιν εἰς τὴν ἀνωτέραν κοινωνικὴν τάξιν. Αὗτὴ ἡ κόρη του Ἰουλία ἔδιδε τὸ πιο διάδειγμα ἐκλύτου καὶ ἀτάκτου βίου, ὥστε δὲ οὐγούστοις ἡ ναγκάσθη νὰ τὴν ἔξορίσῃ.

Ἐπίσης ἐφόροντισε πολὺ νὰ βελτιώσῃ τὴν κυβέρνησιν τῶν ἐπαρχιῶν. Ὁ ἕδιος ἐπεσκέψθη πολλὰ μέρη, προσεπάθησε νὰ παύσῃ τὴν ἀργυρολογίαν καὶ τὴν κακοδιόκησιν καὶ ἐπέβλεπε τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης.

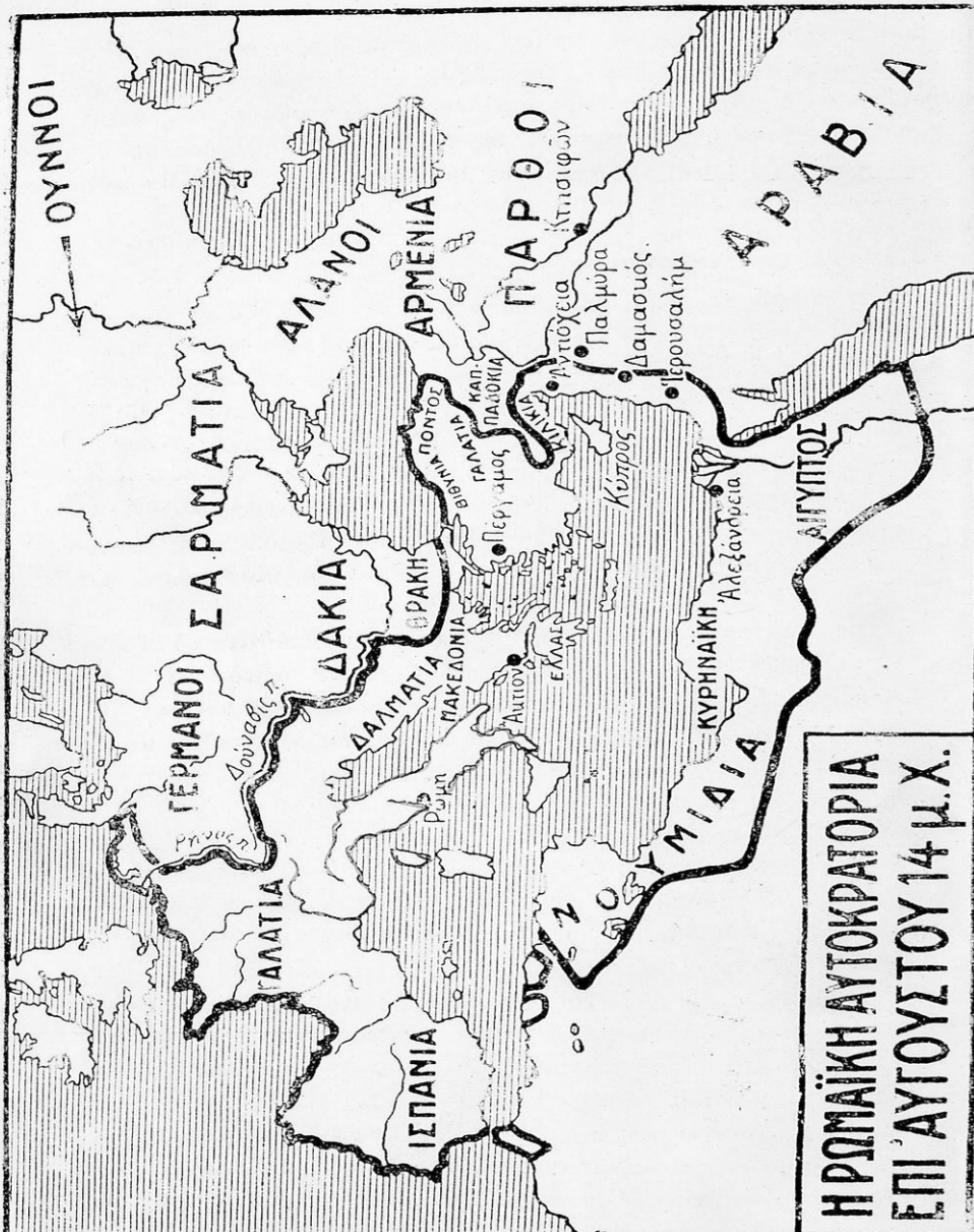
ΠΡΛΕΜΟΙ ΤΟΥ ΑΥΓΘΥΣΤΟΥ

38

὾ οἱ οὐγούστοις δὲν ἐπεδίωξε κατακήσεις, ἀλλ᾽ ἡθελεν ἀπλῶς τὰ ἔξασφαλίσῃ μὲ ἰσχυρὸν στρατὸν τὰ σύνορα. Ὁ στρατός, δπως καὶ ἡ διοίκησις, ἔγινεν αὐτοκρατορικός. Χωρὶς νὰ καταργήσῃ τὴν στρατιωτικὴν θητείαν στρατολογεῖ ἀπὸ ρωμαίους πολίτας καὶ ἀπὸ κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν ἐθελοντὰς μισθοφόρους, οἵ δποιοι κατατάσσονται δὲ 20—25 ἔτη, δὲν ἐπιτρέπεται τὰ νυμφεύωνται καὶ ἀπολυόμενοι λυμβάνουν χρηματικὴν ἀποζημίωσιν ἢ γαίας. Τοιτοτρόπως κατήρτισε στρατὸν ἀπὸ 300 χιλιάδας.

Ἐν τούτοις διὰ νὰ ἔξασφαλίσῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὰς συνοριακὰς ἐπαρχίας, ὑπεχρεώθη νὰ διεξαγάγῃ πολλοὺς πολέμους. Ο ἕδιος συνεπλήρωσε τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰσπανίας ἐπαπεινωσεν εἰς τὴν Ἀσίαν τοὺς Πάρθωνς καὶ προσήρτησε τὰ μικρὰ ἀνεξάρτητα κράτη τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Ἰουδαίας. Οἱ στρατηγοί του Δροῦσος καὶ Τιβέριος, υἱοὶ τῆς συζύγου του Λιβίας ἀπὸ πρῶτον γάμον, ὑπέταξαν πολλοὺς παραδουναβείους λαοὺς καὶ κατέστησαν τὸν Δούναβιν εἰς δλον τὸ μῆκος του σύνορον τοῦ κράτους.

Ἄλλος δ δραματικῶτερος ἀπὸ τοὺς πολέμους τοῦ Αὐγούστου είναι ὁ κιτά τῶν Γερμανῶν. Διὰ νὰ ἔξασφαλίσῃ τὰς ἐπαρχίας τοῦ Ρήνου ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν γερμανικῶν φυλῶν, δ Δροῦσος ἀνέλαβε νὰ μεταφέρῃ τὰ σύνορα εἰς τὸν Ἐλβαν καὶ τὴν προσπάθειάν του ἐσυνέχισεν δ Τιβέριος (12—7 π.Χ.). Ἡ ἐπικείδησις εἰς τὴν ἀδιάβατον ἀπὸ δάση καὶ ἔλη χώραν ἦτο ἐπίπονος. Ἐν τούτοις ἡ μεταξὺ Ρήνου καὶ Ἐλβα χώρα ἐφάνη ὅτι ὑπέκυψε καὶ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτήν.

⁹ Άλλα τὸ ἔτος 9 μ.Χ. ἐνεκα τῆς κακῆς διοικήσεως τοῦ Βάρος παρασυρθεὶς μὲ τρεῖς λεγεῶνας εἰς τὸ Τευτοβούργειον δάσος κατεσφάγη καὶ ὁ Αὔγουστος, γέρων ἥδη, δὲν ἦθέλησε νὰ ἀρχίσῃ νέον ἀγῶνα. ¹⁰ Οὐτὸν τοῦ κράτους εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸν ἔμεινεν ὁ Ρῆνος.

ΤΣ ΤΕΛΩΣ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

¹¹ Ο Αὔγουστος ἐξηκολούθει νὰ ζῇ εἰς τὴν οἰκίαν του ἐπὶ τοῦ Παλατίνου ώς ἀπλοῦς ἴδιωτης καὶ ἀπέφευγε συστηματικῶς νὰ ἐξερεύνῃ τοὺς πολίτας μὲ ἐπιδείξεις καὶ αὐταρχικοὺς τρόπους. Τέντοντος διαρκῶς ἀπηχούλησε διαρκῶς τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς. Αἱ ἐξουσίαι εἶχον δοθῆ ἱσοβίως μόνον εἰς αὐτὸν καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποκατασταθῇ τὸ δημιοκρατικὸν καθεστώς. ¹² Ο Αὔγουστος ἔλαβεν ώς συνάρχοντα τὸν Τιβέριον, υἱόν, δπως γνωρίζομεν, τῆς δευτέρας συζύγου του Λιβίας, τὸν δρόπον εἶχεν υἱοθετήσει, καὶ ὠρισεν αὐτὸν διάδοχον.

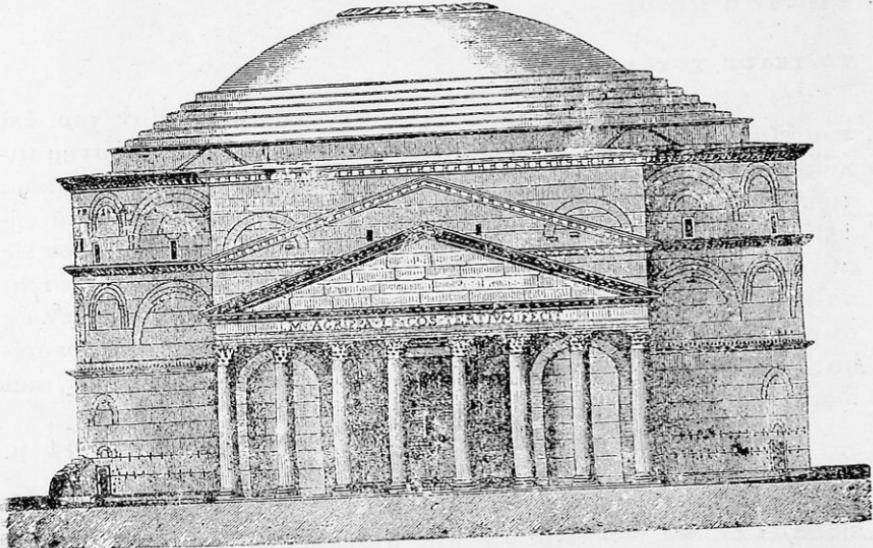
¹³ Ο Αὔγουστος μετὰ κυβέρνησιν 46 ἐτῶν ἀπέθανε τὸ 14 μ.Χ. εἰς ἥλικιαν 76 ἐτῶν. Οἱ Ρωμαῖοι ἔθαψαν αὐτὸν εἰς τὸ περίφημον μαυσωλεῖον, τὸ δρόπον δὲν ἕδιος εἶχε κτίσει **14** εἰς τὸ πεδίον τοῦ "Αρεως. καὶ ἡ συγκλητος κατέταξεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν θεῶν.

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὔγουστου αἱ τέχναι ἥκμασαν εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος. ¹⁵ Άλλος οἱ Ρωμαῖοι δὲν διεκρίθησαν οὔτε εἰς τὴν γλυπτικὴν οὔτε εἰς τὴν ζωγραφικήν. Τὰ γλυπτικὰ ἔργα ἡ κατεσκεύαζον Ἑλληνες τεχνῖται εἰς τὴν Ρώμην ἢ παρηγγέλλοντο εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἔργαστήρια. ¹⁶ Επίσης τὰ μέγαρα ἐκόσμουν Ἑλληνες ζωγράφοι. ¹⁷ Αντιθέτως οἱ Ρωμαῖοι διέπρεψαν εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ κατεσκεύασαν μνημεῖα ἀντάξια τοῦ μεγαλείου τῆς Ρώμης.

¹⁸ Η ἀρχιτεκτονικὴ εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν ρωμαϊκὴ τέχνη. ¹⁹ Άλλος οἱ Ρωμαῖοι τὰ πρότυπα τῶν οἰκοδομημάτων ἔδανείσθησαν ἀπὸ τοὺς "Ελληνας. ²⁰ Απὸ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχιτε-

κτονικὴν παρέλαβον τοὺς κίονας, τὴν στοὰν καὶ τὰ
ἀετώματα. Οἱ ἔδιοι ἐδημιουργησαν τὰ τόξα, διὰ τῶν
δποίων συνέδεον τοὺς κίονας, τὰς ἄψιδας καὶ τὸν
στρογγύλον θόλον, μὲ τὸν δποῖον ἐστέγαζον συνή-

Τὸ Πάνθεον

Ἐκτίσθη τὸ 27 π.Χ. Τὸ οἰκοδόμημα ὑπέστη πολλὰ μεταβολάς "Οπως
παρουσιάζεται σήμερον. ἔχει στοάν ἀπὸ 16 κίονας, οἱ δποῖοι βαστά-
ζουν ἀέτομα τριγωνικόν. 'Οπίσω εἶναι μία μεγάλη κυκλικὴ οἰκο-
δομὴ μὲ θόλον.

θως τὰ οἰκοδομήματα. Τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθη ὁ οω-
μαῖκὸς ρυθμός.

"Ο Αὔγουστος ἐκόσμησε τὴν Ρώμην μὲ πλῆθος μνημείων.
Κατεσκεύασε νέαν ἄγοαν καὶ συνεπλήρωσε τὸ θέατρον
τοῦ Μαρκέλλου. "Ο Αγρίππας κατεικεύασε μεγάλας
θέομας, ἥτοι λουτρά, εἰς τὸ πεδίον τοῦ Αρεως, κελοσσιαῖον
ναόν, τὸ Πάνθεον, σχήματος κυκλικοῦ, δπου ἐλατρεύοντο
οἱ προστάται τῆς οἰκογενείας τοῦ Αὐγούστου θεοί, δύο θέατρα,
τὸ ἀμφιθέατρον καὶ μεγάλην στοάν μὲ 300

κιονας. Ἐξαίρετον ἐπίσης ἔογον ἦτο δὲ ωμὸς τῆς εἰς οἵην της, κεκοσμημένος μὲν ὀραῖότατα ἀνάγλυφα Ἑλλήνων γλυπτῶν.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἡ περίοδος ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Αὐγούστου ὑπῆρξεν ἡ ταραχωδεστέρα τῆς ρωμαϊκῆς ἴστορίας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνδοξοτέρα καὶ ἡ μᾶλλον δημιουργική. Ὁ κολοσσιαῖος πλοῦτος καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἐπίδρασις ἐλέπτυναν τὸ πνεῦμα τῶν Ρωμαίων καὶ ἀνέπτυξαν τὸ καλαισθητικὸν συναίσθημα καὶ ἀπὸ τὸ 80 π.Χ. μέχρι τοῦ 14 μ.Χ. ἔχομεν περίοδον ἀκμῆς, τὸν **Χρυσοῦν αἰῶνα** τῶν ρωμαϊκῶν γραμμάτων. Τὴν περίοδον αὐτὴν ὠνόμασαν Αἰῶνα τοῦ Αὐγούστου, διότι ὑπέθεσαν ὅτι ἡ ἀκμὴ αὕτη ὀφείλεται εἰς τὴν ὑποστήριξιν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν φίλων του, ἰδίως τοῦ Μαικίνα.

Οἱ Ρωμαῖοι συγγραφεῖς εἶναι μαθηταὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ εἰς τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς ἀκμῆς ἔχουν αὐτοτέλειαν καὶ ἰδιάζοντα χαρακτῆρα καὶ ἐδημιούργησαν ἔογα ἀξιόλογα. Ἡ Ρώμη εἶχε μεγάλους συγγραφεῖς ἥδη ἐπὶ τῆς δημοκρατίας. Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἐμφυλίων πολέμων δὲ ἴστοριογράφος **Σαλλούστιος** (86—35 π. Χ.), τὸν δποῖον παραβάλλουν πρὸς τὸν Θουκυδίδην, συνέγραψε τὴν Ἱστορίαν τῆς συνωμοσίας τοῦ Κατιλίνα καὶ τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα. Ὁ **Ιούλιος Καίσαρ** συνέγραψε τὰ Ἀριμνηγματα τοῦ γαλατικοῦ πολέμου, τὸν δποῖον δὲ Ἰδιος διεξήγαγεν. Ὁ Ἰδιος συνέγραψε καὶ Ὅμηρον τοῦ ἡματα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου κατὰ τοῦ Ηομηρίου. Ὁ μεγαλύτερος δῆμος συγγραφεὺς τῶν χρόνων τῆς δημοκρατίας εἶναι δὲ περίφημος ρήτωρ **Κικέρων** (106—43), τοῦ δποίου σφέζονται πολλοὶ ρητορικοὶ λόγοι, φιλοσοφικαὶ πραγματεῖαι καὶ ἐπιστολαί, τὰ δποῖα θεωροῦνται ὡς πρότυπον τοῦ λατινικοῦ λόγου.

* Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἥκμασαν ἐπίσης δύο μεγάλοι ποιηταί, δὲ **Κάτουλλος** (87—54) καὶ δὲ **Λουκοήτιος** (97;—53). * Ο πρῶτος ἦτο λεπτότατος καὶ παθητικώτατος λυρικὸς ποιητής, δὲ Λουκοήτιος ἔψαλλε μὲν ἀσυνήθιστον εἰς τοὺς Ρωμαίους

πρωτοτυπίαν καὶ δύναμιν τὰς φιλοσοφικάς του θεωρίας περὶ τοῦ κόσμου, περὶ τῶν θεῶν καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, εἰς τὸ ποίημά του περὶ τῆς φύσεως τῶν ὅντων Πολλοὶ θεωροῦν αὐτὸν ὡς τὸν μέγιστον τῶν ποιητῶν τῆς Ρώμης.

Κατὰ τοὺς αὐτόκρατορικοὺς χρόνους ἀκμάζει ἡ ἴστοριογραφία. Ὁ μεγαλύτερος πεζογράφος τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου εἶναι ὁ ἴστορικὸς **Τίτος Διεβίος** (59 π.Χ.—17 μ.Χ.), ὃ δποῖος μὲ σεμνὴν ὑπεροφάνειαν ἔγραψε τὰς συνεχεῖς προόδους τῆς Ρώμης ἀπὸ τῆς κτίσεως τῆς μέχρι τοῦ Αὐγούστου.

Ο αἱών τοῦ Αὐγούστου σημειώνει κυρίως τὴν μεγίστην ἀκμὴν τῆς ρωμαϊκῆς ποιήσεως. Πέντε μεγάλοι ποιηταὶ ἔζησαν τότε, ὁ Βεργίλιος, ὁ Ὁράτιος, ὁ Ὁβίδιος, ὁ Τίβουρλλος καὶ ὁ Προπέρτιος.

Ο **Βεργίλιος** (70—19 π.Χ.), ὁ πολυύμνητος ποιητὴς τῶν Ρωμαίων, τὸν δποῖον παραβάλλον μὲ τὸν Ὅμηρον, ἔγραψεν εἰς τὴν νεότητά του τὰ Βούκολικά, εἰς τὰ δποῖα μιμεῖται τὸν Θεόκριτον. Αργότερα συνέγραψε τὰ Γεωργικά, εἰς τὰ δποῖα περιγράφει τὴν ζωὴν τῶν γεωργῶν καὶ τὰς ἀπολαύσεις τοῦ βίου τῶν ἀγρῶν. Άλλὰ τὸ κύριον ἔργον τοῦ Βεργίλιου εἶναι ἡ Αἴνεια, εἰς τὴν δποίαν προσεπάθησε νὰ φθάσῃ τὸν Ὅμηρον Διηγεῖται τὴν ἐγκατάστασιν εἰς τὴν Ἰταλίαν τοῦ Αἰνείου, γενάρχου τῆς Ἰουλίας γενεᾶς, καὶ τοὺς ἔκει ἀγῶνας του. Εἰς τὸ ποίημά του αὐτὸν ὑμνεῖται ἡ Ρώμη καὶ ὁ Αὐγούστος.

Ο **Ὤρατιος** (65—8 π.Χ.) διεκρίθη κυρίως ὡς λυρικὸς ποιητής. Ἐγραψεν Ὁδάς, Ἐπιστολὰς καὶ Σατίρας. Ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ὁρατίου ἔχειν κυρίως μὲ εὐτραπέλαι, φδαί, εἰς τὰς δποίας ἐκφράζει τὰ ἀτομικά του συναισθήματα, τὴν χαρὰν τῆς ζωῆς καὶ τὰς διασκεδάσεις.

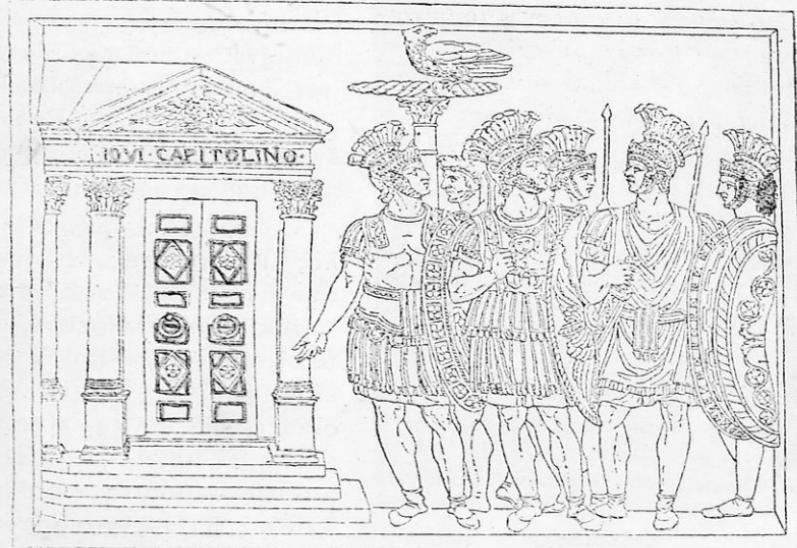
Ο **Ὤβίδιος** (43 π.Χ.—17 μ.Χ.), ὁ **Τίβουρλλος** (54—16 π.Χ.) καὶ ὁ **Προπέρτιος** (48—17 μ.Χ.) εἶναι ποιηταὶ μὲ λεπτὴν ἔμπνευσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

ΟΙ ΔΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΡΙΩΝΟΣ

Η ΣΙΚΩΝΕΙΑ ΤΟΥ ΑΥΓΘΥΣΤΟΥ

Απὸ τὸν θάνατον τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ 78 μ.Χ. ἐβασίλευσαν τέσσαρες αὐτοκράτορες καταγόμενοι ἀμέσως ἢ ἐμμέ-

Πρατωριανοί

Οἱ αὐτοκράτορες εἰχον ἴδιαιτέραν φρουράν τοὺς Πρατωριανούς.

σως ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Αὐγούστου, ὁ Τιβέριος, ὁ Καλιγούλας, ὁ Κλαύδιος καὶ ὁ Νέρων.
Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἰστορία Ρωμαϊκή-Βυζαντική, ἔκδ. ΣΤ' 4

Τὸν Αὐγούστον διεδέκθη δ Τιβέριος, τὸν δποῖον εἶχεν νίοθετήσει καὶ λάβει ὡς συνάρχοντα. Μετὰ τὸν Τιβέριον ἐβασίλευσεν δ Γαίος Καλιγούλας, ἔγγονος τοῦ ἀδελφοῦ του Δρούσου. Τοῦτον διαιδέχεται δινός τοῦ Δρούσου Κλαύδιος. Τέλος ἦ Αγριππίνα, ἥ σύζυγος τοῦ Κλαυδίου, κατορθώνει νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱόν της ἀπὸ πρῶτον γάμου, τὸν περίφημον Νέρωνα.

TIBERIOS (14-37)

Ο Τιβέριος ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἥδη ὅδι ἐτῶν.

Τιβέριος
Ρώμη—Βατικανὸν

Ἔτος ἀνθρωπος μὲ σπάνια προσόντα, ἀλλὰ μελαγχολικὸς ἐκ φύσεως καί, ἐπειδὴ περιέπεσεν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ Αὐγούστου καὶ ἔμεινε πολὺν καιρὸν ἔξοριστος εἰς τὴν Ρόδον. ἔγινε κρυψίνους, καχύποπτος καὶ μνησίκακος.

Ο Τιβέριος ὑπῆρξε καλὸς κυβερνήτης. Ἐπέβλεπεν ἀγούπνως τοὺς διοικητὰς τῶν ἐπαρχιῶν, αἵ δποῖαι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του εἶδον ἡμέρας εὐτυχίας. Τὰ οἰκονομικὰ ἐπίσης διεχειρίσθη μὲ μεγάλην σύνεσιν καὶ τὸ δημόσιον ταμεῖον ἥτο πλῆρος χρημάτων. Πρὸς τὴν σύγκλητον ὑπῆρξε πολὺ ὑποχωρητικός.

Ἄλλο ἀπογοητευθεὶς ἀπὸ τὴν ταπεινότητα καὶ τὴν πολιτικὴν ἀνικανότητα τῶν συγκλητικῶν, προπάντων ὅμως φοβούμενος τὰς φαδιουργίας των, ἔθεσε τὸν περίφημον νόμον τῆς μεγαλειότητος, διὰ τοῦ δποίου κατεδίκαζεν εἰς θάνα-

τον τὴν ἐπιβουλὴν κατὰ τῆς ἀσφαλείας τοῦ αὐτοκράτορος. Αὐτὰ ἡσαν τὰ λεγόμενα ἔγκληματα καθοσιώσεως ἢ ἐσχάτης προδοσίας. Πλῆθος πολιτῶν ἔξωρίσθησαν καὶ αἱ περιουσίαι των ἐδημεύθησαν, ἄλλοι ἐφονεύθησαν.

ΚΑΛΙΓΟΥΛΑΣ (37—41) — ΚΛΑΥΔΙΟΣ (41—54)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τιβερίου ὁ στρατὸς ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Γάϊον, ὁ δποῖος ἐπωνυμάζετο Καλιγούλας.

“Οταν ἀνῆλθε τὸν θρόνον, ἦτο 24 ἑτῶν καὶ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του ἦσαν εὐτυχῆ. Ἀλλὰ κατόπιν βαρείας νόσου ἔπαυθε διανοητικὴν διατάραξιν καὶ ἀπὸ τότε ἡ βασιλεία του ἦτο σειρὰ ὅμῶν καὶ ἀνισορρόπων πρᾶξεων.

Τέλος οἱ πραιτωριανοὶ ἐφόνευσαν τὸν φρενοβλαβῆ αὐτοκράτορα (41) καὶ ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον τὸν Κλαύδιον, ὁ δποῖος τοὺς ἀντήμειψε γενναίως φιλοδωρήσας εἰς ἔκαστον 15 χιλ. σηστερτίους, δηλ. 3 χιλ. δραχμάς. Ἐκτοτε καθιερώνεται τὸ φιλοδώρημα, τὸ περίφημον donativum τῶν αὐτοκρατόρων πρὸς τοὺς πραιτωριανοὺς κατὰ τὴν ἀνοδον εἰς τὸν θρόνον.

‘Ο νέος αὐτοκράτωρ ἦτο ἥδη 50ούτης. Μορφωμένος καὶ προοδευτικός, δὲν εἶχεν δμως θέλησιν καὶ παρεσύρετο ἀπὸ τὰς γυναικας του, τὴν Μεσσαλίναν καὶ τὴν Ἄγριππαν, καὶ ἀπὸ τοὺς ἀπελευθέρους. Μεγάλην ἴσχυν κατὰ τοὺς χρόνους αὗτοὺς εἶχον ἀποκτήσει οἱ γραφεῖς τοῦ αὐτοκράτορος.

Καλιγούλας
μαρμαρίνη κεφαλὴ — Κοπεγχάγη,
Γλυπτοθήκη

τορος, ἔλληνες ἀπελεύθεροι, ἄνδρες εὐφυέστατοι καὶ ἐπιτηδειότατοι, ἀλλὰ καὶ φαδιοῦργοι καὶ ἀλαζονικοί, δπως δ Νάρκισσοις, δ Πάλλας, δ Κάλλιστοις κ. ἄ.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Κλαυδίου ὑπῆρξε καλὴ ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις. Ἐπὶ τοῦ Ρήγου ἴδουσεν ἀποικίαν ἀπομάχων, ἀπὸ τὴν δποίαν ἀνεπτύχθη ἡ σημερινὴ μεγαλούπολις Κολωνία. Ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου οἱ Ρωμαῖοι ἤρχισαν τὴν κατάκτησιν τῆς Βρεττανίας, τῆς δποίας ὑπέταξαν τὰ νότια μέρη καὶ ἐσχημάτισαν ἐπαρχίαν.

Εἰς τὴν Ἀφρικὴν κατέκτησαν τὴν Μαυριτανίαν, τὸ σημερινὸν Ἀλγερίον καὶ Μαρόκον. Ἐσωτερικῶς δ Κλαύδιος ἔφερε τὴν τάξιν εἰς τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐκτέλεσιν μεγάλων κοινωφελῶν ἔργων. Ἐχορίγησε τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου εἰς πολλοὺς ἔνονους, ίδιως Γαλάτας καὶ εἰσήγαγεν ἀρκετοὺς ἀπὸ αὐτοὺς εἰς τὴν σύγκλητον. Ὁ Κλαύδιος ἔπεσε θῦμα τῶν φαδιούργιῶν τῆς Ἀγριππίνης, ἥ-

‘Ο Κλαύδιος ὡς Ζεὺς
μαρμάρινον ἄγαλμα
Ρώμη, Βατικανὸν

δποία τὸν ἐδηλητηρίασε καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν νιόν της Νέρωνα (54).

ΝΕΡΩΝ (54—63)

‘Ο Νέρων ἦτο 17ετής, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, μὲ δφθαλμοὺς πρασινωποὺς καὶ χωρίς ἔκφρασιν, ἀρκετὰ παχὺς

ἥδη. Φύσει μοχθηρὸς καὶ θηριώδης, συνεκρατεῖτο κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ὑπὸ τοῦ διδασκάλου του, τοῦ φιλοσόφου Σενέκα. Δὲν ἥργησεν δμως νὰ ἀποκαλύψῃ τὴν πονηράν του φύσιν. Ἐφόνευσε τὸν ἀδελφόν του Βρεττανικόν, τὸν δποῖον ἐφοβεῖτο, ἐστραγγάλισε τὴν μητέρα του Ἀγριππίναν καὶ βραδύτερον ἐφόνευσε τὴν σύζυγόν του Ὁκταβίαν καθὼς καὶ τὸν Σενέκαν.

Ἄπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ ζωὴ τοῦ Νέρωνος εἶναι ἀτελείωτος σειρὰ ἀπὸ μεγάλας ἀνοησίας καὶ κακουργήματα. Ἐπίστευεν δτι ἵτο μέγας καλλιτέχνης, μουσικός, ποιητής, ζωγράφος, ἀθλητής, ἴδιως ἔξοχος ἀρματηλάτης. Ἐνεφανίζετο εἰς τὴν σκηνὴν καὶ εἰς τὸν στοῖβον τοῦ ἱπποδρομίου, ἐνῶ οἱ πρωτωριανοὶ ὑπεχρέωντον τὸν λαὸν νὰ κειροκροτῇ καὶ νὰ ἐπευφημῇ. Εἰς τὴν Ἑλλάδα, δπον μετέβη

Ο Νέρων

διὰ νὰ δεῖξῃ τὸ καλλιτεχνικόν του τάλαντον, περισυνέλεξεν 180 στεφάνους εἰς τὰ θέατρα καὶ τὸ στάδιον! Τὸ ἔτος 64 μεγάλη πυρκαϊὰ ἀπετέφωσεν εἰς τὴν Ρώμην 4 συνοικίας ἐκ τῶν 14 τῆς πόλεως. Ο λαὸς εἶχε τόσην πειραν τῆς κακίας καὶ τῆς παραφροσύνης τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστε ἀπέδωκε τὴν καταστροφὴν εἰς ἀκαταλόγιστον ἔμπνευσίν του νὰ λάβῃ μίαν εἰκόνα τῆς πυρπολήσεως τῆς Τροίας. Ἄλλος δ ἐφευρετικὸς Νέρων ἐπέρριψε τὴν πυρκαϊὰν εἰς τοὺς χριστιανούς, τῶν δποίων διέταξεν ἄγριον καὶ σκληρὸν διωγμόν. Διὰ νὰ ἐπαρκῇ εἰς τὴν σπατάλην, ἥρχισε καταδιώξεις καὶ φόνους καὶ ἐνόθευσε τὸ νόμισμα.

Ο Νέρων ἔγινε μισητὸς καὶ δ στρατός, δ δποῖος δὲν ἐπλη-

ρώνετο τακτικά, ήρχισε νὰ μὴ ἀνέχεται τὸν ἀοιδὸν αὐτοκράτορα. Τὰ στρατεύματα τῆς Γαλατίας καὶ Ἰσπανίας ἔξηγέοθησαν καὶ οἱ πρωτωριανοὶ ἔγκατέλειψαν τὸν Νέορωνα, τὸν δποῖον ἥ σύγκλητος κατεδίκασεν εἰς θάνατον. ⁷ Εξαλλος δ αὐτοκράτωρ ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Ρώμην καὶ κινδυνεύων νὰ συλληφθῇ διέταξεν ἔνα δοῦλον του νὰ τὸν φονεύσῃ. ⁸ Οταν ἔπιπτεν, ἔφωναξε : Τί καλλιτέχνην χάνει δ κόσμος ! (⁹Ιούλιος 68).

~~ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ~~ - ΘΩΩΝ - ΒΙΤΕΛΛΙΟΣ (68-69)

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Νέορωνος ἔξελιπεν δοῖος τοῦ Αὐγούστου. Οἱ τελευταῖοι αὐτοκράτορες εἶχον ἀφήσει τραγικὴν ἀνάμνησιν καὶ ἐπὶ 18 μῆνας τὸ κράτος ἐταράχθη ἀπὸ τὰς συγκρούσεις τῶν ἀπαιτητῶν τοῦ θρόνου καὶ ἀπὸ τὴν ἀναρχίαν. ¹⁰ Η σύγκλητος, οἱ πρωτωριανοὶ εἴτε οἱ στρατοὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἀνεκήρυξαν μὲ τὴν σειρὰν εἰς διάστημα ἐνὸς ἔτους τρεῖς αὐτοκράτορας, τὸν Γάλβαν, διοικητὴν τῆς Ἰσπανίας, τὸν Ὀθωνα, παλαιὸν φίλον τοῦ Νέορωνος, καὶ τὸν Βιτέλλιον, στρατηγὸν τῶν στρατευμάτων τοῦ Ρήνου. ¹¹ Άλλὰ σχεδὸν συγκρόνως οἱ λεγεῶνες τῆς ἀνατολῆς ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν στρατηγὸν των Βεσπασιανῶν. Μεγάλη μερὶς τῆς Ρώμης ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος του καὶ ἦ σύγκλητος ἀνηγόρευσεν αὐτοκράτορα τὸν ἀπόντα Βεσπασιανόν.

ΟΙ ΦΛΑΒΙΟΙ - ΒΕΣΠΑΣΙΑΝΟΣ (69 - 79)

Ο Βεσπασιανὸς εἶναι ἀρχηγὸς νέας δυναστείας, τῶν Φλαβίων. ¹² Ήτο υῖδος δημοσιώνου ἀπὸ μικρὰν σαβινικὴν πόλιν καὶ ἔλαβε πολλὰ ἀξιώματα. ¹³ Άλλος δλίγον ἔλειψε νὰ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ Νέορωνος, διότι ἀπεκοιμήθη, ἐνῶ δ καλλιτέχνης αὐτοκράτωρ ἔψαλλεν ! ¹⁴ Ήτο πολὺ ἀπλοῦς εἰς τοὺς τρόπους, εὔθυμος, ἐνεργητικὸς καὶ ἀκούραστος.

Οταν ἔξελέγη αὐτοκράτωρ, κατεγίνετο νὰ καταπινέῃ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ιουδαίας. Οἱ Ιουδαῖοι, οἱ δποῖοι ἔφερον βαρέως τὴν ὑποδούλωσίν των εἰς τοὺς εἰδωλολάτρας, εἶχον

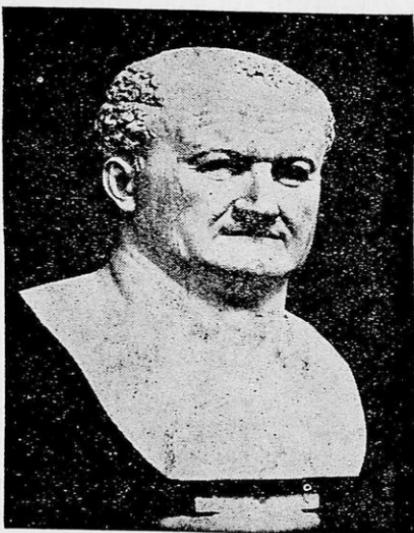
ἐπαναστατήσει ἐπὶ Νέοωνος ἥδη (66). Ὁ Βεσπασιανὸς ἀνέλαβε πόλεμον μακρὸν κατὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ περιώρισεν αὐτοὺς εἰς τὴν Ιερου

σαλήμ τὴν δποίαν ἡτοιμάζετο νὰ πολιορκήσῃ. Ἀλλὰ τότε ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ καὶ ἀνέθεσεν εἰς τὸν υἱόν του Τίτον νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον. Ἡ ιερὰ πόλις μετὰ πενταμηνον πολιορκίαν ἡναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ Τὸν Σεπτέμ.

70

βριον τοῦ 70 αἱ οωμαϊκαὶ λεγεῶνες εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, δπον ἐπηκολούθησεν ἄγρια σφαγὴ. Ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος ἔκάη καὶ ὁ Τίτος μετέφερεν εἰς τὴν Ρώμην δλα τὰ κειμήλια του, τὰ δ ποια ἔκόσμησαν τὸν θρίαμβόν του. Ἡ πόλις διλόκληρος κατεστράφη.

Σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐσωτερικὴ κυβέρνησις τοῦ Βεσπασιανοῦ. Ἐθεσε τάξιν εἰς τὴν διοίκησιν καὶ διεκειρίσθη τόσον καλῶς τὰ οἰκονομικά, ώστε κατώρθωσε νὰ ἀναλάβῃ τὴν κατασκευὴν μεγάλων δημοσίων ἔργων, ἐκ τῶν δποίων σπουδαιότερα ἥσαν τὸ μέγα ἀμφιθέατρον, τὸ γνωστὸν μὲ τὸ δνομα Κολοσσαῖον, καὶ ὁ Ναὸς τῆς εἰρήνης. Ὁ Βεσπασιανὸς ἀπέθανε τὸ 79 ἐργαζόμενος καὶ τὰς τελευταίας στιγμάς.

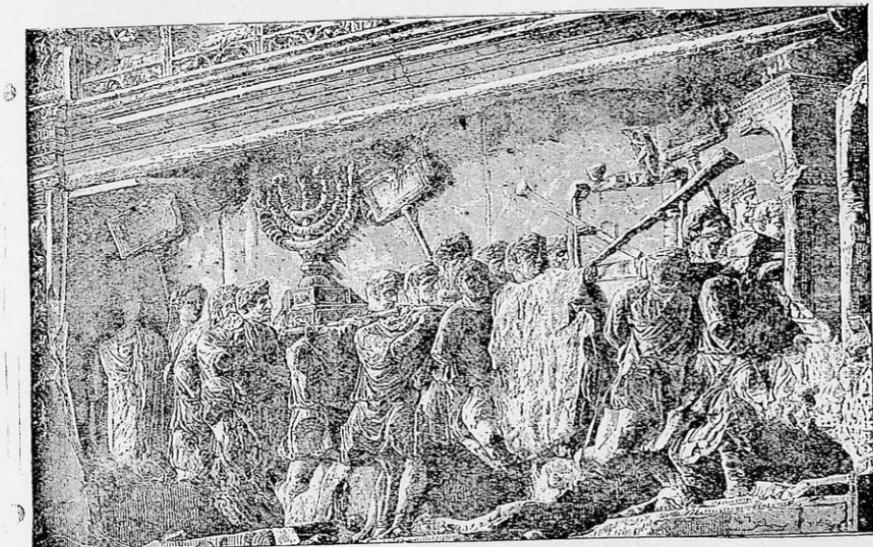
Βεσπασιανὸς

μαρμαρίνη προτομὴ—Νεάπολις

ΤΙΤΟΣ (76-81) ΔΘΜΙΤΙΑΝΩΣ (81-96)

Τὸν Βεσπασιανὸν διεδέχθη ὁ υἱός του Τίτος, ὁ δποῖος ἐθεω-

ρεῖτο ὡς διεφθαρμένος καὶ σκληρός, καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἐφοβοῦντο εἰς τὸ πρόσωπόν του νέον Νέρωνα. Ἀλλ᾽ ἐκυβέρνησε μὲ τόσην γλυκύτητα καὶ φιλανθρωπίαν, ὥστε δικαίως ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν ἀγάπη καὶ χάρια τοῦ ἀνθρώπινον

·Ο θρίαμβος τοῦ Τίτου

ἀνάγλυφον ἀπὸ τῆν θριαμβευτικὴν ἀψίδα τοῦ Τίτου—Ρώμη

‘Ο Τίτος εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης του κατὰ τῶν Ἐβραιῶν ἔστησεν εἰς τὴν Ρώμην θριαμβευτικὴν ἀψίδα. Εἰς τὸ ἀνάγλυφον, τὸ δποῖον βλέπομεν, παριστάνεται ἡ συνοδεία, ἡ δποία φέρει τὰ λάφυρα τοῦ ναοῦ τῆς Ἱερουσαλήμ, τὴν τράπεζαν τῆς προθέσεως καὶ τὴν ἐπτάφωτον λυχνίαν.’

νού γένος. ‘Ο Τίτος εἶναι ὑπόδειγμα ἀγαθοῦ ἡγεμόνος καὶ ἔγινε παροιμιώδης εἰς τὴν ἴστορίαν. Ἐλυπεῖτο, ἐὰν παρήρχετο ἡμέρᾳ χωρὶς νὺν πάμικαν ἀγαθὴν πρᾶξιν. Ἡ βασιλεία του δῆμως ουνεδέθη εἰς τὴν ἴστορίαν μὲ μεγάλας συμφορὰς τῶν ὑπηκόων του. Φοβερὰ πυρκαϊὰ καὶ κατόπιν λοιμὸς ἡρήμωσαν τὴν Ρώμην καὶ τὸ 79 συνέβη τρομερὰ ἔκοηξις τοῦ Βε-

Ζουβίου, ἐκ τῆς ὁποίας τρεῖς πόλεις, τὸ Ἡ ο ἀ κλειον, ἦ
Πομπηία καὶ αἱ Σταβίαι ἐτάφησαν ἀπὸ τὴν τέφραν
καὶ τὴν λάβαν.

Ἐντελῶς ἀντίθετος τοῦ Τίτου ἦτο δὲ ἀδελφός του Δομιτιανὸς,
τιανός, ὁ δοποῖος τὸν διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον. Σκληρὸς καὶ
ἀπάνθρωπος ἀνενέωσε τὴν τρομοκρατίαν τῶν χρόνων τοῦ Νέ-
ωνος. Ἐπὶ τοῦ Δομιτιανοῦ τὸ ωμαϊκὸν κράτος ηὔξηθη μὲ-
νέας κατακτήσεις. Εἰς τὴν Βρεττανίαν αἱ ωμαϊκαὶ λεγεῶνες
ὑπὸ τὸν ἔξαιρετον στρατηγὸν Ἀρικόλαν ἔφθασαν μέ-
χρι τῶν ὀρέων τῆς Σκωτίας καὶ ἐστερέωσαν τὴν ωμαϊκὴν κα-
τοχήν. Εἰς τὴν Γερμανίαν οἱ ωμαϊοι συνεπλήρωσαν τὴν κα-
τάκτησιν τῆς χώρας μεταξὺ τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Δουνάβεως,
τὴν δοποίαν εἶχεν ἀρχίσει δὲ Βεσπασιανός.

Τὰ τελευταῖα ἔτη δὲ Δομιτιανὸς ἔγινε σκληρότατος. Τέλος
ἐδολοφονήθη τὸ 95. — *χι*

Τίτος
μαρμαρίνη προτομή—Νεάπολις

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ

ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ (96-192)

Μετά τὸν θάνατον τοῦ Δομιτιανοῦ ἡ σύγκλητος ἔδωκε τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα εἰς τὸν γέροντα συγκλητικὸν Νέοβαν.⁷⁶ Άπ' αὐτὸν ἀρχίζει ἡ Δυναστεία τῶν Ἀντωνίνων (96—192), σειρὰ δηλαδὴ αὐτοκρατόρων, ἡ ὅποια κυβερνᾷ ἐπὶ 100 περίπου ἔτη.⁷⁷ Ἐνῶ οἱ πρῶτοι αὐτοκράτορες ἦσαν Ρωμαῖοι καὶ οἱ Φλάβιοι, καθὼς εἰδομεν, Ἰταλοί, ἡ νέα δυναστεία προέρχεται ἀπὸ τὴν μεσημβρινὴν Ἰσπανίαν καὶ Γαλατίαν, αἱ δοποῖαι περισσότερον ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας είχον ἐκλατινισθῆ. Οἱ αὐτοκράτορες αὐτοὶ ἦσαν ὁ Τραϊανός, ὁ Αδριανός, ὁ Αντωνίνος, ὁ Μάρκος Αὐρήλιος καὶ ὁ Κόμμιος οδος. Οἱ νέοι αὐτοκράτορες ἐξησφάλισαν τὴν εἰρηνικὴν διαδοχὴν τῆς βασιλείας, διότι υἱοθέτουν ἀνθρώπους ἵκανούς, εἰς τοὺς δοποῖους μετεβίβαζον τὴν ἀρχήν.⁷⁸ Όλοι ἦσαν μεγάλοι κυβερνῆται, πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐξαίρετοι στρατηγοὶ καὶ ἐκτὸς τοῦ Κομμόδου ἐφρόντισαν διὰ τὴν εὐημερίαν τοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο δὲ διών δικαίως θεωρεῖται ὁ λαμπρότερος, ὁ Κονσοῦς αἰών τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

ΝΕΡΒΑΣ (96-98) ΤΡΑΙΑΝΟΣ (98-117)

Ο Νέοβας ἦτο ἥδη γέρων, δταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, καὶ ἐκυβέρνησε καλῶς. Πρὸ τοῦ θανάτου του υἱοθέτησε τὸν στρατηγὸν τῶν στρατευμάτων τοῦ ἄνω Ρήνου Τραϊανόν, εἰς τὸν δοποῖον περιῆλθεν ὁ θρόνος.

Ο Τραϊανὸς εἶχεν ἥδη φήμην ἐξόχου στρατηγοῦ, δταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν καὶ

εἶναι ὁ πρῶτος ἐπαρχιώτης αὐτοκράτωρ. Εἶχε τρέπους ἀπλοῦς ἀπεστρέφετο τὴν πολυτέλειαν καὶ προσείλκυσε τὴν ἀγάπην μὲ τὴν γλυκύτητά του. Ἰδίως δμως ἐπεβλήθη μὲ τὴν δικαιοσύνην. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Τραϊανοῦ ὑτῆρξεν ἐξαιρετος. Ἡτο αὖστηρος τηρητής τῶν νόμων καὶ ηὔχαριστεῖτο νὰ ἀνακουφίζῃ τὸν λαόν. Ἐμοίραζε σῖτον, παρεῖχεν ἀγῶνας καὶ θεάμιτα καὶ διωργάνωσεν ἰδιατέραν ὑπηρεσίαν διὰ τὴν ἀνακούφισιν τῶν πτωχῶν. Ἐδάνειζε χρήματα εἰς τοὺς γαιοκτήμονας καὶ τοὺς τόκους ἐχοησιμοποίει διὰ τὴν διατροφὴν πτωχῶν παιδιῶν. Τοιουτοτρόπως καὶ τὴν γεωργίαν ἐβοήθει καὶ τὴν περίθαλψιν τῶν ἀπόρων ἐξησφάλιζεν.

Ο Τραϊανὸς ἐδοξάσθη διὰ τὰ μεγάλα ἔργα, τὰ δποῖα κατεσκευάσθησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας του. Τὸ λαμπρότερον σύμπλεγμα οἰκοδομημάτων, τὰ δποῖα εἶχε νὰ παρουσιάσῃ ἡ ἀρχαία Ρώμη, δηλαδὴ ἡ ἀγορὰ τοῦ Τραϊανοῦ, ἐ-ἐκτίσθη ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἦτο ἔργον τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἀπολλώρου ἀπὸ τὴν Δαμασκόν. Δύο βιβλιοθῆκαι, μεγάλη βασιλική, στοά, θριαμβευτικὴ ἀψίς καὶ εἰς τὸ κέντρον ἡ περιφημος στήλη τοῦ Τραϊανοῦ, ὕψους 43 μ., δῆλα ἀπὸ λευκὸν μάρμαρον, ἀπετέλουν τὸ περιφημον σύμπλεγμα. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐξετελέσθησαν μεγάλα ἔργα, ὅδοι, γέφυραι, διώρυγες, λιμένες κλπ.

Τραϊανὸς

μαρμαρίνη προτομή—Ρώμη, Βατικανὸν

Ο Τραϊανὸς ἡγάπα τοὺς πολέμους καὶ διεκρίθη ὡς ἔξαιρετος στρατηλάτης. Ὁνομαστοὶ εἶναι οἱ πόλεμοί του κατὰ τῶν Δακῶν καὶ τῶν Πάρθων. Οἱ Δᾶκες εἶχον σχηματίσει πράτος ἵσχυρὸν πέραν τοῦ Δουνάβεως εἰς τὰς χώρας τῆς σημάτων.

Ο Δακικὸς πόλεμος

ἀνάγλυφον ἀπὸ τὴν στήλην τοῦ Τραϊανοῦ—Ρώμη

Εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης κατὰ τῶν Δακῶν δὲ Τραϊανὸς ἔστησεν εἰς τὴν ἀγοράν, ἡ ὁποία εἶναι γνωστή μὲ τὸ ὄνομά του, στήλην. Τὰ ἀνάγλυφα τῆς στήλης αὐτῆς παριστάνουν σκηνάς ἀπὸ τὸν πόλεμον. Εἰς τὴν ἀνωτέρῳ εἰκόνα φωματοῖ στρατιῶται κυριεύουν δακικὴν πόλιν.

μερινῆς Ρομανίας. Ο Τραϊανὸς ἐπεχείρησε κατ' αὐτῶν δύο ἐκστρατείας (101—102 καὶ 105—107). Κατεσκεύασε μεγάλην λιμίνην γέφυραν ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως (πλησίον τῆς "Ορσοβας") καὶ στρατιωτικὴν ὁδόν, ἡ ὁποία σώζεται μέχρι σήμερον, καὶ

ὑπέταξε τὸν πολεμικὸν λαὸν τῶν Δακῶν. Ἡ χώρα μετεβλήθη εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν καὶ ὁ Τραϊανὸς ἐγκατέστησεν εἰς ἐπικαίρους θέσεις ἀποικίας ἀπομάζων τόσον συστηματικῶς, ὅστε ἡ λατινικὴ γλῶσσα μετεφυτεύθη εἰς τὸν τόπον καὶ ἔγινεν ἡ μητρικὴ τῶν κατοίκων, ἡ σημερινὴ ορούμανική.

Οὐλίγον ἀργότερον δὲ Τραϊανὸς ἥρχισε φοβερὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Πάρθων εἰς τὴν Ἀνατολὴν (114—117), ἀπὸ τοὺς ὄποιον ἀφῆρεσε πολλὰς χώρας. Ἀλλὰ τὸ 117 ἀπέθανεν εἰς τὴν Κιλικίαν. Τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἔφθασεν εἰς τὸ ὑψηστὸν σημεῖον τῆς δυνάμεως του. Διὰ τοῦτο ἡ σύγκλητος ἔδωκεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν ἐπωνυμίαν ἀριστος ἦ γε μὲν καὶ ηὔχετο ἀπὸ τότε εἰς τοὺς νέους αὐτοκράτορας νὰ εἴναι εὐτυχέστεροι τοῦ Αὐγούστου καὶ ἴσχυρότεροι τοῦ Τραϊανοῦ.

ΑΔΡΙΑΝΟΣ (117—138)

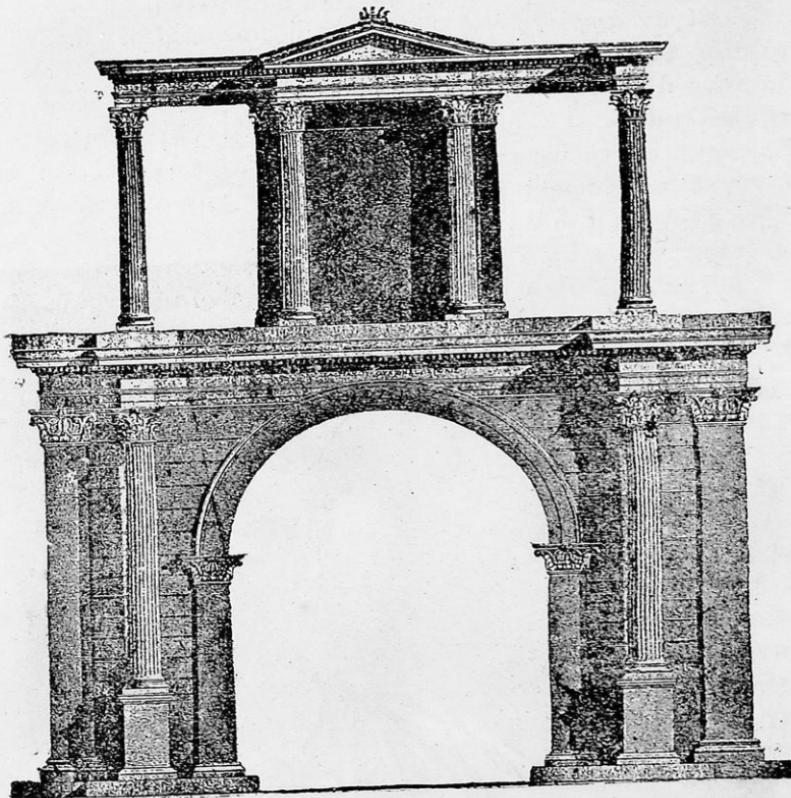
Ο Τραϊανὸς εἶχεν υἱοθετήσει πρὸ τοῦ θανάτου τον τὸν ἔξαδελφόν του Ἀδριανόν, στρατηγὸν τῶν λεγεώνων τῆς Συρίας. Ο Ἀδριανὸς ἦτο ἀνθρωπος ὁραῖος μὲ εὔμορφα καὶ κανονικὰ χαρακτηριστικά, κατεγίνετο εἰς τὰς καλὰς τέχνας, ἐγνώριζε μουσικήν, λατρικήν, γεωμετρίαν καὶ εἶχε μεγάλην ἐκτίμησιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν μόρφωσιν. Ή ἀνοδός του εἰς τὸν θρόνον ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίας τοὺς Ρωμαίους,

Ο Ἀδριανὸς

·οῖ δποῖοτ διέβλεπον εἰς τὸν γραικύλον αὐτὸν νέον Νέ-
·ρωνα. Ἡτο δραστήριος, ἐργατικός, περίεργος καὶ συνεδύαζε
τὴν ἑλληνικὴν λεπτότητα μὲ σταθερότητα ρωμαϊκήν.

Ο Ἀδριανὸς δὲν ἤγάπα τοὺς πολέμους καὶ διὰ τοῦτο ἐγ-

Πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς τὰς Αθήνας

Τὴν πύλην ἔκτισεν ὁ Ἀδριανός, διὰ νὰ χωρίζῃ τὴν παλαιὰν πόλιν
ἀπὸ τὴν νέαν.

κατέλειψε τὰς κατακτήσεις τοῦ Τραϊανοῦ εἰς τὴν Παρθίαν.
Τοιουτορόπως ὁ Εύφρατης ἔγινε τὸ ἀνατολικὸν σύνορον τοῦ
κράτους. Ἀλλὰ κανεὶς αὐτοκράτωρ δὲν ἐφόρντισεν δύσον αὐ-
τὸς διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν συνόρων καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ

στρατοῦ. Τὸ μόνον ἔξωτερικὸν γεγονός, τὸ δποῖον ἐτάραξε τὴν βασιλείαν του, ἥτο ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἰουδαίας. Ὁ Ἀδριανὸς ἐδείχθη ἀμείλικτος. Ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς ἔπαθε μεγάλας συμφορὰς καὶ ἡναγκάσθη νὰ διασκορπισθῇ εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Ἐκ τῶν 24 ἐτῶν τῆς βασιλείας του ὁ Ἀδριανὸς τὰ 14 διῆλθε περιοδεύων. Μὲ τὴν χαρακτηρίζουσαν αὐτὸν εὐστροφίαν εἰς τὴν Αἴγυπτον ὑπεκρίνετο τὸν Αἴγυπτιον, εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν ἔλληνα. Παντοῦ κατὰ τὴν διάβασίν του κατεσκεύαζεν οἱ κοδομήματα καὶ ἔργα κοινῆς ὡφελείας, ναούς, ὑδραγωγεῖα, γεγύρας, διώρυγας. Μὲ ἵδιαιτέρων εὐχαρίστησιν διέμενεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίως εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἔκτισεν ὁλόκληρον συνοικίαν, τὴν νέαν πόλιν τοῦ Ἀδριανοῦ, πλησίον τῆς παλαιᾶς πόλεως τοῦ Θησέως, κατεσκεύασε τὸ περίφημον Ἀδριανεῖον ὑδραγωγεῖον καὶ συνεπλίγωσε τὸν ναὸν τοῦ Ὁλυμπίου Διός, δόποιος ἀπὸ τοῦ Πεισιστράτου εἶχε μείνει ἡμιτελῆς.

Οταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀπεσύρθη εἰς τὸ μαγευτικόν του ἀνάκτορον εἰς τὰ Τίβουρα (σημ. Τοίβολοι) πλησίον τῆς Ρώμης. Ἐκεῖ κατεσκεύασεν δσα μνημεῖα καὶ τοπία εἶχε θαυμάσει, ἰδίως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τοιουτούρως ἔβλεπε κανεὶς ἐκεῖ ἀναπαράστασιν τῆς Ποικίλης στοᾶς, τῶν κήπων τῆς Ἀκαδημίας, τῆς κοιλάδος τῶν τεμπῶν κτλ. Ὁ Ἀδριανὸς ἀπέθανε τὸ 138, ἀφοῦ υἱοθέτησε τὸν Ἀντωνῖνον.

Ἀντωνῖνος
μαρμαρίνη προτομὴ—Νεάπολις

(ΑΝΤΩΝΙΝΟΣ (138-161))

(B) Ο Ἀντωνῖνος κατίγετο ἀπὸ τὴν Γαλατίαν καὶ ἦτο 50τού-
της. Ἀνθρωπὸς ἔιτιμος, οἰκονόμος, γλυκὺς καὶ ἀγαθός, ἐφίδ-
μοσεν δλας τὰς ἀρετάς του εἰς τὴν πυβέρνησιν.

Ἡ βασιλεία του δὲν ἔγνώρισε σοβαρὸν πόλεμον, ἀλλ’ ἀκο-
λουθῶν τὸ πρόγοραμμα τοῦ Ἀδριανοῦ ἐνίσχυσε τὴν ἄμυναν
τῶν συνόρων. Περιεστοιχίζετο ἀπὸ νομομάθεις καὶ ἡ νομοθε-
σία του ἐνεπνέετο ἀπὸ βαθεῖαν εὐσέβειαν. Οἱ περίφημοι νομο-
διδάσκαλοι Οὐλπιανὸς καὶ Γάϊος ἔθεσαν νόμους μὲ-
πνεῦμα φιλανθρωπίας. Ἰδιαιτέρως ἐπροστάτευσαν τοὺς δού-
λους, τοὺς δόποίους δὲν ἐπετρέπετο πλέον νὰ βασανίζουν:

Ἡ σύζυγός του Φαυστίνα ἔβοήθησε τὸν αὐτοκράτορα εἰς
τὸ ἔργον τῆς δημοσίας περιθάλψεως καὶ ἀνέλαβεν αὐτὸν ὑπὸ^{της}
τὴν προστασίαν της. Ἐδειξεν ἐνδιαφέρον διὰ τὰ γράμματα
καὶ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχαίας εὐσέβειας. Διὰ τοῦτο
ἡ σύγκλητος τοῦ ἀπένειμε τὴν προσωνυμίαν εὐσέβης καὶ
δλη ἡ δυναστεία ἔλαβε τὸ ὄνομά του (^{της} Ἀντωνίνοι).

Μ. ΑΥΡΗΛΙΟΣ (161-180) — ΚΟΜΜΩΔΟΣ (180-196)

Ο Μάρκος Αὐρήλιος ἀπὸ τὴν νεότητά του ἐμορφώθη μὲ
τὴν στωικὴν φιλοσοφίαν, τὴν δποίαν ἐφήδμοσεν εἰς δλην του
τὴν ζωὴν μὲ αὐστηρότητα θρησκευτικήν. Ο Αὐρήλιος ἐφαίνετο
προωρισμένος νὰ συνεχίσῃ τὴν φιλάνθρωπον καὶ εἰρηνικὴν
βασιλείαν τοῦ Ἀντωνίνου, διότι ἀπεστρέφετο τὸν πόλεμον καὶ
ηγάπα τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης. Ἀλλ’ ὁ εὐγενῆς αὐτὸς ἀνθρωπὸς
κατεδικάσθη νὰ διέλθῃ δλην σχεδὸν τὴν ζωὴν εἰς πολέμους.

Τὸ 161 ἔγινε μεγάλη ἐπιδρομὴ τῶν Πάρθων εἰς τὴν Συ-
ρίαν, τὴν δποίαν ἀπέκρουσε μετὰ τετριετεῖς ἐπιπόνους ἀγῶ-
νας. Ἀλλὰ σοβαρώτερος ἦτο ὁ κίνδυνος εἰς τὴν Εὐρώπην. Οἱ
Κροάτοι καὶ οἱ Μαρκιανοί, κατοικοι τῆς σημερι-
νῆς Μοραβίας καὶ Βοημίας, διέβησαν τὸν Δούναβιν, ἐξεκύθη-
σαν ἀλλοι εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον καὶ ἀλλοι πρὸς τὴν
Ιταλίαν, ὅπου ἐποιηρκησαν τὴν Ἀκυληῖαν (Βενετίαν). Ο αὐ-
τοκράτωρ εὐρέθη εἰς δυσχερεστάτην θέσιν. Λοιμικὴ νόσος ἥρη-

μωσε τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ του. Σεισμοί, πλήμμασαι, ἀφορία
τῆς γῆς κατέστρεψαν τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους. Ὁ Αὐρήλιος
ῆλθεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ πωλήσῃ αὐτοκρατορικοὺς θησαυ-

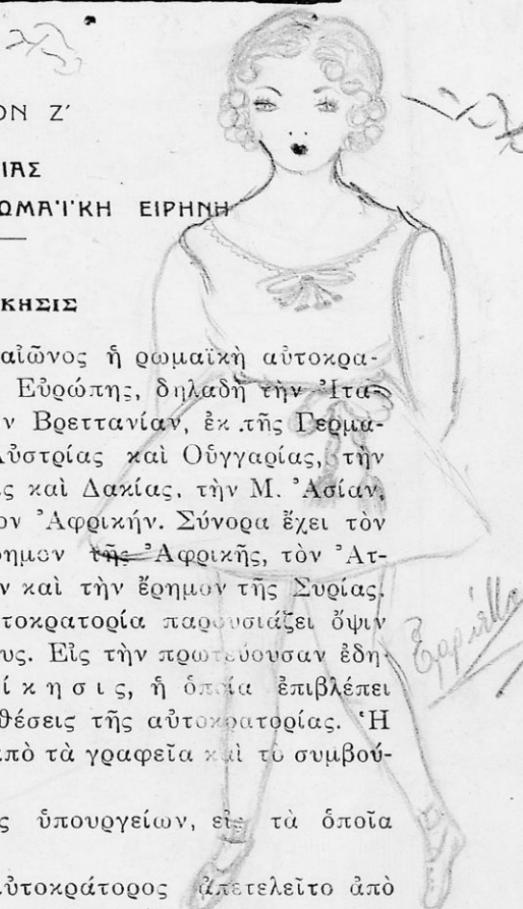
**‘Ο Μᾶρκος Αὐρήλιος προσφέρει θυσίαν
μαρμάρινον ἀνάγλυφον—Ρώμη**

Τὸ ἀνάγλυφον προέρχεται ἀπὸ μίαν θριαμβευτικὴν ἀψίδα εἰς ἀνάμνησιν πιθανῶς τῆς νίκης τοῦ Μ. Αὐρηλίου κατὰ τὸν Γερμανῶν. Ὁ αὐτοκράτωρ προσφέρει θυσίαν πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Καπιτωλίνου Διός. Ὁ τεχνίτης ἀπέδωσε μὲ δρκετὴν ἐπιτυχίαν τὴν ἥρεμον καὶ εὐγενικὴν μορφὴν τοῦ αὐτοκράτορος.

ροὺς καὶ νὰ στρατολογήσῃ δούλους καὶ μονομάχους, διὰ νὰ πληρώσῃ τὰ κενὰ τοῦ στρατοῦ. Μετὰ ἐπιπόνους ἐκστρατείας Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἰστορία Ρωμαϊκή-Βυζαντινή, ἔκδ. ΣΤ' 5

ἀπέκρουσε τοὺς ἐπιδρομεῖς. Ἐσχεδίασε νὰ καταλάβῃ δὲν τὴν χώραν μέχρι τοῦ Ἐλβα καὶ τοῦ Καυκάσου ὡς προτείχισμα κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν. Τὸ ἔργον αὐτὸ δὲν ἀπήλλασσεν ἵσως τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἀπὸ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομάς. Ἀλλ' ὁ Αὐρηλίος ἀπέθανεν εἰς τὴν Βιέννην (180) προσβληθεὶς ἀπὸ τὸν λοιμόν.

Τὸν Αὐρηλίον διεδέχθη ὁ υἱός του **Κόμμιοδος**, ὁ δποῖος ἀποτελεῖ θλιβερὰν παραφωνίαν εἰς τὴν σειρὰν τῶν μεγάλων αὐτῶν αὐτοκρατόρων. Ἡ παραφροσύνη καὶ ἡ σκληρότης του μόνον μὲ τοῦ Νέρωνος δύναται νὰ παραβληθῇ. Ὁ Κόμμιοδος εἶχε τεράστιον σῶμα καὶ δύναμιν ἔξαιρετικήν. Ἡγάπα μέχρι μανίας τὰς μονομαζίας, ἥρεσκετο νὰ δνομάζεται Ἡρακλῆς καὶ ἔφερε τὴν κορύνην καὶ τὴν λεοντῆν. Κατήρχετο εἰς τὸν στοῦβον καὶ ἔφόνευε ὑηρία καὶ ἀνθρώπους, ἐνῶ συγκλητικοὶ καὶ λαὸς ἔπευφήμουν. Τέλος ἀξιωματικὸς τῆς αὐλῆς, τοῦ δποίου ἥπειλεῖτο ἡ ζωή, τὸν ἔστραγγάλισεν (196).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ - Η ΔΙΩΙΚΗΣΙΣ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ Σου μ.Χ. αἰῶνος ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία περιλαμβάνει τὸ ἥμισυ τῆς Εὐρώπης, δηλαδὴ τὴν Ἰταλίαν, Ἰσπανίαν, Γαλατίαν, νότιον Βρεττανίαν, ἐκ τῆς Γερμανίας τὰς χώρας τῆς σημερινῆς Ανστορίας καὶ Ουγγαρίας, τὴν Βαλκανικὴν μετὰ τῆς Δαλματίας καὶ Δακίας, τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Συρίαν καὶ ὅλην τὴν Βόρειον Ἀφρικήν. Σύνορα ἔχει τὸν Ρῆνον καὶ τὸν Δούναβιν, τὴν ἔρημον τῆς Ἀφρικῆς, τὸν Ἀτλαντικὸν ωκεανόν, τὸν Εὐφράτην καὶ τὴν ἔρημον τῆς Συρίας.

Τὸν Σου αἰῶνα ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία παρουσιάζει ὅψιν αὐστηρῶς σύγκεντρωμένου κράτους. Εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐδημιουργήθη κεντρικὴ διοίκησις, ἡ ὁποῖα ἐπιβλέπει καὶ παρακολουθεῖ ὅλας τὰς ὑποθέσεις τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ κεντρικὴ διοίκησις ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ γραφεῖα καὶ τὸ συμβούλιον τοῦ αὐτοκράτορος.

Τὰ Γραφεῖα ἦσαν εἶδος ὑπουργείων, εἰς τὰ ὅποια ἐμοιράζοντο αἱ ὑποθέσεις.

Τὸ Συμβούλιον τοῦ αὐτοκράτορος ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀνωτάτους ὑπαλλήλους, ἀπὸ τοὺς προϊστάμενους τῶν γραφείων καὶ ἀπὸ νομομαθεῖς, καὶ συνεζητοῦντο εἰς αὐτὸν διοικητικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα.

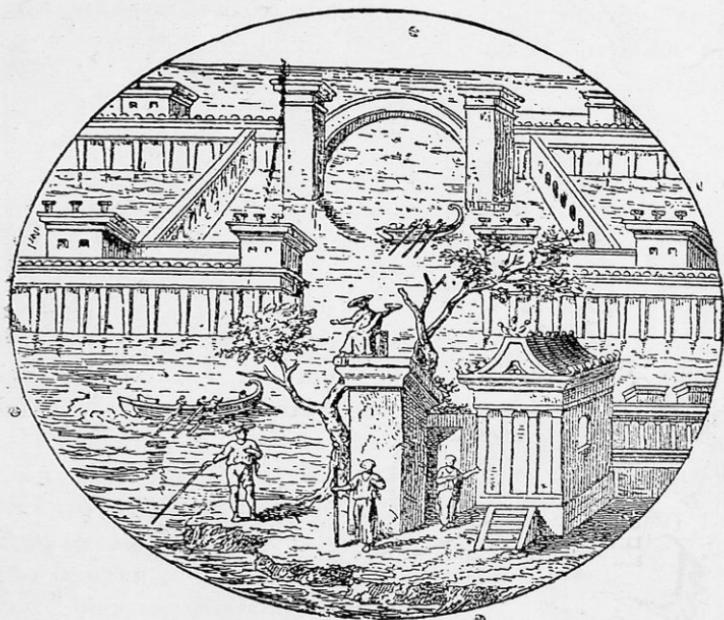
Τοιουτοτόπως ἡ δημοκρατικὴ μοναρχία, δημοσίη εἶχεν δινειρευθῆ ὁ Αὔγουστος, ἀπεδείχθη ἀνεφάρμοστος καὶ ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις ἔλαβεν, διπολική ἦτο φυσικόν, τὸν χαρακτῆρα ἀπολύτου μοναρχίας. Οἱ παλαιοὶ δῆμοις τύποι τῆς δημοκρατίας ἔξακολουθοῦν νὰ διατηροῦνται.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Φ ΣΤΡΑΤΟΣ - Η ΑΜΥΝΑ ΤΩΝ ΣΥΝΩΡΩΝ

Τὴν μεγάλην του δύναμιν χρεωστεῖ ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὸν ἵσχυρὸν καὶ πολυάριθμον στρατόν. Ἡ στρατολογία ἀπέβη σχεδὸν κατὰ κανόνα ἐθελοντική. Ἡ λεγεὼν περιελάμβανεν 6 χιλ. ἄνδρας ρωμαίους πολίτας. Εἰς αὐτὴν ἦτο προσηρτημένον σῶμα

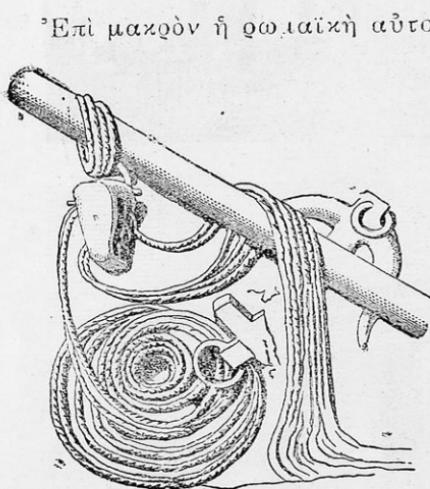

Γραμμαϊκὸς λιμὴν
ἀπὸ τοιχογραφίαν τῆς Πομπηίας

βιοηθητικὸν ἀπὸ 6 χιλ. ἄνδρας, ὑπηρόδους ἥ καὶ βαρβάρους. Ἐπομένως ἡ ρωμαϊκὴ λεγεὼν τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων περιείχε 12 χιλ. ἄνδρας καὶ ἀπετέλει αὐτοτελῆ δργανισμὸν μὲ τὸ ἱππικόν, τὰς μηχανάς της κτλ., ὅπως ἡ σημερινὴ μεραρχία. Ὁλος ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ 33 λεγεῶν, ἥτοι 360—400 χιλ., δύναμιν σχετικῶς μικρὰν διὰ τὴν φύλαξιν τόσον ἐκτεταμένου κράτους. Ὁ στρατὸς δὲν ἦτο διεσκορπισμένος

εἰς ὅλον τὸ κράτος, ἀλλὰ παρέμενεν εἰς τὰ σύνορα ἐντὸς μονίμων στρατοπέδων, ἀπὸ τὰ δυοῖς πολλὰ ἀπέβησαν ἀξιόλογοι πόλεις. Ὅταν δὲν εἶχον στρατιωτικὰς ἀσκήσεις, οἱ στρατιῶται ἐχθρισμοποιοῦντο διὰ τὴν κατασκευὴν ὁδῶν, γεφυρῶν, ἔσκαπτον διώρυγας καὶ ἀπεξήραινον ἔλη. Τὰ σπουδαιότερα σύνορα τοῦ κράτους ἦσαν τρεῖς μεγάλοι ποταμοί, εἰς τὴν Εὐρώπην δὲ Ρῆνος καὶ δὲ Δούναβις, εἰς τὴν Ἀνατολὴν δὲ Εὐφράτης.

Η ΡΩΜΑΙΙΚΗ ΑΥΓΩΝΑΤΟΡΙΑ

Ἄγκυρα καὶ σχοινία πλοίου
ἀνάγλυφον

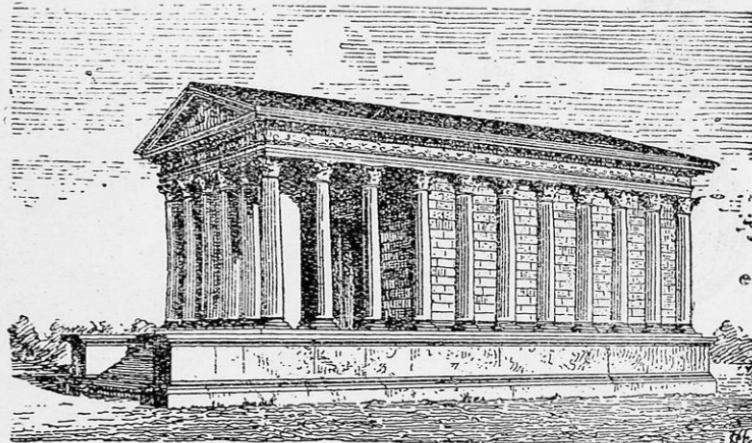
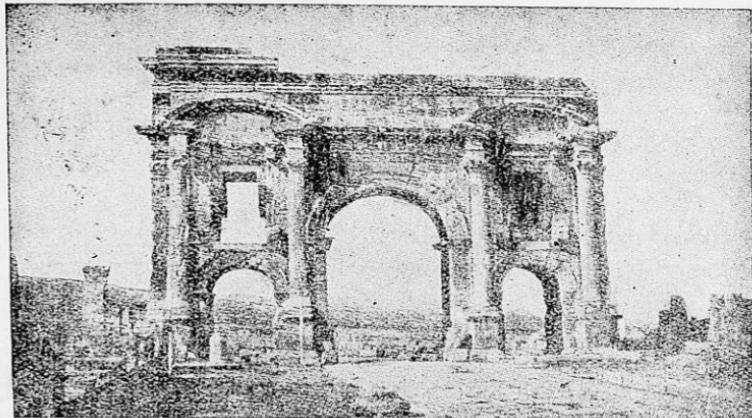
Ἐπὶ μακρὸν ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία δὲν εἶχεν ἐπιφόβους ἐχθρούς. Ἐξω ἀπὸ τὰ σύνορά ἔξων λαοὶ βάρβαροι, οἱ δυοῖς δὲν ἦσαν ἀκόμη ἴσχυροι. Οἱ ἐπικινδυνότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἦσαν οἱ Γερμανοὶ ἐπὶ τοῦ Ρήνου, οἱ Πάρθοι ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου καὶ βαδύτερον οἱ Γότθοι ἐπὶ τοῦ Δούναβεως. Ἐπίσης οἱ αἰματηροὶ ἄγωνες μεταξὺ τῶν αὐτοκρατόρων περιωρίζοντο συνήθως εἰς τὴν Ρώμην καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ δὲν ἐτάραττον τὴν ἡσυχίαν τῶν ἐπαρχιῶν. Ἐκτὸς τούτου οἱ Ρωμαῖοι διὰ τῆς κατατήσεώς των ἔπαυσαν τοὺς πολέμους

μεταξὺ τῶν λαῶν. Τοιουτοτρόπως εἰς τὸ ἀχανὲς ρωμαϊκὸν κράτος ἐπεκράτησεν εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, οἱ αὐτοκράτορες ἐκυβέρνησαν μὲν δικαιοσύνην τὰς ἐπαρχίας καὶ κατέπαυσαν τὴν σκληρὰν ἐκμετάλλευσιν αὐτῶν. Τὸ κράτος λοιπὸν ἐπὶ μακρὸν ἀπήλαυσεν εἰρήνην καὶ εὐνομίαν. Αὐτὴ εἶναι ἡ λεγομένη ρωμαϊκὴ εἰρήνη.

20X

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΚΜΗ

‘Η διαρκής ειλογίνη, ή καταστροφὴ τῆς πειρατείας καὶ λη-
στείας, τὸ ἔξαιρετον δίκτυον τῶν δημοσίων ὄδῶν καὶ ἡ ἀσφάλεια

‘Η ἀνάπτυξις τῶν ἐπαρχιῶν

Τὴν ἔξαπλωσιν τοῦ Ἑλληνορρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ μαρτυροῦν λείψανα
οἰκοδομῶν, τὰ δόποια εὐρίσκομεν εἰς ὅλα τὰ ἄκρα τῆς αὐτοκρατορίας.
Ἐπάνω εἶναι θριαμβευτικὴ ἀγορᾶ εἰς μίαν πόλιν τῆς Β. Ἀφρικῆς, ἐνδό
ὅ κομψὸς ναὸς κάτω εὑρίσκεται εἰς τὴν Nîmes, πόλιν τῆς Νοτίου
Γαλλίας.

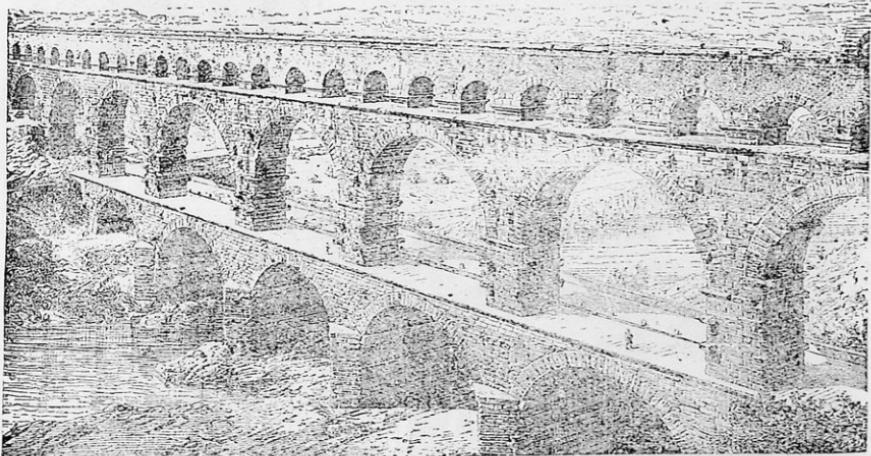
είχον ώς ἀποτέλεσμα εὑημερίαν καὶ οἰκονομικὴν ἀκμὴν τῶν κατοίκων, δισην δὲν είχε γνωρίσει ὁ ἀρχαῖος κόσμος ἔως τότε. Οἱ γεωγοὶ ἐπεδόθησαν μὲν ζῆλον εἰς τὰ κτήματά των, παρετηρήθη σημαντικὴ αὔξησις πληθυσμοῦ καὶ χῶραι σχεδὸν ἔρημοι ἐγέμισαν ἀπὸ ἀνθηρὰς πόλεις καὶ κωμοπόλεις. Μεγάλην ἐπίσης ἀκμὴν ἐσημείωσαν ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον.

Τοιουτορρόπως ἡ Ρώμη κατώρθωσε νὰ ἐξομοιώσῃ εἰς τὸν πολιτισμὸν χώρας καὶ λαοὺς διαφορωτάτους. Διὰ τοῦτο Ἑλλην ὄγτωρ δικαίως ἔλεγε :

Καθεὶς δύναται νὰ ὑπάγῃ ὅπου θέλει. Τὰ ὅρη εἶναι ἀσφαλῆ διὰ τοὺς ταξιδιώτας, ὅπως ἀ πόλεις διὰ τοὺς κατοίκους. Ὁ φόβος ἔλειψε παντοῦ. Ή γῆ ἀφήκε τὴν παλαιάν της πολεμικὴν στολὴν καὶ περιεβλήθη τὰ ἑορτάσιμα ἐνδύματα.

Ο ΕΚΛΑΤΙΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ

Τὰ ἀγαθὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ καθεστῶτος ἦσαν περισσό-

Ρωμαϊκὴ γέφυρα
εἰς τὸ Αἴξ τῆς Γαλλίας

τερον αἰσθητὰ εἰς τὰς ἐπαρχίας, διότι οἱ αὐτοκράτορες ἔπαυσαν τὸν χρηματισμόν, ἐπέβλεπον ἀγρύπνιας τοὺς διοικητὰς καὶ ἥκουν μὲν προσοχὴν τὰ παράπονα τῶν ἐπαρχιωτῶν.

“Η ρωμαϊκή διοίκησις έγινε τοιουτοτρόπως ἀγαπητὴ εἰς τὰς ἐπαρχίας, οἱ κάτοικοι εἰς πολλὰ μέρη ἀπεμιμήθησαν τὰ ἥδη τῶν Ρωμαίων καὶ ἔμαθαν τὴν γλῶσσαν των. Τοιουτοτρόπως ἥρχισεν δὲ καὶ ατινισμὸς τῶν ἐπαρχιῶν. Αὐτὸς ἦτο βεβαίως δύσκολον διὰ τὰς μεγάλας χώρας τῆς Ἀνατολῆς, Ἐλλάδα, Συρίαν, Αἴγυπτον, διότι αἱ χῶραι αὐταὶ διετήρουν τὴν παράδοσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἔγραφον τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ περιεφρόνουν τοὺς Ρωμαίους καὶ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Εἰς τὴν Δύσιν δύμως τὸ πρᾶγμα ἦτο ἐντελῶς διαφορετικόν. Ἔκει οἱ κατακτηθέντες λαοὶ εὑρίσκοντο ἀκόμη εἰς ἡμιβάθιαδον κατάστασιν, ἐθαύμασαν τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ὑπέστησαν βαθύτατα τὴν ἐπίδρασίν του Οἱ κάτοικοι τῆς Γαλατίας, Ἰσπανίας, Β. Ἀφρικῆς ἐλημονησαν τὴν μιτρικήν των γλῶσσαν καὶ ὠμίλησαν τὴν λατινικήν.

Τὴν προσέγγισιν αὐτὴν τῶν λαῶν ἐβοήθησαν πολὺ αἱ ἀποικίαι καὶ συνεπλήρωσεν ἡ ἀπονομὴ τοῦ δικαιώματος τοῦ ρωμαίου πολίτου εἰς δῆλους τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ αὐτοκράτορες εἶχον τιμήσει πολυαριθμούς ἐπαρχιώτας μὲ τὸ δικαιόματα τοῦ πολίτου καὶ πόλεις διάβολοι εἶχον ἥδη ἀποκτήσει τὸ δικαιόματα αὐτό. Ὁλίγον μετὰ τοὺς Ἀντωνίνους εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Βου αἰῶνος (212) δὲ αὐτοκράτωρ Καρακάλλας ἔξετεινε τὸ δικαιόματα τοῦ ρωμαίου πολίτου εἰς δῆλους τοὺς ἐλευθέρους κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ Ρώμη δὲν εἶναι πλέον

Ἀρτοπωλεῖον
Τοιχογραφία Πομπηίας

ἥ κυρίαρχος πόλις τῶν κατακτηθέντων, ἀλλὰ πρωτεύουσα αὐτοκρατορίας, τῆς δποίας οἱ κάτοικοι ὀνομάζονται Ρωμαῖοι καὶ ἔχουν ἔσαι δικαιώματα.

Τοιουτορόπως ἥ Ρώμη ἐδημιούργησε κυβερνητικὸν σύστημα τῆς ἀρχαιότητος διὰ τὴν διοίκησιν ἐκτεταμένου κράτους, τὸ δποῖον ἐκδησμευσεν ὃς ὑπόδειγμα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους λαούς.

‘Ο ‘Αχιλλεὺς μεταξὺ τῶν θυγατέρων τοῦ Λυκούμήδους
Τοιχογραφία τῆς Πομπηίας

ΤΟ ΡΩΜΑΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

Τὸ τελειώτερον δημιούργημα τοῦ ρωμαϊκοῦ πνεύματος εἶναι ἡ νομοθεσία. Ἡ παλαιοτέρα πηγὴ τῆς ρωμαϊκῆς νομοθεσίας.

ἥ. ὅπως λέγουν, τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, εἶναι ἡ δωδεκάδεκα λέπτα. Ἡ νομοθεσία αὐτὴ ἥτο ἀτελής, αὐστηρὰ καὶ προωρισμένη διὰ μικρὸν πόλιν. Ἀλλὰ τὸ πρακτικὸν καὶ γραμμὸν πνεῦμα τῶν Ρωμαίων κατώρθωσε νὰ τὴν συμπληρώσῃ δὲ λίγον καὶ νὰ τὴν ἐπεκτείνῃ εἰς δῆλους τοὺς κατακτηθέντας λαούς. Οἱ Ρωμαῖοι εἰς τὴν σημαντικωτάτην αὐτὴν ἐργασίαν ἔλαβον ὑπὸ δψιν τὰς συνηθεῖς τῶν ὑπηκόων, τὴν ἐλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ ἀρχότερα τὴν γραμματικὴν ἡθικὴν. Τοιουτόρθως ἡ ρωμαϊκὴ νομοθεσία ἔγινεν εὐδυτέρα καὶ φιλανθρωποτέρα.

Ἐπὶ δημοκρατίας τὰς διατάξεις τῆς δωδεκαδέλτου συνεπλήρωσαν καὶ ἐτροποποίησαν τὰ συγκλητικὰ δόγματα, οἱ νόμοι καὶ τὰ δημοψηφίσματα. Ἀλλη πηγὴ νόμων ἦσαν τὰ διατάγματα τῶν πραιτώρων, οἱ δποῖοι ἀναλαμβάνοντες τὴν ἀρχὴν ἐδημοσίευον ἔνα βασικὸν διάταγμα, διὰ τοῦ δποίου καθώριζον τὰς θεμελιώδεις ἀρχάς, κατὰ τὰς δποίας ἔμελλον νὰ κυβερνήσουν. Τὸ διάταγμα αὐτὸν ὠνομάζετο διαρκὴς διάταγμα. Τέλος ἡ νομοθεσία αὐτὴ συνεπληρώθη μὲ τὰ διατάγματα, τὰς δδηγίας πρὸς τοὺς διοικητὰς καὶ τὰς δικαστικὰς ἀποφάσεις τῶν αὐτοκρατόρων, τὰ δποία εἶχον χαρακτηρᾶσαν διάλικωτερον, διότι δ αὐτοκράτωρ εἶχεν ὑπὸ δψιν τοὺς κατοίκους δῆλης τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἀλλὰ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον ἐνωρίς ἥδη εἶχεν ἀρχίσει νὰ γίνεται πολύπλοκον καὶ ἔχρειάζετο πολὺ συχνὰ νὰ προστρέχουν εἰς τὰ φῶτα ἀνδρῶν εἰδίκῶν, τῶν νομοδιδασκαλῶν. Νομομαθεῖς εἶχεν ἡ Ρώμη ἥδη ἐπὶ δημοκρατίας, ὅπως τὸν Μούκιον Σκαιόλαν καὶ τὸν Σέρβιον Σουλπίκιον. Ἀλλὰ οἱ δινομαστοὶ νομοδιδάσκαλοι ἤκμασαν ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας. ὅπως δ Σάλβιος Ἰουλιανὸς καὶ δ Γάϊος ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων, δ Παπινιανός, δ Παῦλος καὶ δ Οὐλπιανὸς τὸν 4ον μ.Χ. αἰῶνα. Άλι ἔρμηνειαι αὐτῶν ἦσαν τόσον ἀμερόληπτοι, δίκαιαι καὶ δοθαί, ὥστε οἱ ἀρχοντες ἔθεωρον αὐτὰς ὡς νέους νόμους καὶ περιελάμβανον εἰς τὸ σῶμα τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου. Ἡ τεραστία αὐτὴ ἐργασία, ἡ δποία κατέστησε τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον πράγματι διεθνές, ἐσυστηματοποιήθη καὶ ἐκωδικοποιήθη μόνον τὸν 6ον μ. Χ. αἰῶνα ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου

⁷Ι ου στινιανοῦ καὶ ἔχρησίμευσεν ὡς βάσις τῆς νομοθεσίας τῶν νεωτέρων λαῶν.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Κατὰ τὸν αἰῶνα τῶν Ἀντωνίνων ἀρχίζει ἡ ἐπίδοαις τῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν. Αἴγυπτιακοί, Ασσυριακοί καὶ Περσικοί θεοί, δὲ Ἡ ττις, ἡ Ἰσις, δὲ Ὁσιρις καὶ Ιδίως δὲ Μίθρας ἐλατρεύθησαν εἰς τὴν Ρώμην ἀπὸ πλῆθος ἀνθρώπων καὶ ἀντικατέστησαν τὰς ἀρχαίας θεότητας. Οἱ κάτοικοι ἥγαπησαν τὰς θρησκείας αὐτᾶς διὰ τὴν ὑπόσχεσιν περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς καὶ μελλούσης ζωῆς.

Τοιουτοράπως αἱ θρησκεῖαι δλου τοῦ κόσμου εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ αὐτοκράτορες ἐφάνησαν πολὺ ἀνεξίθρησκοι καὶ δὲν ἀντέταξαν ἀντίστασιν εἰς τὴν ἐπιδρομὴν αὐτὴν τῶν ἔνων θεοτήτων. Γενικῶς δμως ἐπεκράτει τότε μεγάλη ἀθεία, Ιδίως εἰς τὴν τάξιν τῶν μιօρφωμένων, οἱ δποῖοι δὲν ἐπίστευον εἰς τίποτε καὶ ἔζήτουν ἀνακούφισιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Ήολὺ διεδόθη τότε ἡ στωικὴ φιλοσοφία, ἡ δποία διὰ πολλοὺς ἦτο ἀληθινὴ θρησκεία.

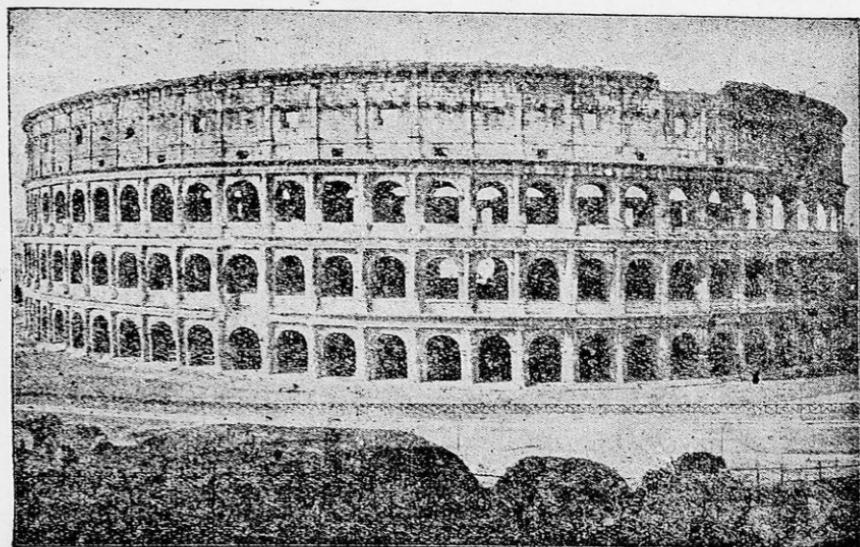
ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ—ΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

Ἡ ἀκμὴ τῶν ρωμαϊκῶν γραμμάτων ἔξηκολούθησε καὶ τὰς Σον καὶ Ζον αἰῶνα. Ἄλλὰ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἡ ποίησις ὑπεχώρησε καὶ ἀκμάζει κυρίως δὲ πεζὸς λόγος.

Ο περίφημος διδάσκαλος καὶ σύμβουλος τοῦ Νέρωνος Σενένας (4—65) εἰς τὰς Φιλοσοφίας διατριβὰς καὶ τὰς Ἡθικὰς ἐπιστολὰς μᾶς δίδει πιστὴν εἰκόνα τῆς ρωμαϊκῆς κοινωνίας τοῦ 1ου μ. Χ. αἰῶνος. Ο ἀνεψιός του Δουκανὸς (39—65) ἔγραψε τὸ ἔπος Φάρσαλος εἰς τὸ δποῖον περιέγραψε τὸν ἔμφυλιον πόλεμον Καίσαρος καὶ Πομπηίου. Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ συγγραφεῖς ἔπεσαν θύματα τῆς θηριωδίας τοῦ Νέρωνος.

Ἡ ἐπομένη γενεὰ εἶδε συγγραφεῖς ἀξιολογωτάτους. Ο Τάκιτος (55—120) εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ἴστορικοὺς τῆς

ἀρχαιότητος. Εἰς τὰ Χρονικά, δηλαδὴ ἴστορίαν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Νέρωνος (14—68), καὶ τὴν Ἱστορίαν ἀπὸ Νέρωνος μέχρι Δομιτιανοῦ (68—96) διακρίνεται διὰ τὴν βαθεῖαν παρατήρησιν, διὰ τὰς ζωηρὰς περιγραφὰς καὶ τὴν πρωτοτυπίαν τοῦ ὑφους. Εἰς τὸ ἔργον του Γερμανία περιγράφει τοὺς Γερμανοὺς ὅπως ἦσαν εἰς τὴν ἐποχήν του καὶ διακρίνει τὰς ἀρετὰς τοῦ

Τὸ Κολοσσαῖον

Τὸ τεράστιον οἰκοδόμημα ἐκτίσθη ἐπὶ Βεσπασιανοῦ. Ἔχει σχῆμα ἐλλείψεως, μῆκος 80, πλάτος 152 καὶ ὑψος 48 μέτρων. Ὁ στοιβος, δπου ἐγίνοντα οἱ ἀγῶνες, ἔχει μῆκος 85, πλάτος 52 μέτρων. Κάτω ἀπὸ τὸν στοιβον ἦσαν διάφορα διαμερίσματα καὶ αλωβοὶ διὰ τὰ ἄγρια θηρία, τὰ δποῖα μὲ ἔνα κατάλληλον μηχανισμὸν ἀνεβίβαζον εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Εἶναι τὸ ἀπαίσιον οἰκοδόμημα, εἰς τὸ δποῖον χιλιάδες ἄνθρωποι κατεσπαράχθησαν ἀπὸ τὰ θηρία καὶ πολλοὶ χριστιανοὶ εὑρθκανοί οἰκτρὸν θάνατον.

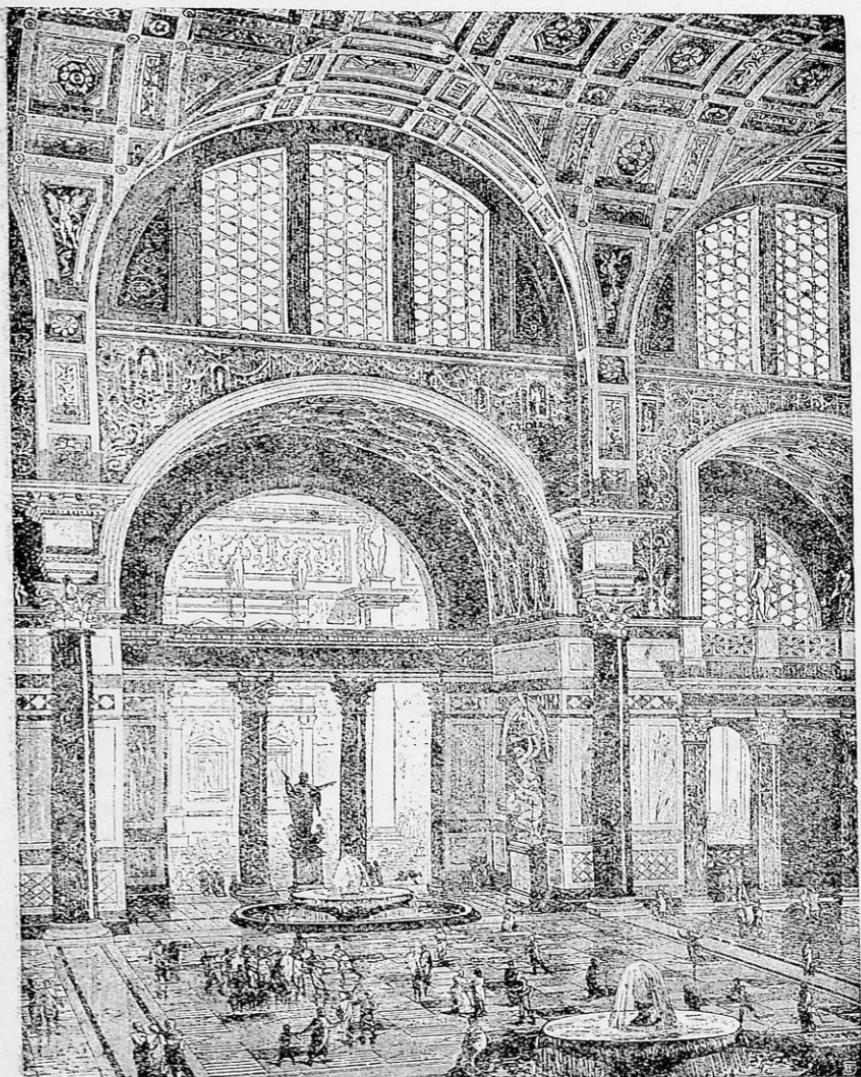
ἡμιβαρβάρου τότε λαοῦ. Ὁ **Πλίνιος ὁ νεώτερος** (62—113) ἦτο συγγραφεὺς κομψός. Ἐγραψεν Ἐπιστολάς, εἰς τὰς δποίας αὗταις δίδει πληροφορίας περὶ τῆς κοσμικῆς καὶ λογοτεχνικῆς κι-

νήσεως τῶν χρόνων του. Σατιρικὸς μὲ ἔξαιρετικὴν δύναμιν ἔποιος
διοίσης (50—130), διόποιος ἐκαυτηρίασε τὴν διαφθορὰν
τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐκαλλιεργήθησαν τὰ ἑλληνικὰ
γράμματα εἴτε ὑπὸ Ἑλλήνων εἴτε ὑπὸ ἔξελληνισθέντων ἀνα-
τολιτῶν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1ου μ. Χ. αἰῶνος ἥκμασεν διόποιος καὶ πράγματι φιλοσοφικὸς συγγραφεὺς **Πλούταρχος** (46—120) ἀπὸ τὴν Χαιρώνειαν τῆς Βοιωτίας. Συνέγραψε τοὺς Παραλλήλους βίους, δηλαδὴ βιογραφίας ἔξοχων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ρώμης, πολλὰς φιλοσοφικὰς πραγματείας, Ἡθικά. Τὰ ἔργα του διακρίνεται λεπτὴ ψυχολογία καὶ δραματικὴ περιγραφή. Ἀπὸ τὰ Σαμόσατα, πλησίον τοῦ Ευφράτου κατήγετο διέξοχος σατιρικὸς λογογράφος **Δουκιανὸς** (Σον αἰώνων), διόποιος μὲ ἀττικὴν χάριν καὶ ἀπαράμιλλον εὐφυῖαν ἐκαυτηρίασε τὰς παλαιὰς προλήψεις καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν συγχρόνων του.

Οἱ λόγιοι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς προσέχουν πολὺ τὴν ἔκφρασιν καὶ προσπαθοῦν νὰ μιμηθοῦν τὸ ἀττικὸν ὑφος. Οἱ ἀττικίζοντες αὐτοὶ συγγραφεῖς ὠνομάσθησαν νέοι σοφισταί. Ὁ Διονύσιος διέξαρξε τὸν ἀλικαρνασσεύς ἔγραψε ρωμαϊκὰς ἀρχαιότητας, διέξαρξε τὸν Ἀμάσειαν τὴν δονομαστὴν Γεωγραφίαν, ο **Ἀππιανὸς** ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ διέξαρξε τὸν **Κάσσιος** ρωμαϊκὴν ἴστορίαν, διέξαρξε τὸν **Ἀρριανὸς** ἀπὸ τὴν Νικομήδειαν ἔγραψεν Ἀναβατικὴν ἴστορίαν, διέξαρξε τὸν **Παυσανίας** ἔγραψε περιήγησιν τῆς Ἑλλάδος. Άλλα τὰ ἔργα τῶν συγγραφέων αὐτῶν δὲν ἔχουν μεγάλην λογοτεχνικὴν ἀξίαν.

Κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἔξακολουθοῦν νὰ καλλιεργοῦνται αἱ ἐπιστῆμαι. **Πλίνιος διέξαρξε**, θεῖος τοῦ νεωτέρου, διόποιος ἔπεσε θῦμα τῆς φιλομαθείας του εἰς τὴν περίφημον ἔκρηξιν τοῦ Βεζούβειου τὸ 79, ἔγραψε διεξοδικὸν ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον Φυσικὴ ἴστορια. Τὴν Γεωγραφίαν ἐκαλλιέργησαν διέξαρξε τὸν **Τιράβαρον** καὶ διέξαρξε τὸν **Πτολεμαῖον**, διόποιος ἀστρονόμος, διόποιος ἔδωσε τὴν γαιωκεντρικὴν εἰκόνα τοῦ κόσμου. Σημαντικὴν ὄθησιν εἶς τὴν Ἰατρικήν, ίδιως εἰς τὴν ἀνατομίαν, ἔδωσεν διόποιος **Γαληνὸς** ἀπὸ τὴν Πέργαμον

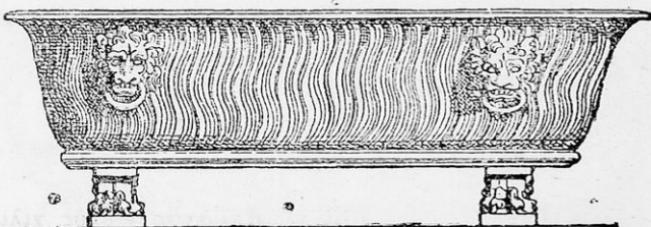
Αἱ θέρμαι τοῦ Κωρυκάλλα

*Η κεντρική αίθουσα μὲ ώραιοτάτας ἀψίδας καὶ κίονας πέριξ καὶ δύο κομψοὺς πίδακας.

Εἰς τὴν φιλοσοφίαν οἱ Ρωμαῖοι ἤκολούθησαν τὰ ἔλληνικὰ συστήματα, ἐκ τῶν δποίων μᾶλλον διαδεδομένον εἰς τὴν Ρώμην ἥτο τὸ σύστημα τῶν στωικῶν. Οἱ σημαντικότεροι στωικοὶ τῶν χρόνων αὐτῶν ἦσαν δὲ Ἑλλῆν **Ἐπίκητος** καὶ διάτοκος **Μάρκος Αὐρηλίος.**

AI TEKNAI

Μετὰ τὸν Αὔγουστον ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν Ρωμαίων λαμβάνει τεραστίαν ἔξελιξιν. Οἱ Ρωμαῖοι ἀνεκάλυψαν εἶδος ἀμ-

Λουτήρ

ἀπὸ ρωμαϊκᾶς θέρμας—Παρίσιον, Λούβρου

μοκονίας, τσιμέντου σημερινοῦ, τὸ δποῖον ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ χρησιμοποιοῦν καὶ τὰ χειρότερα ὄλικὰ διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν οἰκοδομημάτων. Λίθοι μικροί, χαλίκια, κεραμίδια κτλ. συγκολλώμενα διὰ τῆς ἀμμοκονίας αὐτῆς ἀπετέλουν σῶμα στερεώτατον. Ἡδύναντο τοιουτορόπως εἰς κάθε χώραν καὶ μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα νὰ κτίζουν πελώρια οἰκοδομήματα καὶ στερεώτατα. Τὴν ἔξωτερικὴν ἐπιφάνειαν κατόπιν ἐκάλυπτον πρὸς καλλωπισμὸν μὲ ἐπίστρωμα ἀπὸ καλοὺς λίθους ἢ ἀπὸ μάρμαρα.

Διὰ τὴν διακόσμησιν τῶν μνημείων μὲ ἔργα γλυπτικῆς οἱ Ρωμαῖοι μετεγειρίσθησαν Ἑλλῆνας τεχνίτας, οἱ δποῖοι ἐγνώριζον νὰ ὑπηρετοῦν τοὺς πελάτας των καὶ ἐδημιούργησαν ἔργα ρωμαϊκῆς ἀντιλήψεως. Ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα προσπαθοῦν νὰ παραστήσουν τὸ φυσικὸν καὶ πολλάκις ἔχουν κίνησιν εἰς τὸ σύνολον καὶ ἀκοίβειαν εἰς τὰς λεπτομερείας.

‘Η μεγάλη εύημερία ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ρωμαίους νὰ κατασκευάσουν ἀναρίθμητα ἔργα εἰς δόλον τὸ κράτος. Τὰ ἔργα αὐτὰ συμφώνως πρὸς τὸ πατρικὸν πνεῦμα τῶν Ρωμαίων εἶναι πρωτίστως ἔργα κοινῆς ὥφελείας, δοἱ, γέφυραι, ὑδραγωγεῖα, ναοί, θριαμβευτικαὶ ἀψιδες, θέρμαι, ἵπποδρομοι, θέατρα καὶ ἀμφιθέατρα. Τὰ ρωμαϊκὰ ὅμως οἰκοδομήματα ἐπιβάλλονται περισσότερον μὲ τὸν δῆκον καὶ τὴν βαρύτητα παρὰ μὲ τὴν κομψότητα καὶ τὴν εὐγένειαν. Κάμνουν τὴν ἐντύπωσιν ὑλικῆς δυνάμεως παρὰ διανοήσεως καὶ ψυχικῆς συγκινήσεως. ‘Η σκαπάνη τῶν ἀρχαιολόγων ἔξεθαψε πύλεις ὀλοκλήρους, αἱ δποῖαι εἰλον σκεπασθῆ ἀπὸ τὴν ἄμμον τῆς ἐρήμου καὶ τὴν λάβαν τῶν ἥφαιστείων. Εἰς τὰς πόλεις αὐτὰς δυνάμεθα ἡμεῖς σήμερον νὰ μελετήσωμεν τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμόν. Μεταξὺ τῶν πόλεων αὐτῶν ἡ σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ Πομπηία.

ΠΩΜΠΗΙΑ

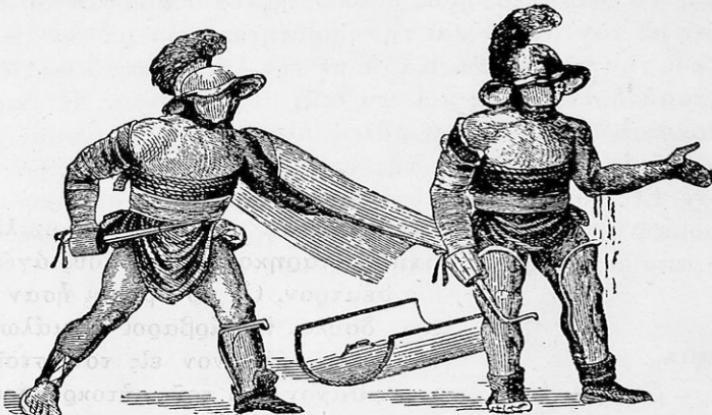
Πλησίον τοῦ Βεζουβίου καὶ εἰς ἀπόστασιν ἐνὸς χιλιομέτρου ἀπὸ τὴν θάλασσαν ἦτο ἔνα ἀπὸ τὰ κομψὰ κέντρα διασκεδάσεως τῆς Καμπανίας, ἡ Πομπηία. Τὸ γραφικὸν ὅρος, τοῦ δποίου τὰς πλαγιὰς ἐκάλυπτον ἀγροὶ καὶ ἀμπελῶνες, ἀπὸ πολλῶν αἰώνων δὲν ἔδιδε σημεῖα ζωῆς, ὅτε αἴφνης τὸ 79 ἔξερράγη καὶ ἔθαψεν ὑπὸ τὴν τέφραν καὶ τὴν λάβαν τὴν ὥραιαν πόλιν. Οἱ κάτοικοι ἐκτὸς ὀλίγων, οἱ δποῖοι κατέψυγον εἰς τὰ ὑπόγεια ἢ εἰς τὰ ὑπερῷα, ἐσώθησαν, αἱ οἰκοδομαὶ δὲν κατέρρευσαν, ἡ ἐπίπλωσις καὶ τὰ σκεύη ἔμειναν εἰς τὴν θέσιν των ὅπως ἦσαν.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος ἤρχισαν ἀνασκαφάς, αἱ δποῖαι ἔξηκολούμθησαν μεθοδικώτατα μέχρι σήμερον. Τοιουτοδόπως ἀπεκαλύφθη ὀλόκληρος ἡ πόλις ὅπως ἦτο κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς καταστροφῆς. Διακρίνονται οἱ πλακόστρωτοι δρόμοι, αἱ πλούσιαι ἐπαύλεις μὲ τὴν ἐπίπλωσιν καὶ διακόσμησιν, τὰ καταστήματα, οἱ τοῖχοι μὲ τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ τοιχοκόλληματα, ἀκόμη καὶ τὰ πατώματα τῶν ἀτυχῶν ἐκείνων, οἱ δποῖοι ἐπίνιγησαν ἀπὸ ἀσφυξίαν. Τὰ λείψανα τῆς Πομπηίας μᾶς ἐπιθεοδωρίδου—Λαζάρου, ‘Ιστορία Ρωμαϊκή-Βυζαντινή, ἔκδ. ΣΤ’ 6

τρέπουν νὰ σχηματίσωμεν ἀκοιβῆ εἰκόνα τῆς ρωμαϊκῆς πόλεως τοῦ 1ου μ. Χ. αἰώνος.

Η ΡΩΜΗ ΕΠΙ ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡΩΝ

Ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μέχρι τῶν Ἀντιτονίνων ἡ Ρώμη εἶχε

Μονομάχοι

τοιχογραφία ἀμφιθεάτρου Πομπήιας

Δύο δοῦλοι, δι πρώτος Σαμνίτης καὶ δ δεύτερος Θρᾷξ.

λάβει τεραστίαν ἔξελιξιν. Ὁ πληθυσμός της ἀνηλθεν εἰς $1 \frac{1}{2}$ εκατομ. καὶ εἶχε καλλωπισθῆ μὲ πλῆθος οἰκοδομημάτων.

Κατὰ τὴν στατιστικήν, τὴν δόποιαν μᾶς ἔδωκαν οἱ ἀρχαῖοι, εἰς τὴν Ρώμην ὑπῆρχον 11 ἄγοραί, 2 ἀμφιθέατρα. 2 ἵπποδρομοί. 3 θέατρα, 11 θέραιμα, 10 βασιλικαί, 19 ὑδραγωγεία, 856 λουτρά, 36 θριαμβευτικαὶ ἀψίδες, 1352 πηγαί, 22 ἀνδριάντες παριστάνοντες ἵππεῖς, 80 ἀγάλματα θεῶν ἐπίχρυσα, 77 ἔξι ἐλέφαντος. Εἰς αὐτὰ δὲν ὑπολογίζονται τὰ ἀνάκτορα, αἱ στοιά, οἱ ναοί, τὰ δημόσια μνημεῖα κτλ., τῶν δόποιών ὁ ἀριθμὸς εἶναι ἀπειρόστος.

Ἄπὸ τὰς ἄγορὰς μεγαλοπρεπεστέρα ἦτο ἡ ἀγορὰ τοῦ Τραϊανοῦ, ἡ δόποια ἐθεωρεῖτο ὡς ἐν ἀπὸ τὰ θαύματα τοῦ κόσμου. Ἀνατολικῶς τῆς ἄγορᾶς δι Βεσπασιανὸς κατεσκεύασε τὸ μέγα ἀμφιθέατρον Κολοσσαῖον. Μέχρι σήμερον κινοῦν τὸν θαυμασμόν μας τὰ μεγάλα καὶ πολυπληθῆ ὃς αγωγεῖα, ἀπὸ τὰ δόποια ἡ Ρώμη ἐλάμβανε τὸ ὑδωρ. Μερικὰ

ἀπ' αὐτὰ ἔχουν μῆκος ἕως 90 χιλιόμετρα καὶ εἶναι κατεσκευα-
σμένα μὲ πελώρια τόξα οὐφους πολλάκις 32 μ.

Αἱ θέρμαντας ἵδιόρρυθμα καὶ πολλάκις πελώρια
οἰκοδομήματα, κυρίως λουτρά, περιεῖχον δύμας καὶ γυμναστή-
ριον, βιβλιοθήκας, αἰθουσας διαλέξεων κοσμημένας μὲ ώραίας
τοιχογραφίας, μωσαϊκὰ καὶ ἀγάλματα. Οἱ Ρωμαῖοι διηγοῦντο
πολλὰς ὥρας εἰς τὰς θέρμας συζητοῦντες καὶ ἀναπαυόμενοι.
Τὴν πρώτην θέσιν κατέχουν αἱ θέρμαντας τοῦ Καρα-
κάλλα (βος αἰών).

ΤΑ ΘΕΑΜΑΤΑ

Οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχον πολλὴν συμπάθειαν εἰς τὸ θέατρον.
Αἱ παραστάσεις τῶν ἡσαν φάρσαι ἢ παντομίμαι,
δηλαδὴ παραστάσεις μὲ χειρονομίας καὶ κινήσεις χωρὶς δημιλίαν.

Ἄντιθέτως μὲ πολὺ πάθος παρηκολούθουν τοὺς ἀγῶνας
τῶν μονομάχων εἰς τὸ Ἀμφιθέατρον. Οἱ μονομάχοι ἡσαν κυ-
ρίως κατάδικοι εἰς θάνατον, δοῦλοι ἢ βάρβαροι αἰχμάλωτοι.
Κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἀγώνων παρηκόλουν εἰς τὸν στοῖβον
τοῦ ἀμφιθεάτρου καί, δταν ἔφθανον πρὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ
θεωρείου, ἀπηγόρουν τὸν τραγικὸν χαιρετισμόν: χαῖρε
Καῖσαρ, οἱ μελλοῦντες κατοι σὲ χαιρετοῦν.
Κατόπιν ἡρούζοντο οἱ ἀγῶνες ὑπὸ τοὺς ἡγούμενούς τῶν σαλπίγγων.
Οἱ Ρωμαῖοι εὔρισκον ἐπίσης πολλὴν εὐχαρίστησιν εἰς τοὺς
ἀγῶνας τῶν μονομάχων καὶ θηρίων ἢ μόνον θηρίων.

Τὸ πλῆθος μὲ τὴν αὐτὴν μανίαν συνέρρεεν εἰς τὸν Ἰπ-
πόδρομον, δπον ἐτελοῦντο ἀρματοδρομίαι. Τὸ μέγα ἱπποδό-
μιον τῆς Ρώμης περιελάμβανε 250 χιλ. θεατάς, εἶχε μῆκος
600, πλάτος 100 μ. Ἡ γωνίζοντο συγχρόνως 4 ἀρματα, τὰ
ὅποια διεκρίνοντο ἀπὸ τὴν ἐνδυμασίαν τοῦ ἦντος (πράσι-
νον, λευκόν, κυανοῦν, ἔρυθρόν) Ὁ λαὸς παρηκολούθει τοὺς
ἀγῶνας μὲ πάθος, ἐγνώριζε τὰ δύναματα τῶν ἵππων, τὴν ἥλι-
κίαν καὶ τὴν γενεάν των, ἐχωρίζετο εἰς φατρίας καὶ ἐτάσσετο
μὲ τὸν ἦντον ἢ τὸν ἄλλον ἀγωνιστήν.

Οἱ ἀγῶνες καὶ τὰ διεάμετα ἡσαν τύσον ἀγαπητὰ εἰς τοὺς
Ρωμαίους, ὡστε δι Γιουβενάλης ἔγραψεν: Οἱ Ρωμαῖοι
τίποτε ἀλλοὶ δὲν ζητοῦν σήμερον παρὰ
ἄρτον καὶ θεάματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Ο ΤΡΙΤΟΣ ΉΙΩΝ—Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

ΣΕΠΤΙΜΙΟΣ ΣΕΒΗΡΩΣ (193-211)

Τὸ 193 ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κομμόδου ἐδημιουργήθη δῖξεῖα κρίσις. Οἱ πραιτωριανοὶ καὶ τὰ ἐπαρχιακὰ στρατεύματα ἔξελεξαν διαφόρους αὐτοκράτορας καὶ ὁ ἐμφύ-

λιος πόλεμος ἐπανελήφθη. Τέλος ἐπεκράτησεν ὁ στρατηγὸς τῶν λεγεώνων τῆς Πανονίας Σεπτίμιος Σεβῆρος.

Ο Σεβῆρος κατήγετο ἀπὸ τὴν Τρίπολιν τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἦτο ἔξαίρετος στρατητικός. Ἐστήριξε τὸ κυβερνητικόν του σύστημα εἰς τὸν στρατόν. Ήζησε τὸν μασθὸν καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ νυμφεύωνται καὶ εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς ἐδιδεν ἀνωτέρους βαθμούς. Διέ-

Βαρακάλλας
μαρμαρίνη προτομή—Νεάπολις

λυσε τοὺς πραιτωριανοὺς καὶ ἀνασυνέστησε τὴν φρουράν του ἀπὸ τοὺς καλυτέρους στρατιώτας τῶν ἐπαρχιακῶν στρατευμάτων. Τὴν σύγκλητον τελείως ἔξεμηδένισε καὶ ἔδωκε μεγάλην δύναμιν εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν σύμβιούλιον.

Ο Σεβῆρος ὑπῆρξεν ἀπὸ τοὺς μεγάλους αὐτοκράτορας τῆς Ρώμης, ἔξοχος κυβερνήτης, ἐλευθέριος πρὸς τὸν λαὸν καὶ

άγρουπνος φύλαξ τῆς καλῆς διοικήσεως τῶν ἐπαρχιῶν. Διὰ τοῦτο δικαίως θεωρεῖται ὅτι συνεχίζει τὴν δυναστείαν τῶν Ἀντωνίνων. Ἐνίκησε τοὺς Πάρθους καὶ ἐκυρίευσε τὴν Μεσοποταμίαν. Τὸ 208 ἔξεστράτευσεν δὲ Ἰδιος εἰς τὴν Βρεττανίαν, ἀλλὰ τὸ 211 ἀπέθανεν εἰς τὸν Ἐβόρακον (Ὑόρην).

ΚΑΡΑΚΑΛΛΑΣ (211-217)

Τὸν Σεβῆρον διεδέχθη δὲ υἱός του Καρακάλλας, ἄγριος καὶ σκληρὸς ἥγεμον. Διεσκέδαζε τὸν ρωμαϊκὸν λαὸν μὲν δαπανηρῷ θεάματα καὶ κατεσκεύασε τὰς περιφήμους θέρμας. Τὸ **212** 212 διὰ νόμου ἐχιρήγησε τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου εἰς δῆλους τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας ἐκτὸς τῶν δούλων καὶ τῶν νομάδων. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐκινεῖτο ἵδιως ἀπὸ λόγους οἰκονομικούς, διύτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν θὰ ἐπλήρωντο διπλοῦν φόρον, τοῦ ὑπηκόου καὶ τοῦ ρωμαίου πολίτου. Ἀλλ᾽ ἡ πρᾶξις εἶχε βαθυτέρας συνεπίας, διότι ἐφερε τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους.

Ο Καρακάλλας ἔκαμε πολλὰς ἐπιτυχεῖς ἐκστρατείας εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ Ἀσίαν. Τὸ 217 ἐνώ ἐβάδεις κατὰ τῶν Πάρθων, ἐδολοφόνηθη ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν πραιτωριῶν Μακρίνου, δὲ διοῖς ἐγίνεν αὐτοκράτωρ. Ὁ Μακρῖνος ἐβασίλευσε μόνον ἐν ἕτοις.

ΕΛΑΓΑΒΑΛΩΣ - ΣΕΒΗΡΩΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΩΣ (217-235)

Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν παρατηροῦμεν τὴν μεταβολὴν, ἥ διοία εἶχε γίνει εἰς τὴν Ρώμην, καὶ τὴν ἐξασθένησιν τῶν ρωμαϊκῶν παραδόσεων. Ἡ ἔξουσία περιέρχεται κατ' οὖσιν εἰς τὴν γυναικαδέλφην τοῦ Σεπτιμίου Σεβῆρου Ἱονίᾳ, ἥ διοία κατήγετο ἀπὸ μεγάλην ιερατικὴν οἰκογένειαν τῆς Συρίας. Ἡ φιλόδοξος καὶ εὐφυής αὐτῇ γυνὴ ἀνύψωσεν εἰς τὸν θρόνον τοὺς δύο ἐγγόνους της τὸν ἔνα κατόπιν τοῦ ἄλλου.

Ο πρῶτος ἀπὸ αὐτοὺς Ἐλαγάβαλος ἦτοι ιερεὺς τοῦ ὁμανύμου θεοῦ τῆς Συρίας. Κατέστη περιβόητος διὰ τὴν πολυτέ-

λειαν, τὴν ἀκολασίαν καὶ τὴν δκνηρίαν του. Μετ' αὐτὸν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ Σεβῆρος Ἀλέξανδρος, μόλις 13 ἔτῶν, μὲ καλὴν ἀνατροφὴν καὶ μόρφωσιν καὶ μὲ καλὰς διαθέσεις. Καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν βασιλείαν του ἐκυβέρνα ἡ μήτηρ του μὲ τοὺς περιφήμους νομοδιδασκάλους. Οὐλ πιανόν, Παῦλον, Μοδεστὸν. Οἱ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ σύγκλητος, ἐξ ἵσου ἀπειλούμενοι ἀπὸ τοὺς στρατιωτικούς, σύνειργάσθησαν νὰ περιορίσουν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν πολιτικήν. Ἀλλ' ὁ στρατὸς δὲν ὑπήκουσε καὶ τέλος ἐφόνευσε τὸν Ἀλέξανδρον (235).

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΑΝΑΡΧΙΑ (235-285)

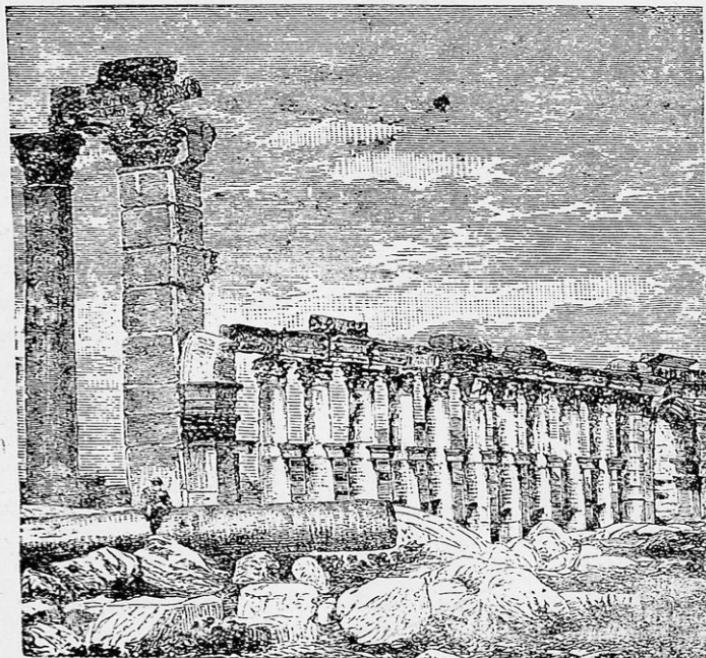
Τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡκολούθησε μεγάλη κρίσις, ἡ ὁποία ὀλίγην ἔλειψε νὰ ἔχῃ σοβαρωτάτας συνεπείας δι' αὐτήν τὴν ὑπόστασιν τοῦ λγάτους. Ἐπὶ ἥμισυν αἰώνα (235—285) οἱ στρατιῶται ἀναγορεύουν αὐτοκράτορας τῆς ἐκλογῆς των. Ἡ περίοδος αὐτὴ ὀνομάζεται εἰς τὴν ἴστορίαν στρατιωτικοῦ 26 αὐτοκράτορες ἀνεκρηγύχθησαν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῆς συγκλήτου καὶ ὅλοι σχεδὸν ἀπέθανον μὲ βίαιον θάνατον. Οἱ ἴστορικοὶ παρωμοίασαν αὐτοὺς μὲ τοὺς τριάκοντα τυράννους τῶν Ἀθηνῶν.

ΑΙ ΒΑΡΒΑΡΙΚΑΙ ΕΠΙΔΡΩΜΑΙ

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας τὸ ωμαϊκὸν κράτος διέτρεξε σοβαρώτατον κίνδυνον. Εἰς ὅλην τὴν Ἑπτασιν τῶν συνόρων, εἰς τὸν Ρήνον, τὸν Δούναβιν, τὸν Εὐφράτην, εἰς τὴν Ἀφρικήν, βάρβαροι λαοὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ κράτος.

Εἰς τὴν Ἄσιαν διελύθη τὸ κράτος τῶν Πάρθων, τὸ δοποῖον ἐκυβέρνων οἱ Ἀρσακίδαι, καὶ ἐδημιουργήθη τὸ Νέον Περσικὸν κράτος ὑπὸ τὴν δυναστείαν τῶν Σασσανιδῶν (226—651) μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κτησιφῶντα ἐπὶ τοῦ

Τίγρητος. Οἱ Σασσανίδαι διεξεδίκουν ὅλας τὰς χώρας, αἵ ὅποῖαὶ
ἄλλοτε ἀνῆκον εἰς τὸ περσικὸν βασίλειον. Τὸ 260 ὁ βασιλεὺς
Σαπόρος εἰσέδυσε μέχρι τῆς Συρίας καὶ Μ. Ἀσίας. Ὁ αὐτοκράτ

Ἐρείπια τῆς Παλμύρας

Ἄπο τὴν ἀκμαίαν πόλιν τῆς συριακῆς ὀάσεως οὐ θου αἰῶνος
σύζονται μόνον μερικά ἔρείπια. Τὸ σπουδαιότερον εἶναι οἱ
κίονες, τοὺς ὅποίους βλέπομεν εἰς τὴν ἀνωτέρῳ εἰκόνᾳ. Ἡ
κιονοστοιχία αὐτὴ ἡτο κατεσκευασμένη κατὰ μῆκος τῆς κεν-
τρικῆς ὁδοῦ τῆς πόλεως εἰς ἑκατασιν 1 200 μ. καὶ περιελάμβανε
1 500 κίονας ὅψους 16 μ. εἰς τέσσαρας σειράς. Τὸ ἰδιάζον εἰς
τοὺς κίονας αὐτοὺς εἶναι διτὶ σχεδόν εἰς τὸ μέσον φέρουν βά-
θος, ἐπὶ τῶν ὅποιών φαίνεται διτὶ ἔστηναν ἀνδριάντας τῶν
ἔξεχόντων πολιτῶν.

τωρ Βαλεριανός, ὃ ὅποιος ἐπεχείρησε νὰ ἀναχαιτίσῃ τοὺς Πέρ-
σας, συνελήφθη αἰχμάλωτος.

Εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ βάρβαροι προσέβαλον τὰ σύνορα τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Δουνάβεως. Οἱ **Τότεδοι**, γερμανικῆς καταγωγῆς προερχόμενοι ἀπὸ τὴν Σκανδιναβίαν, κατῆλθον βραδέως πρὸς νότον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Δακίαν μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόγυτου. Ἐκεῖ ἔγιναν ναυτικοί, κατεσκεύασαν μικρὰ πλοῖα καὶ ἀπέβησαν τολμηρότατοι πειραταί. Δελεασθέντες ἀπὸ τὰ πλούτη τῆς αὐτοκρατορίας ἔκαμαν πολλὰς ἐπιδρομὰς εἰς αὐτήν. Διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ ἐλεηλάτησαν τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν. Μὲ τὰ πειρατικά των πλοῖα προσέβαλον τὸ Βυζάντιον, τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὸ 267 τμῆματα αὐτῶν ἔφθασαν μέχρι τῆς Ἑλλάδος, δῆπου ἐλεηλάτησαν τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Κόρινθον.

Εἰς τὸν Ρῆνον ἐμφανίζονται δύο πολεμικοὶ λαοὶ γερμανικῆς καταγωγῆς, οἱ Φράγκοι ἀγκοι καὶ οἱ Ἀλαμαννοὶ ἐπέδραμον τὴν Γαλατίαν καὶ Ἰσπανίαν, οἱ Ἀλαμαννοὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς Ἰταλίας. Οἱ Σάξονες, κατοικοῦντες τὰ παράλια τῆς Βορείου Θαλάσσης παρὰ τὸν ποταμὸν Ἐλβιν, ἐπέδραμον διὰ θαλάσσης καὶ ἐλεηλάτησαν τὰ παράλια τῆς Βρεττανίας.

Ἐπειδὴ οἱ αὐτοκράτορες ἦσαν ἀνίκανοι νὰ προστατεύσουν τὰς ἐπαρχίας, εἰς διάφορα μέρη οἱ κάτοικοι διωργάνωσαν ἐπιτόπιον ἄμυναν καὶ ἀνέδειξαν ἱδίους αὐτοκράτορας, τοὺς δύο μασθέντας ἀντοκάρας τοις ἀπορίαις τῶν ἐπαρχιῶν. Εἰς τὴν ἔρημον τῆς Σνοίας ἥπολις Παλμύρα, κειμένη εἰς ὅσιν, δῆπου συνηντῶντο οἱ ἐμπορικοὶ δρόμοι τῆς Ἀνατολῆς, ἀνέδειξεν αὐτοκράτορα τὸν διοικητήν της Ὁδένα Θον, διποῖος κατώρθωσε νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς Πέρσας. Ἀλλ' ὁ Ὁδένας διενοήθη νὰ ἴδούσῃ κράτος ἀνεξάρτητον. Μετὰ τὸν θάνατόν του (267) ἡ χήρα του **Ζηνοβία** ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον του, κατέλαβε τὴν Αἴγυπτον καὶ ὅλην σκεδὸν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἐφιλοδόξει νὰ ἀνασυστήσῃ τὴν μοναρχίαν τῶν Σελευκιδῶν. Εὐφυής, πολὺ μορφωμένη, ἔδειξε μεγάλην ἀγάπην εἰς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν Ἑλληνικὴν τέχνην καὶ εἰς τὴν αὐλήν της διέμενον ἀξιόλογοι σοφοί τῆς ἐποχῆς.

ΟΙ ΙΔΛΥΡΙΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡΕΣ

Τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους ἀποκατέστησαν μερικοὶ δραστήριοι αὐτοκράτορες καταγόμενοι ἀπὸ τὰς Ἰλλυρικὰς ἐπαρχίας

καὶ προπάντων ἀπὸ τὴν Ηανονίαν, ἀπὸ τὰς δύοις ἐστρατολογοῦντο τώρα οἱ καλύτεροι στρατιῶται. Οἱ αὐτοκράτορες αὐτοὶ ἦσαν ἀξιωματικοὶ σκληραγωγημένοι καὶ ἀνδρεῖοι καὶ ὕφειλον τὴν προαγωγὴν εἰς τὴν προσωπικήν των ἀξίαν. Ἐπ' αὐτοὺς δὲ Κλαύδιος Β' (268—270) ἐβασίλευσε μόνον δύο ἔτη, ἀλλ' ἦταν βασιλεία του ὑπῆρχεν ἔνδοξος. Παρὰ τὴν Νύσσαν τῆς Σερβίας συνέτριψε τοὺς Γότθους καὶ ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν γοτθικός.

Τὸν Κλαύδιον διεδέχθη ὁ Αὐρηλιανὸς (270—275), ὁ δύοις ἦτορ δραστηριώτατος αὐτοκράτωρ. Ἐκλεισεν εἰρήνην μὲν τοὺς Γότθους παραχωρήσας εἰς αὐτοὺς τὴν Δακίαν καὶ ἀπὸ τότε σύνορον τοῦ κράτους εἶναι ὁ Δούναβις. Κατέστρεψε τοὺς Ἀλαμαννούς, οἵ δύοις εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ περιέζωσε τὴν Ρώμην μὲν πελώριον τεῖχος 19 χιλιομ., διὰ νὰ προστατεύσῃ αὐτὴν ἀπὸ τὰς αιφνιδίας ἐπιθέσεις τῶν βαρβάρων. Κατόπιν ἀπέδωκεν εἰς τὸ κράτος τὴν ἐνότητα. Ἐνίκησε τὴν Ζηνοβίαν καὶ

·Ο καλὸς ποιμὴν

μαρμάρινον ἄγαλμα τοῦ Ζοῦ μ. Χ. αἰώνος — Ρώμη Λατερανὸν Μουσεῖον

Οἱ ποδῶται χριστιανοὶ ἀπέφευγον νὰ εἰκονίζουν τὴν μορφὴν τοῦ Χριστοῦ. Ἀργότερα ἥρχισαν νὰ εἰκονίζουν αὐτὸν μὲν διαφόρους συμβολικάς παραστάσεις καὶ ίδιως μὲ τὴν ἀνωτέρῳ συμπαθητικὴν μορφὴν.

ἐκυρίευσε τὴν Παλμύραν. Ὡς βασίλισσα συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἡ ἀκμαία καὶ πλουσία ἀλλοτε πόλις κατεστράφη. Σήμερον ἀκόμη ὑψοῦνται εἰς τὴν ἀπόκεντρον ἐκείνην ἄκραν τῆς συριακῆς ἐρήμου τὰ ἐπιβλητικὰ ἔρείπια οἰκοδομημάτων ἐλληνορρωμαϊκῶν, κίονες καὶ ἀψίδες, τὰ δποῖα ἐνθυμίζουν παλαιὰν λαμπρότητα.

Ο Αὐρηλιανὸς ἐκυβέρνησεν ὡς ἀπόλυτος μονάρχης καὶ ἔδολοφονήθη τὸ 275. Μετὰ βραχεῖαν βασιλείαν τοῦ Προόβου (276—282) ἦλθεν εἰς τὸν θρόνον δ ἔξοχώτερος ἀπό τοὺς ἄλλους αὐτοκράτορας, δ Διοκλητιανὸς (284)

Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Αὐγούστου ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἰουδαίαν δ Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἡ διδασκαλία του διεδόθη ταχέως διὰ τῶν μαθητῶν του εἰς τὴν Παλαιστίνην, Συρίαν, Μ. Ἀσίαν, Ἑλλάδα καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐνδοί Ρωμαῖοι εἶχον δεῖξει ὡς τότε μεγάλην ἀνοχὴν εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα, αὐτοκράτορες καὶ κοινὴ γνώμη ἐδέχθησαν μὲν δυσμένειαν καὶ κατεδίωξαν σκληρότατα τοὺς δπαδοὺς τῆς νέας θρησκείας.

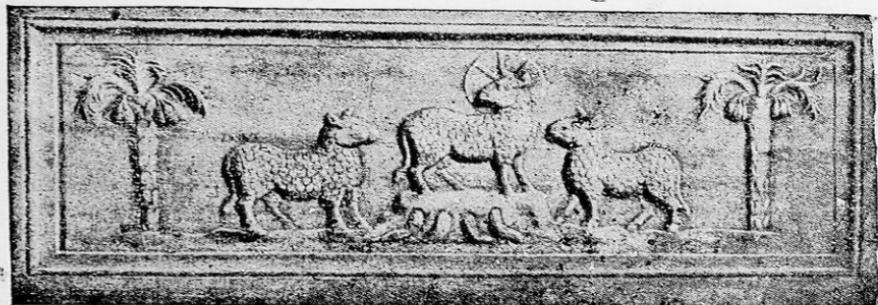
Ἡ κοινὴ γνώμη ἐσκανδαλίζετο ἀπὸ τὴν ἀπομόνωσιν, εἰς τὴν δποίαν ἔζων οἱ χριστιανοί, καὶ ἔπλασαν διαφόρους διαδόσεις, δτι οἱ χριστιανοὶ εἰς τὰς μυστικὰς συγκεντρώσεις των, τὰς λεγομένας χριστιανικὰς ἀγάπας, ἐπεδίδοντο εἰς παντὸς εἰδους δργια. Οἱ αὐτοκράτορες καὶ ἡ ἀνωτέρα κοινωνία ἐφαντάζοντο δτι δ χριστιανισμὸς θὰ ἐνώσῃ τοὺς ἀπόρους καὶ δυστυχεῖς κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν πλουσίων καὶ θὰ καταρρίψῃ τὸ πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν καθεστώς. Διὰ τοῦτο πολλοὶ αὐτοκράτορες ἐμεώρησαν τὴν νέαν θρησκείαν ἐπικίνδυνον καὶ κατεδίωξαν αὐτήν.

ΟΙ ΔΙΩΓΜΟΙ

Ονομάζουν διωγμοὺς τὰς βιαιότητας, τὰς δποίας διέπραξαν οἱ εἰδωλολάτραι κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ο λαὸς μὲ τὸν φα-

νατισμόν του ἀπέδιδεν ὅλας τὰς δυστυχίας, πυρκαϊάς, πανώλης κακὴν ἐσοδείαν, ἀτυχήματα στρατιωτικὰ εἰς τὰ σύνορα, εἰς τὴν δργὴν τῶν θεῶν κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ἐλλ' ἡ πολιτεία ἦτο διστακτικὴ καὶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Ζεού αἰῶνος δὲν ἔγινε συστηματικὸς διωγμὸς τῶν χριστιανῶν.

Οἱ πρῶτοι διωγμοὶ ἔγιναν ἐπὶ Νέρωνος, τοῦ Δομιτιανοῦ καὶ βραδύτερον ἐπὶ Τραϊανοῦ καὶ Μ. Αὐρηλίου. Ἐλλ' οἱ διωγμοὶ αὐτοὶ ἦσαν τοπικοὶ καὶ διήρκεσαν ὀλίγον. Κατὰ τὸ τρῶτον

**‘Ο Χριστὸς μεταξὺ τῶν ἀπεστόλων Πέτρου καὶ Παύλου
Σαρκοφάγος Ραβέννης**

Συμβολικὴ παράστασις κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν παλαιοτέρων χριστιανῶν. Εἰς τὸ μέσον ὁ Χριστὸς ὡς ἀρνίον μὲ τὸν φωτιστέφανον ἐπάνω εἰς τὴν πηγὴν τοῦ ζῶντος ὄδιτος, τὸ διοῖον συμβολίζει τὸ βάπτισμα, ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἐπίσης ὡς ἀρνία οἱ ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος.

ὅμως ἥμασυ τοῦ Ζεού αἰῶνος ἡ πολιτεία ἤρχισε νὰ ἀνησυχῇ, διότι οἱ χριστιανοὶ εἶχον πληθυνθῆ καὶ εἶχον εἰσχωρήσει εἰς ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις. Περιεφρόνουν τοὺς ἐπισήμους θεοὺς καὶ δὲν ἀπέδιδον εἰς τὸ τρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος τὴν δρειλομένην τιμήν. Διὰ τοῦτο πολλοὶ καλοὶ αὐτοκράτορες κατεδίωξαν τοὺς χριστιανούς.

‘Ο πρῶτος γενικὸς διωγμὸς ἔγινεν ἐπὶ αὐτοκράτορος Δεξίου τὸ 250 μ. Χ. ‘Ο μεγαλύτερος ὅμως κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμὸς ἔγινεν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (303), τὸν διοῖον ἡ ἐκκλησία δονομάζει μέγαν διωγμόν. Οἱ χριστιανοὶ ὑπέστησαν μὲ θαυ-

φιαστήν καιρεοίαν τὰς φρικώδεις ποινὰς καὶ ἡ ἐκκλησία ὧνόμασε εἰς τὸν αὐτὸν ἔκεινους, οἱ δποῖοι ἐδέχθησαν τὰ βασανιστήρια καὶ τὸν θάνατον χάριν τῆς πίστεως. Παρότι δὲ οἱ μωσητοὺς διωγμοὺς καὶ τὰς πιέσεις, δὲ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν ἐπληθύνετο καὶ ἡριθμοῦντο ἥδη πιστοὶ καὶ μεταξὺ τῆς ἀνωτάτης κοινωνίας.

ΔΙΑΔΩΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

⁶ Η ταχεῖα διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν ἑνότητα τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ εἰς τὴν ρωμαϊκὴν εἰρήνην. ⁷ Επίσης πολὺ ἐβοήθησε τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἡ κοινωνικὴ καὶ ἡθικὴ κατάστασις τοῦ ρωμαϊκοῦ κόσμου. Οἱ ἀπόκληροι τῆς κοινωνίας, οἱ δποῖοι ἀπετέλουν τὴν μεγαλυτέραν μᾶζαν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς αὐτοκρατορίας, ἐξηγορίαν παρηγορίαν καὶ ἐλπίδα ἔξω τῆς γηίνης ζωῆς, ἡ δποία δὲν ἦτο πολὺ εὐχάριστος δι' αὐτούς.

Μεταξὺ αὐτῶν δὲ χριστιανισμὸς ἐστρατολόγησε τοὺς περισσοτέρους καὶ φανατικωτέρους δπαδούς. ⁸ Άλλὰ καὶ ἡ αὐτοίη σία τῶν μιρτύρων προσείλκυσε πολλοὺς δπαδούς καὶ ἐνίσχυσε τοὺς δειλούς. Διὰ τοῦτο δικαίως εἶπον ὅτι τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων εἶναι δι πόρος τῶν χριστιανῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Η ΑΝΔΙΩΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ—ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284—305) — ΤΕΤΡΑΡΧΙΑ

‘Η βαθεῖα μεταβολή, ἡ δόποια εἶχε γίνει εἰς τὴν σύστασιν τοῦ κράτους, ἐπέβαλε νέαν διαρρύθμισιν τῆς διοικήσεως. Τοῦτο ἔκαμεν διοκλητιανὸς καὶ τὸ ἔργον του συνεπλήρωσεν δι μέγας Κωνσταντῖνος.

‘Ο Διοκλητιανὸς κατήγετο ἀπὸ τὴν Δαλματίαν, εἰσῆλθεν ἐνωρὶς εἰς τὸν στρατὸν καὶ μὲ τὴν σύνεσιν καὶ τὸ θάρρος του κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὰ ὕψιστα ἀξιώματα. Ἐκλεχθεὶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πρόβου αὐτοκράτωρ (284) κατώρθωσε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν καὶ ἐπεχείρησε οιζικὴν μεταρρύθμισιν τῆς διοικήσεως καὶ τοῦ στρατοῦ.

‘Ἐπειδὴ εἶχεν ἀποδειχθῆ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν διτὶ εἴς ἀνώτερος ἄρχων διοικῶν τὸ κράτος ἀπὸ τὴν Ρώμην δὲν ἐπήρκει διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς διοικήσεως τῆς ἀλανοῦς αὐτοκρατορίας, ἵδιως διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν συνδροῶν, διοκλητιανὸς προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν Μαξιμιανὸν, ἀνθρωπὸν ἀμόρφωτον ἀπὸ τὴν Πανονίαν, ἀλλὰ γεννηναῖον στρατηγόν, εἰς τὸν διποῖον ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τῆς Δύσεως, ἐνῷ δὲ ἵδιος ἐκυβέρνα τὴν Ἀνατολήν. Οἱ δύο αὐτοκράτορες, οἵ διποῖοι ἐφερον τὸν τίτλον τοῦ Αὐγούστου, προσέλαβον δύο βοηθοῦς καὶ συνάρχοντας μὲ τὸν τίτλον τοῦ Καισαροῦ, διοκλητιανὸς τὸν Γαλέριον, διοκλητιανὸς τὸν Κωνστάντιον τὸν Χλωρόν. Ο Κωνστάντιος ἐκυβέρνα τὴν Γαλατίαν, Ἰσπανίαν καὶ Βρετανίαν μὲ πρωτεύουσαν τὴν γαλατικὴν πόλιν Τρεβήρους (σήμι. Τρίρη), διοκλητιανὸς τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Δύσεως μὲ

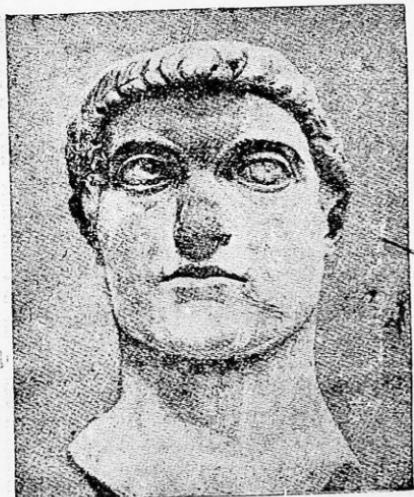
πρωτεύουσαν τὸ Μιλᾶνον, ὁ Γαλέριος τὴν Βαλκανικὴν περιοχὴν μὲν ἔδοιεν τὸ Σίριον τῆς Σερβίας καὶ ὁ Διοκλητιανὸς τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς μὲν πρωτεύουσαν τὴν Νικομήδειαν τῆς Βιθυνίας. Αὐτὸς ἦτο τὸ σύστημα τοῦ Διοκλητιανοῦ, τὸ δποῖον ὀνομάσθη τε τῷ αρχίᾳ.

Τὸ 305 ὁ Διοκλητιανός, κουρασμένος ἀπὸ τὴν διοίκησιν, παρηγένθη ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὸ ἀνάκτορόν του, εἰς τὰ Σάλωνα (σήμ. Σπαλάτο) τὰς Δαλματίας, ὅπου ἔζησεν ἀκόμη 8 ἔτη Ἐπεισε μάλιστα καὶ τὸν Μαξιμιανὸν νὰ κάμῃ τὸ ἔδιον. Μετὰ τὴν παραίτησιν τῶν δύο αὐτοκρατόρων αὐγούστοι ἔγιναν ὁ Κωνστάντιος καὶ ὁ Γαλέριος, οἱ δποῖοι αὐτοσέλαβον δύο καίσαρας, τὸν Μαξιμίνον καὶ τὸν Σεβῆρον.

Ο ΜΕΓΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (306 - 337)

Ἐν ἔτος μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Διοκλητιανοῦ τὸ κράτος περιέπεσε πάλιν εἰς τὴν ἀναρχίαν. Εἰς τὴν Δύσιν ἀπέθανεν ὁ Κωνστάντιος καὶ τὰ στρατεύματα τῆς Γαλατίας ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν υἱόν του Κωνσταντίνον. Ἀλλ' οἱ πραιτωριανοὶ καὶ ὁ λαὸς τῆς Ρώμης ἀνηγόρευσαν συγχρόνως αὐγούστον τὸν Μαξίμινον. Ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ὁ Μαξιμιανὸς εἶχεν ἀναλάβει πάλιν τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα. Τοιουτοφόπως τὸ 306 ὑπῆρχον ἔξι αὐτοκράτορες εἰς τὸ ωμαϊκὸν κράτος.

Ἐξ αὐτῶν οἱ τρεῖς ὅ

Μέγας Κωνσταντίνος
μαρμαρίνη κεφαλή—Ρώμη

Μαξιμιανός, ὁ Σεβῆρος καὶ ὁ Γαλέριος, ἀποθνήσκουν καὶ ὑπο-

λείπονται εἰς τὰς δυτικὰς χώρας ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Μαξέντιος, εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ Μαξιμῖνος καὶ ὁ Λικίνιος, ὁ δρόποιος διεδέχθη τὸν Γαλέριον.

Ίδιως ζωηρὰ ἦτο ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ Κωνσταντίνου καὶ Μαξεντίου. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐνίκησεν εἰς μεγάλην μάχην παρὰ τὴν Μουλβίαν γέφυραν τοῦ Τιβέρεως (312) τὸν Μαξέντιον, ὁ δρόποιος ἐπνίγη εἰς τὸν ποταμόν. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Λικίνιος ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν ἀντίπαλον του Μαξιμίνον (313). Τοιουτοῦρπως ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Λικίνιος ἔμειναν οἱ μόνοι κύριοι τοῦ κράτους, συνεφώνησαν νὰ διοικῇ ὁ Κωνσταντῖνος τὴν Δύσιν καὶ ὁ Λικίνιος τὴν Ἀνατολὴν καὶ διὰ νὰ συσφίξουν τοὺς φιλικοὺς δεσμούς, ὁ Λικίνιος ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ Κωνσταντίνου. Ἄλλ' ἡ συνεννόήσις δὲν διήρθρωσε πολύ. Μετ' ὀλίγον περιεπλάκησαν εἰς πόλεμον, ὁ Λικίνιος ἐφονεύθη (323) καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ κράτους.

~~Ο~~ Ο Κωνσταντῖνος ἐφάνη ἐπιδέξιος πολιτικὸς καὶ ἔξαιρετος στρατηγός. Ἀνεδείχθη ἀπὸ τοὺς μεγάλους αὐτοκράτορας τοῦ ϕωμαῖκοῦ κράτους, ἔξηκολούμησε τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας του συνέβησαν δύο γεγονότα ὑψίστης ἴστορικῆς σημασίας. Ο Κωνσταντῖνος κατέστησε τὸν χριστιανισμὸν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους καὶ μετέφερε τὴν πρωτεύουσαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ εἰδωλολάτραι ἐπεσώρευσαν ὑβρεις κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου, ἀλλ' ἡ ἐκκλησία τὸν ἐτίμησεν ἔξαιρετικῶς, τὸν ὄντος μαστούντον καὶ τὸν κατέταξε μεταξὺ τῶν ἀγίων, ἡ δὲ ἴστορία τὸν ὄντος μαστούντον κατέταξε μέγαν.

ΘΡΗΣΚΕΥΓΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ο Κωνσταντῖνος μέχρι τῆς νίκης κατὰ τοῦ Μαξεντίου ἦτο εἰδωλολάτρης, ἀλλ' ἐδείκνυε πάντοτε εὐμενεῖς διαθέσεις πρὸς τὸν χριστιανισμόν, δπως καὶ ὁ πατήρ του. Ἐπίσης καὶ ἡ μήτηρ του Ἐλένη ἦτο χριστιανή. Ἐπειδὴ ὁ Μαξέντιος εἶχε συγκεντρώσει εἰς τὸν στρατὸν του τοὺς εἰδωλολάτρας, ὁ Κωνσταντῖνος ἐστηρίχθη εἰς τοὺς χριστιανούς. Βραδύτερον διη-

γήθησαν δτι δ αὐτοκράτωρ ἐστράφη ὁριστικῶς εἰς τὸν χοι-
στιανισμὸν κατόπιν θαύματος. Ἐνῷ ἐβάδιζε κατὰ τοῦ Μα-
314 ξεντίου, εἶδεν αἴφνης εἰς τὸν οὐρανὸν φωτεινὸν σταυ-
ρὸν καὶ ἐπ’ αὐτοῦ τὰς λέξεις ἦν τούτῳ νίκα. Ὁ
Κωνσταντῖνος κατεσκεύασε σῆμα μὲ τὸ σημεῖον αὐτό, τὸ
λαβόβαρον.

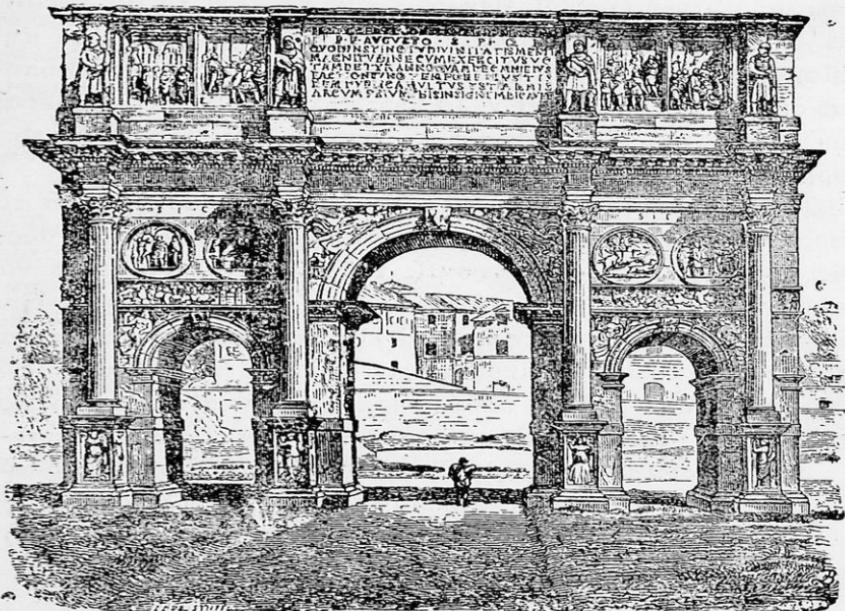
Ἀμέσως μετὰ τὴν νίκην κατὰ τοῦ Μαξεντίου ἔχων σύμ-
φωνον καὶ τὸν Λαζίνιον δικαιούμενον ἐδημοσίευσε τὸ πε-
ρίφημον **Διάταγμα τοῦ Μεδιολάνου**, διὰ τοῦ δποίου ἀποκα-
θίστα τὴν θρησκευτικὴν εἰρήνην καὶ καθιέρωσε τὴν ἐλευθε-
ρίαν καὶ τὴν ίσοτητα δὲν τῶν θρησκειῶν. Τὸ διάταγμα
ἔλεγεν :

‘Ημεῖς δικαιούμενοι καὶ δικαίων, αὔγουστοι... ἀπεφασί-
σαμεν νὰ χορηγήσωμεν εἰς τοὺς χριστιανοὺς καὶ εἰς δλους τὸν ἄλ-
λους τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἔξασκοῦν τὴν θρησκείαν, τὴν δποίαν προ-
τιμοῦν, ἵνα δικαιόσης, διὰ τοῦ οὐρανῷ, εἰναι ίλεως
καὶ εὐμενής καὶ εἰς ήματς καὶ εἰς δλους δσοι ζοῦν εἰς τὴν ἐπικρά-
τειαν ήμῶν. Ἐφάνη εἰς ήματς ἀριστον καὶ λογικώτατον σύστημα νὰ
μὴ ἀρνιθῶμεν εἰς κανένα ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους μας, εἴτε εἰναι χρι-
στιανὸς εἴτε ἀνήκει εἰς ἄλλο θρησκευμα, τὸ δικαίωμα νὰ ἀκολουθῇ
τὴν θρησκείαν τῆς ἀρεσκείας του. Τοιουτοτρόπως ἡ ‘Ψύστη Θεό-
της, τὴν δποίαν ἀπὸ τώρα ἔκαστος ἐξ ήμῶν θὰ τιμῷ ἐλευθέρως.
Θὰ δυνηθῇ νὰ χορηγήσῃ εἰς ήματς τὴν εῦνοιάν της. Εἰναι ἄξιον τοῦ
αἰῶνος, εἰς τὸν δποίον ζῶμεν, ἀρμόζει εἰς τὴν γαλήνην, τὴν δποίαν
ἀπολαύει ἡ αὐτοκρατορία, η ἐλευθερία νὰ εἰναι πλήρης δι’ δλους
τὸν ὑπηκόους μας νὰ λατρεύουν τὸν θεόν τῆς ἐκλογῆς των καὶ
καμμία θρησκεία νὰ μὴ στερεῖται τῶν ὀφειλομένων πρὸς αὐτήν
τιμῶν.

Τὴν οὐδετερότητα καὶ τὴν ἐλευθερίαν αὐτὴν δικαιούμενος
ἐτίγησε μερικὰ ἔτη καὶ εἰς τὴν πρᾶξιν. Ὅταν δμως
ἀπέβη μόνος κύριος τοῦ κράτους, ἐκηρυχθη φανερὰ ὑπὲρ τοῦ
χριστιανισμοῦ καὶ ἥρχισε νὰ καταδιώκῃ τὴν εἰδωλολατρίαν.
Ἐν τούτοις πολὺ ἀργὰ ἐδέχθη τὸ βάπτισμα κατὰ τὰς τελευ-
ταίας του στιγμάς (337). *τοῦ αἵματος οὐρανού εἰσεσθίει*

Τοιουτοτρόπως ἐπῆλθε μεγάλη μεταβολὴ εἰς τὰ θρησκευ-
τικά. Ὁ αὐτοκράτωρ, διάρχης τῆς ἀρχαίας θρησκείας, κα-
τέστη τώρα προστάτης τοῦ χριστιανισμοῦ. Αὐτὸν δμως ἦτο
ἐπικίνδυνον διὰ τὴν ἐκκλησίαν, η δποία τοιουτοτρόπως ἦτο δυ-

νατὸν νὰ χάσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς. Ἐλλού δὲ Κωνσταντίνος διεκόπησε μετριοφρόνως εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἐκκλησίας: Σε ἵς εἴσθε ἀρχιεπίσκοποι τῶν ἐσωτερικῶν τῆς ἐκκλησίας: Σε ἵς εἴσθε ἀρχιεπίσκοποι τῶν ἐξωτερικῶν τῆς ἐκκλησίας: Διὸ αὐτοῦ ἥθελε νὰ δεῖξῃ διτὶ ἀνέλαβε τὴν προστασίαν τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀλλού δχι καὶ

ΑΦΙΣ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Η θριαμβευτικὴ αὐτὴ ἀψίς είναι ἡ καλύτερον διατηρουμένη. Ἐχει ύψος 20 μ., πλάτος 25 καὶ πάχος 7,50. Πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀνάγλυφα τῆς προέρχονται ἀπὸ μνήμετα τῶν ζρόνων τῶν Ἀντωνίνων, ἀκόμη καὶ τῶν Φλωρίων. Ἐστήθη εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης τοῦ Μ. Κωνσταντίνου κατὰ τοῦ Μαξεντίου

τὴν κυβέρνησιν τῆς ἐκκλησίας Πολλάκις δμως δὲν ἔτήρησε τὴν ἀρχὴν αὐτὴν καὶ ἐπενέβη εἰς τὰ πράγματα τῆς ἐκκλησίας.

Η ΚΤΙΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Η Ρώμη ἥτο πολὺ ἀπομεμακρυσμένη ἀπὸ τὰ δύο σύνορα τοῦ κράτους, τὰ δύο τὰ ἥπειλοῦντο ὑπὸ τῶν βαρβάρων, ἀπὸ τὸν Θεοδορίδου—Λαζάρου, Ἰστορία Ρωμαϊκή·Βυζαντινή, ἔκδ. ΣΤ'

Δούναβιν καὶ ἀπὸ τὸν Εὐφράτην. Διὰ τοῦτο ὁ Διοκλητιανὸς ἥδη εἶχε μεταφέρει τὴν ἔδραν του εἰς τὴν Νικομήδειαν. Ὁ Κωνσταντίνος, ὁ δοποῖος δὲν ἤγάπα τὴν ἀρχαίαν πόλιν τοῦ Τιβέρεως, διότι ἔμενε πιστὴ εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν καὶ διετήρει ζωηρὰν ἀνάμνησιν τῆς παλαιᾶς ἐλευθερίας, ἀπεφάσισε νὰ ἴδρυσῃ νέαν πρωτεύουσαν. ⁶ Εξέλεξε πρὸς τοῦτο τὴν θέσιν, ὅπου πρὸς χιλίων ἐτῶν οἱ Μεγιαρεῖς εἶχον κτίσει τὸ Βυζάντιον.

· Η θέσις ἦτο ἔξαιρετος. Τὸ Βυζάντιον κεῖται εἰς τὸ σημεῖον, ὃπου ἔνοῦται ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Ἀσία, εἰς τοὺς πρόποδας δχυρῶν καὶ μαγευτικῶν λόφων, καὶ ἔχει ἀσφαλῆ λιμένα, τὸν Κεράτιον κόλπον, ὁ δοποῖος ἥδυνατο νὰ περιλάβῃ χίλια πλοῖα.

Τὸ 326 ἥρχισαν αἱ ἐργασίαι καὶ ἡ πόλις ἐκτίσθη κατὰ τὸ ωμαϊκὸν σύστημα μὲ ἀγοράς, ἵπποδρομον, ὑδραγωγεῖα, θέρμας, ἀνάκτορα. Ἡ πρώτη φροντὶς τοῦ Κωνσταντίνου ἦτο νὰ περιβάλῃ τὴν θέσιν μὲ ἰσχυρὸν τεῖχος καὶ νὰ κοσμήσῃ τὴν νέαν πόλιν μὲ λαμπρὰ κτίρια καὶ καλλιτεχνήματα, τὰ δοποῖα μετέφερεν ἀπὸ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ἀπὸ τὴν Ρώμην. Τὸ 330 κατὰ μῆνα Μαΐου ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια τῆς νέας πρωτευούσης. Ἡ πόλις, εἰς τὴν δοποῖαν ἐδόθη τὸ ὄνομα **Κωνσταντινούπολις**, ἐνωπὶς ἔγινε τὸ κέντρον τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς, τὰ δὲ πλούτη καὶ ἡ ἰσχυρὰ δχύρωσις ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὴν νὰ ἀντισταθῇ ἐπὶ 11 αἰῶνας (330—1453) εἰς τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομάς.

Η ΝΕΑ ΜΟΝΑΡΧΙΑ

· Ήδη ἀπὸ τοῦ 3ου μ. Χ. αἰῶνος εἶχεν ἀρχίσει διοικητικὴ μεταβολὴ, ἀλλὰ συνετελέσθη κυρίως ὑπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ τοῦ Κωνσταντίνου. Τὸ νέον καθεστώς δύναται νὰ συνοψισθῇ εἰς τὰ ἔπη.

- 1) Τὸ πολίτευμα ἔγινεν ἀπόλυτος μοναρχίας κατὰ τὸ σύστημα τῶν κρατῶν τῆς Ἀνατολῆς.
- 2) ἡ διοίκησις ἔγινε πολυπλοκωτέρα καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπαλλήλων ηὗξηθη ὑπερέμετρως καὶ
- 3) οἱ βαρβαροὶ κατέλαβον θέσιν πολὺ

τημαντικὴν εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς τὴν πολιτείαν.

Ο Διοκλητιανὸς περιεστοιχίσθη ἀπὸ μεγαλοπρεπῆ αὐλῆν καὶ καθιέρωσεν ἐθιμοτυπίαν δμοίαν μὲ τῶν βασιλέων τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ πρόσωπόν του ἔθεωρεντο οἱον καὶ οἱ πλησιάζοντες αὐτὸν ἔπρεπε νὰ τὸν προσκυνοῦν.

Τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἶχεν ὁ αὐτοκράτωρ μὲ τοὺς πολυαριθμούς ὑπαλλήλους, οἱ δποῖοι κατενέμοντο εἰς τέσσαρας μεγάλας ὑπηρεσίας, τὰ σημερινὰ ὑπουρογεῖα. Οἱ ὑπάλληλοι ηὗξηνθησαν ὑπερμέτρως, ἡ σύγκλητος κατήντησεν ἀπλῶς συμβούλιον, τὸ δποῖον ἐφορόντις διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως, καὶ οἱ ὑπατοι εἶχον μόνον τὴν φροντίδα τῶν θεαμάτων.

Καὶ ἡ διοίκησις τῶν ἐπαρχιῶν ὑπέστη σημαντικὴν μεταβολήν. Οἱ διεικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἐπειδὴ ἐκυβέρνων μεγάλις στρατιὰς καὶ ἐκτεταμένας χώρας, ἀπέβαινον πολλάκις ἐπικίνδυνοι. Ο Διοκλητιανὸς περιώρισε τὴν ἕκτασιν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ηὗξησε τὸν ἀριθμὸν των εἰς 90 καὶ ἀπὸ τοὺς διοικητὰς ἀφῆρεσε τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν. Εἰς τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος αἱ ἐπαρχίαι ἔγιναν 120.

ΤΑ ΘΙΚΩΝΟΜΙΚΑ—ΤΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ

Τὸ πλῆθος τῶν ὑπαλλήλων καθὼς καὶ ἡ νέα στρατιωτικὴ ὁργάνωσις ἀπῆτουν μεγάλας δαπάνας. Οἱ αὐτοκράτορες κατέφευγον εἰς τοὺς φόρους, οἱ δποῖοι ἐγίνοντο διαρκῶς βιαιούτεροι. Ἀπὸ τὸν 4ον αἰῶνα τὸ κράτος δὲν εὑρίσκετο εἰς ἀνθηρὰν οἱ κονομικὴν κατάστασιν. Οἱ διποκεῖς πόλεμοι εἶχον προκαλέσει σοβαρὰν οἰκονομικὴν κρίσιν. Ἀφ' ἐτέρου αἱ ἐρημώσεις ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν εἶχον προκαλέσει σιτοδείας καὶ μεγάλην ὑπερτίμησιν τῶν τροφίμων. Οἱ ἄγροι ἔμειναν ἀκαλλιέργητοι καὶ ὁ πληθυσμὸς εἶχεν ἀραιωθῆ πολὺ.

Εἰς τὸν στρατὸν καὶ τὴν ἄμυναν τῶν συνόρων ἔγινεν ἡ ἔξῆς μεταβολή. Ἔγκατέστησαν εἰς τὰ σύνορα στρατιώτας, εἰς τοὺς δποίους διεμοίρασαν γαίας πρὸς καλλιέργειαν μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ κινητοποιοῦνται εἰς τὸν πρῶτον κίνδυνον. Ο κυρίως στρατὸς κατενεμήθη εἰς μικρότερα σώματα, διέμενε

πλέον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἔκινεῖτο ἐκάστοτε εἰς τὸ σημεῖον, τὸ δόποιον ἔκινδύνευε.

Τὸ νέον ἀμυντικὸν σύστημα ἀπήγιησε στρατὸν 450 χιλ. Ἐπειδὴ δμως ἡ ἐθελοντικὴ στρατολογία ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἐπήρκει, οἱ αὐτοκράτορες ἐσχημάτισαν σώματα ἀπὸ βαρβάρους τῶν συνόρων, τοὺς δποίους ὀνόμασαν συμμάχοις καὶ οὐς. Τοιουτοῦρπως δ στρατὸς ἔγινε καθαρὸς μισθοφορικὸς καὶ οἱ βαρβαροί, ίδιως οἱ Γερμανοί, ἔλαβον σπουδαίαν θέσιν εἰς αὐτόν. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη εἰρηνικὴ διείσδυσις τῶν βαρβάρων εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν, ἡ δποία εἰχε σοβαρωτάτας συνεπείας.

ο M. Kυροράννιος ανθίστηκε τὸ 337

νιοὶ τοῦ M. Kυροράννιον ἦνται:

Kυροράννιος A! @ ἀνθίστηκε 361

Kυροράς A! Σαμ. Φρέγιος Μαγγράννιος.

Kυροράννιος B:

οἱ Ηδερᾶι τοῖς M. K.

οἱ Ηδερᾶι
ἀνθίστηκε 363

οἱ Ηδερᾶι τοῖς M. K.

οἱ Ηδερᾶι τοῖς Ηδερᾶι τοῖς Ηδερᾶι

Ηδερᾶι

Ηδερᾶι

Τὸ Αάβαρον

μετάλλιον Κωνσταντίνου Β'

Παρίσιοι, Νομισματικ. Μουσεῖον

Παριστάνεται δ αὐτοκράτωρ κρα-

τῶν εἰς τὴν δεξιὰν τὸ λάβαρον.

Ἐχει διάγυρα ἐπιγραφὴν «θριαμ-
βευτὴς, κατὰ τῶν βαρβαρικῶν
ἐθνῶν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΟΥ Δ' ΑΙΩΝΑ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (337-361)

Ο Κωνσταντίνος πρὸ τοῦ θανάτου του διεμοίρασε τὸ κράτος εἰς τοὺς τρεῖς νήσους καὶ τοὺς δύο ἀνεψιούς του. Ἀλλὰ τὸ ζῆτημα τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου ἐπροκάλεσεν αἵματηρὰν τραγῳδίαν εἰς τὴν οἰκογένειάν του. Οἱ στρατιῶται παρακινούμενοι ἵσως ἀπὸ τὸν Κωνστάντιον ἐφόνευσαν τοὺς δύο ἀνεψιούς καὶ ἔξι ἀκόμη μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας. Ἐσώθησαν μόνον δύο μικροὶ ἀνεψιοὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου Γάλλοις καὶ Ἱουλιανός, τοὺς δποίους ὁ Κωνστάντιος ἔθεσεν ὑπὸ αὐστηρὸν περιορισμόν. Μετὰ τὴν τραγῳδίαν αὐτὴν οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ διεμοιράσθησαν τὸ κράτος. Μὲ τὸν καιρὸν ἔλειψαν οἱ δύο ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὸ 350 ὅλον τὸ κράτος ἔνωνει ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν του ὁ Κωνστάντιος.

Ο Κωνστάντιος ἀνετράφη εἰς τὸν χριστιανισμόν, ἀλλ᾽ ἀνήκεν εἰς τὸ ἀρειανὸν δόγμα καὶ ἀνεμείχθη ἐνεργῶς εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα. Κατεδίωξε μάλιστα τοὺς ὁρθοδόξους, οἱ δποίοι ἐπροκάλεσαν αἵματηρὰς ταραχὰς εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ Κωνσταντινούπολιν.

Ο Κωνστάντιος ἐνίκησε τοὺς Σαρακατασ εἰς τὸν Δούναβιν, τοὺς Πέρσας εἰς τὴν Μεσοποταμίαν καὶ ἔστειλε κατὰ τῶν Ἀλαμαννῶν εἰς τὴν Δύσιν τὸν ἔξαδελφόν του Ἰουλιανόν, τὸν δποῖον ὑπωπτεύετο καὶ ἐκράτει ἔως τότε ὑπὸ περιορισμόν. Ο Ἰουλιανὸς ἀνεδείχθη ἔξαίρετος στρατηγὸς καὶ κατώρθωσε νὰ ἀπωθήσῃ τοὺς Ἀλαμαννοὺς πέραν τοῦ Ρήγου. Ο Κωνστάντιος δμως ἐφθόνησε τὴν δόξαν του καὶ ὑπὸ τὴν πρόφασιν δτι θέλει νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Περσῶν ἐζή-

τησε παρ' αὐτοῦ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ του. Ἀλλὰ διὰ στρατὸς τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐστασίασε καὶ ἀνεκήρυξεν αὐτὸν αὕγουστον. Ὁ Κωνστάντιος τότε ἐβάδισε κατὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ νέος ἐμφύλιος πόλεμος ἐπρόκειτο νὰ ἀρχίσῃ. Ἀλλὰ καθόδον ἀπέθανε καὶ ἔμεινε κύριος τοῦ κράτους ὁ Ἰουλιανὸς (361-383).

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ (361-383)

‘Ο Ἰουλιανὸς μέχρι τῆς στιγμῆς, κατὰ τὴν διποίαν ἐστάλη εἰς τὴν Γαλατίαν, εἶχεν ἀσχοληθῆ εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ εἶχεν αἰσθανθῆ βαθύτατον

θαυμασμὸν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν σκέψιν καὶ ὀραιότητα.

‘Οταν ἔγινεν αὐτοκράτωρ, ἀπεκήρυξεν ἐπισήμως τὸν χριστιανισμὸν καὶ ἐπεκείρησε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν εἰδωλολατρίαν ὡς ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο οἱ χριστιανοὶ ὠνόμασαν αὐτὸν ἀπόστατη η̄ παραβάτην. Ἀλλ’ ἡ θρησκεία, τὴν διποίαν ἥθελε νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ζωήν, δὲν ἦτο ἡ παλαιὰ ἑλληνικὴ εἰδωλολατρία, οἱ θεοὶ τοῦ

Ἰουλιανὸς

ἐπὶ χρυσῷ νομίσματος
Βιέννην, Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον

‘Ολύμπου, τοὺς διποίους εἶχεν ἀγαπήσει εἰς τὰ ποιήματα τοῦ ‘Ομήρου, ἀλλὰ μεγάλα ἑλληνικῶν φιλοσοφικῶν δογμάτων καὶ ἀνατολικῶν δοξασιῶν. Ἡ ἐθνικὴ θρησκεία μαζὶ μὲ τοὺς ἀρχαίους θεούς, μὲ τοὺς μύθους καὶ τὴν ποίησιν εἶχεν ἀποθάνειν διὰ παντός. Εἶναι χαρακτηριστικὸς ὁ χρησμός, τὸν διποίον λέγεται ὅτι ἔλαβεν ἀπὸ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν :

Εἴπατε τῷ βασιλεῖ χαμαὶ πέσει δαίδαλος αὐλά,
Οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβην, οὐ μάντιδα δάφνην,
Οὐ πηγάν λαλέουσαν. Ἀπέσβετο καὶ λάλον ὕδωρ.

Ἄι θρησκευτικὰ ἀσχολίαι δὲν ἥμποδισαν τὸν Ἰουλιανὸν

νὰ ἀναδειχθῇ ἔξαιρετος αὐτοκράτωρ. Ὁ περαγματοποίησε σοβαρὰς οἰκονομίας περιορίσας τὴν πολυτέλειαν καὶ τοὺς ὑπαλλήλους. Ἡ ναγκάσθη νὰ ἀναλάβῃ πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, εἰς τὸν δποῖον ἐπληγώθη βαρέως καὶ ἀπέθανεν. Ἡ θρησκευτικὴ του ἀντίδρασις κατέρρευσε μετὰ τὸν θάνατόν του.

ΒΑΛΕΝΤΙΝΙΑΝΟΣ (364-375—ΒΑΛΗΣ (364-378)

Μετὰ τὸν Ἱουλιανὸν ἡκολούθησεν ἡ σύντομος βασιλεία τοῦ Ἰοβιανοῦ, ὁ δποῖος ἐπιανῆλθεν εἰς τὸ διάταγμα τοῦ Μιλάνου δηλαδὴ ἐσεβάσθη τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἴσοτητα τῶν θρησκειῶν. Μετὰ τὸν θάνατόν του ὁ στρατὸς ὠνόμασεν αὐτοκράτορα τὸν **Βαλεντινιανὸν** ἀπὸ τὴν Πανονίαν, ὁ δποῖος προσέλαβεν ἃς συνάρχοντα τὸν **Βάλην**, εἰς τὸν δποῖον ἔδωσε τὴν Ἀνατολήν. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς βασιλείας του κατηνάλωσαν οἱ πόλεμοι κατὰ τῶν βαρβάρων. Ὁ περίφημος στρατηγός του Θεοδόσιος ἀνέκτησε τὴν Βρετανίαν καὶ Μαυριτανίαν, ὁ δίοις ἀτώθησε πέρι τοῦ Ρήνου τοὺς Ἀλαμαννούς, οἵ δποῖοι εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Γαλατίαν.

Ο ἀδελφός του Βάλης ἦτο ἀρειανὸς καὶ κατεδίωξεν, ὅπως ὁ Κωνσταντῖνος, τοὺς δρυδοδόξους. Ἐπὶ τοῦ Βάλη συνέβη σημαντικώτατον γεγονός. Οἱ Γότθοι πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν Ούννων ἔλαβον ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα τὴν ἄδειαν νὰ διαβοῦν τὸν Δούναβιν. Ἐπειτα ἐπανεστάτησαν καὶ ἐνίκησαν τὸν Βάλην, ὁ δποῖος ἐκάη ἐντὸς τῆς σκηνῆς του εἰς τὴν περίφημον μάχην τῆς Ἀδριανούπολεως (378).

ΓΡΑΤΙΑΝΟΣ (375-383—ΘΕΟΔΩΣΙΟΣ ο ΜΕΓΑΣ (379-395)

Τὸν Βαλεντινιανὸν ἀποθανόντα τὸ 375 διεδέχθη εἰς τὴν Δύσιν ὁ νέος του **Γρατιανός**, ὁ δποῖος συνεβασίλευσε μὲ τὸν νεώτατον ἀδελφόν του **Βαλεντινιανὸν Β'**. Ἐπειδὴ ἡ Ἀνατολὴ ἐταράσσετο ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Γότθων, ὁ Γρατιανὸς τὸ 379 ὠνόμασεν αὔγουστον τὸν ἔξι Ἰσπανίας στρατηγὸν **Θεοδόσιον**, υἱὸν τοῦ ἀρχαίου στρατηγοῦ τοῦ Βαλεντινιανοῦ καὶ τοῦ ἀνέθεσε τὴν κυβερνησιν τῆς Ἀνατολῆς. Ἐπὶ τῶν δύο αὐτῶν

αύτοκρατόρων ἐξησφαλίσθη ὁριστικῶς ὁ θρίαμβος τοῦ χριστιανισμοῦ.

Εἰς τὴν Δύσιν ὁ Γρατιανὸς δὲν ἐδέχθη τὸ ἀξιώματα τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως, κατήργησεν δὲν τὰ προνόμια τῶν ἔθνων ιερέων καὶ ἐδήμευσε τάς περιουσίας τῶν ναῶν. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν δὲ Θεοδόσιος ἀπηγόρευσεν δῆλας τὰς ἀρχαίας θρησκείας καὶ ἔκλεισε τοὺς ναοὺς καὶ ἐξέδωκε 12 διατάγματα αὐστηρότατα κατὰ τῶν αἰρετικῶν. Βραδύτερον ἔλαβεν εὐκαιρίαν νὰ ἐπέμβῃ καὶ εἰς τὴν Δύσιν. Γαλάτης τις στρατηγὸς ἐδολοφόνησε τοὺς δύο ἀδελφοὺς Γρατιανὸν καὶ Βαλεντινιανὸν Β' καὶ ἀνηγόρευσεν αύτοκράτορα κάποιον Εὖγένιον, ἀρχαῖον γραμματικόν, ὁ δόποιος ἐπεχείρησεν εἰς τὴν Δύσιν τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχαίας θρησκείας. Ὁ Θεοδόσιος ἔφθασεν ἐγκαίρως καὶ ἔγινε κύριος τῶν πραγμάτων. Ἐκτοτε ἡ μόνη ἐπίσημος θρησκεία δῆλου τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἐμεινεν ὁ χριστιανισμός. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 394 ὁ Θεοδόσιος κατήργησε καὶ τοὺς δλυμπιακοὺς ἄγῶνας καὶ αὐτὸν ὑπῆρξε τὸ τελευταῖον κτύπημα κατὰ τῆς ἀρχαίας θρησκείας.

“Ο Θεοδόσιος ἐμεινε μόνος αύτοκράτωρ δῆλου τοῦ κράτους. “Ὑπῆρξε περίφημος κυβερνήτης, ἔμπειρος στρατιώτης, ἀλλὰ βίαιος καὶ δρμητικός. Ἐνεκα τοῦ φόνου μερικῶν ἀξιώματικῶν εἰς Θεσσαλονίκην διέταξεν ἀθρόαν στραγὴν τῶν Θεσσαλονικέων εἰς τὸν ἵπποδρομον, ὅπου ἐσφάγησαν 7 χιλ. ἀνθρώπων. “Οταν δύως προσῆλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ νὰ κοινωνήσῃ, ὁ περίφημος ἀρχιεπίσκοπος Μεδιόλανον Ἀμβρόσιος τοῦ οἰκουμενικοῦ ἀπηγόρευσε τὴν κοινωνίαν καὶ ὁ αύτοκράτωρ ὑπεκρεώθη νὰ μετανοήσῃ δημοσίᾳ

“Ο Θεοδόσιος ἐθεσε τάξιν εἰς τὴν διοίκησιν καὶ κατήρτισε στρατὸν ἴσχυρόν. Ἀπέθανεν εἰς Μεδιόλανον τὸ 395, ἀφοῦ διένειμε τὸ κράτος μεταξὺ τῶν δύο οἰκουμενικῶν τοῦ. Ἐξ αὐτῶν δὲ Ὁ νώριος ἔλαβε τὴν Δύσιν, δὲ Ἀμβρόσιος τὴν Ἀνατολήν.

“Ἡ διαιρέσις αὐτὴ ἦτο ἡ τελευταία. Ἀπὸ τότε δὲν ἦνώθησαν πλέον τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ δυτικὸν κράτος. Καὶ τὸ μὲν δυτικὸν κατεστράφη ἀπὸ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομάς, ἐνῶ τὸ ἀνατολικὸν ἔζησεν ἀκόμη 1000 περίπου ἔτη καὶ διεδραμάτισε σημαντικάτατον μέρος εἰς τὴν Ἰστορίαν.

376 παραγόνθη τὸν Ρωμαϊκὸν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

Η ΠΑΡΑΚΜΗ · ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΚΜΗΣ.

Τὸν 4ον αἰῶνα ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία παρουσιάζει καταφανῆ συμπτώματα μαρασμοῦ καὶ καταπτώσεως. Μετ' δὲ γονῶν θὰ καταρρεύσῃ ἡ κραταιὰ αὐτοκρατορία, δλόκληρος ὁ κόσμος θὰ πάθῃ βαθεῖαν ἀλλοίωσιν καὶ θὰ λάβῃ νέαν μορφήν. Αὐτὸ δονομάζουν εἰς τὴν ἴστορίαν καταστρόφην τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

Οἱ βαθύτεροι λόγοι τῆς καταστροφῆς εἶναι 1) ἡ ἔξαφανίσις τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ καὶ γενικῶς ἡ ἔξασθένησις τῶν λαῶν ἐκείνων, οἱ δποῖοι εἶχον δημιουργήσει τὸν ἀρχαῖον πολιτισμόν, 2) ἡ ἀλλαγὴ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς γῆς καὶ 3) ἡ ἀποκέρσωσις τῶν ἀγρῶν.

ΕΞΑΦΑΝΙΣΙΣ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΛΑΟΥ

Ρωμαϊκὸς λαὸς μὲ τὴν παλαιὰν ἔννοιαν δὲν ὑπάρχει πλέον. Ἡ ἰσχυρὰ φυλὴ, ἡ δποία κατέκτησε τὸν κόσμον, ἔξαφανίσθη. Οἱ ἀνταγωνισμοὶ μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι εἶχον ἥδη ἔξοντάσει τοὺς ἀρχαῖους λαοὺς, δπως οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι εἶχον ἔξαφανίσει τὸ ἀκμαιότερον καὶ τὸ ζωτικώτερον μέρος τῶν Ἑλλήνων. Συγχρόνως διὰ λόγους γνωστοὺς οἱ ἀγρόται, οἱ μικροκτηματίαι, ἐγκατέλειψαν τὰ κτήματά των, ἔγιναν κάτοικοι τῶν πόλεων, ἔμποροι καὶ τεχνῖται, καὶ ἡ ὑπαιθρος ἐγέμισεν ἀπὸ δούλους ἀσιάτων. Ἀφοῦ δὲ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως, Ἰταλοί,

Γαλάται, Ἱσπανοί, Βορειοαφρικανοί, ώμιλησαν τὴν λατινικήν καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ ϕωμαίου πολίτου ἐδόθη εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους, ἔλειψεν δὲ διάκρισις μεταξὺ ὑπηκόων καὶ ϕωμαϊκοῦ λαοῦ, δὲ δποῖος συνεχωνεύθη καὶ ἔξηφανίσθη μέσα εἰς τοὺς λαούς, τοὺς δποίους εἶχε κατακτήσει.

Οἱ Ἑλληνορρωμαϊκὸς κόσμος δι^β ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἔχασεν ὀλίγον κατ^ρ ὀλίγον τὴν δύναμιν, τὴν δποίαν εἶχεν ἄλλοτε, νὰ ἀπορροφᾷ καὶ νὰ ἀφομοιώνῃ ἔνα στοιχεῖα, καὶ ὑπέκυψε τέλος εἰς τὸ Ἰσχυρὸν ϕεῦμα τῶν βαρβάρων λαῶν, τὸ δποῖον ἐπλημμύρησε τὰς χώρας τῆς αὐτοκρατορίας.

ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΚΤΗΜΑΤΑ

Ἡ καταστροφὴ τῆς μικρᾶς ἴδιοκτησίας, δὲ δποία εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τοὺς Γράκχους, ἔξηκολούθησε καὶ δὲ γῇ τῆς αὐτοκρατορίας ἐμοιράσθη εἰς μεγάλα κτήματα. Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα τὰ μεγάλα κτήματα εἶναι δλόκληροι πόλεις. Περιέχουν ἐλαιῶνας, βοσκάς, δάση, ἀγρούς. Ὁ κύριος κατοικεῖ εἰς πολυτελῆ ἐπαυλιν, δὲ δποία ἔχει κήπους, λουτρά, βιβλιοθήκην καὶ κοσμεῖται ἀπὸ ἀγάλματα καὶ ἄλλα ἔργα τέχνης.

Ἡ ἐπαυλις περιβάλλεται πολλάκις ἀπὸ τεῖχος. Τοιουτορρόπως δὲ ϕωμαῖος μεγαλοκτηματίας προετοιμάζει τὸν αὐτὸν την τῶν μεσαιωνικῶν ϕορόν καὶ δὲ ἐπαυλις τὸν μεσαιωνικὸν πόλεις δὲν πύργον.

Οἱ μεγαλοκτηματίαι εἶναι τώρα τὰ στηρίγματα τῆς αὐτοκρατορίας καὶ αὐτοὶ μαζὶ μὲ τὸν αὐτοκράτορα κυβερνοῦν τὸ κράτος.

ΟΙ ΔΙΟΥΛΩΠΑΡΘΙΚΟΙ

Οἱ ἴδιοκτῆται καλλιεργοῦν τὰ κτήματά των μὲ δούλους, οἱ δποῖοι εἶναι πολυάριθμοι, ὅπως κατὰ τοὺς προηγούμενούς αἰῶνας. Ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ δούλου τῶν πόλεων καὶ τοῦ δούλου τῶν ἀγρῶν ἐπῆλθε μία διαφορά. Οἱ δούλοι τῶν μεγάλων κτημάτων θεωροῦνται ὡς ἀποτελοῦντες μέρος τοῦ κτήματος, καλλιεργοῦν ἀπὸ πατέρᾳ εἰς υἱὸν καὶ ἔγγονον τὴν γῆν, εἶναι οἱ

δοῦλοι τῆς γῆς ἢ δούλοι πάροικοι, καὶ ὁ νόμος ἀπαγορεύει νὰ τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸ κτῆμα.

Εἰς τὰ μεγάλα κτήματα οἱ ἴδιοκτῆται προτιμοῦν πολλάκις ἐλεύθερους γεωργοὺς ἢ βαρβάρους, εἰς τοὺς δποίους παραχωροῦν τμήματα γῆς μὲ τὸν δρόμον νὰ τοὺς δίδουν μέρος ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα. Μὲ τὸν καιρὸν δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι γεωργοὶ ἔταντίσθησαν καὶ ἀπετέλεσαν τὴν μεγάλην μᾶζαν τῶν δουλοπαρούχων, ὅπως παρουσιάζεται κατὰ τὸν μεσαίωνα.

Η ΑΠΩΧΕΡΣΩΣΙΣ

Σοβαρὰ πληγὴ διὰ τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἦτο ἡ ἀποχέρσωσις. Εἰς τὰς χώρας τῆς Μεσογείου οἱ ἄνεμοι καὶ αἱ φαγδαῖαι βροχαὶ ἀπογυμνώνουν εὐκόλως τὸ ἔδαφος ἀπὸ τὸ χῶμα, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ παχὺ καὶ καλλιεργήσιμον ἐπίστρωμα, ἐνῶ ἀντιθέτως ἔνεκα κλιματικῶν λόγων ἡ γῆ εἰς τὰ μέρη αὐτὰ δὲν ἔχει τὴν ἴκανότητα νὰ ἀνανεώσῃ τὸ ἐπίστρωμα αὐτό. Ἡ καταστροφὴ αὐτὴ γίνεται ἵδιως κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἀναστατώσεων, ὅπότε οἱ ἀγροὶ μένουν ἀκαλλιέργητοι καὶ παρημελημένοι. Εἰς τὰς χώρας αὐτὰς παραμέλησις ἀγροῦ σημαίνει ἀνεπινόρθωτον καταστροφήν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀρχαίων χρόνων ἡ ἀποχέρσωσις ἔλλαβε μεγάλας διαστάσεις, ἵδιως εἰς τὰς χώρας, αἱ δποῖαι εἶχον κατοικηθῆ πυκνῶς, τὰ δάση κατεστράφησαν, αἱ πηγαὶ ἐστείρευσαν, ωλιγόστευσαν τὰ ὄντα τῶν ποταμῶν καὶ ἀγροὶ ἀνθηροὶ ἔχασαν τὸ γόνιμον χῶμα των καὶ μετεβλήθησαν εἰς βραχώδεις ἐρήμους. Παραλλήλως ἔξηπλώθησαν πολὺ τὰ ἔλη καὶ ὁ πυρετὸς ἔγινε φοβερὰ μάστιξ. Διὰ τοῦτο εἶπον κάπως ὑπερβολικῶς ὅτι ὁ νωφελὸς ἔφαγε τὸν ἀρχαῖον κόσμον. Ἡ ἐρήμωσις αὐτὴ ἔγινεν εἰς τὰς ἐστίας τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, εἰς τὴν Ἐλλάδα, εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ εἰς ἄλλας χώρας τῆς Ἀνατολῆς.

Ο ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΜΑΡΑΣΜΟΣ

Ἡ ἐπιστροφὴ εἰς τὸ σύστημα τῶν μεγάλων κτημάτων ἥλ-

λαξες τοὺς δρους τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Οἱ ἀνθρωποι εἰς τὰ ἀγροκτήματα αὐτὰ ζοῦν ἀπλούστερα καὶ δσα χρειάζονται κατασκευάζουν μόνοι των. Αὐτὸς ἔχει ὡς συνέπειαν τὴν παρακμὴν τῆς βιομηχανίας καὶ συγχρόνως τοῦ ἐμπορίου, τὸ δποῖον συναντῷ τώρα πολλὰς δύσκολίας ἔνεκα ἐλλείψεως ἀσφαλείας.

Συνέπεια τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἦτο ὁ μαρασμὸς τῶν πόλεων. Κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας τῆς ἀντοκρατορίας εἶχε παρατηρηθῆ μεγάλη αὔξησις τῶν πόλεων.⁷ Ενεκα τῆς μακρᾶς εἰρήνης τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἐπροόδευσαν σημαντικῶς εἰς αὐτάς, οἱ κάτοικοι ἐπλούτησαν καὶ ἐφρόντιζον νὰ καλλωπίζουν τὰς πόλεις μὲν ὠραῖα κτίρια καὶ ἡ ἀσφάλεια ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ μὴ τὰς τειχίζουν.⁸ Απὸ τὸν Ζον αἰῶνα διμως ἥλλαξαν τὰ πράγματα. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας οἱ βάρβαροι εἰσήρχοντο εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἔκαμνον αἰφνιδιαστικὰς ἐπιθέσεις κατὰ τῶν πόλεων. Οἱ κάτοικοι εὑρέθησαν τότε εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἔξασφαλίσουν αὐτὰς μὲ τείχη. Εἰς τὸν στενὸν περιτειχισμένον χῶρον συνεσωρεύθησαν αἱ οἰκίαι, οἱ δρόμοι ἔγιναν πολὺ στενοὶ καὶ οἱ κάτοικοι δὲν ἐφρόντιζον πλέον διὰ τὸν καλλωπισμόν, ἀλλὰ μόνον διὰ τὴν ἀσφάλειαν. Αἱ πόλεις ἔπαθον μαρασμούν, ὁ πληθυσμός των ἥλαττώθη σημαντικῶς καὶ ἥρχισαν νὰ λαμβάνουν τὴν ὅψιν, τὴν δποίαν θὰ παρουσιάσουν κατὰ τοὺς μενιανικοὺς χρόνους.

Οἱ τεχνῖται τῶν πόλεων εἶχον ὀλίγην ἐργασίαν καὶ εἶχον σιμφέρον νὰ περιορίσουν εἰς δσον τὸ δυνατὸν ὀλίγους τὴν ἔξασκησιν τοῦ ἐπαγγέλματός των. Διὰ τοῦτο οἱ ἔξασκοῦντες τὴν ἴδιαν τέχνην συνηνώθησαν εἰς σωματεῖα, τὰς λεγομένας συντεχνίας.⁹ Η ἔνωσις αὐτὴ τῶν ἐπαγγελματιῶν εἰς σωματεῖα εἶχεν ἀρχίσει ἥδη ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς δημοκρατίας καὶ ἔλαβεν δριτικὴν μορφὴν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων. Οἱ ἐργάται τῶν μεταλλείων, τῶν νομισματοκοπείων, τῶν δπλοποιείων κτλ. τοῦ κράτους ἀπετέλεσαν συντεχνίας ἀποκλειστικάς, ἀπὸ τὰς δποίας δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ ἔξελθον, οὕτε νὰ νυμφεύωνται γυναῖκα ἀπὸ ἄλλην συντεχνίαν. Τὸ ἐπάγγελμά των ἐθεωρεῖτο κληρονομικὸν καὶ τὰ τέκνα ἥσαν ὑπεχρεωμένα νὰ ἀκολουθοῦν τὴν τέχνην τοῦ πατρός των. Τὸ παράδειγμά

των ἐμιμήθησαν διάφοροι ἐπαγγελματίαι τῶν πόλεων, ἀρτοποιοί, κρεοπώλαι, λεμβοῦχοι κτλ. καὶ ὡργανώθησαν εἰς ὅμοιας συντεχνίας μὲ αὐστηροὺς κανονισμούς. Ξένος δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ ἔξασκῃ τὸ ἐπάγγελμά του, τὸ δποῖον κατήντησε κληρονομικόν. Τοιουτορόπως αἱ πόλεις καὶ ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ λαμβάνουν κατὰ τοὺς τελευταίους αὐτοκρατορικοὺς χρόνους τῆς Ρώμης τὴν μορφήν, τὴν δποίαν θὰ συναντήσωμεν περισσότερον δριστικὴν τὸν μεσαίωνα. Ἡ ρωμαϊκὴ λοιπὸν αὐτοκρατορία παρουσιάζει κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ὅλα τὰ συμπτώματα τῆς παρακμῆς. Εἶναι, δπως εἶπον, ἡ καταρράκτης αὐτοκρατορίας.

ΟΙ ΒΑΡΒΑΡΟΙ ΕΙΣΕΡΧΟΝΤΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΝ

Τοιουτορόπως ἔξησθενημένον ἐσωτερικῶς τὸ κράτος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὴν ἔξωθεν πίεσιν. Οἱ γερμανικοὶ λαοί, καθὼς γνωρίζομεν, δὲν ἔπαινσαν νὰ εἰναι διαρκῆς ἀπειλὴ διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος ἀρχίζει περίοδος ἐπιδρομῶν καὶ ἀναστατώσεων, τὰς δποίας ὀνομάζουν εἰς τὴν ἴστορίαν **Μεγάλην Μετανάστευσιν τῶν λαῶν**.

Ἡ κυριωτέρα αἰτία τῆς μετακινήσεως αὐτῆς τῶν γερμανικῶν λαῶν ἦτο ἡ αὐξησις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ ἔλλειψις ἐπαρκοῦς γεωργησίμου γῆς εἰς τὴν Γερμανίαν, τὴν δποίαν ἐσκεπαζον τότε ἐκτεταμένα δάση καὶ ἔλη. Τὴν πρώτην ὄθησιν ὅμως ἔδωσεν ἡ ἐμφάνισις εἰς τὴν Εὐρώπην τῶν Ούννων. Οἱ Ούννοι, ἀνήκοντες εἰς τὴν κιτρίνην φυλήν, ἔζων εἰς τὰς πεδιάδας, αἱ δποῖαι ἐκτείνονται ἀνατολικῶς τῆς Κασπίας, εἰς τὸ λεγόμενον σήμερον Τουρκεστάν. Εἶχον κάμει πολλάς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Κίναν, τελευταίως ὅμως εἶχον στραφῆ πρὸς δυσμᾶς καὶ προχωροῦντες ἔφθασαν περὶ τὸ 350 εἰς τὴν νότιον Ρωσίαν καὶ δλίγον βραδύτερον ἥλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς Γότθους. Μέρος τῶν Γότθων, οἱ Ὁστροί, δηλαδὴ οἱ ἀνατολικοὶ Γότθοι, ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Ούννους, ἀλλ ὁ οἱ Βησιγότοι, δηλαδὴ οἱ δυτικοὶ Γότθοι, ἔζητησαν ἀσυλον εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος καὶ παρεκάλεσαν τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως Βάλην νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ

ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ κράτος του. Τὸ 376 οἱ Γότθοι διέβησαν τὸν Δούναβιν εἰρηνικῶς καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν σημεοὶ-νήν Βουλγαρίαν. Κατόπιν διμως ἐξηγέρθησαν κατὰ τοῦ αὐτο-κράτορος καὶ ἥρχισαν νὰ λεηλατοῦν τὴν χώραν. Ὁ Βάλης πο-λεμῶν κατ' αὐτῶν ἐνικήθη, καθὼς εἴδομεν, εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀδριανούπολεως καὶ ἐφονεύθη.

Ἡ εῖσοδος τῶν Γότθων εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν ἔδωσε τὸ σύνθημα γενικῆς ἐφόδου. Οἱ Γερμανοὶ ἀπὸ διάφορα σημεῖα εἰσῆλθον εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν Τὸ ἔργον τῆς Ρώμης, ἡ εἰ-ρήνη καὶ ἡ τάξις, ἐταράχθησαν καὶ εἰς τὴν θύελλαν, ἡ δποία ἐδημιουργήθη, κατεποντίσθη τὸ Δυτικὸν ιωματικὸν κράτος (476) καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ ἀρχαῖος κόσμος. Ἄλλὰ συγχρόνως ἐπρόβαλεν ἡ χαραυγὴ νέου κόσμου, τοῦ μεσαιωνικοῦ.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

Η ΜΕΓΑΛΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΛΑΩΝ

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΟΝ 5ον μ. χ. ΑΙΩΝΑ

Κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου, δηλαδὴ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος (395), ἥ αὐτοκρατορία ἔχει τὴν ίδιαν περίπου ἔκτασιν, τὴν δποίαν εἶχεν ἐπὶ Αὐγούστου. Ἀλλὰ διὰ τοὺς λόγους, τοὺς δπόίους γνωρίζειν, ἔξησθένησε τόσον πολὺ ἐσωτερικῶς, ὡστε ἦρκεσε ἔνα κτύπημα ἐκ μέρους τῶν βαρβάρων, διὰ νὰ ἀρχίσῃ ἥ οργαδία ἀποσύνθεσις καὶ διάλυσίς της.

Ἡ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία δὲν εἶναι πλέον ἥ κραταιὰ ἔκεινη δύναμις, ἥ δποία ἐμπνέει τὸν σεβασμὸν ἔως τὰ τελευταῖα ἄκρα τῆς γῆς. Τὰ μέσα της εἰς κρῆμα καὶ ἀνθρώπινον ὑλικὸν ἔχουν ἔξαντληθῆ. Αἱ λεγεῶνες δὲν ἔχουν τὴν παλαιάν των μαχητικότητα καὶ ἐπιβολήν, ὡστε δ ἀυτοκράτωρ διαμένων εἰς τὴν Ρώμην νὰ κυβερνᾷ τὸ ἀχανὲς κράτος του. Ἡ εἰρήνη ἐταράχθη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ εἰς τὰ σύνορα, ὡστε διορατικὸς αὐτοκράτωρ Διοκλητιανὸς βλέπει τὴν ἀνάγκην νὰ ἀφήσῃ τὴν πρωτεύουσαν καὶ νὰ διατρίβῃ ἔκει, δπου τὸν καλεῖ ἥ ἀσφάλεια τοῦ κράτους. Διὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν κίνδυνον καὶ

διὰ νὰ διευκολύνῃ τὴν διοίκησιν, τὴν φορολογίαν καὶ τὴν συντήρησιν στρατοῦ, διορίζει συνάρχοντας. Ἀπὸ τὴν ἀνάγκην αὐτὴν προῆλθεν ἡ διαιρεσις τοῦ κράτους εἰς Ἄντα τοῦ λικόν καὶ Δυτικόν.

Ο Θεοδόσιος ἦνωσε διὰ τελευταίαν φορὰν τὰ δύο τμήματα.

Αλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του διαιρεῖται ὁριστικῶς ἡ αὐτοκρατορία. Ἀπὸ τοὺς δύο υἱούς του ὁ Ἀρχάδιος ἔλαβε τὴν Ἀνατολήν, ὁ Ὁνώριος τὴν Δύσιν.

Ο ΒΑΡΒΑΡΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Ἐκτὸς τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ζοῦν πολυάριθμοι λαοί, τοὺς ὅποιους οἱ Ρωμαῖοι ὀνομάζουν μὲ κοινὸν ὄνομα βαρβάροις οὐς. Ἐπὶ μακρὸν ἡ ὑπεροχὴ τῶν Ρωμαίων εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε διμιοῦν μὲ περιφρόνησιν διὰ τοὺς λαοὺς αὐτούς καὶ δὲν κάμουν τὸν κόπον νὰ τοὺς γνωρίσουν καλύτερα.

Μὲ τὸν καιρὸν ὅμως ἔγινε μεγάλη μεταβολὴ εἰς τὸν βαρβαρικὸν κόσμον. Ἰδίως ἀνεπτύχθησαν ἐπικινδύνως οἱ Γερμανοί ἀπὸ λόγους ἐσωτερικῆς ἀνάγκης καὶ μὲ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ρωμαίων. Ἀν ὑστεροῦν εἰς γνώσεις καὶ ἴκανότητας οἱ βάρβαροι, εἶναι ἀντιθέτως δρμητικοί καὶ τολμηροί, μὲ πρωτοβουλίαν καὶ αὐτοπεποίθησιν. Ας οἴψωμεν ἐν βλέμμα εἰς τὸν βαρβαρικὸν κόσμον.

Εἰς τὰς πεδιάδας, αἱ ὅποιαι ἐκτείνονται σχεδὸν χωρὶς διακοπὴν ἀπὸ τὴν Ὀλλανδίαν ἕως τὰ δόρη τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας (τῆς Μογγολίας), εἶναι ἔξηπλωμέναι κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἡ μία κατόπιν τῆς ἀλληλης τρεῖς διμοεθνίαι, οἱ Γερμανοί, οἱ Σλαβοί καὶ οἱ Οὖννοι.

Οι Γερμανοί, οἱ ἀμεσώτεροι γείτονες τῆς Ρώμης, μᾶς εἶναι ἀρκετὰ γνωστοί. Εἴδομεν τὰς σχέσεις των πρὸς τοὺς Ρωμαίους, τοὺς ἀγῶνας των κατὰ τῶν αὐτοκρατόρων, οἱ ὅποιοι ἐπεχείρησαν νὰ τοὺς ὑποτάξουν, ἔπειτα τὰς ἐπιδρομάς των κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας. Τὸν 4ον αἰῶνα οἱ Γερμανοί ἔξαπλοῦνται ἀπὸ τὴν Ὀλλανδίαν ἕως τὸν Εὔξεινον Πόντον καθὼς καὶ βορειότερον εἰς τὴν Σκανδινανϊκὴν χερσόνησον. Ἐπίσης γνωρίζομεν

τὰς θέσεις, τὰς δποίας κατέχουν τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οἱ κυριώτεροι γερμανικοὶ λαοί, Βησιγότθοι, Ὀστρογότθοι, Βάνδαλοι, Λομβαρδοί, Σάξονες, Φράγκοι κλπ.

Οἱ **Σλασοὶ** ἔκτεινονται ἀπὸ τὴν σημερινὴν Ἀνατολικὴν Γερμανίαν ἕως τὰ Οὐράλια. Εἶναι δμως ἀκόμη καθυστερημένοι πολύ, ἀγρόται πτωχοί, χωρὶς στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν δργάνωσιν.

Οἱ **Οῦννοι** εἶναι τὸ ἀνήσυχον στοιχεῖον. Ἡλθον εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τὴν ἀσιατικὴν των πατρίδα καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ 4ου αἰώνος ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν σημερινὴν Νότιον Ρωσίαν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Δόν.

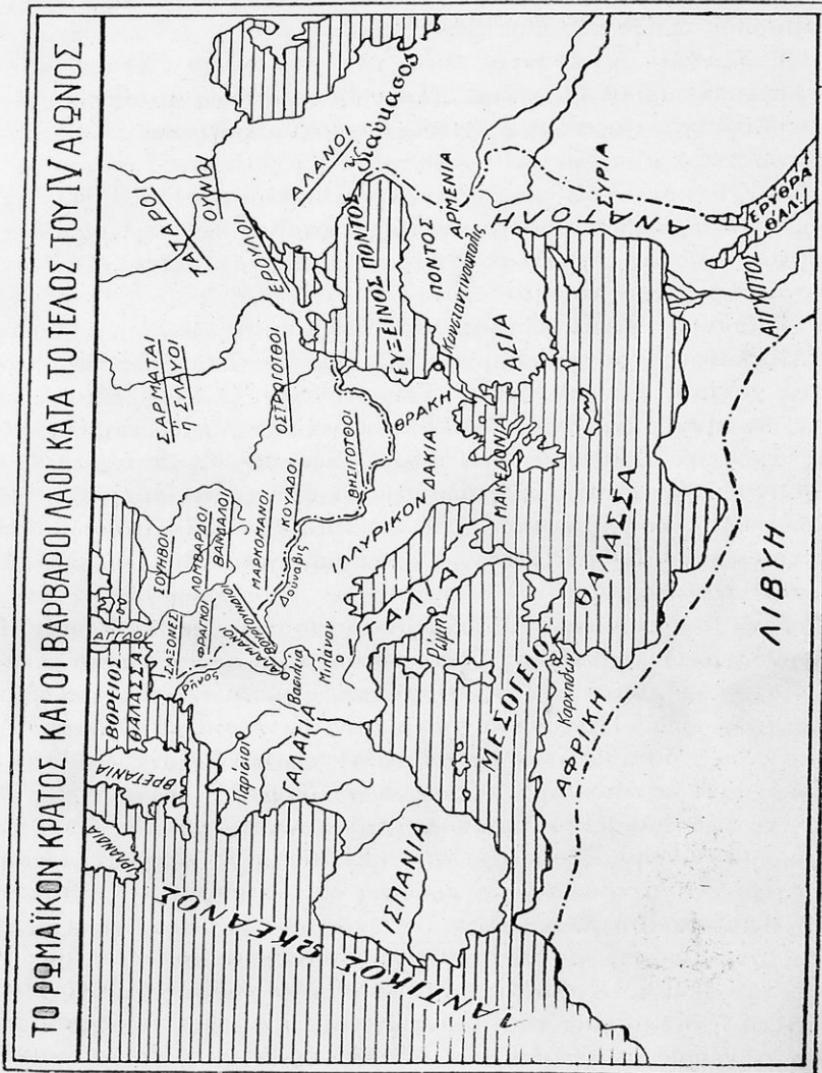
Οἱ Οῦννοι εἶναι κλάδος τῆς Τουρανικῆς φυλῆς, ἥ δποία ἀπὸ παλαιοὺς χρόνους ἔζη εἰς τὴν βορειοανατολικῶς τῆς Κασπίας χώραν, τὸ σημερινὸν Τουρκεστάν. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος τοὺς συνήντησεν, ὅταν τὸ 329 ἔκαμε τὴν περίφημον ἐπιδρομὴν ἀπὸ τὴν Σαμαρκάνδην, ἀφοῦ ἐπέρασε τὸν ποταμὸν Ἱαξάρτην (*Σιρ Δάρια*). Ἐξηκολούθησαν ἀπὸ τότε νὺ ζοῦν ὡς νομάδες. Πολεμοῦν ἔφιπποι καὶ μὲ τόξα καὶ εἶναι ὀνομαστοὶ λῃσταὶ καὶ ἐπιδρομεῖς. Αἱ πέριξ χῶραι, Κίνα, Βακτριανὴ κ. ἀ. ἐδοκίμασαν πολλάκις τὴν δρμήν των.

Τὸν 2ον π. Χ. αἰώνα, σχεδὸν συγχρόνως μὲ τὴν Ρώμην, ἥ Κίνα δργανώνεται εἰς στερεάν αὐτοκρατορίαν καὶ στήνει ἀδιαπέραστον φραγμὸν εἰς τοὺς νομάδας, φραγμόν, δ δποίος διακῶς προχωρεῖ. Πιεζόμενοι ἀπὸ τοὺς Κινέζους οἱ Οῦννοι ἔζητησαν διέξοδον πρῶτον εἰς τὴν Βακτριανήν. Μογγόλοι ἵππεις προερχόμενοι ἀπὸ τὴν χώραν των ίδρυσαν, καθὼς γνωρίζομεν, τὸ νέον περσικὸν κράτος, τὸ βασίλειον τῶν Πάρθων, καὶ περιώρισαν τὴν ἔξουσίαν τῶν Σελευκιδῶν εἰς τὴν Μέσην Ἀσίαν. Ἀργότερα στίφη περσικὰ κατέστρεψαν τὸν στρατὸν τοῦ Κράσου (53 π. Χ.).

Πρὸς δυσμὰς συναντοῦν μικροτέραν ἀντίστασιν καὶ ἥδη ἀπὸ τοῦ 1ου π. Χ. αἰώνος, ἥτοι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Χριστοῦ, ἀρχίζει ἥ διείσδυσις τῶν Οῦννων εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τὴν κοινὴν γέφυραν μεταξὺ τῶν δύο ἥπεριδων, τὴν βορειοδυτικῶς τῆς Κασπίας χώραν (πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Βόλγα).

Θεοδωρίδου—Λαζάρου, *Ιστορία Ρωμαϊκή-Βυζαντική*, ἔκδ. ΣΤ' 8

ΤΟ ΡΩΜΑΪΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΒΑΡΒΑΡΟΙ ΛΑΟΙ ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΗΛΙΟΝΟΣ

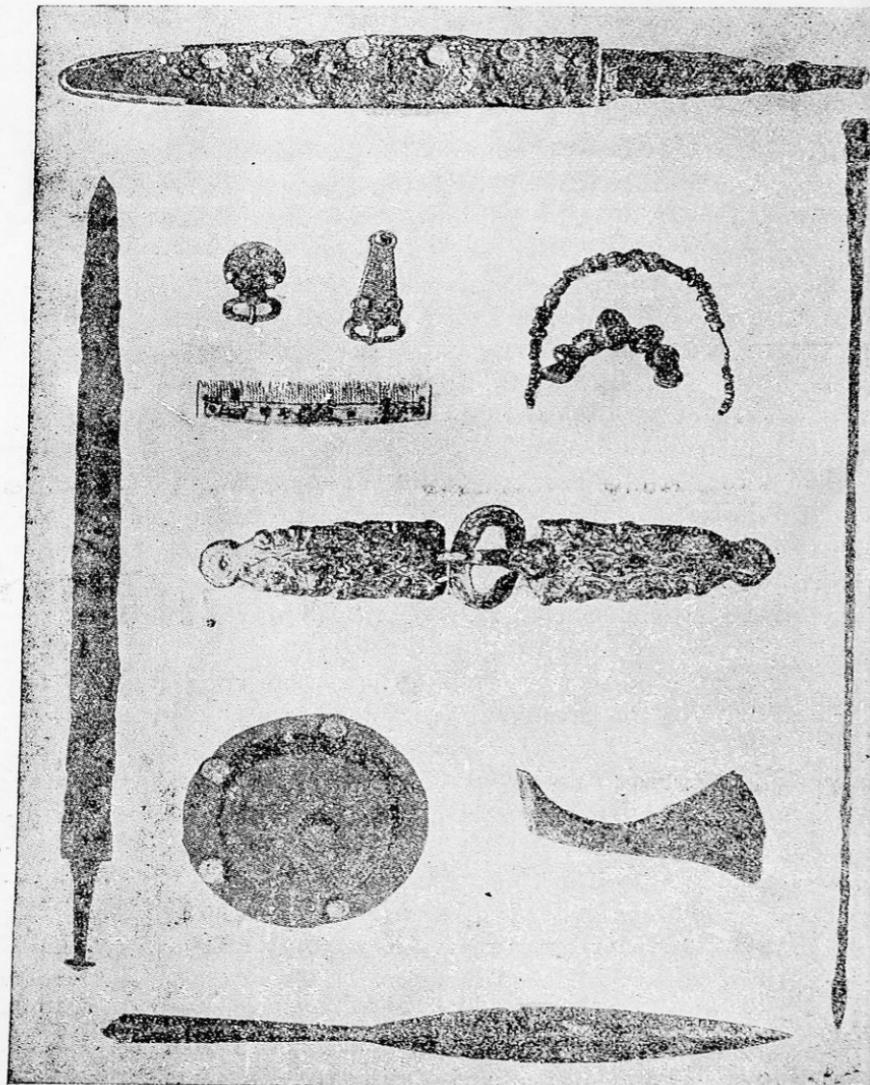

ΠΙΔΡΩΜΗ ΤΩΝ ΒΗΣΙΓΘΩΝ—ΑΛΑΡΙΧΟΣ

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 4ου αἰῶνος ἦ διείσδυτις τῶν Οὔννων ἔλαβε μορφὴν βιαίας ἐπιδρομῆς. Οἱ συγγραφεῖς τῆς ποχῆς παραβάλλουν τὴν προέλασίν των μὲ θύελλαν καὶ θείαν λάστιγα.

Οἱ Οὖννοι συντρίβουν τοὺς Ὀστρογότθους, ἐνῶ οἱ Βησιγότθοι περίτρομοι ζητοῦν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Βάλην (376) τὴν ἀδειαν νὰ περάσουν τὸν Δούναβιν καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Κάτω Μοισίαν (Βουλγαρίαν). Ἀργότερα ὅμως παρεπιόνδησαν καὶ ἔξεχύθησαν καὶ εἰς τὴν Θράκην. Ὁ Βάλης εἰδομεν ὅτι ἐφονεύθη πολεμῶν κατ' αὐτῶν. Μετ' δλίγον ὅμως ὁ Θεοδόσιος εἰρήνευσε καὶ τοὺς ἐπέτρεψε νὰ κατοικήσουν δριστικῶς εἰς τὴν Μοισίαν ὡς ὑπήκοοι τοῦ κράτους μὲ περιωρισμένην αὐτονομίαν καὶ μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συγκροτήσουν στρατὸν 40 χιλ., δ ὅποιος ὑπηρέτει ὑπὸ ἰδικούς των ἀρχηγούς εἰς τὸν στρατὸν τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ στρατὸς αὐτὸς ὠνομάζετο τιμητικῶς σ υ μ μ α χ i κ ó s.

Αλλὰ τὰ πράγματα μετεβλήθησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀρκαδίου. Τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἦτο ἀνάστατον. Ὁ στρατὸς ἀπετελεῖτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ μισθοφόρους, τῶν δποίων οἱ ἀρχηγοὶ εἶχον μεγάλην δύναμιν. Τότε δὲ νεαρὸς ἥγεμὸν τῶν Βησιγότθων, δ περιβόητος Ἄλαριχος, τὸν δποῖον οἱ Γότθοι ἀνεκήρυξαν βασιλέα ἀνυψώσαντες ἐπὶ τῆς ἀσπίδος, ἐπανέλαβε τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους. Ἐπετέθη κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως χωρὶς ὅμως νὰ ἐπιτύχῃ τίποτε καὶ κατόπιν διέσκισε τὴν Βαλκανικὴν μέχρι τῆς Πελοποννήσου. Ἡ διάβασις τῶν Γότθων συνωδεύετο ἀπὸ καταστροφᾶς. Ἰδίως θλιβερὰς ζημίας ἐποφένησαν εἰς τὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαίας τέχνης, διότι οἱ Γότθοι ἦσαν ἀρειανοὶ καὶ ὠδηγοῦντο ἀπὸ φανατικὸν ἱερεῖς. οἱ δποῖοι τοὺς παρεκίνουν εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν λειψάνων τῆς εἰδωλολατρίας. Ἀλλὰ τότε ἦλθεν εἰς βοήθειαν στρατὸς ἀπὸ τὴν Δύσιν. Ὁ Στελίχων, ἀρχιστράτηγος τοῦ Ὀνωρίου, βάν-

“Οπλα καὶ κοσμήματα τῶν Γερμανῶν

Ἐθνογραφικὸν Μουσεῖον—Βερολίνον

Προέρχονται ἀπὸ τὴν Βαναρίαν καὶ ἀπὸ τὴν περιοχὴν τοῦ Ρήνου

ιλος τὴν καταγωγήν, ἦλθε μὲ στόλον καὶ στρατὸν ἀπὸ τὴν
ταλίαν, περιεκύκλωσε τοὺς Γότθους καὶ ἤναγκασε τὸν Ἀλά-

Ο αὐτοκράτωρ Ονώριος, ἐλεφάντινον δίπτυχον
(Αόστα—Β. Ιταλία)

Δεξιὰ ὁ αὐτοκράτωρ μὲ στολὴν στρατηγοῦ, ἀριστερὰ ὁ ἴδιος μὲ τὰ
έμβληματα τῆς νίκης.

ιχον νὰ εἰρηνεύσῃ. Ο βασιλεὺς Ἀρκάδιος διώρισε τὸν Ἀλά-
ιχον Γενικὸν ἀρχηγὸν τοῦ Ἰλλυρικοῦ.

Ο Ἀλάριχος δὲν ήσύχασεν. Ἐπειδὴ ἐστράφη κατὰ τὴν Ἰταλίας καὶ ἔφθασεν ἔως τὴν πεδιάδα τοῦ Πάδου, ὅπου ἀπέκρουντε πάλιν αὐτὸν ὁ Στελίχων. Τότε ὅμως ἐπῆλθε τὸ μουραῖον. Ο Στελίχων δὲν νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν Ἰταλίαν, ἀπέσυρε στρατὸν ἀπὸ τὸν Ρήνον καὶ ἀπεγύμνωσε τοιουτορόπως τὸ πρόσω τὴν Γερμανίαν σύνορα τοῦ κράτους. Τότε διάφοροι γερμανικοὶ λιοί, Βανδαλοί, Σούηβοι καὶ Βούργοι νδιοι εἰσῆλθον εἰς τὴν Γαλατίαν (406).

Αλλὰ καὶ ή Ἰταλία διέτρεξε μετ' ὀλίγον σοβαρὸν κίνδυνον. Ο Στελίχων ἀνετράπη ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τοὺς αὐλοκόλακας τοῦ Ὀνωρίου καὶ ἐδολοφονήθη. Ο Ἀλάριχος τότε διὰ νὰ ἐκδικηθῇ δῆθεν αὐτόν, διέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ο Ὀνώριος ἐν τῷ οἷον ἐνεκλείσθη εἰς τὸ δχυρόν φρούριον τῆς Ραβέννης, ἐνώπιοι Γότθων εἰσῆλθον εἰς τὴν αἰωνίαν πόλιν, τὴν Ρώμην, καὶ ἐλεημάτησαν αὐτὴν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας (406). Αλλ' ὁ Ἀλάριχος ἀπέθανε μετ' ὀλίγον εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν, ὁ δὲ διάδοχός του Ἀτάουλφος ἔκαμεν εἰρήνην καὶ ἐπῆλθεν εἰς τὴν Νότιον Γαλατίαν. Έκεῖ ἐδρυσε Βησιγότθικὸν κράτος ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Οἱ Βησιγότθοι ἐξέτειναν τοῦ κράτος των εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου ἐγκατεστάθησαν δριστικῶς.

Η ἐπιδρομὴ αὐτὴ τῶν Γότθων διήρκεσεν 16 ἔτη καὶ μόλις τὰς καταστροφάς, τὰς δποίας ἐπροξένησεν εἰς τὰς ἐλληνικὰς κώρων, ἀριστερῶν ἀθικτῶν ἐν τῷ συνόλῳ τὸ ἀνατολικὸν κράτος. Άντιθέτως εἰς τὴν Δύσιν εἶχεν ως ἀποτέλεσμα τὴν κατάλυσιν τοῦ ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας κρατοῦ κράτους.

ΟΥΝΝΟΙ - ΑΤΤΙΛΑΣ

Οἱ Ούννοι, καθὼς γνωρίζομεν, περὶ τὸ 350 διεσκορπίσθησαν εἰς τὴν σημερινὴν νότιον Ρωσίαν καὶ ἐξηπλούντο διαρκῶς πρὸς δυτικά. Τὰς διεσκορπισμένας φυλάς των συνήνωσε δΡουγίλας (ἀπέθανε τὸ 433) καὶ ἐδρυσε μέγα βαρβαρόκον κράτος, τὸ δποῖον ἐξετείνετο ἀπὸ τὸν Εὔξεινον Πόντο μέχρι τῆς Γερμανίας καὶ ἐξουσίαζε διαφόρους σλαυικὰς κα-

γερμανικὰς φυλάς. Ὁ διάδοχός του Ἀττίλας ἔγινεν δὲ τρόμος τῶν λαῶν καὶ τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης.

Οἱ Ἀττίλαι (434—453) ἦτο ἀπὸ τοὺς σημαντικωτάτους βαρβάρους ἡγεμόνας. Μολονότι ἦτο ἀγράμματος, κατώρθωνε νὰ κυβερνᾷ πολὺ καλὰ τὸ ἀπέραντον κράτος του. Ἡτο τρομερὸς πολεμιστὴς καὶ συγχρόνως πονηρὸς διπλωμάτης καὶ πολιτικὸς μὲ μεγάλην δύναμιν κρατούσης. Ἐγγόνιζε τὴν τέλευτην νῦν προσελκύην καὶ νὰ συγκρατῇ τοὺς πολεμικοὺς ἀρχηγοὺς τῶν γερμανικῶν φυλῶν. Ἡ ἐδρα τοῦ Ἀττίλαια ἦτο εἰς τὴν σημερινὴν Οὐγγαρίαν ἐπὶ τοῦ παραποτάμου τοῦ Δουνάβεως Τάις, ὅπου εἶχεν οἰκοδομήσει τὰ περίφημα ξύλινα ἀνάκτορα. Ἡ αὐλή του ἦτο πολυτελεστάτη, ἀλλ’ ὁ ἵδιος ἔζη βίον ἀπλοῦν καὶ εἰς τὰ συμπόσια ἐνῶ οἱ ξένοι ἔτρωγον ἀπὸ ἀργυρᾶ σκεύη, αὐτὸς μετεγειρίζετο ξύλινα. Περίφημος ἔγινεν ἡ ὡμότης τοῦ Ἀττίλα Σειραὶ κεφαλῶν τῶν φονευθέντων ἐχθρῶν ἥσαν παρατεταγμέναι εἰς τὴν εὔσοδον τῶν ἀνακτόρων του καὶ αἱ ἐπιδρομαὶ του συνωδεύοντο ἀπὸ φρικώδεις καταστροφάς. Διὰ τοῦτο ὀνομάσθη θεός της μάστιξ.

Ἡδη ἐπὶ τοῦ Ρουγίαν εἶχεν ἀναγκασθῆ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Θεοδόσιος Β’, ὁ διάδοχος τοῦ Ἀρκαδίου, νὰ πληρώνῃ ἑτήσιον φόρον εἰς τοὺς Οῦννους. Ὄταν δημιούρησεν τὸ Ἀττίλας, προσέβαλε τὸ Ἀνατολικὸν κράτος, τὸ διποῖον ὑπέστη πολλὰς καταστροφάς. Ἐβδομήκοντα πόλεις μεταξὺ Δουνάβεως καὶ Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τὰς Ἰλλυρικὰς Ἰδίως χώρας μετεβλήθησαν εἰς σωρούς ἔρειπίων. Τρεῖς στρατοὶ τοῦ αὐτοκράτορος ἦταν ἥσαν καὶ δὴ ἡ Ἑλληνικὴ χερσόνησος ἦτο εἰς τὴν διάκρισιν τῶν βαρβάρων. Ὁ Θεοδόσιος ἡναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ ταπεινωτικὴν εἰρήνην, ἐπλήρωσεν ἑφάπταξ μέγα χρηματικὸν ποσὸν καὶ κατέβαλλεν ἑτησίως φόρον εἰς τὸν Ἀττίλαν. Ὅπερεώθη ἀκόμη νὰ παραχωρήσῃ τὸ ἥμισυ τῆς σημερινῆς Βουλγαρίας καὶ μέρος τῆς Σερβίας. Τοιουτοτρόπως ἐπὶ τοῦ Θεοδοσίου ὁ Ἀττίλας ἐτρομοκράτησε τὴν Ἀνατολήν.

ΙΑΡΥΣΙΣ ΤΟΥ ΒΑΝΔΑΛΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΤΗΣ ΑΦΡΙΚΗΣ

Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὴν Δύσιν εἶχον συμβῆ ἀξιοσημείωτα

γεγονότα. Οἱ Βάνδαλοι, οἱ δποῖοι, καθὼς εἶδομεν, εἶχον διαβῆ τὸν Ρῆνον καὶ εἶχον λεηλατήσει τὴν Γαλατίαν. ἐπροκώφησαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ νότια αὐτῆς ἀναγνωρίσαντες τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἄλλος ὁ ἀρχηγὸς τῶν Βανδάλων *Γενζέριχος* (427—477), σκληρὸς καὶ αὐθαίρετος ἥγεμών, ἀλλος ἐπιδέξιος πολιτικός, ὠδήγησεν αὐτοὺς διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ Γιβραλτάρος εἰς τὴν εὔφορον ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἀφρικῆς. Αἱ πόλεις παρεδόθησαν εἰς τοὺς Βανδάλους ἢ μία κατόπιν τῆς ἀλλῆς καὶ τὸ

439 439 μ. Χ. ὁ Γενζέριχος ἔγινε κύριος τῆς Καρχηδόνος.

Ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν κατεσκεύασεν ἀξιόλογον στόλον, ἐκυρίευσε τὰς Βαλεαρίδας, τὴν Σαρδηνίαν, τὴν Κορσικὴν καὶ ἐκυρίαρχησεν εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ ἐλεηλάτει τὰ παραλία αὐτῆς.

Μετὸς ὀλίγον ἐπέρρεασαν τὸν Ρῆνον καὶ νέοι γερμανικοὶ λαοί. Οἱ Φράγκοι κατέλαβον τὸ Βέλγιον καὶ οἱ Ἀλαμάνοι τὴν Ἀλσατίαν.

ΕΠΙΔΡΩΜΑΙ ΑΤΤΙΛΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΥΣΙΝ

Ἐπειδὴ ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους Βαλεντινιανὸς Γ' ἥρηνήθη νὰ δώσῃ εἰς τὸν Ἀττίλαν ὡς σύζυγον τὴν ἀδελφήν του Ὁνωρίαν, διότι ἐζήτει ὡς προῖκα τὸ ἥμισυ τοῦ κράτους, ὁ Ἀττίλας ἐστράφη κατὰ τῆς Δύσεως. Τὸ 450 μ. Χ. ὅδηγῶν 700 χιλ. βαρβάρους, Ούννους, Γερμανούς κτλ., ἀνῆλθε τὸν Δούναβιν καὶ διέβη τὸν Ρῆνον μεταξὺ Βασιλείας καὶ Μαγεντίας διασπείρων τὸν φόνον καὶ τὴν καταστροφήν. Εἰς τὸ Μέτσι διεσώθη μόνον μία ἐκκλησία καὶ οἱ Παρίσιοι διέτρεχον μέγιστον κίνδυνον. Ὁ Ἀττίλας ἐπολιόρκησε τὴν Ὁρλεάνην, ἡ δποία ἀντέστη μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες, τὰς δποίας ἐνίσχυσαν οἱ ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν Γαλατίαν βάρβαροι, Φράγκοι, Βουργούνδιοι, Βησιγότθοι, ἔφθασαν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἀετίου, τοῦ συμβούλου καὶ στρατηγοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Βαλεντινιανοῦ Γ'. Ἡ τρομερὰ σύγκρουσις μεταξὺ τῶν κολοσσιαίων στρατῶν ἔγινεν εἰς τὰ λεγόμενα Καταλαννικά πεδία (Châlons sur Marne). Οἱ βάρβαροι ἐπολέμησαν μὲ μανίαν, ἢ μάχην ἔλα-

βεν δύψιν φοβερᾶς σφαγῆς καὶ 160 χιλ. νεκροὶ ἐκάλυψαν τὸ πεδίον τῆς μάχης. Ἀλλ᾽ ὑπερίσχυσεν ἡ ἀνωτέρᾳ τακτικὴ τῶν λεγεώνων. Ὁ Ἀττίλας ἀγειλούμενος νὰ κυκλωθῇ εἰς τὸ στρατόπεδόν του ἡ- ναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ φέρων μαζί του τὰ λάφυρα τῆς ἐπιδομῆς καὶ διατηρῶν ἀκόμη φοβερὰν δύναμιν (451). Αὐτὴ εἶναι ἡ περίφημος Μάχη τῶν ἐθνῶν.

Τὸ ἔπομενον ἔτος δὲ Ἀττίλας εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ κατέλαβε τὴν Ἄνυλην, τῆς δόποιας οἱ κάτοικοι ἔντρομοι κατέφυγον εἰς τὰ νησίδια τοῦ μυχοῦ τῆς Ἀδριατικῆς, δπου ἕδρυσαν τὴν Βενετίαν (452), ἡ δόποια ἔμελλε νῦν ἀποθῆναι ἔνδοξος. Ὁ Ἀττίλας ἐλεηλάτησε τὴν Βόρειον Ἰταλίαν καὶ ἦτο ἔτοιμος νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ρώμης. Αἴφνης δρυμῶς ἀνέκοψε τὴν πορείαν καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸ κράτος του Ἡ παράδοσις λέγει δτι δὲ πάτας Ρώμης Λέων Αὐτὸν εἶναι συνάντησίν του καὶ κατώρθωσε νὰ τὸν πείσῃ νὰ παραιτηθῇ τῆς ἐπιχειρήσεως. Ὁ Ἀττίλας ἀπέθανε τὸ ἔπομενον

Ο αὐτοκράτωρ Βαλεντινιανὸς Γ' μὲ τὴν μητέρα του Ἐλεφαντίνη πλάξ (Μόντσα—Β. Ἰταλία)
ἡλθεν εἰς συνάντησίν του καὶ κατώρθωσε νὰ τὸν πείσῃ νὰ παραιτηθῇ τῆς ἐπιχειρήσεως. Ὁ Ἀττίλας ἀπέθανε τὸ ἔπομενον
ἔτος (453) καὶ τὸ κράτος τῶν Ούννων διελύθη.

ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΔΥΤΙΚΟΥ ΡΩΜΑΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ἀττίλα κατὰ τῆς Ἰταλίας οἱ γερμανικοὶ λαοὶ κατέλαβον δριστικῶς τὰς πέραν τῶν Ἀλπεων ρωμαϊκὰς ἐπαρχίας καὶ ἵδρυσαν κράτη γερμανικά.³ Αλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαλεντινιανοῦ Γ' ἦξουσία τῶν ρωμαίων αὐτοκρατόρων ἐξησθένησε πολύ, διότι ἀπέκτησαν μεγάλην δύναμιν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν γερμανῶν μισθοφόρων. Περιφημος ἦτο δὲ κιλίαρχος Ρικί μερος. Οἱ βάρβαροι δύνασαν αὐτοὶ δὲν ἐτόλμησαν κατ' ἀρχὰς νὰ λάβουν τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα, εἴτε διότι ἦσαν ἀγράμματοι εἴτε διότι διετήρουν σε βασικὸν πρὸς τοὺς Ρωμαίους. Ανεβίβαζον εἰς τὸν θρόνον εὐνοουμένους ἥτις γραμματεῖς των καὶ ἐκνεύερνων κατ' οὐσίαν οἱ ἄδιοι τὸ κράτος.

451 μχ. Ο στρατηγὸς Ἀέτιος
Ἐλεφαντίνη πλάξ (Μόντσα—Β. Ἰταλία)

μαγικὸν δόνομα τῆς Ρώμης καὶ οἱ μυθευόμενοι θησαυροὶ τῆς προσεέλκυνον νέους ἐπιδρομεῖς εἰς τὴν Ἰταλίαν. Τὸ 455 οἱ Βάν-

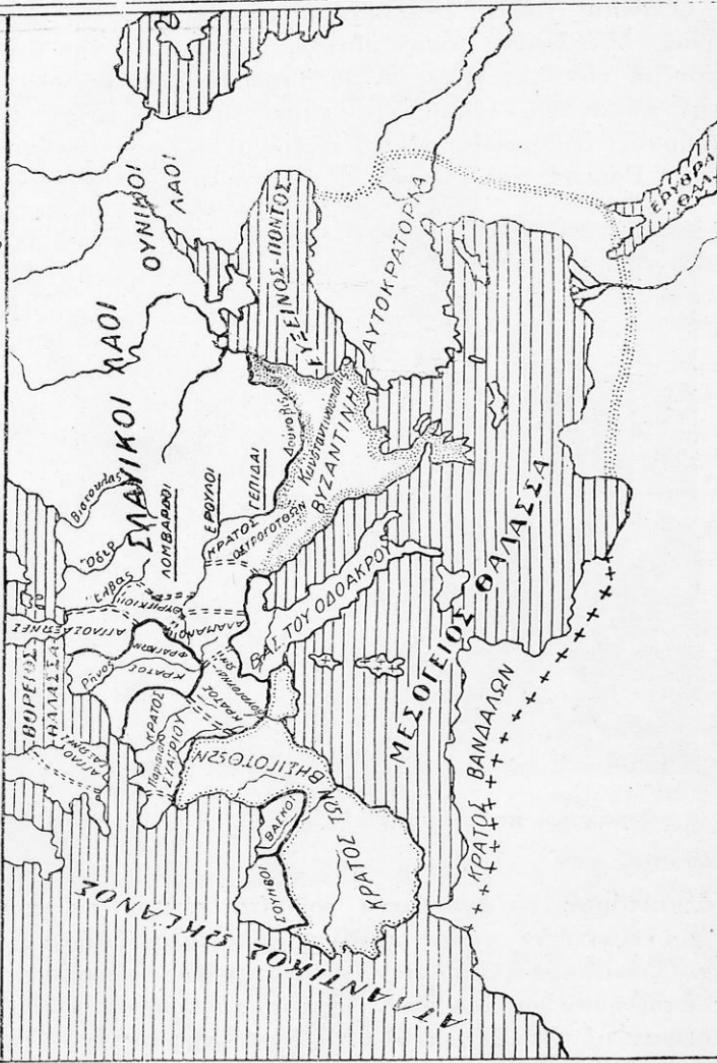
δαλοι της Ἀφρικῆς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Γενέροιχου μὲ ίσχυρὸν πειρατικὸν στόλον ἥλθον εἰς τὴν Ἰταλίαν κατὰ τῆς Ρώμης. Ὁ πάπας Λέων Α' ἐλθὼν εἰς συνάντησιν τοῦ βαρβάρου ἀρχηγοῦ δὲν ἔφανη τόσον εὐτυχῆς ὅσον κατὰ τὴν συνάντησίν του μὲ τὸν Ἀττίλαν. Οἱ βάρβαροι εἰσῆλθον χωρὶς μάχην εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐλεγλάτησαν αὐτὴν συστηματικῶς ἐνὶ δύο δόλοικήρους ἔβδομάδας. Ὁ Γενέροιχος ἐλήστευσε κυριολεκτικῶς τὴν Ρώμην καὶ ἔφερεν εἰς τὰ πλοῖα του τὰ κοσμήματα

Φράγκοι πολεμισταὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Μεροβεντίεν

τοῦ ἀνακτόρου, τὰ ἀγάλματα τοῦ Καπιτωλίου, τὰ ιερὰ σκεύη τῶν χριστιανικῶν ναῶν καὶ διπλούτιμον ὑπῆρχεν εἰς τὴν πόλιν. Χιλιάδας ἀνθρώπων ἀπήγαγεν ὡς αἰγμαλώτους καὶ τοὺς ἐπώλησεν ὡς δούλους. Ἐκτὸς τούτου οἱ Βάνδαλοι κατέστρεψαν μὲ ἀγριότητα δλα τὰ ἔργα τῆς τέχνης. Ἐκτοτε ἦλεξις βανδαλισμὸς σημαίνει τὴν βάρβαρον καταστροφὴν ἔργων ἀξίας.

Η ΕΥΡΩΠΗ ΜΕΤΑ ΤΟ 476 μ.χ.

Μετὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ ἐννέα αὐτοκράτορες διεδέχθησαν ἄλληλους καὶ ἐπὶ δεκαέξῃ ἔτη δλην τὴν δύναμιν εἶχεν εἰς ζεῖδας του ὁ Ρικίμερος. Μετὰ τὸν θάνατόν του (472) ἔνας ἀρχαῖος γραμματικὸς τοῦ Ἀττίλα, ὁ Ὁρέστης, ἀνεκήρυξεν αὐτοκράτορα τὸν ἔξαετῆ οὗτον τοῦ Ρωμαίου λοντονού, τὸν διοικούντος πολιτικῶς ὠνόμασαν. Αὖγον στο τύλον. Τὸ 476 δῆμος νέα γερμανικὰ στίφη, Ἐροῦλοι, Ρούγιοι κτλ., οἱ διοικοῦντος ἦσαν υπήκοοι τοῦ Ἀττίλα καὶ περιεπλανήθησαν μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ κράτους ἐκείνου, ἔφθασαν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ ἀρχηγός των Ὀδσακρος ἔξεθροντες τὸν τελευταῖον αὐτοκράτορα Ρωμύλουν καὶ ἀνέλαβεν ὁ Ἰδιος τὴν ἔξουσίαν. Ηἱ φωμαϊκὴ σύγκλητος κατ' εἰσήγησιν τοῦ Ὀδοάκρου παρεκάλεσε διὰ πρεσβείας τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ μὴ στείλῃ ἄλλον αὐτοκράτορα εἰς τὴν Δύσιν, ἀλλὰ νὰ ἀναθέσῃ τὴν κυβέρνησιν εἰς τὸν ἐξόχοντας ἀρετὰς κεκτημένον. Οἱ δόκοι τοῦ Ὀδοάκρου αὐτοῦ. Οἱ αὐτοκράτωρ Ζήνων ἀνεγνώρισε τὸν Ὀδοάκρον ὡς Πατρόκικον, ἐπίτροπον αὐτοῦ. Τοιουτούρως κατελύθη τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος (476).

Τὴν κυβέρνησιν τοῦ Ὀδοάκρου εἰς τὴν Ἰταλίαν κατέλυσε μετ' ὀλίγον δὲ ἀρχηγὸς τῶν Οστρογότθων Θεοδώριχος (493 μ. Χ.), τὸν διοικοῦντεν δὲ αὐτοκράτωρ Ζήνων κατὰ τοῦ Ὀδοάκρου. Οἱ Θεοδώριχος εἶχε διαμείνει πολλὰ ἔτη εἰς Κωνσταντινούπολην ὡς δῆμηρος κατὰ τὴν νεότητά του καὶ ἔλαβεν ἑλληνικὴν ἀνατροφήν. Οταν ἔγινεν ἡγεμὼν τῶν Οστρογότθων, οἱ διοικοῦντες τότε εἰς τὴν Πανονίαν (Οὐγγαρίαν), ἥ αὐλὴ τῆς Κωνσταντινούπολεως τὸν περιεποιήθη. Οἱ Θεοδώριχος ἀνεδείχθη εἰς ἀπὸ τοὺς ἀξιολογωτάτους βαρβάρους ἡγεμόνας. Ηἱ Ἰταλία ἐπ' αὐτοῦ εὑρῷκε πάλιν τὴν εἰρήνην, οἱ ἀγροὶ ἐκαλλιεργήθησαν καὶ τὰ γράμματα ἔδωσαν τελευταῖαν λάμψιν.

Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἦ Δυτικὴ Αὐτοκρατορία κατεποντίσθη εἰς τὴν θύελλαν, τὴν διοίαν ἀπέλυσεν ἥ ἐπιδρομὴ τῶν γερμανικῶν λαῶν. Ηἱ ἀνατολικὴ δῆμος ἐσώθη καὶ ἔζησεν ἀκόμη 1000 ἔτη.

Τὸ νέον κράτος οἱ ἴστορικοὶ τὸ ὠνόμασαν Βυζαντίον
νὴν αὐτοκρατορίαν, διότι ἡ πρωτεύουσά του Κωνσταντινούπολις ἔκειτο εἰς τὴν θέσιν τοῦ Βυζαντίου, τῆς παλαιᾶς ἐλληνικῆς ἀποικίας.

ΟΙ ΜΕΣΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Τὸ ἔτος 476, κατὰ τὸ δποῖον ἔσβησεν ὁριστικῶς ἡ Δυτ. Ρωμαιϊκὴ αὐτοκρατορία, οἱ ἴστορικοὶ τὸ θέτουν ὡς σπουδαιὸν σταθμόν. Πράγματι τὰ μεγάλα γεγονότα, τὰ δποῖα συνέβησαν κατὰ τὰ ἔτη αὐτά, ἥλλαξαν τὴν ὅψιν τοῦ κόσμου. Τὸ 476 τὸ θεωροῦν ὡς τέλος τῶν ἀρχαίων χρόνων ἡ τῆς ἀρχαίας ἴστορίας καὶ ἀρχὴν νέας περιόδου, τὴν δποίαν δονομάζουν Μέσους χρόνους ἡ Μεσαιωνικὴν ἴστορίαν.

Οι μέσοι χρόνοι περιλαμβάνουν τοὺς δύο κόσμους, περὶ τῶν δποίων ὀμιλήσαμεν, τὸν Ἀνατολικὸν καὶ τὸν Δυτικόν. Κέντρον τοῦ Ἀνατολικοῦ κόσμου εἶναι ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. Ἡ ἴστορία αὐτῆς μᾶς ἐνδιαφέρει ἴδιαιτέρως, διότι μὲ αὐτὴν συνδέεται ὁ μεσαιωνικὸς βίος τοῦ ἔθνους μας. Παραλλήλως μὲ αὐτὴν ἔχομεν εἰς τὴν Βαλκανικὴν τὰ Σλαυϊκὰ ἔθνη, εἰς τὴν Ἀσίαν τὰ ισλαμικά, τὰ δποῖα ἔρχονται εἰς ἄμεσον σχέσιν μὲ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν.

Τὰ ἵσλαμικὰ ἔθνη καὶ Ἰδίως τὸ σημαντικότερον ἀπὸ αὐτὰ
οἱ Ἀραβεῖς, δημιουργοῦν Ἰδιαίτερον καὶ ἀξιόλογον πολιτισμόν,
ῶστε μᾶς ὑποχρεώνοντα διμιλήσωμεν περὶ ἵσλαμικοῦ κόσμου
καὶ περὶ ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ.

Τὸν Δυτικὸν κόσμον ἀποτελοῦν οἱ λαοί, οἱ δποῖοι ἐμορ-
φώθησαν εἰς τὸ ἔδαφος καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Δυτικοῦ
Ρωμαϊκοῦ Κράτους καὶ οἱ δποῖοι κατὰ τοὺς μέσους χρόνους
ἀνεγνώριζον ὡς θρησκευτικὸν ἀρχηγὸν τὸν Πάπαν, δηλαδὴ
Ἴταλοί, Γάλλοι, Ἰσπανοί, Γερμανοί, Ἀγγλοί κλπ.

Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἔχει πλατυνθῆ, καθὼς βλέπο-
μεν, ὁ ἴστορικὸς δρίζων. Ἐνῷ ἔως τὸ τέλος τῶν ρωμαϊκῶν
χρόνων ἡ ἴστορία περιωρίζετο οὖσιαστικῶς εἰς τὰς περὶ τὴν
Μεσόγειον χώρας, μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους
καὶ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὰ βορειότερα τῆς Εὐ-
ρώπης εἰς τὸν κύκλον τῆς ἴστορίας εἰσέρχονται νέαι χῶραι, ἡ
Μέση καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Εὐρώπη καθὼς καὶ χῶραι τῆς Ἀσίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

‘Η Αύτοκρατορία τῆς Ἀνατολῆς ἔδειξεν ἀντοχὴν κατὰ τὴν μεγάλην ἀναστάτωσιν, τὴν δποίαν ἐδημιούργησεν ἢ ἐπιδρομὴ τῶν λαῶν, Γότθων, Ούννων κλπ. Ἀλλὰ καὶ βραδύτερον εἶχε νὰ παλαίσῃ μὲ ἐσωτερικὰς δυσχερείας. Αἱ θρησκευτικαὶ διαμάχαι ἥπειλησαν νὰ διασπάσουν τὴν ἑνότητα καὶ νὰ χωρίσουν μεγάλα τμήματά της. Τέλος δύμως ἀφοῦ ὑπερενίκησε τὴν κοίσιν, ἥρχισε νὰ δργανώνεται σιγὰ σιγὰ καὶ νὰ λαμβάνῃ τὴν μορφὴν ἔκεινην, μὲ τὴν δποίαν εἶναι γνωστὴ εἰς τὴν Ἰστορίαν.

Αὐτὸ ἔγινε κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν δύο πρώτων αἰώνων ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της, δηλαδὴ τοῦ δριστικοῦ χωρισμοῦ ἀπὸ τὴν Δυτικὴν αὐτοκρατορίαν, ἀπὸ τὸ 395—517.

ΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΑΡΚΑΔΙΩΣ, ΘΕΟΔΩΣΙΩΣ Β', ΠΩΥΛΧΕΡΙΑ

‘Απὸ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου μέχρι τῆς ἀναρρήσεως εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἦτοι ἀπὸ τὸ 395—517, ἔβασίλευσαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐννέα αὐτοκράτορες.

‘Απὸ τὸν δύο υἱοὺς τοῦ Θεοδοσίου δ ‘**Αρχάδιος** ἔγινεν αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως (395—408) εἰς ἡλικίαν 18 ἔτῶν, ἐνῶ δ ἐνδεκαετής ἀδελφός του ‘Ο νώριος ἔλαβε τὸ Δυτικὸν ρωμαϊκὸν κράτος. Τὸν Ἀρχάδιον ἐπερόπευε κατ’ ἀρ-

χάς δι γαλάτης Ρων φίνος, δι δποῖος ἦτο ἀνήρ πονηρός καὶ μοχθηρός καὶ ἔγινε πρόξενος πολλῶν κακῶν. Βραδύτερον τὴν ἀρχὴν διεκείσετο δι Εὐτρόπιος, ἄνθρωπος διεφθαρμένος, καὶ ἦ σύζυγος τοῦ Ἀρκαδίου Εὐτρόπιος, καὶ ἦ φράγκου τινὸς στρατηγοῦ. Τὸν κράτος παρεδόθη εἰς κεῖσας τῶν βαρβάρων καὶ προπάντων τῶν Γότθων, οἱ δποῖοι ἀπετέλουν κατὰ μέγα μέρος τὸν στρατὸν τῆς αὐτοκρατορίας. Τὸν Ἀρκαδίου διεδέχθη δι ξέπταστῆς υἱός του Θεοδόσιος Β' δι Μικρὸς (408—450), τὸν δποῖον ἐπετρόπευνεν δι ξπαρχος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἀνθέμιος. Ἡ δεκαεξάετις δμως ἀδελφὴ τοῦ Θεοδόσιου Πουλχερία (414—454) κατώρθωσε τὸ 414 ν^τ ἀναγορευθῆ αὐτοκράτειρα καὶ νὰ βασιλεύῃ ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου ἀδελφοῦ της. Ἡ Πουλχερία, χρηστὴ κατὰ τὰ ἄλλα καὶ δραστηρία, ἔστρεψε τὴν προσοχὴν τοῦ μικροῦ Θεοδόσιου εἰς τὰ θρησκευτικά, εἰς τὴν ἴππαισίαν, εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ εἰς τὴν πλαστικήν, διὰ νὰ μὴ λάβῃ ποτὲ ἐνδιαφέρον διὰ τὰ δημόσια καὶ τοιουτορόπως νὰ βασιλεύῃ αὐτῇ. Ὁ Θεοδόσιος ἐννυμφεύθη τὴν κόρην τοῦ ἀθηναίου φιλοσόφου Λεοντίου Ἀθηναΐδα, ἦ δποία διεκρίνετο διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν εὑφυῖαν της καὶ μετωνομάσθη Εὐτρόπιος καὶ τὴν ἔδεχθη τὸν χριστιανισμὸν καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὴν αὐλὴν τρόπους καὶ ἥθη Ἑλληνικά. Ἐπεσεν δμως εἰς τὴν δυσμένειαν τῆς Πουλχερίας, ἔξωρίσθη εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἀπέθανεν ἔκει. Ἄξιομνημόνευτον ἔργον τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδόσιου Β' καὶ τῆς Πουλχερίας είναι ἡ ἔδρασις ἀνωτάτης σχολῆς εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Τὸ Πανδιδακήριον, δπως ὀνομάσθη ἡ σχολὴ αὐτῇ. ἦτο εἶδος πανεπιστημίου καὶ ἐδίδασκον εἰς αὐτὴν 30 καθηγηταί.

ΜΑΡΚΙΑΝΟΣ, ΛΕΩΝ Α'

Τὸ 450 ἦ Πουλχερία μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδόσιου ἔλαβε σύζυγον καὶ ἔκαμε συνάρχοντα τὸν γηραιὸν στρατηγὸν καὶ συγκλητικὸν Μαρκιανὸν (450—457), δι δποῖος διεκείσθη πολὺ καλὰ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους καὶ ἀπήλλαξεν αὐτὸν ἀπὸ τὴν πίεσιν τῶν Ούννων καὶ τοῦ Ἀττίλα, καθὼς εἴδομεν. Θεοδωρίδου-Λαζάρου, Ἰστορία Ρωμαϊκή-Βυζαντινή, ἔκδ. ΣΤ' 9

Ἡ Ποιληερία ἀπέθανε τὸ 454 μ.Χ, ὁ δὲ Μαρκιανὸς ἐβασί-
λευσεν ἀκόμη τρία ἔτη μέχρι τοῦ 457.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαρκιανοῦ ἔξέλιπεν ὁ οἶκος τοῦ
Θεοδοσίου καὶ ὁ πανίσχυρος ἀρχηγὸς τοῦ μισθοφορικοῦ στρα-
τοῦ ^{”Α σ π α ρ} ἔδωκε τὸν θρόνον εἰς τὸν **Δέοντα τὸν Α'**
τὸν Θρᾷκα (457—474), ὁ δποῖος ἦτο χιλίαρχος. Πρῶτος ὁ Λέ-
ων ἐστέφθη αὐτοκράτωρ μὲ θρησκευτικὴν τελετὴν εἰς τὴν ^{”Α-}
γίαν Σοφίαν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀνατολίου, ἐνῶ μέχρι τοῦδε
ἡ ἐπίσημος ἀνάρρησις ἐγίνετο μόνον ὑπὸ τοῦ στρατοῦ. ^{”Απὸ}
τότε τὸ ἀξιώματοῦ αὐτοκράτορος ἀποκτᾶ καὶ γόντρον θρη-
σκευτικόν. ^{”Ο} Λέων ὑπῆρξε συνετὸς καὶ δραστήριος βασιλεύς
Εἰσήγαγε σημαντικώτατον νεωτερισμὸν εἰς τὸν στρατιωτικὸν
ὅργανισμόν. ^{”Ο} στρατὸς ἀπετελεῖτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ
βαρβάρους μισθοφόρους, εἰς τοὺς δποῖους ἐστήριξε τὴν δύνα-
μιν του καὶ ὁ ^{”Ασπαρ}. ^{”Ο} Λέων ἐστρατολόγησεν ἀπὸ τὴν δρει-
νὴν ἐπαρχίαν τῆς Μ. ^{”Ασίας} ^{”Ισαυρίαν}, ἡ δποία ενδοίσκεται
μεταξὺ Λυκαονίας, Φρυγίας, Πισιδίας καὶ Κιλικίας, καὶ κα-
τήρισε στρατὸν ἀπὸ ἐγχωρίους κατοίκους τοῦ κράτους. Μὲ
τὸν στρατὸν αὐτὸν ὁ αὐτοκράτωρ συνέτριψε τὴν δύναμιν τοῦ
^{”Ασπαρ}. <sup>”Αργότερα τὸ σύστημα αὐτὸν ἐγενικεύθη εἰς ὅλον τὸ
κράτος καὶ καταρτίζεται ἵσχυρὸς ἐθνικὸς στρατός.</sup>

ΛΕΩΝ Β', ΖΗΝΩΝ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Α'

Τὸν Λέοντα Α' διεδέχθη ὁ ἔγγονός του **Δέων Β'** (474),
ὁ δποῖος ἀπέθανε πολὺ μικρὸς μετὰ 10 μηνῶν βασιλείαν. ^{”Ο} Λέων εἶχε παραλάβει ὡς συνάρχοντα τὸν πατέρα του **Ζήνωνα**,
τὸν ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ ἐξ ^{”Ισαυρίας}, ὁ δποῖος καὶ τὸν διε-
δέχθη μετὰ τὸν θάνατόν του (474—491). ^{”Επὶ τῆς βασιλείας} αὐτοῦ συνέβησαν δύο σημαντικώτατα γεγονότα, ἡ κατάλυσις
τοῦ Δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ ἡ ἴδρυσις ἐν ^{”Ιταλίᾳ} ^{”Οσ-}
τρογοτθικοῦ κράτους.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ζήνωνος ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ
Αναστάσιος Α' (491—518) ἀπὸ τὸ Δυρράχιον. ^{”Η} βασιλεία
του ἐταράχθη πολὺ καὶ ἐσωτερικῶς ἀπὸ τὰς θρησκευτικὰς

ζέριδας καὶ ἐξωτερικῶς ἀπὸ νέας βαρβαρικὰς ἐπιδρομάς. Οἱ νέοι αὐτοὶ βάρβαροι ἦσαν λαὸς μογγολικῆς καταγωγῆς, συγγενεῖς τῶν Οῦννων, οἵ δποιοὶ δρμηθέντες ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀσίας ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν Ρωσσίαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐπεχείρουν ἐπιδρομὰς κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Ἀναστασίου αἱ ἐπιδρομαὶ αὐτῶν ἔγιναν ἐπικίνδυνοι καὶ ἐπεξετάθησαν ἕως τὰ πρόθυρα τῆς Κων)πόλεως. Διὰ τοῦτο δὲ Ἀναστάτιος ἔκτισε τὸ λεγόμενον Μέγα τε Ἰχος, τὸ δποῖον περιέκλειε τὴν χερσόνησον τῆς Κων)πόλεως ἀπὸ τὴν πόλιν τῆς Σηλυβρίας εἰς τὴν Προποντίδα μέχρι τῆς πόλεως Δέρκων εἰς τὸν Εὔξεινον. Ἀπὸ ἀνατολῶν ἔκαμνον ἐπιδρομὰς οἱ Πέρσαι.

ΙΘΥΣΤΙΝΩΣ Α'

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀναστασίου δὲ στρατὸς ἐξέλεξεν αὐτοκράτορα τὸν γηραιὸν καὶ ἀπαύδευτον ἀξιωματικὸν ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν **Ιουστῖνον Α'** (518—527), συγκλητικὸν καὶ ἀρχηγὸν τῆς βασιλικῆς σώματοφυλακῆς. Οἱ Ιουστῖνος ἐν τούτοις ἐφάρη καλὸς κυβερνήτης, προπάντων δῆμως ὑπηρέτησε τὸ κράτος, διότι ἀποθνήσκων ἀφησε διάδοχον τὸν ἀνεψιόν του Ιουστινιανόν, δὲ δποῖος ἀπέβη ἀπὸ τοὺς ἐξοχωτέρους αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους.

ΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑΙ ΕΡΙΔΕΣ

Ἡ αὐτοκρατορία ἀφοῦ ἐξῆλθεν ἀκεραία ἀπὸ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομάς, διέτρεξε κίνδυνον πολὺ σοβαρώτερον ἀπὸ τὰς ζέριδας, αἱ δποῖαι ἐγεννήθησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Οἱ ἀνθρώποι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶχον ἀνεπτυγμένον πολὺ τὸ θρησκευτικὸν ἐνδιαφέρον καὶ συνεζήτουν τὰ θεολογικὰ ζητήματα μὲ πάθος καὶ φανατισμόν. Ὁλην τὴν κοινωνίαν εἶχε καταλάβει μανία θεολογική. Κέντρον τῶν ἐρίδων ἦτο ἡ Κων)πόλις καὶ ἀλλαὶ μεγάλαι πόλεις τῆς ἀνατολῆς, Ἀντιόχεια, Ἀλεξάνδρεια κτλ. Διὰ τοῦτο τὰ θεολογικὰ ζητήματα ἀπετέλουν τότε τὸ κυριώτερον κοινωνικὸν ζήτημα καὶ τὸ κράτος ἥρχετο πολλάκις

εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπεμβαίνῃ πρὸς διακανονισμὸν αὐτῶν.

‘Αφορμὴν εἰς τὰς ἔριδας ἔδωσαν κατ’ ἀρχὰς αἱ λεγόμεναι Αἴ ο ἐ σεις, δηλαδὴ διάφορος τῆς συνήθους ἐρμηνεία δογμάτων τῆς θρησκείας. Αἱ αἰρέσεις ἔγεννήθησαν ἵδιως εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν, διότι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς προσελθόντας εἰς τὸν χριστιανισμὸν εἶχον φιλοσοφικὴν μόρφωσιν καὶ ἐζήτησαν νὰ ἐρμηνεύσουν διὰ τοῦ λογικοῦ τὰ δόγματα.

‘Η πρώτη αἰρέσις, ἡ δοπία διήρεσε τὴν ἐκκλησίαν εἰς δύο μεγάλα στρατόπεδα, ἥτο τοῦ Ἀρείου. ‘Ο ’Αρειος ἥτο ἰερεὺς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, μορφωμένος πολὺ καὶ δεινὸς ἐρμηνευτῆς τῆς Γραφῆς. Αὐτὸς ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Χριστὸς ἥτο κτίσμα τοῦ Πατρὸς Θεοῦ γεννηθεὶς εἰς ὡρισμένον χρόνον καὶ ὅχι τέλειος Θεὸς ὅπως ἐδέχετο ἡ παραδόσις τῆς ἐκκλησίας. ‘Ο Μ. Κωνσταντῖνος συνεκάλεσε τὴν Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴν σύνοδον (325) καὶ ἀπηγόρευσε τὴν ἔξαπλωσιν τοῦ ἀρειανισμοῦ. ‘Ο νίος του διητού Κωνστάντιος ἐπροστάτευσε τοὺς αἰρετικοὺς καὶ διλίγον ἀρχότερα ὁ Ἰουλιανὸς ἐπεχείρησε νὰ ἀναστυλώσῃ τὴν ἀρχαίαν ἐθνικὴν θρησκείαν. Διὰ τοῦτο δὲν ἔγινε δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθοῦν αἱ ἀποφάσεις τῆς συνόδου τῆς Νικαίας κατὰ τῶν αἰρετικῶν καὶ οἱ ἀρειανοὶ ἐτάραττον τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἡσυχίαν τοῦ κράτους. ‘Ο Μ. Θεοδόσιος συνεκάλεσε τότε τὴν Β' Οἰκουμενικὴν σύνοδον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν (381), ἡ δοπία συνεπλήρωσε τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, τὸ δοποῖον εἶχε συντάξει ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος. Ἐκτὸς τούτου ὁ Θεοδόσιος ἀπηγόρευσεν αὐστηρῶς τὰς θυσίας τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ ἔκλεισε πολλοὺς ναούς των.

‘Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου Β' ἀνεφάνη ἡ αἰρέσις τοῦ Νεστόριος ἥτο πατριάρχης Κωνσταντινούπολεως καὶ ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι Θεὸς ἔξανθρωπισθείς, ἀλλ᾽ ἀνθρωπός ἀποθεωθείς. Διὰ τοῦτο τὴν Παναγίαν δὲν ὠνόμαζε Θεοτόκον, ἥτοι μητέρα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ Χριστοτόκον. Τὴν αἰρέσιν αὐτὴν κατεδίκασεν ἡ Γ'. Οἰκουμενικὴ σύνοδος τῆς Ἐφέσου (431). Ἀντιθέτως ὁ ἀρχιμανδρίτης Εὐτύχης παρεδέχετο εἰς τὸν Χριστὸν μόνον τὴν θείαν φύσιν. Οἱ διαδοκαίας αὐτῆς ὠνομάσθησαν Μονοφιλεῖται, ἔθεωρήθησαν καὶ αὐτοὶ ὡς αἰρετικοὶ καὶ

κατεδικάσθησαν εἰς τὴν Δ' Οἰκουμενικὴν σύνοδον τῆς Χαλκηδόνος (451). Ἡ σύνοδος τῆς Χαλκηδόνος ἀνεγνώρισε τὰς δύο φύσεις, τὴν θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην, ἡ συγχώνευσις τῶν ὡς ἡ νωμένας ἐν τῷ Χριστῷ φ. Ἐπειδὴ δύμως πολλοὶ ἔθεωροι θείας σαν διτι τὰ ἀποφασισθέντα εἰς τὴν σύνοδον αὐτὴν συνεφώνουν πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Νεστορίου, δὲν τὴν ἀνεγνώρισαν καὶ αἱ ἔριδες ἔξηκολούθησαν νὰ ταράττουν τὴν ήσυχίαν τοῦ κράτους.

Αἱ ἀντιθέσεις ἔγιναν δεῖται τοῦ Ζήνωνος. Ὁ αὐτοκράτωρ μὲ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ τότε πατριάρχου Κων)πόλεως Ἀκακίου, τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας καὶ πολλῶν ἐπιφανῶν Ἱεραρχῶν ἔξεδωκε διάταγμα, τὸ λεγόμενον Ἐν ωτικόν. Τοιουτορόπως πρώτην φορὰν τὸ κράτος ἀναμιγνύεται εἰς ζητήματα θρησκευτικὰ καὶ δογματικά. Διὰ τοῦτο πολλοὶ κατέκριναν τὴν πρᾶξιν αὐτὴν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ δι πάπιας Ρώμης ἀφώρισε τὸν Ἀκάκιον, διότι ἐπέτρεψε τὴν ἀνάμειξιν αὐτὴν τῆς πολιτείας. Ἀλλὰ καὶ δ Ἀκάκιος ἀπηγόρευσε νὰ μνημονεύουν τὸν πάπαν εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς εὐχὰς καὶ τοιουτορόπως ἐπῆλθεν ἡ πρώτη διάστασις τῶν ἐκκλησιῶν, ἡ δοποία διήρκεσε 35 ἔτη. Ἀλλὰ τὸ διάταγμα δὲν ἔφερε τὰ ἀποτελέσματα, τὰ δοποῖα ἥλπιζεν δ αὐτοκράτωρ. Ἐπὶ Ἀναστασίου ἔγιναν συγκρούσεις αιματηραί. Τὴν θρησκευτικὴν γαλήνην ἐπανέφερεν δ Ἰουστῖνος Α', δ δοποῖος ἐπίσης συνετέλεσε καὶ εἰς τὴν ἀρσινοῦ τοῦ σχίσματος μεταξὺ ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς ἐκκλησίας.

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΩΣ ΤΟΥ 5ου ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΡΧΗΝ ΤΟΥ 6ου ΑΙΩΝΩΣ

Ἄπὸ τοῦ Ζήνωνος καὶ τοῦ Ἀναστασίου τὸ Ἀνατολικὸν φωμαῖκὸν κράτος ἔλαβεν ἴδιαζοντα χαρακτῆρα καὶ ἔξειλίχθη εἰς Μοναρχίαν ἀνατολικήν. Τοῦτο φαίνεται καθαρὰ εἰς τὰ ἔξης γεγονότα:

1. Τὸ κράτος περιλαμβάνει χώρας κυρίως τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Βαλκανικήν, τὴν Μ. Ἀσίαν μέχρι Ἀρμενίας, τὴν Συρίαν, μέχρι Εύφρατου, τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Κυρηναϊκήν.

2. Ἡ αὐτοκρατορικὴ ἔξουσία ἔγινε περισσότερον ἀπολυ-

ταρχική ὅπως αἱ ἀνατολικαὶ μοναρχίαι. Ἐκτὸς τούτου διὰ τῆς στέψεως τῇ: ἐκκλησίας προσέλαβε καὶ τὸν χαρακτῆρα ἄγιου χρίσματος καὶ θείου ἀξιώματος, ὅπως ἦτο ἡ ἔξουσία τῶν βασιλέων τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, Σαούλ, Δαυὶδ κτλ.

3. Μετὰ τὸ προσωρινὸν σχίσμα ἐπὶ Ζήνωνος τὸ κράτος ἀπέκτησεν Ἰδίαν ἐκκλησίαν, ἡ δποία δὲν εἶχε πλέον σχέσιν πρὸς τὴν Ρώμην.

4. Ὁ πολιτισμὸς τῆς αὐτοκρατορίας μὲ τὸν καιρὸν ἔλαβεν ἀνατολικὸν χαρακτῆρα. Ἀπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἶχεν εἰσδύσει εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Ἄλλὰ μὲ τὸν καιρὸν οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν αὐτῶν ἀνέπτυξαν τὰς ἐθνικάς των τάσεις, αἱ δποῖαι ἐπέδρασαν ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἔδωσαν εἰς αὐτὸν νέαν μορφήν. Ἐγεννήθη λοιπὸν εἰς τὴν Ἀνατολὴν βίος καὶ πολιτισμὸς Ἰδιόρρυθμος, τὸν δποῖον δνομάζουν Βυζαντινὸν πολιτισμόν.

5. Ἐκτὸς τούτων εἰς τὴν Δύσιν ἔγινε σημαντικωτάτη μεταβολή. Εἰς τὰς χώρας τοῦ Δυτικοῦ ωμαϊκοῦ κράτους ἔγκαττεστάθη κόσμος ἐντελῶς νέος, οἱ Γερμανοί, ὁ δποῖος διαφέρει ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸν Ἀπὸ τότε εἶναι ἀδύνατος πλέον ἡ συνεννόησις μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν κόσμων. Τοιουτοτόπως ἡ Ἀνατολὴ χωρίζεται δριστικῶς ἀπὸ τὴν Δύσιν καὶ σταδιοδρό μεῖ μόνη της. Ἐνίστε καταβάλλονται προσπάθειαι νὰ ἀνασυσταθῇ ἡ παλαιὰ αὐτοκρατορία, ἀλλ' εἶναι προσωριναὶ καὶ ἀποτυγχάνουν.

527-565

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ.

ΑΠΟΠΕΙΡΑΙ ΠΡΟΣ ΑΝΙΔΡΥΣΙΝ
ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ (527-565)

Διρχιστίνος
Νομιμός @ Οροφής.

Άνεψιδος τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστίνου Α' δ Ἰουστινιανὸς ἔλαβεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μόρφωσιν καθαρῶς ρωμαϊκὴν καὶ χριστιανικήν. Ἡτο πεπειραμένος, νοῦς ὀριμος καὶ καρακτήρο μορφωμένος. Μὲ τὰ προσόντα αὐτὰ ἔγινε βοηθὸς 527 θὸς καὶ συνεργάτης τοῦ θείου του καὶ αὐτὸς πραγματικῶς ἐκνηθέρνα τὸ κράτος ἀπὸ τὸ διάτοπον. Τοιουτορόποτες ἦταν πραγματικὴ κυβέρνησις τοῦ Ἰουστινιανοῦ διήρκεσε περίπου ἥμισυ συντελεστῶν.

Ο Ἰουστινιανὸς συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ ἀνασυστήσῃ τὴν ἀρχαίαν ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν ἀνακτῶν τὰς χώρας τοῦ Δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, τὰς ὅποιας κατείχον οἱ βάρβαροι. Πρὸς τοῦτο ἐμεώρησε σκόπιμον νὰ προσεταιρισθῇ τὸν πάπαν τῆς Ρώμης. Εἰς τὴν Δύσιν ἐμίσουν τοὺς βαρβάρους ἡγεμόνας, οἵ διοῖοι ἦσαν ἀρειανοὶ καὶ ἐφέροντο βαναύσως πρὸς τὸν κλῆρον, καὶ θὰ ἐπροτίμων τοὺς θεοσεβεῖς αὐτοκράτορας τῆς Κωνσταντινούπολεως.

Πρὸς πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων του εἰργάσθη δ Ἰουστινιανὸς μὲ τόσην δραστηριότητα, ὥστε εἰς ἐκ τῶν αὐλικῶν του ὀνόμαζεν αὐτὸν αὐτοκράτορα μὴ κοιμώμενόν τον ποτε. Εἶχεν ἐκτὸς αὐτοῦ τὴν ἔξαιρετικὴν τύχην νὰ περιστοιχίζεται ἀπὸ συμβούλους ἵκανων τάτους, ὑπουργοὺς καὶ ὑπαλλήλους, ὅπως ἦσαν διεικητῆς Καππαδόκης καὶ οἱ ἐκλεκτοὶ στρατηγοὶ Βελισσάριος καὶ Ναρσηζ καὶ κυρίως ἡ ἔξαιρετος σύζυγός του Θεοδώρα, τὴν δποίαν ὀνόμαζε τὸ γλυκύτερον αὐτοῦ χάρομα.

Διρχιστίνος Τούμπος @ Δήμος

‘Ο ‘Ιουστινιανὸς

Μωσαϊκὸν ἀπὸ τὸν “Αγιον Ἀπολλινάριον τῆς Ραβέννης. Ἡ εἰκὼν φαίνεται ὅτι ἀπετέλει μέρος συμπλέγματος. Τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος εἶναι παχύ, ἀλλ’ ηδλακωμένον ἀπὸ ρυτίδας. Τὸ ἐλαφρὸν μειδίαμα καὶ οἱ δραματικοὶ μὲ τὰς πλατείας κόγχας μαρτυροῦν τὴν παρατηρητικότητα τοῦ ζωγράφου.

‘Η Θεοδώρα ἦτο κόρη ἀρχοτορόφου τοῦ Ἱπποδόμου. Κατέκτησε τὴν καρδίαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, κατώρθωσε νὰ συζευχθῇ αὐτὸν καὶ ἀνῆλθε μετ' αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ θρόνου. Μὲ τὰ μεγάλα τῆς προσόντα, τὴν ἐνεργητικότητα, τὴν σταθερότητα, τὴν ἰσχυρὰν καὶ ἀποφασιστικὴν θέλησιν, τὴν μεγάλην κρίσιν καὶ τὴν ἔξαιρετικὴν πνευματικὴν διαύγειαν ἔξησκησε μεγάλην ἐπιφύλαξιν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἔλαβε σημαντικώτατον μέρος εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους. Εἰς τὴν πολιτικὴν διέκρινε πολλάκις τὰ πράγματα καθαρώτερον ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα. Ἐνῶ δὲ αὐτοκράτωρ ἐσχεδίαζε τὴν ἀνασύστασιν τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας μὲ τὴν συμφιλίωσιν πρὸς τὴν Δύσιν, αὐτὴν εἶχεν ἐστραμμένα τὰ βλέμματά της μᾶλλον πρὸς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐπροτίμα κράτος διμοιόμορφον, ὅλιγώτερον ἐκτεταμένον καὶ περισσότερον ἰσχυρόν.

Η ΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΝΙΚΑ

‘Ο Ἰουστινιανὸς διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὰ μεγάλα σχέδιά του, εἶχεν ἀνάγκην ἡσυχίας καὶ τάξεως εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ἄλλο διατάνει ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ὑπῆρχον πολλαὶ ἐσωτερικαὶ ἀνωμαλίαι. Εἰς αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν αἱ ἀντιθέσεις μεταξὺ τῶν Δήμων ἐδημιούργουν ἀληθινὴν ἀναρχίαν. Οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως δηλαδὴ διηγοῦντο εἰς περιφερείας, αἱ δοποῖαι ὠνομάζοντο δῆμοι. Οἱ κάτοικοι ὑπερνέοντες εἰς τὸν αὐτὸν δῆμον κατεγράφοντο εἰς ἴδιον κατάλογον καὶ ἐξέλεγον τὸ δημοτικὸν συμβούλιον, τὸ δοποῖον ἐφρόντιζε διὰ τὰς σπουδαιοτέρας ἀνάγκας τῆς περιφερείας (ναούς, ὕδρευσιν, νεκροταφεία κλπ.) Πολλάκις μικροῖς τήματα ἐγέννων ἀνταγωνισμὸν μεταξὺ τῶν δήμων. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀφορμὴν εἰς ζωηρὰς ἀντιθέσεις ἔδιδον οἱ ἀγῶνες τοῦ ἵπποδρομίου.

Εἶναι γνωστόν, δτι τὰ πλήθη κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἥρεσκοντο πολὺ εἰς τὰ θεάματα, θηριομαχίας, μονομαχίας δούλων, ἀρματοδρομίας κλπ. Οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως μὲ πάθος παρηκολούθουν τὰς ἵπποδρομίας. Οἱ ἀγωνισταὶ διηγοῦντο ἀνέκαθεν εἰς δύο φατοίας, αἱ δοποῖαι διεκρίνοντο ἀπὸ τὸ χρῶμα τῆς ἐνδυμασίας ἢ ἀπὸ τὰς ση-

μαίας εἰς Πρασίνους καὶ Βενέτους (κνανοῦς). Οἱ δῆμοι ἐτάσσοντο μὲ τὴν μίαν ἥ μὲ τὴν ἄλλην φατοίαν. Ὁ δχλος ἡσθάνετο ἴδιαιτέραν εὐχαρίστησιν, διότι κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας τοῦ θορύβου καὶ τῆς συγχύσεως εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ λέγῃ καὶ νὰ πράττῃ πράγματα, τὰ δποῖα εἰς δμαλήν κατάστασιν δὲν ἐτόλμα. Οὕτω π.χ. ἔσκωπτε πρόσωπα ὑψηλῆς κοινωνικῆς θέσεως, ἀπεδοκίμαζεν ἀνωτέρους ὑπαλλήλους ἥ καὶ αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα.

Ο Ἰουστινιανὸς ἥθελησε νὰ πατάξῃ τὰς παρεκτροπὰς αὐτὰς καὶ μὲ τὴν συνήθη ἀπολυταρχικήν του τάσιν δὲν ἦν νόησε καμμίαν ἀπὸ τὰς φατοίας. Ἀλλὰ κατὰ τὸ πέμπτον ἔτος τῆς βασιλείας, τὸ 532, ἔξερρογάγη ἐπικίνδυνος καταιγίς εἰς τὸν Ἰππόδρομον, ἥ δποῖα ἥπειλησε ν' ἀνατρέψῃ τὸν θρόνον. Αἱ δύο μερίδες, Πρασίνοι καὶ Βένετοι, συνηνώθησαν καὶ ἐστράφησαν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Οἱ στασιασταὶ κατέλαβον καὶ ἐπυρπόλησαν δημόσια κτίρια καὶ συνοικίας ὀλοκλήρους καὶ ἥ πρωτεύουσα μετεβλήθη εἰς τόπον γενικῆς ἀναφλέξεως καὶ αἰματοχυσίας. Ἡ περίφημος αὐτὴ στάσις ὠνομάσθη ἐκ τοῦ συνθήματος τῶν στασιαστῶν «νίκα». Στάσις τοῦ Νίκα. Ο Ἰουστινιανὸς ἔχασε τὸ θάρρος του, δταν εἶδεν ὅτι σημαντικὸν μέρος τοῦ στρατοῦ προσεχώρησεν εἰς τοὺς στασιαστάς, καὶ λέγεται ὅτι ἥτο ἔτοιμος νὰ δραπετεύσῃ. Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν ἥ Θεοδώρα ἔδειξε σθένος. Ἐνεθάρρυνε τὸν αὐτοκράτορα καὶ μετ' δλίγον δ στρατηγὸς Βελισσάριος προσέβαλε τοὺς στασιαστὰς καὶ κατέπνιξε τὴν στάσιν ὕστερα ἀπὸ φοβερὰν σφαγήν. Λέγεται ὅτι 30 χιλ. νεκροὶ ἐκάλυψαν τὸν Ἰππόδρομον.

Ἡ ἀγρία αὐτὴ αἴματοχυσία συνέτριψε τὴν δύναμιν τῶν δήμων καὶ ἔξησφάλισε τὴν ἀπόλυτον ἔξουσίαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, δ ὁπεῖος εἶχε πλέον τὰς χεῖρας ἐλευθέρας διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὰ φιλόδοξα σχέδια του.

ΠΩΛΕΜΟΙ ΤΟΥ ΙΩΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

Μόλις δ Ἰουστινιανὸς ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, οἱ Πέρσαι, δυσηρεστημένοι διὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὴν

³ Αρμενίαν, τὸν Καύκασον καὶ τὴν Συρίαν, ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον (δ28). ⁴ Ο πόλεμος αὐτὸς ἐδέσμενε τὸν στρατὸν εἰς τὴν ⁵ Ἀνατολὴν καὶ ἐβράδυνε τὴν ἐκτέλεσιν ἄλλων σχεδίων τοῦ αὐτοκράτορος. Διὰ τοῦτο δὲ ⁶ Ιουστινιανὸς ἔκαμε τὸ 532 εἰρηνήν πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Χοσρόην Α' ἀντὶ εὑρυτάτων παραχωρήσεων καὶ τοιουτορόπως ἀπῆλευθέρωσε τὰς ἐν ⁷ Ἀνατολῇ στρατιωτικάς τον δυνάμεις καὶ ἐστρεψε τὴν προσοχὴν του· πρὸς τὴν Δύσιν.

Τὰ πράγματα εἰς τὴν Δύσιν ἤσαν πολὺ εὐνοϊκά. Οἱ λαοὶ κυκῶς κυβερνώμενοι ὑπὸ τῶν βαρβάρων ηὔχοντο τὴν ἀναστασιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. ⁸ Αφ' ἐτέρου οἱ βάρβαροι εἶχον τόσον ἔξασθενήσει, ὥστε δὲν ἤσαν εἰς θέσιν νὰ ἀντιτάξουν συβαρὰν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος. ⁹ Ἀντιθέτως δὲ στρατὸς τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο δὲ ἀνώτερος τῶν χρόνων τούτων. Εἶχεν δπλισμὸν τελειότερον, ἀξιωματικοὺς ἐμπείρους καὶ διετήρει τὴν πυράδοσιν τῆς ρωμαϊκῆς τακτικῆς. Διὰ τοῦτο οἱ στρατηγοὶ τοῦ ¹⁰ Ιουστινιανοῦ μὲ δυνάμεις ἀσυγκρίτως κατωτέρας ἀριθμητικῶς κατώρθωσαν νὰ ἐκμηδενίσουν πολυαριθμούς βαρβαρικάς στρατιάς. ¹¹ Επομένως ἦτο ἔργον εὔκολον ἢ κατάλυσις τῶν κρατῶν τῶν Βανδάλων καὶ ¹² Οστρογότθων.

Τὸ δ38 δὲ Βελισσάριος μὲ 10 χιλ. πεζοὺς καὶ 6 χιλ. ἵπποις ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν ¹³ Αφρικὴν καὶ ἐντὸς δλίγων μηνῶν **533** κατέλυσε τὸ κράτος τῶν Βανδάλων, τὸν δὲ βασιλέα αὐτῶν Γελίμερον ἀπήγαγεν αἰχμάλωτον εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸν ἔσυρεν δέσμιον δησμὸν τοῦ θριαμβευτικοῦ του ἀρματος. ¹⁴ Ο Ιουστινιανὸς ἐπωνομάσθη Βανδαλικὸς καὶ ¹⁵ Αφρικανὸς κατὰ ρωμαϊκὴν συνήθειαν.

Τὸ δ34 ἡ διπλωματία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπενέβη εἰς τὴν ¹⁶ Ιταλίαν, δπου εἶχε δολοφονηθῆ ἢ ¹⁷ Αμαλιαντα, ἡ βασίλισσα τῶν ¹⁸ Οστρογότθων, ἡ δποία ἀιεγνώριζε τὴν κυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος. ¹⁹ Άλλ' ἡ κατάλυσις τοῦ ²⁰ Οστρογοτθικοῦ κράτους ἦτο ἔργον δυσκολώτερον. ²¹ Ο Βελισσάριος κατὰ τὰ ἔτη δ34—440 ἐνίκησε τοὺς Γότθους καὶ συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν βασιλέα των Ούτιγιν. ²² Άλλ' ἡ ἀντίστασις τῶν Γότθων δὲν κατεστάλη δριστικῶς, ἡ δὲ δευτέρα ἐκστρατεία τοῦ Βελισσαρίου (δ44—δ48) ἀπέτυχεν. ²³ Εστάλη τότε δὲ Να-

σῆς, ὁ δοῦλος συνέτριψε τὴν τελευταίαν ἀντίστασιν τῶν βαρόβάρων (553). Τοιουτούροπως ἔχρειάσθησαν 20 διλόκληρα ἔτη διὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Ὁστρογοτθικοῦ κράτους. Ἡ Ἰταλία μετεβλήθη εἰς ἐπαρχίαν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐκεβορνάτο ὑπὸ ἐπιτρόπου τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ δοῦλος ὠνομάζετο Ἐξαρχος. Πρῶτος Ἐξαρχος διωρίσθη ὁ Ναρσῆς.

Μετ’ ὀλίγον ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπενέβη καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν κατὰ τοῦ κράτους τῶν Βησιγότθων καὶ ἐκνοίευσε τὸ νοτιοαντολικὸν μέρος αὐτῆς. Διὰ τῶν κατακτήσεων τούτων ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπραγματοποίησε τὸ σχέδιόν του. Τὸ κράτος ἐδιπλασιάσθη, ἡ Μεσόγειος ἔγινε λίμνη βυζαντινὴ καὶ ἡ Δαλματία, ἡ Ἰταλία, ἡ Αφρική, ἡ Νότιος Ἰσπανία, ἡ Σικελία, ἡ Κορσική, ἡ Σαρδηνία καὶ αἱ Βαλεαρίδες νῆσοι ἀπετέλουν μέρος τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας.

Ἐνῷ ἐξηκολούθει ὁ κατὰ τῶν Ὁστρογότθων πόλεμος εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Χοσρόης εἰσέβαλεν εἰς τὴν Συρίαν καὶ τοιουτούροπως ἥρχισε νέος περσικὸς πόλεμος (560). Ο πόλεμος αὐτὸς ἔλαβε μεγάλας διαστάσεις καὶ ἐπεξετάσθη εἰς ὅλην τὴν Ἑπτασιν τῶν ἀνατολικῶν συνόρων τῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ Κολχίδος μέχρι Μεσοποταμίας καὶ Συρίας. Διήρκεσε μέχρι τοῦ ἔτους 562, ὅτε ἔγινε εἰρήνη, ἡ δούλια ὑπεχρέωντες τὸν Ἰουστινιανὸν νὰ πληρώνῃ φόρον εἰς τοὺς Πέρσας καὶ νὰ καταπαύσῃ τὴν χριστιανικὴν προπαγάνδαν εἰς τὴν Περσίαν.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν μεγάλων τούτων πολέμων ὁ Ἰουστινιανὸς ἦναγκάσθη νὰ κάμῃ πολλοὺς μικροπολέμους πρὸς ἀσφάλειαν τῶν βορείων συνόρων τοῦ κράτους καὶ πρὸς ἀπόκρουσιν ποικιλωνύμων βαρβάρων, οἱ δοῦλοι ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως εἰσέβαλλον εἰς τὴν Θράκην. Μακεδονίαν καὶ Ἐλλάδα μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ λεηλατοῦντες καὶ καταστρέφοντες καὶ ἡπείλουν ἄλλοτε τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἄλλοτε τὴν πρωτεύουσαν. Οἱ βάρβαροι αὐτοὶ ἦσαν οἱ Βούλγαροι, λείψανα Οὔννων καὶ διάφοροι σλαυικαὶ φυλαί, τὰς ἐποίας οἱ σύγχρονοι ὀνομάζουν μὲ τὸ κοινὸν ὄνομα Σκλαβηνοί. Μίαν φορὰν μάλιστα οἱ Οὔννοι ἡπείλησαν σοβαρῶς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν δούλιαν ἔσωσεν ὁ γέρων Βελισσάριος. Διὰ τῶν ἐπιδρομῶν αὐτῶν οἱ

βάροθαροι δὲν κατώρθωσαν νὰ ἔγκατασταθοῦν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἀλλὸς ή Βαλκανικὴ χερσόννησος ὑπέστη μεγάλας καταστροφάς.

Σημαντικώτατον γεγονός τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι ἡ ἔγκαταστασις εἰς τὰς πέραν τοῦ Δουνάβως χώρας νέου μογγολικοῦ λαοῦ, τῶν Ἀβάρων, οἵ διοῖοι προήρχοντο ἀπὸ τὰς πεδιάδας πέραν τῆς Κασπίας θαλάσσης, ἥσαν δηλαδὴ διμόρφουλοι τῶν Ούννων, τῶν Βουλγάρων κτλ. Οἱ Ἀβαροὶ ἔγιναν ἀργότερα ἐπικίνδυνοι ἔχθροι τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἡπείλησαν τὴν ὑπαρξίν της.

ΑΜΥΝΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ—ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ

‘Οἱ Ἰουστινιανὸς ἐφόροντισε νὰ ἔξασφαλίσῃ τὴν ἀχανῆ του αὐτοκρατορίαν ἀπὸ τὰς ἐπιθέσεις τῶν βαρβάρων. Ἐφήρμοσε τὸ σύστημα τῶν λεγομένων Ἀνωτέρων Διοικήσεων, τὰς διοίας ἐνεπιστεύθη εἰς ἀνωτέρους στρατιωτικοὺς δονομαζομένους magistri militum καὶ ἵδρυσεν ἐπὶ τῆς συνοριακῆς γραμμῆς σταθμοὺς (limites), εἰς τοὺς διοίους ἔγκατέ στησεν εἰδικὰ στρατεύματα (limitanei). Ἀλλὰ τὸ κολοσσιαῖον ἀμυντικὸν ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀπετέλουν τὰ ὅχυρώματα, τὰ διοία ἀνήγειραν εἰς τὰ κυριώτερα συνοριακὰ σημεῖα, καὶ τὰ πολυάριθμα φρούρια, μὲ τὰ διοία ἐκάλυψε τὴν δημιουργίαν τῶν αὐτῶν χώραν. Τὰ ἐρείπια αὐτῶν προκαλοῦν καὶ σήμερον τὸν θαυμασμόν. Τοῦτο κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ συγχρόνου ἴστοροικοῦ Προκοπίου ἔσωσε τὴν αὐτοκρατορίαν.

‘Ως συμπλήρωμα τῆς ἀμυντικῆς καὶ στρατιωτικῆς παρασκευῆς τῆς αὐτοκρατορίας πρέπει νὰ θεωρηθῇ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰσαχθεῖσα διπλωματία. ‘Η βυζαντινὴ διπλωματία ἡκολούθει τὴν ρωμαϊκὴν ἀρχὴν διαιρεῖ καὶ βασίλευε (divide et impera) καὶ ἐφόροντις ν' ἀπονέμῃ εὑνοίας καὶ χρηματικὰς δωρεὰς καὶ νὰ σπείρῃ διχονοίας μεταξὺ τῶν ἔχθρων τῆς αὐτοκρατορίας Τοιουτορόπως κατώρθωντε νὰ ὑποτάσσῃ πολλοὺς ἔξι αὐτῶν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ νὰ καθιστᾶ ἀβλαβεῖς ἔκείνους ἐκ τῶν βαρβάρων, οἵ διοῖοι ἔγειτόνευον πρὸς αὐτήν.

‘Επίσης ὁ Ἰουστινιανὸς ἐνήργησε διὰ τῶν Ἱεραποστόλων

εύρυτάτην χριστιανικὴν προπαγάνδαν μεταξὺ τῶν ἀλλοθρήσκων βαρβίζων. Ἡ ἐνέργεια αὐτὴ εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς βυζαντινῆς πολιτικῆς. Διὰ ταύτης προσηλύτιζε τοὺς βαρβάρους καὶ κατώρθωνε νὰ ἔξασκῃ ἐπ’ αὐτῶν μεγάλην ἐπιρροήν. Τὴν στρατιωτικὴν τῆς χώρας διοργάνωσιν μαζὶ μὲ τὴν διπλωματίαν οἱ σύγχρονοι ἔκοινον ὡς θαῦμα προνοίας, λεπτότητος καὶ εὐβουλίας παρὰ τὰς κολοσσιαίας δαπάνας τῆς αὐτοκρατορίας.

ΤΟ ΕΙΡΗΝΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΙΩΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

Διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν δαπανηροτάτων πολέμων δ’ Ἰουστινιανὸς εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ χρήματα. Ἄλλὰ οἱ φόροι δὲν ἀπέφερον τὸ ἀπαιτούμενον πρὸς τοῦτο ποσόν, διότι μεγάλη ἀκαταστασία ἐπεκράτει εἰς τὴν διοίκησιν καὶ ἡ δικαιοσύνη ἔνεκα κακῆς ἐδημηνίας καὶ κακῆς ἐφαρμογῆς τῶν νόμων ἦτο αὐθαίρετος. Ο αὐτοκράτωρ δὲν ἦνείχετο τὴν ἀταξίαν αὐτήν. Ἐπειδὴ σε λοιπὸν νὰ διορθώσῃ τὴν κατάστασιν διὰ νομοθετικῆς καὶ διοικητικῆς μεταρρυθμίσεως.

Δωδεκαμελῆς ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ νομομαθοῦς Τριβωνιανοῦ, τὸν δόποιον δ’ Ἰουστινιανὸς διώρισε τρόπον τινὰ ὑπουργὸν τῆς δικαιοσύνης, δπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον, ἀνέλαβε τὸ 528 τὴν τακτοποίησιν καὶ ἔκδοσιν τῶν νόμων. Ἡ ἐπιτροπὴ εἰργάσθη ἐξ ἑτη καὶ παρουσίασεν ἔργον κολοσσιαῖον, τὸ μνημειώδες Ρωμαϊκὸν ἀστικὸν δίκαιον.

Τοῦτο περιελάμβανε α’) Τὸν Ἰουστινιανὸν κώδικα, συλλογὴν τῶν ὑπὸ τῶν προκατόχων αὐτοκρατόρων ἐκδοθέντων νόμων β’) Τοὺς Πανδέκτας, περισυλλογὴν καὶ ἐπιστημονικὴν κατάταξιν ἐργανητικῶν διαφόρων νομομαθῶν τοῦ Σου καὶ Ζου μ. Χ. αἰῶνος. γ’) Τὰς Εἰσηγήσεις, ἐγχειρίδιον πρὸς χρῆσιν τῶν σπουδαστῶν τοῦ δικαίου. Τὸ μέγα νομοθετικὸν ἔργον συνεπληρώθη διὰ τῆς προσθήκης εἰς τὰ τρία ταῦτα ἔργα τῶν Νεαρῶν, ἦτοι συλλογῆς νόμων ἐκδοθέντων ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀπὸ τοῦ 534—565. Τὸ ἔργον τοῦτο, διὰ τὸ δόποιον δ’ Ἰουστινιανὸς ἦτο δικαίως ὑπερή-

φανος, εἴτε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς νομοθεσίας τῶν νεωτέρων λαῶν. Ὁλα σχεδὸν τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη παρέλαβον αὐτὸν καὶ μέχρι σήμερον χρησιμεύει ὡς βάσις τοῦ δικαίου.

Διὰ τὴν διοίκησιν δὲ Ἰουστινιανὸς ἔξεδωκε δύο διατάγματα, διὰ τῶν δποίων καθωρίζοντο τὰ καθήκοντα τῶν ὑπαλλήλων, κατηγορεῖτο δὲ δεκασμὸς τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν, ηὑξάνοντο οἱ μισθοὶ τῶν ὑπαλλήλων, περιωρίζοντο αἱ ἀνωφελεῖς δαπάναι καὶ ἔξησφαλίζετο ἡ τάξις εἰς τὰς ἐπαρχίας διὰ τῆς συγκεντρώσεως τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἔξουσίας εἰς τὸ αὐτὸν πρόσωπον. Τοιουτοτόπως ἐδίδετο μεγάλη ὅδησις εἰς δημόσια ἔργα, δόδοις, γεφύρας, ὑδραγωγεῖα, λουτρῶνας, θέατρα, ἐκκλησίας. Ἐπίσης ἐπεδίωξε διὰ καλῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως νέαν απτύξη τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Τότε εἰσήχθη ἀπὸ τὴν Κίναν ἡ βιομηχανία τῆς μετάξης, ἡ δποία ἔλαβε μεγάλην ἀνάπτυξιν κυρίως εἰς τὴν Συρίαν.

² Άλλὰ τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ δὲν ἐπέφερε τὰ προσδοκώμενα ἀποτελέσματα, διότι οἱ διαρκεῖς καὶ πολυδάπανοι πόλεμοι ἐχρειάζοντο πολλὰ κρήματα, τὰ δποῖα ἔξεύρισκον μόνον διὰ βαρυτάτης φορολογίας. Ἡ φορολογία δμως ἐπέφερε τὴν ἔξαντλησιν τῆς αὐτοκρατορίας.

Ως πρὸς τὰ ἐκκλησιαστικὰ δὲ Ἰουστινιανὸς εἶχεν ἀπέναντί του πρόβλημα δύσκολον. Ἀφ' ἐνὸς δὲν ἦθελε νὰ δυσαρεστήσῃ τὸν πάπαν, δὲ δποῖος ἀπῆτε τὴν καταδίκην τῆς αἰρέσεως τῶν μονοφυσιτῶν καὶ τὴν καταδίωξιν τῶν. Οἱ μονοφυσῖται πράγματι εἶχον κερδίσει ἔδαφος καὶ ἴδιως ἐπλεόναζον εἰς τὴν Αἴγυπτον, Συρίαν καὶ Ἀρμενίαν. Ἀφ' ἐτέρου δμως ἐπρόσεχε τὴν Θεοδώραν, ἡ δποία συνεβούλευε συμβιβασμὸν πρὸς τοὺς μονοφυσῖτας χάριν τῆς ἐνότητος τοῦ κράτους, τὴν δποίαν ἥπειλουν αἱ χωριστικαὶ τάσεις εἰς τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Διὰ τοῦτο τὰ μέτρα, τὰ δποῖα ἔκάστοτε ἐλάμβανεν δὲ αὐτοκράτωρ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, εἶχον χαρακτῆρα ἔξοικον. μήσεως τῶν πραγμάτων οὕτως, ὥστε καὶ ἡ Δύσις νὰ μὴ δυσιρεστηθῇ καὶ ἡ διάσπασις τῆς ἐνότητος τοῦ κράτους ν' ἀποσιβηθῇ. Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ αὐτὴ ἔβλαψε, διότι ἐνίσχυσε τὰς χωριστικὰς τάσεις τῆς Αἴγυπτου καὶ Συρίας καὶ ἀνέπτυξε τὸ ἔθνικὸν αὐτῶν μίσος κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας.

[°]Ιδιαιτέραν ἀγάπην εἶχεν ὁ Ἰουστινιανὸς νὰ κτίζῃ. Τὰ δημόσια ἔργα, τὰ δποῖα ἔγιναν ἐπὶ τῆς βασιλείας του, δόδοι, γέφυραι, λουτρῶνες, ναοί, κτλ., εἶναι τόσον πολλά, ὥστε ὁ σύγχρονος Προκόπιος, ὁ δποῖος ἔγραψε τὴν ἴστορίαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, συνέταξεν ἰδιαιτερούς βιβλίον, περὶ κτισμάτων, εἰς τὰ δποῖον περιγράφει· τὰ ἔργα αὐτοῦ. [°]Αλλ’ ἐξ ὅλων τῶν ἔργων αὐτῶν μεγάλην φήμην ἀπέκτησεν ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας, τὸν δποῖον εἶχον πυρπολήσει κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα οἱ στασιασταί. [°]Ο Ἰουστινιανὸς ἔκτισεν αὐτὸν ἐπὶ νέου σχεδίου καὶ ἐδαπάνησε κολοσσιαῖα ποσά.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

[°]Ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἦ αὐτοκρατορία ἔφθασεν εἰς τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς παλαιᾶς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ εἰς τὸ ἔξωτερικὸν ἀπέκτησε μέγα γόνηρον. [°]Αλλὰ διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ ὁ αὐτοκράτωρ τὰ φιλόδοξα σχέδια του, ὑπέβαλε τὸ κράτος εἰς τόσον μεγάλας δαπάνας καὶ θυσίας, ὥστε οἱ πόροι τοῦ δημοσίου ἔξηντλήθησαν. Τότε ἀπεδείχθη ὅτι ἡ πολιτικὴ αὐτὴ ἦτο δυσανάλογος πρὸς τὰς δυνάμεις τοῦ κράτους, τὸ δποῖον εἶχεν ἀνάγκην νὰ κάμη μεγάλην οἰκονομίαν χρήματος καὶ στρατοῦ, διὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τοὺς ἔξωτερικοὺς κινδύνους. [°]Απὸ τὴν Ἀνατολὴν ἡ πείλουν μεγάλοι κίνδυνοι τὴν αὐτοκρατορίαν, ἡ δποία ενδέθη οἰκονομικῶς καὶ στρατιωτικῶς ἔξηντλημένη. [°]Αλλὰ καὶ ἡ ἔσωτερικὴ διοίκησις εἶχε παραλύσει. Διὰ νὰ ἀποσοβηθοῦν οἱ κίνδυνοι αὐτοί, ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐφαρμοσθῇ νέα τακτική, νὰ ἔγκαταλείψουν τὴν Δύσιν, ἡ δποία τόσα εἶχε στοιχίσει εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν, καὶ νὰ συγκεντρώθουν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Τὸ βαρὸν αὐτὸ ἔργον ἀφήσεν ὡς ἡληρονομίαν ὁ Ἰουστινιανὸς εἰς τοὺς διαδόχους του.

ΟΙ ΔΙΑΔΩΧΟΙ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

[°]Απὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τῆς ἀναρρήσεως εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἡρακλείου, ἦτοι ἀπὸ τὰ 565—610, ἐβασίλευσαν 4 αὐτοκράτορες. Κατὰ τὸ διάστημα τῶν 45 αὐτῶν

ἐτῶν μεγάλοι κίνδυνοι ἡπείρησαν ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν τὴν αὐτοκρατορίαν, ἢ ὅποια διάγονον ἔλειψε νὰ καταστραφῇ

Πρῶτος ἐβασίλευσεν ὁ Ἰουστῖνος Β' (565—578), ἀνεψιὸς τοῦ Ἰουστίνιανοῦ, ἀνθρωπὸς ὑπερόπτης καὶ τελείως ἀνίκανος. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τὸ 574 προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν στρατηγὸν Τιβέριον (578—582), ὃ ὅποιος διέπρεψεν εἰς τοὺς πολέμους κατὰ τῶν Περσῶν. Τὸν Τιβέριον διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον ὃ στρατηγὸς Μαυρίκιος (582—602), ὃ ὅποιος ἀνεδείχθη ἀπὸ τοὺς καλυτέρους βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου. Ὁ Μαυρίκιος ἐξησφάλισε τὸ σύνορα τοῦ κράτους εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Εὐρώπην. Ὁ στρατός του ὅμως ἐκουράσθη ἀπὸ τοὺς μακροὺς πολέμους, ἐστασίασε καὶ ἀνεκήρυξεν ἀρχηγὸν τὸν Φωκᾶν καὶ ἐβάδισε κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Συγκρόνως μία φαρῷα τοῦ ἵπποδρόμου, οἱ Κυανοὶ ἐκηρύχθησαν κατὰ τοῦ Μαυρίκιου καὶ συνέβησαν σκηναὶ ἀσκημάτις εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Ὁ λαὸς ἐπετέθη μὲ σκωπτικὰ ἄσματα κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, τὸν συνέλαβε καὶ τὸν ἐφόνευσεν ἀγρίως καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Φωκᾶν.

‘Ο Φωκᾶς (601—610) ἀν καὶ προΐόχετο ἀπὸ τὸ στρατόπεδον, ἐφάνη ἐντελῶς ἀνίκανος νὰ ἀντιμετωπίσῃ τοὺς ἐξωτερικοὺς κινδύνους καὶ κατώρθωσε νὰ διατηρῇ τὸν θρόνον μὲ τρομοκρατίαν. Ἡ αὐτοκρατορία διέτρεξε σοβαρὸν κίνδυνον ἐπὶ τοῦ Φωκᾶ. Τέλος ὃ λαὸς ἐστασίασε καὶ ἐφόνευσε τὸν ἀπάνθρωπον Φωκᾶν καὶ προσεκάλεσεν εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱὸν τοῦ ἐξάρχου τῆς Καρχηδόνος Ἡρίκλειον.

ΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗΝ

Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστίνιανοῦ διὰ ν^ο ἀντιμετωπίσουν τοὺς κινδύνους ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν, ἥναγκάσθησαν νὰ περιφρισθοῦν μόνον εἰς τὴν ἀμυναν εἰς τὴν Δύσιν. Οἱ βάρβαροι εἶχον γίνει ἀπειλητικώτεροι τώρα. ‘Ἐνας ἀπὸ τοὺς γερμανικοὺς λαούς, οἱ Δομβαρδοί, οἱ δποῖοι ἐπὶ Ἰουστίνιανοῦ εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς τὰς περὶ τὸν Δούναβιν χώρας, ἐπορχώησαν τώρα καὶ κατέλαβον τὸ 568 ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστίνου Β' τὴν Βόθεοδωρίδον—Λαζάρου, Ἰστορία Ρωμαϊκή-Βυζαντινή, ἐκδ. ΣΤ’ 10

ρειον Ἰταλίαν καὶ ἔδρυσαν τὸ Λομβαρδικὸν κράτος τῆς Ἰταλίας. Ὁ αὐτοκράτωρ τότε διὰ νὰ ἀμυνθῇ κατ' αὐτῶν ἔδρυσε δύο ἔξαρχίας, ἣτοι ἀνωτάτας πολιτικὰς διοικήσεις, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ραβέννης.

Σοβαρώτερος κίνδυνος ἡπείρει τὴν αὐτοκρατορίαν ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστίνου οἱ Πέρσαι ἤρχισαν τὸν πόλεμον, δ ὅποιος διήρκεσεν 20 περίπου ἔτη (572—591). Ἀλλὰ τὸν πόλεμον αὐτὸν διεξήγαγον κυρίως ὁ Τιβέριος καὶ ὁ Μαυρίκιος. Οἱ περσικοὶ στρατοὶ ἡττήθησαν ἐπανειλημένως, ἐνῶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ περσικοῦ κράτους ὁ λαὸς ἐστασίαζεν. Ὁ Μαυρίκιος ἔθεσε τέρμα εἰς τὸν πόλεμον, ἀφοῦ ἔγκατέστησεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Περσίας τὸν Χοσρόην Β'. Διὰ τῆς εἰρήνης (592) οἱ Πέρσαι ἡναγκάσθησαν νὰ παραχωρήσουν ἀρκετὴν ἔκτασιν γῆς εἰς τὰ σύνορα, ἐνῶ ὁ Χοσρόης ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ προστατεύῃ τὸν χριστιανισμὸν εἰς τὸ κράτος του καὶ νὰ εἶναι ἀφωσιωμένος φίλος τοῦ Μαυρικίου.

Ἐνῶ ὁ Μαυρίκιος διεξῆγε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, Σλαῦοι καὶ Ἀβαροί δρμώμενοι ἀπὸ τὸν Δούναβιν ἔκαμψαν ἐπιδρομὰς κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ Ἀβαροί μάλιστα ὑπέταξαν τοὺς Βουλγάρους καὶ ἄλλους βαρβαρικοὺς λαοὺς καὶ ἔδρυσαν μέγια κράτος ἐκτεινόμενον ἀπὸ τοῦ Εὗξείνου Πόντου καὶ τοῦ Δνίπρου μέχρι περίπου τῆς Βιέννης. Εἶχον ἀρχηγόν, δ ὅποιος ἔφερε τὸν τίτλον Χάνος ή Χαγάνος. Τὸ 589 ἔκαμψαν μεγάλην ἐπιδρομὴν εἰς τὴν Βαλκανικήν, ἥ δοια ἀπεκρούσθη. Ὁλίγον βραδύτερον δημως οἱ Ἀβαροί ἐτολιόρκησαν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἡπείρησαν τὴν Κωνσταντινούπολιν (591). Τέλος δ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς τοῦ Δουναβεώς περιώρισεν αὐτοὺς εἰς τὰς ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ χώρας.

Κατὰ τὴν εἰσβολὴν αὐτὴν καὶ ἀργότερον ἔγιναν πολλαὶ μεταναστεύσεις Σλαύων καὶ ἄλλων φυλῶν εἰς τὴν Βαλκανικήν, αἱ δοιαὶ ἐπεξετάμησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔφθασαν μέχρι τῆς Πελοποννήσου. Αἱ φυλαὶ αὐταὶ ἔγκατεστάμησαν μονίμως εἰς πολλὰ μέρη, ἵδιως εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν, ὡς ποιμένες καὶ γεωργοί. Ἀλλὰ μὲ τὸν καιρὸν ἀφωμοιώθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀπερροφήθησαν. Ἀπὸ τὰ γεγονότα αὐτὰ ἔλαβεν ἀφορμὴν εὐφάνταστος γεωμανὸς λόγιος, δ Φαλ-

μερινῆς Ἐλλάδος καὶ ίδιως τῆς Πελοποννήσου εἶναι ἀπόγονοι Σλαύων καὶ ἄλλων φυλῶν. Ἡ θεωρία αὐτῇ ἔκαμε θόρυβον, ἀλλὰ σοβαρωτέρα ἔρευνα ἀπέδειξεν ὅτι οἱ ἴσχυρισμοὶ τοῦ Φαλμεράüερ δὲν στηρίζονται καὶ σήμερον οἱ ἴστορικοὶ γενικῶς παραδέχονται ὅτι ἐμεγαλοποίησε μεμονωμένας καὶ τοπικὰς ἐπιμεξίας, αἵ δποῖαι δὲν λείπουν εἰς κανὲν ἔθνος.

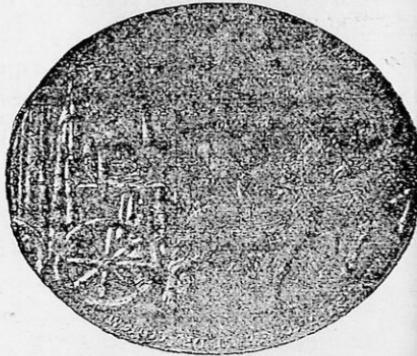
Ἐπὶ τοῦ Φωκᾶ ἐπανελήφθη ὁ περσικὸς πόλεμος. Ὁ Χοσρόης Β' διὰ νὺν ἐκδικηθῇ δῆθεν τὸν θάνατον τοῦ εὑεργέτου καὶ προστάτου του Μαυρικίου, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον. Ἐντὸς δλίγον χρόνου οἱ στρατοί του ἐκυρίευσαν τὴν Μεσοποταμίαν, δπον ἐποξένησαν φοβερὰς καταστροφὰς καὶ αἰχμαλωσίας, ἐνῶ ἐσωτερικαὶ στάσεις ἐπεδείνωσαν τὴν κατάστασιν τοῦ κράτους. Τοιουτοτρόπως ἡ αὐτοκρατορία μετὰ τὴν ἔνδοξον βασιλείαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ διῆλθε περίοδον 50 ἐτῶν σοβαρᾶς κρίσεως ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς. Ἐγινεν δμως κατὰ τὸν ἥμισυν αὐτὸν αἰῶνα σημαντικὴ μεταβολή. Ἡ αὐτοκρατορία στρέψει τὴν προσοχὴν της διοιστικῶς εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἀπὸ τότε ἀκολουθεῖ τὴν φυσικήν της ἐξέλιξιν

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ—ΑΝΑΔΙΟΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΗΡΑΚΛΕΙΩΣ (610—641)

“Οταν δὲ Ἡράκλειος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, ἡ κατάστασις τοῦ κράτους ἦτο ἀπελπιστική. Οἱ Πέρσαι μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Μεσοποταμίας ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Συρίας καὶ 610 ἐκυρίευσαν τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Ἀντιόχειαν, κατόπιν προσέβαλον τὴν Παλαιστίνην καὶ ἔγιναν κύριοι τῆς Ἰερουσαλήμ.

‘Σ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος ‘Ο θρίαμβος τοῦ Ἡρακλείου
(Βερολίνον, Βασιλικὸν Μουσεῖον μεταλλίων)

σαλῆμ καὶ τοῦ Ἀγίου Τάφου, διπόθεν ἀπήγαγον τὸν Τίμιον Σταυρόν. Τοῦτο ἐπροξένησε κατάπληξιν εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον καὶ ἐφανάτισε τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Ὁλίγον βραδύτερον οἱ Πέρσαι ἐκυρίευσαν τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν, ἔφθασαν εἰς τὰς ἀσιατικὰς ἀκτὰς τοῦ Βοσπόρου, εἰς τὰς πόλεις Χαλκηδόνα καὶ Χρυσούπολιν, καὶ ἡ πειλατικὴ σοβαρᾶς τὴν πρωτεύουσαν.

Ἐκτὸς τοῦ περσικοῦ κινδύνου ἡ αὐτοκρατορία ἥπειλεῖται

ις τὴν Εύρωπην ἀπὸ τὰς διαφόρους σλαυϊκὰς φυλὰς καὶ ἀπὸ οὓς Ἀβάροντος, οἵ δποιοὶ πολλάκις ἔφθανον μέχρι τῶν προθύ-
ων τῆς πρωτευούσης. Εἰς τὴν Δύσιν οἱ Λομβαρδοὶ διαρκῶς
πεξέτεινον τὰς κατακτήσεις των καὶ ἡπείρουν τὴν Μέσην καὶ
Ιάτω Ἰταλίαν.

‘Αφ’ ἐτέρου δ στρατὸς διετέλει εἰς παραλυσίαν, ἐνῶ ἦ οἱ-
ονομικὴ κατάστασις τοῦ κράτους μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τόσων
ωρῶν ἦτο οἰκτρά. ‘Ο αὐτοκράτωρ πρὸ τῶν μεγάλων αὐτῶν
υμφορῶν ἔχασε τὸ θάρρος του καὶ ἐσκέφθη πρὸς στιγμὴν
ἢ μεταφέρῃ τὴν ἔδραν τῆς διοικήσεως εἰς τὴν Ἀφρικήν.
Ἄλλὰ τὸν ἐνεθάρρουν δ πατριάρχης Σέργιος. ‘Απεφά-
ισε λοιπὸν νὰ μείνῃ καὶ ἤχισε νὰ δργανώνῃ τὴν ἄμυναν μὲ
λας του τὰς δυνάμεις.

‘Ο αὐτοκράτωρ ἐστρατολόγησεν ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς
ὅλεως καὶ τῶν περιχώρων στρατὸν ὀλιγάριθμον, ἀλλὰ πολὺ^ν
νώτερον ἀπὸ τοὺς συνήθεις μισθοφορικοὺς στρατούς. ‘Ο πα-
τριάρχης Σέργιος ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσίν του ὅλους τοὺς θη-
αυροὺς τῆς ἑκκλησίας.

ΘΛΕΜΟΙ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

‘Ο Ἡράκλειος διὰ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀνενόχλητος τὴν ἐκστρα-
τίαν κατὰ τῶν Περσῶν, ἔκλεισεν εἰρήνην μὲ τὸν χαγᾶνον
ἢν Ἀβάρων καὶ ἀφοῦ συνεπλήρωσε τὰς προετοιμασίας του,
σῆλθεν εἰς τὰ πλοῖα μὲ τὸν στρατὸν του καὶ ἀπέπλευ-
εν ἀπὸ τὴν Κων(πολιν τὸ 622. Τῆς ἀναχωρήσεως προη-
ήθη θρησκευτικὴ τελετὴ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ
αὐτοκράτωρ ἀπήγγειλεν δ Ἰδιος τὴν ἐξῆς δέησιν: «Δέσποτα
εὲ καὶ Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, μὴ παραδώσῃς ἡμᾶς εἰς δνειδος
ἢς ἔχθροῖς σου διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, ἀλλ’ ἐπιβλέψας ἐλέη-
τον καὶ τὴν κατὰ τῶν ἔχθρῶν σου νίκην δὸς ἡμῖν, δπως μὴ
τυχήσωνται οἱ ἀλάστορες κατὰ τῆς σῆς κληρονομίας ἐπαιρό-
ενοι». Τοιουτοτρόπως ἔδωσεν εἰς τὴν ἐκστρατείαν χαρακτῆρα
ρησκευτικόν, εἰδος ἴεροῦ πολέμου.

‘Ο Ἡράκλειος διευθύνεται εἰς τὴν Κιλικίαν, ἥ δποία δὲν
χε καταληφθῇ ἀπὸ τοὺς Πέρσας. ‘Αποφεύγει νὰ προσβάλῃ

αὐτοὺς εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, διότι δὲν εἶχεν ἀρκετὰς δυνάμεις Προκωφεῖ διὰ τῆς Μ. Ἀσίας ἔως τὴν Ἀρμενίαν προσλαμβάνων διαρκῶς τὰ τιμήματα τοῦ στρατοῦ, τὰ δποῖα εἶχον ἀποκτῆ ἐκεῖ μὲ τὴν περσικὴν προέλασιν. Βλέποντες τοῦτο οἱ Πέρσαι ἐκκενώνουν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὸν ἀκολουθοῦν εἰς τὴν Ἀρμενίαν. Ἐκεῖ δίδει τὴν πρώτην υάχην, νικᾶ τὸν ἔχθρον καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ ἐκκενώσῃ ἐντελῶς τὴν Μ. Ἀσίαν. Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας αὐτὰς δὲ Ἡράκλειος ἐπιστρέφει εἰς τὴν πρωτεύουσαν διὰ τῆς Μ. Ἀσίας, ἥ δποία πλέον ἡτο ἐλευθέρα. Αὕτη εἶναι ἡ πρώτη ἐκστρατεία (620—623).

Τὸ ἔδιον ἔτος (623—624) ἐπιχειρεῖ δευτέραν ἐκστρατείαν Διὰ τοῦ στόλου τοῦ ἀποβιβάζεται εἰς Τραπεζοῦντα καὶ εἰσβάλλει εἰς τὸ περσικὸν κράτος ἀπὸ τὴν Ἀρμενίαν. Ὁ Χοσρόης ὑποχωρεῖ, ἐνῶ δὲ Ἡράκλειος καταλαμβάνει πόλεις καὶ φρούρια, ἀπελευθερώνει αἰχμαλώτους καὶ καταστρέφει εἰδωλολατρικοὺς ναοὺς πρὸς ἀντεκδίκησιν διὰ τὴν καταστοφὴν τῶν χριστιανικῶν ναῶν. Ὁ περσικὸς στρατὸς ὑφίσταται σειρὰν ἀποτυχιῶν. Ὁ Χοσρόης διὰ νὰ δημιουργήσῃ ἀντιπερισπασμόν, στέλλει ἔνα στρατὸν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, τὸ δποῖον ἀναγκάζει πράγμα τι τὸν Ἡράκλειον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Εἰς τὴν Κιλικίαν νικᾶ τὸν στρατὸν αὐτόν. Ἡ νίκη ἀπῆλλαξε πάλιν τὴν Μ. Ἀσίαν ἀπὸ τοὺς βαρβάρους. Ὁ αὐτοκράτωρ διερείμασε μὲ τὸν στρατὸν του εἰς τὸν Ἀλυν ποταμόν.

Τὸ 625 ἐτεχείρητε τοίτην ἐπιθετικὴν ἐσιρατείαν κατὰ τοῦ Χοσρόη, δὲ δποῖος ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε κατορθώσει νὰ καταφέτεταις νέους μεγάλους στρατοὺς ἀπὸ τὴν ἀշανῆ αὐτοκρατορίαν. Τὴν φορὰν δύμως αὐτὴν δὲ Χοσρόης συνεννοήθη μὲ τὸ χαγᾶνον τῶν Ἀβάρων νὰ προσβάλουν ἀπὸ κοινοῦ τὴν πρωτεύουσαν. Πράγματι δὲ χαγᾶνος διαλύει τὰς συνθήκας καὶ μεστρατὸν καὶ πολιορκητικὸς μηχανὰς καὶ πειρατικὰ πλοῖα ἀποκλείει τὴν πρωτεύουσαν, ἐνῶ δὲ περσικὸς στρατὸς διασχίσατὴν Μ. Ἀσίαν φθάνει εἰς τὴν Χρυσούπολιν, τὴν σημερινὴν Χαλκηδόνα. Ἡ βασιλεύοντα διέτρεξε πραγματικὸν κίνδυνον. Ἄλλα τὴν ἀμυναν ὡργάνωσεν δὲ πατριάρχης Σέργιος καὶ δὲ γιατρος, δηλαδὴ δὲ πρῶτος ὑπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορος, Βανός καὶ οἱ κάτοικοι ἐδειξαν θάρρος καὶ καρτερίαν. Ὅπο τὰς

περιστάσεις αὐτὰς ἐποιήθη καὶ ἐψάλη εἰς τὰς ἐκκλησίας ὁ
 Ἄκα Θιστος Ὕμνος πρὸς τιμὴν τῆς πολιούχου Θεοτόκου, δηλαδὴ οἵ Χαιρετισμοί, ὅπως λέγομεν
 οήμερον. Αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ Χαγάνου δὲν ἦσαν μικραί. Ἐπρεπεν
 οἱ κάτοικοι νὰ φύγουν μὲν ἐν μόνον ἥματιον καὶ μὲ
 τροφὴν μιᾶς ἡμέρας καὶ νὰ παραδώσουν τὴν πόλιν. Τὴν 26ην
 Ιουλίου 626 οἱ Ἀβαροὶ ἔκαμαν μεγάλην ἐπίθεσιν. Ἀλλ' ἀπε-
 κρούσθησαν καὶ δ στόλος των κατεστράφη. Ὁ Χαγᾶνος ἀφοῦ
 ἔκαμε μερικὰς ἀκόμη ἀποπείρας, ἔκαυσε τὰς μηχανάς του καὶ
 ἀπεκώρησε.

Μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν οἱ κάτοικοι ἔξυμνη-
 σαν τὴν Θεοτόκον.

Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια!

‘Ως λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια

‘Αναγράφω Σοι, ἡ πόλις Σου, Θεοτόκε.

‘Αλλ' ὡς ἔχουσαι τὸ κράτος ἀποσμάχητον

‘Ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον.

‘Ινα κράζω Σοι χαῖρε νύμφη ἀνύμφευτε.

‘Ο περσικὸς στρατὸς ἔξηκολούθησε νὰ παραμένῃ εἰς τὴν
 Μ. Ἀσίαν. Διὰ νὰ ἀναγκάσῃ αὐτὸν νὰ ἀποσυρθῇ καὶ διὰ νὰ
 δώσῃ ἴσχυρὸν κτύπημα εἰς τοὺς Πέρσας, δ Ἡράκλειος εἰσέβα-
 λε πάλιν εἰς τὸ κράτος των (626). ἔκων τώρα καὶ συμμάχους
 τοὺς Χαζάρους Τούρκους, οἱ δροῦοι κατέκουν τὰς
 μεταξὺ Εὐξείνου καὶ Κασπίας χώρας ὑπεράνω τοῦ Καυκάσου.
 Τὴν τύχην ὅμως τοῦ πολέμου ἔκρινεν ἡ ἐκστρατεία τοῦ 627.
 Εἰς τὰ ἔρείπια τῆς ἀρχαίας Νινευί (12 Δεκεμβρίου 627) δ
 ‘Ἡράκλειος ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τοὺς Πέρσας.
 Συγχρόνως δ στρατὸς καὶ δ λαὸς ἐστασίασαν. Ἐπὶ κεφαλῆς
 τοῦ κινήματος ἐτέθη δ υῖδος τοῦ Χοσρόη Σιρόης, δ δροῦος
 ἐφόνευσε τὸν πατέρα του, ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς καὶ ἔκλεισεν
 εἰρήνην μὲν τὸν Ἡράκλειον Οἱ Πέρσαι ὑπεχρεώθησαν νὰ πε-
 ριοφισθοῦν εἰς τὰ παλαιά των σύνορα καὶ ἔδωσαν δπίσω τοὺς

αἰχμαλώτους καθὼς καὶ τὸν Τίμιον σταυρὸν εἰς τοὺς ὙΕλληνας (Απολίος τοῦ 628).

Τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης δὲ Ἡράκλειος ἀνήγγειλε δι· ἐπιστολῆς. Μετ' ὀλίγον ἐπέστρεψε καὶ δὲ λίδιος καὶ ἔγινεν ἐν θριάμβῳ δεκτὸς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐπὶ ἄρματος συρομένου ὑπὸ τεσσάρων ἐλεφάντων. Ἀνδρες προπορευόμενοι ἐκράτουν τὸν Τίμιον σταυρόν, τὸν δποῖον δὲ αὐτοκράτωρ ἐθεώρει ὡς τὸ ἐνδοξότερον τρόπαιον τῶν κατορθωμάτων του. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 629 δὲ Ἡράκλειος ἔφερε θριαμβευτικῶς τὸν σταυρὸν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ τὴν 14 Σεπτεμβρίου τὸν ἐστησεν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ, δπου τὸν εἶχε ἀλλοτε τοποθετήσει ἡ μήτηρ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου Ἄγια Ἐλένη. Ἀπὸ τότε ἡ ἐκκλησία ἐδράζει τὴν Ὑψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Ὁ Ἡράκλειος δικαίως ἐθεωρήθη ὡς ἥρως καὶ ἵπποτης τοῦ χριστιανισμοῦ.

Τοιουτορόπως ἔληξεν δὲ περιποὺς πόλεμος, δὲ δποῖος διήρκεσε περίπου 25 ἔτη. Ἀλλ' δὲ μακρὸς πόλεμος ἔξήνταλησεν ἔξισου νικητὰς καὶ ἡττημένους, ὡστε δταν μετ' ὀλίγον παρουσιάσθη νέος ἐπικινδυνος καὶ κοινὸς ἔχθρος, οἱ Ἀραβες, Ἑλληνες καὶ Πέρσαι δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ τὸν ἀποιρούσουν.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Μετὰ τοὺς ἐνδόξους πολέμους δὲ Ἡράκλειος ἐστρεψε τὴν προσοχήν του εἰς τὰ ἐσωτερικὰ καὶ λίδιας εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα. Οἱ κάτοικοι τῆς Αἰγύπτου καὶ Συρίας, οἱ δποῖοι ἦσαν μονοφυσῖται, ἐτάραττον τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους καὶ ὑπῆρχε κίνδυνος ν' ἀποσπασθοῦν. Τὸ 638 συνεννοήθη μὲ τὸν πατριάρχην Κων(πόλεως Σέργιον καὶ Ἀλεξανδρείας Κῦρον καὶ ἔξεδωκε διάταγμα, τὴν περίφημον "Ε κ θ ε σ ι ν. Ἡ "Εκθεσις ὑπεστήριζεν δτι δὲ Χριστὸς ἔχει δύο φύσεις, ἀλλὰ μίαν ἐνέργειαν θεάνθρωπον καὶ μίαν ἐκφραστιν θελήσεως. Τοιουτορόπως προέκυψε νέον δόγμα, τῶν Μονοθελητῶν, τὸ δποῖον δὲ Ἡράκλειος ἐφρόντισε νὰ γίνῃ δεκτὸν καὶ ἀπὸ τοὺς μονοφυσῖτας καὶ ἀπὸ τὴν ρωμαϊκὴν ἐκκλησίαν.

³ Εφάνη τότε ὅτι ἀποκατεστάθη ἡ ἐνότης εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν, τῆς δόποίας τὸ γόνητον ηὐξένη πολὺ διὰ τῆς προσχωρήσεως εἰς τὸν χριστιανισμὸν τῶν Σέρβων καὶ Κροατῶν.
⁴ Ο αὐτοκράτωρ διὰ νὰ ἔξασθενίσῃ τὸ κράτος τῶν Ἀβάρων, εἰς τὸ δρόμον ἀνῆκον οἱ σλαυῖκοι αὐτοὶ λαοί, ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ κατοικήσουν εἰς τὸ βιορειδούτικὸν τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου καὶ τοὺς ἔκαμεν ὑποτελεῖς.

“Ο Ἡράκλειος ἀπέθανε τὸ 641.

ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Τὸν Ἡράκλειον διεδέχθη ὁ υἱός του **Κωνσταντῖνος Γ'** (641—642), ὁ δόποιος μειὰ τρεῖς μῆνας ἀπέθανε. Τὸν Κωνσταντῖνον διεδέχθη ὁ ἐνδεκαετής υἱός του **Κώνστας Β'** (642—668). ⁵ Επὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ αἱ ἐπιθέσεις τῶν Ἀράβων γίνονται δρμητικάτεραι. ⁶ Ο αὐτοκράτωρ ἐδολοφονήθη εἰς τὴν Σικελίαν κατά τινα περιοδείαν του εἰς τὴν Ἰταλίαν. Εἰς τὸν θρόνον ἦλθε κατόπιν ὁ υἱός του **Κωνσταντῖνος Δ'** ὁ λεγόμενος **Πλωγωνᾶτος** (668—685), ἥγεμον δραστήριος, ὁ δόποιος κατώρθωσε νὰ σώσῃ τὴν πρωτεύουσαν ἀπὸ τὴν ἀραβικὴν ἐπίθεσιν τοῦ 673. Τὸν Κωνσταντῖνον Δ' διεδέχθη ὁ υἱός του **Ιουστινιανὸς Β'** (685—695) εἰς ἥλικιαν 16 ἐτῶν. Ἡ βασιλεία του εἶναι μία ἀπὸ τὰς ὀλευθριωτέρας τῆς βυζαντινῆς ἴστορίας, διότι ἡ ἀγριότης καὶ ἡ ἀφροσύνη του ἔλαβον χαρακτῆρα ἀληθινῆς παραφροσύνης. Τὸ 695 ὁ λαὸς ἔξηγέρθη καὶ ἀνέτρεψε τὸν θηριώδη αὐτοκράτορα καὶ μαζί του τὴν δυναστείαν τοῦ Ἡρακλείου. Κατὰ τὰ τραχέα ἥμη τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀπέκοψαν τὴν ρίνα τοῦ ἐκπτώτου αὐτοκράτορος καὶ τὸν ἔξωρισαν εἰς Χερσῶνα (Σεβαστούπολιν). Διὰ τοῦτο ὄνομάζεται Ρινότμητος.

Τὴν ἀνατροπὴν τοῦ **Ιουστινιανοῦ Β'** ἥκολούθησεν εἰκοσαετὴς ἀναρχία (695—717), κατὰ τὴν δόποιαν ἀνῆλθον εἰς τὸν θρόνον Ἐξ αὐτοκράτορες διὰ στρατιωτικῶν στάσεων. Οἱ αὐτοκράτορες αὐτοὶ εἶναι ὁ **Δεσντιος** (695—698) καὶ ὁ **Τιβέριος Α'** (698—705). Ἀπὸ τὸ 705—711 ἐπανέρχεται εἰς τὸν

θρόνον δ 'Ιουστινιανὸς Β' καὶ μετ^τ αὐτὸν βασιλεύουν δ **Φιλιππικὸς** (711—713), δ **Αναστάσιος Β'** (713—716) καὶ **Θεοδόσιος Γ'** (716—717). Τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς ἀναρχίας καρακηρύζει ἡ θικὴ καὶ πνευματικὴ κατάπτωσις. Αἱ πολιτικαὶ ἔριδες διεξάγονται μὲν βιαιότητα καὶ ἐμπάθειαν καὶ κατὰ τὰς διαφόρους στάσεις παρατηρεῖται μεγάλη ἀσέβεια πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ περιφρόνησις πρὸς τοὺς νόμους.

Ἡ αὐτοκρατορία ἐπλήρωσε πολὺ ἀκριβὰ τὴν θλιβερὰν αὐτὴν ἀναστάτωσιν. Οἱ Ἀραβεῖς κατέλαβον δριστικῶς πλέον τὴν Ἀφρικήν, ἐλεημάτησαν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ἐνῶ οἱ Βούλγαροι ἐλεημάτουν τὰς εὐρωπαϊκὰς ἀπαρχίας καὶ ἔφθανον μέχρι τῆς Κωνσταντινούπολεως. Κατὰ τὴν κοίσιμον στιγμὴν παρουσιάσθη ἀνὴρ στιβαρός, δ Λέων δ 'Ιανουάριος, στρατηγὸς τῶν στρατευμάτων τῆς Μ. Ἀσίας. Ὅταν δὲ Λέων ἐκίνησε μὲν τὸν στρατόν του κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δλοι ἀνεγνώρισαν αὐτὸν αὐτοκράτορα (717). Ὁ Λέων ἵδρυσε νέον ὀνομαστὸν αὐτοκρατορικὸν οἶκον, τὴν λεγομένην Δυναστείαν τῶν Ἰανουάριων.

ΑΙ ΑΡΑΒΙΚΑΙ ΕΠΙΘΕΣΕΙΣ

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου ἐμφανίζονται, καθὼς εἴδομεν, οἱ Ἀραβεῖς, οἱ δποῖοι ἐντὸς δλίγου ἀφῆρεσαν τρεῖς προσοδοφόρους ἀπαρχίας, τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἴγυπτον. Ὁ γέρων Ἡράκλειος δὲν κατώρθωσε νὰ τοὺς ἀνατατίσῃ καὶ ὀπέθανε πεοίλυπος. Οἱ Ἀραβεῖς ἀφοῦ συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου, ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Μ. Ἀσίας. Μετ' δλίγον κατεσκευασαν στόλον καὶ κατέλαβον τὴν Κύπρον (649), ἐλεημάτησαν τὴν Ρόδον (654) καὶ τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ κατενυμάχησαν τὸν Ἑλληνικὸν στόλον, τὸν δποῖον ὠδήγηει αὐτοπροσώπως δ αὐτοκράτωρ Κώνστας Β'. Ἀπὸ τότε οἱ Ἀραβεῖς προσβάλλουν σφοδρότερον τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἐπὶ τοῦ καλοφου Μωαβία δ ἀραλικὸς στρατὸς κατ^τ ἔτος εἰσέβαλλεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὸ 668 ἔφθασε μέχρι τῆς Χαλκηδόνος.

Συγχρόνως ὁ ἀραβικὸς στόλος ἔζετεινε τὴν δρᾶσιν του μέχρι της Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ ἔτος 673 ἐπὶ Κωνσταντίνου Δ' τοῦ Πωγωνάτου ἔγινεν ἡ πρώτη μεγάλη ἐπίθεσις τῶν Ἀράβων κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Μωαβία μὲν ἵσχυρὸν στρατὸν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Χαλκηδόνος, ἐνῶ συγχρόνως πολυάριθμος στόλος ἐπέρριψε τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἐνεφα- 673 νίσθη πρὸ τῆς βασιλευσύσης. Ἡ ἐπιδρομὴ αὕτη διήρκεσε πέντε διλόκηρα ἔτη (673—678). Ἀλλ' ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἔνισχυθεὶς τότε σημαντικῶς δ.α. τῆς ἐφευρέσεως τοῦ Ὅγοῦ π ρ ὁ σ ἐπορεύεται μεγάλας ἡμίας εἰς τὰ ἀραβικὰ πλοῖα. Τὸ ὑγρὸν πῦρ ἦτο παλαιὰ ἐφεύρεσις ἀποδιδομένη εἰς τὸν Ἀθηναϊὸν κημικὸν καὶ φυσικὸν τοῦ δου μ.Χ. αἰῶνος Πρόκλον. Ἀλλὰ τὴν κρῆσιν αὐτοῦ ἐτελειοποίησεν ὁ ἐκ Συρίας μηχανικὸς Καλλίνικος. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ θεῖον, νίτρον, πίσσαν καὶ πετρέλαιον, ἥτο δευτὸν καὶ τὸ ἔξεσφενδόνιζον κατὰ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων μὲ μηχανήματα ἢ καὶ μὲ τὰς χεῖρας εἰς σχῆμα χειροβυθίδων. Ὁ Μωαβία ἀφοῦ καὶ ὁ στρατὸς του ἥττικὴ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἥναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ εἰρήνην, διὰ τῆς δποίας ὑπερχρεώνετο νὰ πληρώνῃ φόρον ἐτήσιον καὶ νὰ ἀποδώσῃ τοὺς αἰχμαλώτους. Τοιουτορόπως ὁ πόλεμος ἔλαβεν ἔνδοξον τέλος καὶ τὸ γόητρον τῆς αὐτοκρατορίας ἀποκατεστάθη. Πλὴν ἡ συνία, λέγει ὁ κρονογράφος Θεοφάνης, ἐκ υριάρχει εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν.

ΟΙ ΒΟΥΛΑΓΑΡΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΝ

Ἐνεκα τῶν διαιφόρων ἐπιδρομῶν, αἱ δποίαι ἔγιναν κατὰ τεύζ χρόνους αὐτούς, ἡ Βαλκανικὴ χερσόνησος ὑπέστη σημαντικὴν ἀνθυλογικὴν μεταβολὴν. Εἴδομεν ὅτι ὁ Ἡράκλειος ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Σέρβους καὶ Κροάτας νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς αὐτὴν. Οἱ νέοι κάτοικοι ἥσπάσθησαν τὸν χριστιανισμὸν καὶ ἔγιναν ὑποτελεῖς τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐκτὸς τούτου εἰς πολλὰ μερη καὶ ίδιως εἰς τὴν Μακεδονίαν πέριξ τῆς Θεσσαλονίκης εἶχον ἐγκατασταθῆ μικροὶ σλαυτικοὶ συνοικισμοί, οἱ δποίοι ὀνομάσθησαν Σκλαβῖνοι.

“Αλλ’ ἡ σπουδαιοτέρα μεταβολὴ εἰς τὴν Βαλκανικὴν ἔγινε μὲ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Βουλγάρων εἰς τὴν Κάτω Μοισίαν, ἡ δούλια ἀπὸ τότε ὀνομάσθη Βουλγαρία. Οἱ Βούλγαροι, καθὼς εἴδομεν, εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν Ρωσσίαν καὶ ἐπὶ Ζήνωνος καὶ Ἀναστασίου ἐπεκείρουν ἐπιδρομὰς κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλλὰ μετ’ ὀλίγον ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Ἀβάρους Βραδύτερον μετὰ τὴν ἐξασθένησιν τοῦ ἀβαρικοῦ κράτους πρῶτοι ἐπανεστάτησαν οἱ Βούλγαροι. Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Δ’ ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἐγκατασταθοῦν ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα των Ἀσπροπούλων τοῦ Χαροκόπειαν, διὰ νὰ τοὺς χρησιμοποιῇ ὡς προπύργιον κατὰ τῶν ἀβαρικῶν ἐπιδρομῶν.

Εἰς τὴν Κάτω Μοισίαν κατέφκουν σλαῦοι γεωργοί. Οἱ Βούλγαροι ἀπετέλεσαν τὴν στρατιωτικὴν ἀριστοκρατίαν τοῦ τόπου. Οἱ Ἰδιοί ήσαν τουρκικῆς καταγωγῆς καὶ ὠμίλουν τουρκικὴν διάλεκτον, ἀλλὰ μὲ τὸν καιρὸν ἀφωμοιώθησαν πρὸς τοὺς ὑπηκόους σλαύους, ὡμίλησαν τὴν σλαυϊκὴν καὶ παρέλαβον τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα των. Ἐκ τῆς συγχωνεύσεως αὐτῆς τῶν Σλαύων καὶ τῶν Βουλγάρων προήλθεν ἡ νεώτερος βουλγαρικὸς λαός.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΜΕΓΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ—ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ

Τὸν αἰῶνα αὐτὸν ἔγινεν ἡ διοικητικὴ μεταρρύθμισις, ἡ δούλια ἔδωσε δι’ ἀρκετὸν διάστημα ἐνότητα καὶ συνοχὴν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν.

Οἱ Ιουστινιανὸς καθιέρωσε, καθὼς εἴδομεν, τὰς Ἀνωτέρας Διοικητικής εἰς τὸν οἰκουμενικὸν κατά τῶν αἰφνιδιαστικῶν ἐπιδρομῶν τὰς ἀπομεμακρυσμένας καὶ ἰδίως τὰς συνοριακὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους. Κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα τὸ σύστημα ἐγενικεύθη. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἡρακλείου ἐχώρισαν τὸ κράτος εἰς διοικητικὰς περιφερείας, τὰς δούλιας ὀνόμασαν θέματα. Ἡ λέξις ἐσήμαινε κατ’ ἀρχὰς σῶμα στρατοῦ. Ἡ περιοχὴ λοιπόν, εἰς τὴν δούλιαν εἶχε τὴν ἔδραν του τοιοῦτον σῶμα, ἔγινε μία διοικητικὴ περιφέρεια (θέμα) μὲ πρωτεύουσαν τὴν ἔδραν τοῦ σώματος. Ἡ στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ διοίκη-

σις τῶν θεμάτων ἀνετέθη εἰς Στρατηγόν. Τοιουτοτρόπως ἔδημιουργήθησαν εἰς τὴν Ἀσίαν τὰ θέματα Ἄρμενικόν, Ἀνατολικὸν καὶ Ὁψικόν, εἰς τὴν Εὐρώπην τὰς Θράκης. Βραδύτερον δὲ ἀριθμὸς τῶν θεμάτων ηὔξηθη εἰς 8. Κατὰ τὸν 8ον αἰώνα τὸ σύστημα τοῦτο ἐγενικεύθη καὶ ἔμεινεν ἕως τὸ τέλος τῆς αὐτοκρατορίας.

ΤΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ

Οἱ Ἡράκλειοι, καθὼς εἴδομεν, προσεπάθησε μὲ τὸ δόγμα τῶν Μονοθελητῶν νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ὁρθοδοξίαν τοὺς μονοφυσίτας τῆς Συρίας καὶ Αἰγύπτου καὶ συγχρόνως νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν πάπαν. Κατ’ ἀρχὰς τὸ νέον δόγμα ἐφάνη ὅτι θὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν εἰρήνην. Βραδύτερον διμως ἐπροκάλεσεν ἐρεθισμὸν εἰς τὴν Β. Ἀφρικὴν καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ ἔξαρχοι Καρθαγένης καὶ Ραβέννης ἐστασίασαν καὶ δὲ πάπας ἀντέδρασεν.

Διὰ τοῦτο τὸ 648 δὲ Κώνστας ἐξέδωκε διάταγμα, τὸν Τύπον, διὰ τοῦ δποίου ἀπηγόρευσε τὰς συζητήσεις περὶ μιᾶς ἥξιδνο θελήσεων τοῦ Χριστοῦ. Οἱ Κωνσταντῖνος Δ’, διορατικώτερος τοῦ προκατόχου τού, ἡκολούθησε πρακτικωτέραν πολιτικήν.² Αφότου³ οὖσιν Ἀραβες κατέλαβον τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον, ζήτημα μονοφυσιτικὸν δὲν ὑπῆρχε κατ’ οὓςίαν. Εσκέφθη⁴ λοιπὸν νὰ περιποιηθῇ τὸν πάπαν, διὰ νὰ σώσῃ δὲ τι ἔμεινεν ἀκόμη εἰς τὴν Δύσιν. Συνεκάλεσε τὴν ΣΤ’ Οἰκουμενικὴν σύνοδον εἰς Κων(τικὸν) πολιν (680-681), ἢ δποία κατεδίκασε τὴν μονοθελητικὴν αἵρεσιν καὶ ἀποκατέστησε τὴν θρησκευτικὴν ἑνότητα. Οἱ μονοφυσῖται, οἱ δποῖοι δὲν ἀπετέλουν πλέον μέρος τῆς αὐτοκρατορίας, ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὸ δόγμα τῶν καὶ ἰδούσαν ιδίας ἐκκλησίας. Οἱ Αἰγύπτιοι τὴν Κοπτικήν, εἰς τὴν δποίαν προσεκρόησαν καὶ οἱ Ἀβησσονοί, οἱ Ἀρμένιοι τὴν Ἄρμενικήν καὶ οἱ Μαρωνῖται τῆς Συρίας ιδίαν ἐκκλησίαν.

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Ζ' ΑΙΩΝΟΣ

Οἱ Ιουστινιανὸς καὶ ἡ διοίκησίς του είχον συνείδησιν ρω-

μαϊκήν, ἐνόμιζον ἔαυτοὺς ρωμαίους καὶ τὴν μεγάλην νομοθεσίαν τὴν συνέταξεν εἰς τὴν λατινικήν. Ἐλληνικήν δὲ πραγματικότης τὸν ὑπεκρέωσε τὰ ἴδια του διατάγματα, τὰς Νεαράς, νὰ τὰς ἐκδώσῃ εἰς τὴν ἑλληνικήν. Ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείου ὅμως ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔγινεν δριστικῶς ἡ ἐπίσημος γλῶσσαι τοῦ ιδράτους. Εἰς τὴν διοίκησιν οἱ ἀρχαῖοι λατινικοὶ τίτλοι ἀντικατεστάθησαν μὲν ἑλληνικούς ἢ ἔξελληνισθέντας τίτλους (στρατηγός, ἔπαρχος λογοθέτης, θέμα, δρουγγάριος κτλ.). Οἱ νόμοι, τὰ διατάγματα καὶ ὅλα τὰ δημόσιαι ἔγγραφα συντάσσονται εἰς τὴν ἑλληνικήν, τὰ νομίσματα ἐκδίδονται μὲν ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς. Εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν διμιεῖται ἡ ἑλληνική, ἐνῷ ἡ λατινικὴ εἶναι σκεδὸν ἀκατανόητος εἰς τὰς κχώρας τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ λέξις ωμαῖος ἔπαινε νὰ ἔχῃ ἐθνικὴν σημασίαν καὶ εἶναι τιμητικὸς τίτλος, τὸν δποῖον φέρουν οἱ κάτοικοι τῆς αὐτοκρατορίας. Διὰ τοῦτο οἱ "Ἐλληνες μέχρι σήμερον ὀνομάζονται Ρωμαιοί.

Συγχρόνως ὅμως ἔγινεν ἐντονώτερος ὁ θρησκευτικὸς καρακτήρος τῆς αὐτοκρατορίας, διότι ἡ ἐκκλησία ἀπέκτησε μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὸν δημόσιον καὶ κοινωνικὸν βίον. Ὁ Ἡράκλειος εἰς τοὺς πολέμους του ἔδωσε καρακτῆρα σταυροφορίας καὶ ἀπὸ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἡ δρθιδοξία γίνεται γνώρισμα ἐθνικόν, χωρίζει δηλαδὴ τοὺς Ἐλληνας ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαούς, ἀπὸ τοὺς αἰρετικοὺς τῆς Ἀνατολῆς καθὼς καὶ ἀπὸ τοὺς Δυτικούς. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως μένει ὁ μόνος πατριάρχης κινέ, ἀφοῦ ἔχάθησαν τὰ πατριαρχεῖα Ἀλεξανδρείας, Ἱεροσολύμων καὶ Ἀντιοχείας, γίνεται μεγάλη προσωπικότης καὶ ἔχει ἴσχυρον ἐπιρροὴν εἰς τὴν κυβέρνησιν.

Τοιουτορρόπως ἡ αὐτοκρατορία κατὰ τὸ τέλος τοῦ 7ου αἰῶνος παρουσιάζει δύο κύρια καρακτηριστικά, τὴν ἐλληνικότητα καὶ τὴν αὐτοκρατορίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΡΙ ΤΕΧΝΑΙ ΑΠΟ ΤΟΥ Δ' ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ Ζ' ΑΙΩΝΟΣ

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Γενικῶς ἡ λογοτεχνία τοῦ Βυζαντίου δὲν παρήγαγεν ἔογα ἀντάξια τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος δυνάμενα νὰ λάβουν σημαντικὴν θέσιν εἰς τὴν παγκόσμιον λογοτεχνίαν. Οἱ κυριώτεροι λόγοι τοῦ φαινομένου τούτου εἶναι ἡ κοινωνικὴ σύνθεσις τοῦ Βυζαντίου καὶ ἡ γλωσσικὴ παραδοσις. Εἰς τὸ Βυζάντιον δὲν ὑπῆρχε τὸ κατάλληλον περιβάλλον πρὸς ἀνάπτυξιν ἀνωτέρας δημιουργικῆς λογοτεχνίας, διότι οὔτε ἀνωτέρα διανοητικὴ ἀνάπτυξις ὑπῆρχεν οὔτε ἡ ἀπαιτούμενη ἐλευθερία, ἡ δοία εἶναι ἀπαραίτητος πρὸς ἀνάπτυξιν ψηφιδῶν διανοημάτων.

Σοβαρὸν ἐπίσης ἐμπόδιον ἦτο ἡ γραφούμενη γλῶσσα. Ἀπὸ τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων εἶχε δημιουργηθῆ χάσμα μεταξὺ τῆς γραφούμενης καὶ τῆς διμιλούμενης γλώσσης, τὸ δοῖον καθημερινῶς ἐγίνετο εὐρύτερον καὶ κατήντησε μέγιστον κατὰ τοὺς πρώτους μ. Χ. αἰῶνας.

Οἱ λόγιοι θαμβωμένοι ἀπὸ τὸ κάλλος τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἐνόμιζον ὅτι ἔπειτε νὰ μιμοῦνται τὸ ὑφος, τὴν γλωσσικὴν μορφὴν καὶ τὰ σχήματα τοῦ ἀρχαίου λόγου καὶ νὰ τρούν αὐστηρῶς τοὺς κανόνας τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν τὰ σχήματα καὶ ἡ μορφὴ τοῦ λόγου δὲν ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τὴν ζωντανὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ δημιουργηθοῦν δυνατὰ καὶ πρωτότυπα λογοτεχνικὰ ἔογα. Ἡ κατάστασις ἐδυσκολεύθη περισσότερον, ὅταν ἐκτὸς τῆς γλωσσικῆς διαφορᾶς ἐπῆλθεν ἡ ἀλλαγὴ εἰς τὰ νοήματα. Οἱ τύποι καὶ τὸ λεξιλόγιον τῆς ἀττικῆς διαλέκτου, τὴν δοίαν

είχον ώς πρύτυπον οἱ συγγραφεῖς, δὲν προσηρμόζοντο εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς νέας θρησκείας καὶ τοῦ νέου κοινωνικοῦ βίου.

³Ἐν τούτοις οἱ χριστιανοὶ συγγραφεῖς ἔπρεπε νὰ ἐκφρασθοῦν εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος. Ἐπίεζον τοιούτοτρόπως σκέψεις καὶ αἰσθήματα, διὰ τὰ δποῖα δὲν εὑρίσκονται φράσεις, εἴτε ἔγραφον φράσεις, αἱ δποῖαι δὲν εἶχον σκέψιν οὔτε συγκίνησιν εἰς τὸ βάθος.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς τὰ λογοτεχνικὰ εἴδη τῶν χρόνων τοῦ Βυζαντίου δὲν δύνανται νὰ παραβληθοῦν πρὸς τὰ ἔργα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἢ τῆς Ρώμης ἢ ἄλλων δημιουργικῶν ἐποχῶν. ⁴Ἐν τούτοις πολλοὶ ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ὑπῆρξαν ίκανοι κειρισταὶ τοῦ καλάμου καὶ ἔγραψαν μὲν δύναμιν. Ἰδίως δοι κατώρθωσαν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν κλασικὴν παράδοσιν καὶ ἐπεχείρησαν νὰ γράψουν εἰς τὸ σύγχρονον γλωσσικὸν ιδίωμα, ἐδημιουργησαν ἔργα πρωτοτυπώτερα καὶ γνησίως βυζαντινά.

ΘΕΟΛΟΓΙΑ

“Οπως ἦτο φυσικόν, τὸ εἶδος αὐτὸς ἐκαλλιεργήθη περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ ἡ ἀνατολικὴ θεολογία κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῶν μέσων χρόνων παρήγαγεν ἔργα ἀνώτερα ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν θεολόγων τῆς Δύσεως. Τὰ θεολογικὰ προβλήματα ἤσαν τὰ μεγαλύτερα τῆς ἐποχῆς. Οἱ ἐθνικοὶ συγγραφεῖς ἥγωνται διὰ νὰ σώσουν τὴν κλονιζομένην εἰδωλολατρίαν, ἐνῷ οἱ χριστιανοὶ ἐκινοῦντο ἀπὸ τὸν ζῆλον νὰ ἐδραιώσουν τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ νὰ τὴν προφυλάξουν ἀπὸ τὰς ἐπιθέσεις τῶν ἐθνικῶν καὶ ἀπὸ τὰς αἰρέσεις. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς οἱ θεολόγοι συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς διαιροῦνται εἰς ἕντες καὶ χριστιανούς.

Ἐις τὴν πρώτην κατηγορίαν τάσσονται δὲ Λιβάνιος καὶ διανοούμενος Ἰουλιανός.

‘Ο Λιβάνιος (314—393) ἦτο θεομόδιος ζηλωτὴς τῶν ἀρχαίων γραμμάτων καὶ ἀπεστρέφετο τὸν χριστιανισμόν, διόποιος ἀπεμάκρυνε τοὺς συγχρόνους του ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν

έλληνικήν παράδοσιν και ἀπὸ τὴν σπουδὴν τῶν ἀρχαίων. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ἐσπούδασεν εἰς τὰς φιλοσοφικὰς στολὰς τῶν Ἀθηνῶν και βραδύτερον ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν. Ἀπὸ τὰ ἔργα του σώζονται 60 λόγοι και περίπου 600 ἐπιστολαί, αἱ δοῖαι δίδουν εἰκόνα τῆς κοινωνίας τοῦ 4ου μ. Χ. αἰώνος. Τὸ ὑφος τοῦ Λιβανίου εἶναι περίτεχνον, ἀνώμαλον και πολλάκις συγκεχυμένον. Μὲ δλα ταῦτα ἐκίνησε τὸν θαυμασμὸν τῶν συγχρόνων του και πολλῶν μεταγενεστέρων κατὰ τοὺς μέσους χρόνους.

Ο Ἰουλιανὸς (331—363) ἐσπούδασε τὴν φιλοσοφίαν, τὰ ἀρχαῖα γράμματα και τὴν ὠητορικὴν εἰς τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν μαζὶ μὲ τὸν Βασίλειον και τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν. Ἡγάπησε τὴν ἐλληνικὴν ἀρχαιότητα και ἥρχισε νὰ αἰσθάνεται ἀποστροφὴν πρὸς τὸν χριστιανισμόν.

Τὸ κάλλος τῆς ἐλληνικῆς ποιήσεως και τέχνης ἀπέδιδεν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν θρησκείαν, ἐνῶ τοῦ χριστιανισμοῦ εἰχε σκληρὰν ἀνάμνησιν ἀπὸ τὸν μοναχικὸν βίον, τὸν δοῖον ἔξησε μὲ τὸν ἀδελφόν του Γάλλον δικτὸ περίπου ἔτη. Διὰ τοῦτο δταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, προσεπάθησε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν ἢ μᾶλλον μίαν φιλοσοφικὴν θεολογίαν, τὴν δοῖαν αὐτὸς ἐδημιούργησεν. Αἱ ἐπιστολαὶ και αἱ κατὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας συγγραφαί του μαρτυροῦν εἰλικρίνειαν, πάθος και ἐκφραστικὴν ἱκανότητα, ἀλλ' ἀποδεικνύουν συγχρόνως πόσον ἦτο μάταιον ν ἀγωνίζεται ὑπὲρ ἐκπνεούσης θρησκείας, ἢ δοῖα δὲν ἀνταπεκρίνετο πλέον εἰς βαθυτέραν ψυχικὴν ἀνάγκην τῶν συγχρόνων ἀνθρώπων').

1) Βαθεῖαν και μελαγχολικὴν ἔκφρασιν τῆς ἀληθείας αὐτῆς ἔχομεν εἰς τοὺς περιφήμους στίχους, οἱ δοῖοι ἐδόθησαν ὡς χρησμὸς δῆθεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἀπὸ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν:

Εἴπατε τῷ βασιλεῖ, χαμαὶ πέσε δαιδαλος αὐλά,

Οὐκέτι Φετίβος ἔχει καλύβην, οὐ μάντιδα δάφνην,

Οὐ παγάν λαλέουσαν, ἀπέσβετο και λάλον ὕδωρ.

Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἰστορία Ρωμαιϊκή-Βυζαντινή, ἔκδ. ΣΤ' 11

⁷ Αντιθέτως πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς θεολόγους οἱ χριστιανοὶ γράφουν εἰς γλῶσσαν ἀπλουστέραν καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἀνάγνωσις αὐτῶν εἶναι εὐκολωτέρα, μολονότι καὶ αὐτοὶ εἶναι θαυμασταὶ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ προσπαθοῦν νὰ μιμηθοῦν τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ ὄφος των. Οἱ ἀρχαιότεροι μάλιστα ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν ρήτορες καὶ φιλόσοφοι εἰδωλολάτραι, οἱ δποῖοι προσῆλθον εἰς τὸν χριστιανισμόν, δπω; π.χ. ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς καὶ ὁ διόρεις ἔζησε κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Ζοῦ μ. Χ. αἰῶνος καὶ ἔγραψεν ἔργα μαρτυροῦντα βαθεῖαν γνῶσιν καὶ ἀγάπην τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος.

⁸ Οἱ 4οι μ. Χ. αἰῶνες εἶναι ὁ χρυσοῦς αἰῶν τῆς χριστιανικῆς θεολογίας. ⁹ Υπάρχουν πολλαὶ ἀφορούματι, αἱ δποῖαι ἔδωσαν ζωὴν καὶ δύναμιν εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν συγγραφέων τῆς ἐποχῆς. Πρῶτον ἦτο ἀνάγκη νὰ διεξαχθῇ ζωηὸς ἀγὼν κατὰ τῶν ἐθνικῶν συγγραφέων, οἱ δποῖοι προσέβαλλον τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν διὰ τῶν ἐπιχειρημάτων τῆς λογικῆς καὶ γενικῶς τῆς ἀρχαίας σοφίας. ¹⁰ Αρχαιότερα ἔπρεπε νὰ καταπολεμηθοῦν αἱ αἰρέσεις, αἱ δποῖαι, καθὼς εἴπομεν, ἔγεννη θησαν ἀπὸ τὴν φιλοσοφικὴν τάσιν τῶν λογίων τῆς Ἀνατολῆς. ¹¹ Οἱ ἀγὼν κατὰ τοῦ διπλοῦ αὐτοῦ κινδύνου ἔδωσεν εἰς τὴν χριστιανικὴν θεολογίαν δρμὴν καὶ εὐγλωττίαν ἀσυνήθη. Οἱ χριστιανοὶ συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς ἔχουν φιλοσοφικὴν μόρφωσιν καὶ λογοτεχνικὴν διάθεσιν. ¹² Εοργάζονται μὲ ἀρκετὴν ἐλευθερίαν καὶ πρωτοτυπίαν. Διὰ τοῦτο ἡ θεολογία τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ εἶναι δημιουργική. Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἀκμάζουν οἱ Μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Βασίλειος, Γρηγόριος ὁ Νύσσης, Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

¹³ Οἱ **Μέγας Βασίλειος** (330—379) κατήγετο ἀπὸ ἀρχαίαν καὶ πλουσίαν οἰκογένειαν τῆς Καισαρείας καὶ ἐσπούδασε τὴν θητορικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν εἰς τὰς Ἀθήνας, δπου ἔγνώρισε τὸν Ἰουλιανὸν καὶ συνεδέθη μὲ τὸν Γρηγόριον Ναζιανζηνόν. Βραδύτερον ἐπεσκέψθη τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐμελέτησε τὸν μοναχικὸν βίον, δ ὁ δποῖος ἡκμαζεν εἰς τὰς χώρας αὐτάς. ¹⁴ Αναγορευθεὶς ἀρχιεπίσκοπος Καισαρείας τὸ 370 διέπρεψεν ὡς ρήτωρ ἐκκλησιαστικὸς καὶ διέδωκε τὸν μοναχικὸν βίον εἰς τὴν ἐπαρχίαν του ὑπὸ νέαν μορφὴν συγ-

γράψας τοὺς περιφήμους Ἀσητικοὺς Κανόνας Ὁ Μ. Βασίλειος ἦτο σοβαρὸς συγγραφεύς. Αἱ Ὁμιλίαι του, αἱ διποῖαι ἀπευθύνονται εἰς τὸν λαὸν τῆς Καισαρείας, ἔχουν βάθος καὶ συγκίνησιν καὶ φθάνουν πολλάκις εἰς ὑψος λυρικόν. Ὁ Μ. Βασίλειος παρὰ τὰς ἐπιφυλάξεις εἰς ὕρισμένα σημεῖα κηρύττεται ἀποφασιστικῶς ὑπὲρ τῆς μορφώσεως τῶν νέων διὰ τῶν συγγραμμάτων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ καταδικάζει ἔκεινους, οἱ διποῖοι ἀπὸ ὑπερβολικὸν ζῆλον ἥθελον νὰ προγράψουν αὐτά.

Ο Γρηγόριος ὁ Νύσσης (330—400) ἦτο νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Μ. Βασιλείου. Ἐλαβε τὸ ἐπώνυμον τοῦτο, διότι διετέλεσεν ἐπίσκοπος τῆς Νύσσης, μικρᾶς πόλεως τῆς Καππαδοκίας, καὶ διεκρίθη Ἰδίως διὰ τῶν δογματικῶν συγγραμμάτων του, εἰς τὰ διποῖα καταφαίνεται βάθος φιλοσοφικόν.

Ο Γρηγόριος Ναξιανζηνὸς (330—390) κατήγετο ἐπίσης ἀπὸ τὴν Καππαδοκίαν, ἐσπούδασε οητορικὴν καὶ διεκρίθη διὰ τὴν εὐγλωττίαν του. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ Μ. Βασίλειος, μετὰ τοῦ διποίου συνεδέθη διὰ στενῆς φιλίας, ἦτο ἀνήρ δοάσεως, ὁ Γρηγόριος ἡγάπα τὴν ἀπομόνωσιν καὶ ἀπέκαμνε ταχέως ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ θορύβου. Τὰ ἔργα του εἶναι Λόγοι, Ἐπιστολοὶ καὶ Ποιήματα. Ὁ Γρηγόριος ἦτο φύσις κατ' ἔξοχὴν συναισθηματική. Διὰ τοῦτο διμιλεῖ συχνὰ περὶ ξαυτοῦ καὶ δίδει εἰκόνα τοῦ ψυχικοῦ του βίου σχεδὸν εἰς δλα τὰ ἔργα του. Τὰ ποιήματά του δεικνύουν πολλάκις λεπτὴν συγκίνησιν, Ἰδίως δσα ἀναφέρονται εἰς τὴν ζωὴν του. Τὸ ἀριστούργημά του ἵσως εἶναι τὸ Ἐγκώμιον τοῦ Μ. Βασιλείου, τοῦ διποίου ζωγραφίζει τὴν φυσιογνωμίαν μὲ διαύγειαν ἴστορικον καὶ μὲ τρυφερότητα φίλου.

Ο Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος (347—407) εἶναι δοητορικώτερος ἀπὸ δλούς, φύσις ζωηρὰ καὶ εὐέξαπτος καὶ προκινησμένος μὲ εὔροιαν λόγου σπανίαν. Ο Ἰωάννης ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἐμόνασε κατὰ τὴν νεότητά του εἰς τὰ δρη τῆς Συρίας. Τὸ 397 προσκαλεῖται ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρχαδίου εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ χειροτονεῖται Πατριαρχῆς καὶ διακρίνεται διὰ τὸν χριστιανικὸν ζῆλον καὶ διὰ τὴν εὐγλωττίαν. Ἀλλ' ἡ ὑπερβολική του αὐστηρότης καὶ αὐταρ-

χικότης του ἐξήγειραν πολλοὺς κατ' αὐτοῦ καὶ ἵδιως τὴν αὐτοκράτειραν Εὐδοξίαν, τῆς δποίας ἥλεγχε τὴν διαγωγήν. Διὰ τοῦτο ἐξεθρονίσθη τὸ 403 καὶ ἐξωρίσθη. Ἀλλ' ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὸν θρόνον μετ' ὀλίγον. Ἐν τούτοις ἔνεκα νέας διενέξεως πρὸς τὴν Εὐδοξίαν ἐκθρονίζεται δριστικῶς καὶ ἐξορίζεται εἰς ἀπόκεντρον γωνίαν τῆς Καππαδοκίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐξηκολούθει καὶ ἀπ' ἑκεῖ δραστήριον ἄγῶνα κατὰ τῆς αὐτοκρατείρας δι' ἐπιστολῶν, ἐκτοπίζεται εἰς τὰ ἐνδότερα καὶ ἀποθνήσκει καθ' ὅδὸν εἰς ἔνα χωρίον τῆς Ἀρμενίας.

Τὰ ἔργα τοῦ Χρυσόστομου εἶναι Πράγματεῖαι, Ὁμιλίαι καὶ Ἑπιστολαί. Ἡ δρμητικὴ φύσις τοῦ ἀνδρὸς καὶ οἱ διηνεκεῖς ἀγῶνες τοῦ βίου ἔδωκαν εἰς τὰ ἔργα τοῦ δύναμιν ἀσυνήθιστον καὶ ἀνύψωσαν αὐτὸν εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν χριστιανῶν συγγραφέων τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ Ἰωάννης δὲ Χρυσόστομος εἶναι ὁ οητορικῶτερος τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ὑφος του διακρίνει θαυμαστὴ εὐχέρεια, πλούτος θαυμωτικὸς εἰκόνων, πρωτότυποι μεταφοραὶ καὶ καταπλήττουσαι παρομοιώσεις. Διὸ αὐτοῦ ἡ δμιλία ἔφθασεν εἰς μεγίστην τελειότητα καὶ ἀπέβη ἐξοχον λογοτεχνικὸν εἶδος. Οἱ σύγχρονοι τὸν ὠνόμασαν Χρυσόστομον ὡς ἔνα ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους οῆτορας τοῦ κόσμου.

Μετὰ τὸν Χρυσόστομον δημιουργοῦνται εἰς τὴν Ἀνατολὴν συνυθῆκαι, αἱ δποῖαι εἶναι δυσμενεῖς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Θεολογίας. Ἡ ἐθνικὴ θρησκεία κατενικήθη τελείως, αἱ αἰρέσεις κατέπαυσαν καὶ ἔσβυσε βαθμηδὸν ἡ παράδοσις τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας. Οἱ Μεγάλοι Πατέρες τοῦ 4ου αἰῶνος θεωροῦνται ὡς τὸ ἀκρον ἀωτον τῆς θεολογικῆς σοφίας καὶ τὰ ἔργαν τῶν μεταγενεστέρων περιορίζεται εἰς τὴν κατανόησιν καὶ ἀρμηνείαν αὐτῶν. Ὁ Ἀγιος Συνέσιος, ἐπίσκοπος Πτολεμαΐδος, δὲ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας καὶ ὁ Θεοδώρης εἶναι οἱ ἀξιολογώτεροι ἐκ τῶν θεολόγων τοῦ 5ου αἰῶνος, οἱ δποῖοι διατηροῦν ἐν μέρει τὴν παράδοσιν τοῦ μεγάλου αἰῶνος.

ΤΟ ΜΥΘΙΣΤΩΡΗΜΑ

Τὸ λογοτεχνικὸν αὐτὸ δίδος ἥτο ἄγγωστον εἰς τὴν ἀρχαιότητα καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς γνήσιον καὶ πρωτότυπον δημιουργημα τῶν βυζαντινῶν. Αἱ ὑποθέσεις τῶν μυθιστορημάτων ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς ἐποχῆς καὶ ἥσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τεοιπετειώδεις. Εἰς αὐτὰ ὁ ἡρως ἢ ἡ ἡρωὶς εἶναι συνήθως τὰ ἀσθενέστερα καὶ ἀδυνατώτερα πρόσωπα τοῦ ὅλου μυθιστορήματος καὶ σφέζονται συνήθως μὲ τὴν βοήθειαν ἵσχυρῶν φίλων ἢ μὲ τὰς συμπτώσεις τῆς τύχης. Ἡ προσωπικότης τῶν συγγραφέων ἐλάχιστα διαφαίνεται, ὥστε νὰ μὴ δύναται κανεὶς ν^ο ἀποφανθῇ μετὰ βεβαιότητος ἀν ἥσαν χριστιανοὶ ἢ ἔθνικοι. Ὁ χριστιανισμὸς ἐπέδρασν εἰς αὐτὰ κατὰ τοῦτο μόνον, διτὶ ἐπιδιώκουν πάντοτε σχεδὸν τὴν διατήρησιν τῆς ἡθικῆς τελειότητος τῶν πρωταγωνιστῶν, ἵδιως τῶν ἡρωίδων. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτὰ λείπουν αἱ πλήρεις δροσερότητος καὶ φυσικότητος διηγήσεις τῶν μυθιστορημάτων τῶν νεωτέρων χρόνων καὶ οἱ συγγραφεῖς των φαίνονται μᾶλλον ὡς λόγιοι, οἱ δποῖοι οὐδέποτε ἐξῆλθον ἀπὸ τὸ γραφεῖον των καὶ δὲν εἶχον στενὴν γνωριμίαν μὲ τὴν φύσιν.

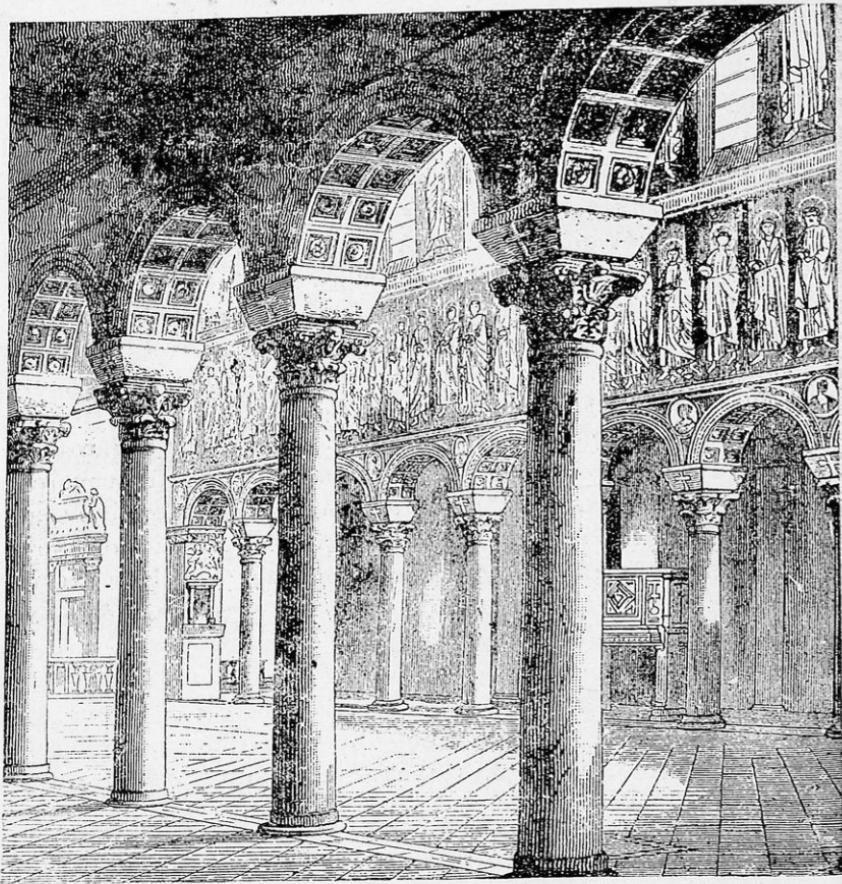
Τὸ μυθιστόρημα κατήντησε κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς τὸ προσφιλέστερον λογοτεχνικὸν εἶδος, ἔγινε δημοτικώτατον καὶ ἥσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ εἶδους αὐτοῦ εἰς τὴν Λύσιν. Οἱ ἐξοχώτεροι ἀπὸ τοὺς μυθιστοριγράφους ἥσαν ὁ Ἡλιόδωρος, ὁ Ἀχιλλεὺς Τάτιος καὶ ὁ Δόγγος.

ΙΣΤΟΡΙΑ

Ἡ ἴστορία καὶ ἡ θρησκευτικὴ ποίησις εἶναι ἡ μᾶλλον ἀξιοσημείωτος ἐκδήλωσις τοῦ βυζαντινοῦ πνεύματος.

Οἱ πρῶτοι μετὰ τὴν κτίσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἴστορικοὶ συγγραφεῖς δὲν ἔχουν χαρακτῆρα καθαρῶς βυζαντινόν. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀναφαίνονται ἴστορικοί, οἱ δποῖοι σέβονται καὶ διατηροῦν τὴν ἀρ-

χαίαν παράδοσιν, χωρὶς ὅμως νὰ ὑποδουλώνωνται τελείως εἰς αὐτήν. Ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἐξῆς ἔχομεν ἀδιάσπαστον

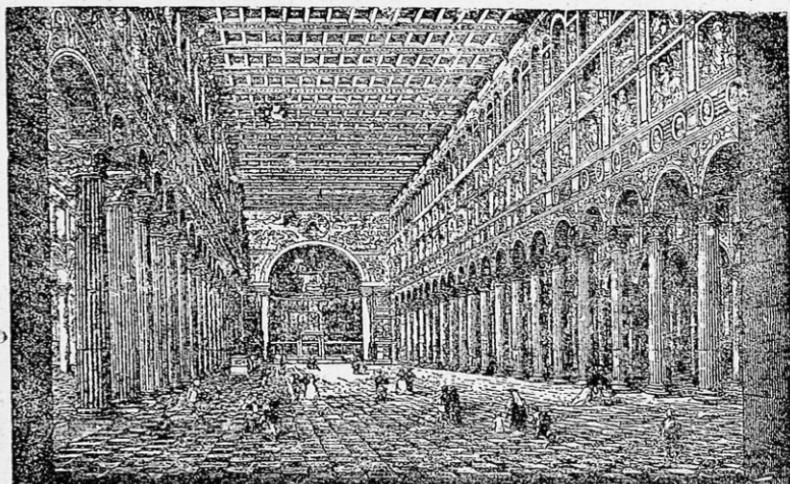
Βασιλικὴ (έσωτεροικὸν)

“Ἄγιος Ἄπολλινάριος. Ραββένα, δος αἰών
Κίονες χωρὶς ραβδώσεις μὲ κορινθιακὰ κιονόκρανα, τόξα
κανονικά, ἐπὶ τῶν τόξων ἄγιογραφίαι.

σχεδὸν σειρὰν ἴστορικῶν, οἵ δποῦοι ἔγραψαν τὴν ἴστορίαν
τῆς αὐτοκρατορίας μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινου-

πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Οὗτοι μιμοῦνται τοὺς ἀρχαίους ἴστορικούς, τὸν Ἡρόδοτον, τὸν Ξενοφῶντα, καὶ γράφουν εἰς γλῶσσαν ἀρχαῖζουσαν. Αὗτοὶ εἶναι οἱ λεγόμενοι κυρίως Ἰστορικοί.

Ἐκτὸς δημως τῶν κυρίως ἴστορικῶν ὑπάρχει καὶ ἄλλη τάξις ἴστοριογράφων, οἵ διποῖοι δὲν δίδουν σημασίαν εἰς τὴν σύγχρονον ἴστορίαν, τὴν δποίαν θεωροῦν γνωστήν, καὶ ἀσχο-

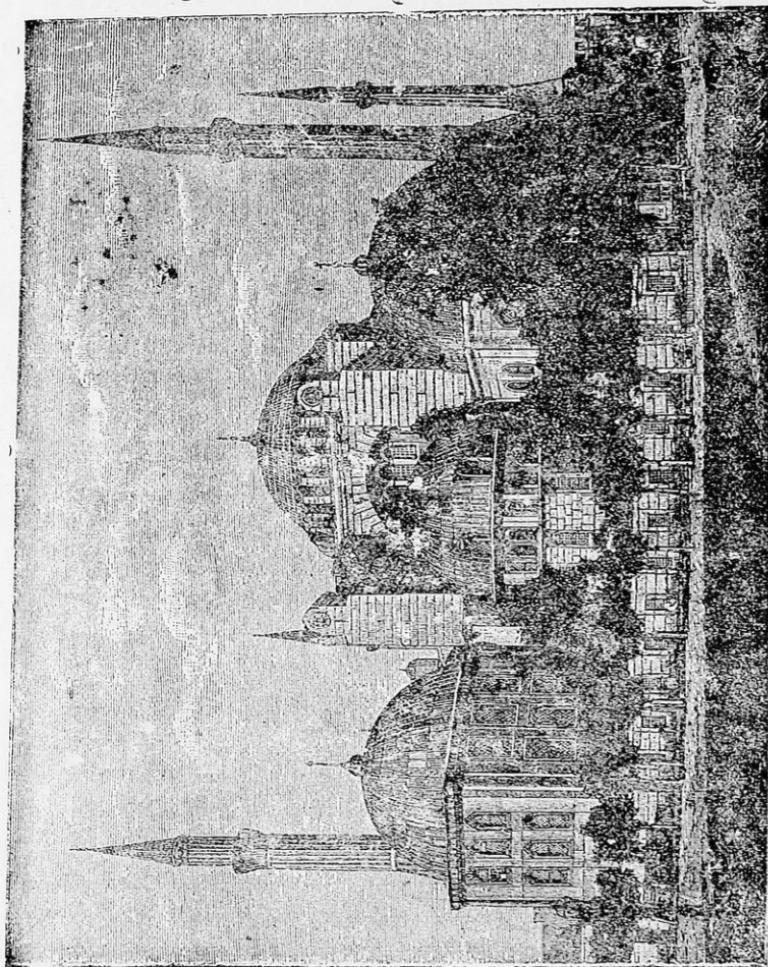
Βασιλικὴ (ἐσωτερικὸν)

Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς μεγάλης Βασιλικῆς τοῦ Ἀγίου Παύλου εἰς τὴν Ρώμην τοῦ λεγομένου **πρὸ τῶν τειχῶν**. Διακρίνεται καλῶς ἡ διπλῆ σειρὰ τῶν κορινθιακῶν κιόνων. ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται ἡ ἐπίπεδος στέγη.

λοῦνται εἰς τὴν συγγραφὴν τῆς παγκοσμίου ἴστορίας ἀρχαῖοντες ἀπὸ κτίσεως κόσμου καὶ καταλήγοντες μέχρι τῆς ἐποχῆς των. Αὗτοὶ πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοὺς κυρίους ἴστορικοὺς ὥνομάσθησαν Χρονογράφοι. Οἵ χρονογράφοι ἔγραψαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν δημιουργενῆ γλῶσσαν, ἀλλὰ τὰ ἔργα των, αἱ Χρονογράφιαι φίαι δημοάζονται, στεροῦνται πάσης κριτικῆς καὶ εἶναι ἀντιγραφαὶ ἀλλήλων.

Εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἴστοριογράφων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἀνή-

κονν ό Προκόπιος, ό Ἀγαθίας, ό Μένανδρος καὶ ό Θεοφύλακτος (Σιμοκάτης). Ο **Προκόπιος** (ἀπέθανε τὸ 562), ό πρωτος καὶ ό ἐπιφανέστατος ἀπὸ τοὺς ἴστορικοὺς τοῦ Βυζαντίου, κα-

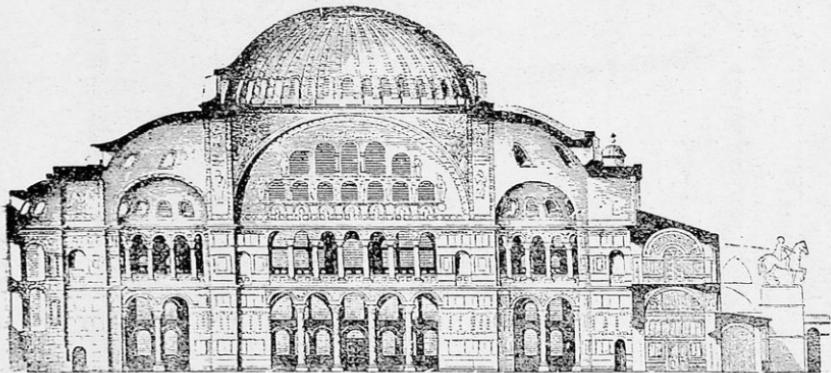

‘**Άγια Σοφία** (Ἅγιος Τεός) Πρόσοψης δυτικής. Οι μναδές και διάφοροι προστῆκται περὶ τὸν ναὸν παραμορφώνται τὴν ἐντύπωσιν.

τίγετο ἀπὸ τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης καὶ ἔγεννηθη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 5ου αἰῶνος. Ἐχοημάτισε γραμματεὺς τοῦ

στρατηγοῦ Βελισσαρίου καὶ διὰ τοῦτο κατεῖχε τὰ μυστικὰ τῶν μεγάλων πολιτικῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς του. Τοία συγγράμματα φέρονται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Προκοπίου. Αἱ ἵστορίαι, Τὰ κτίσματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἡ Ἀνέκδοτος ἵστορία.

Εἰς τὸ πρῶτον ἔκθέτει μὲν ἀκοίβειαν τοὺς πολέμους τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τῶν Περσῶν, Βανδάλων καὶ Γότθων. Εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦτο δὲ Προκόπιος ἀναδεικνύεται ἀληθῆς ἴστορικός, ἀξιος διάδοχος τῶν μεγάλων ἴστορικῶν τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος. Εἰς τὰ Κτίσματα περιγράφει τὰς οἰκοδομὰς τοῦ

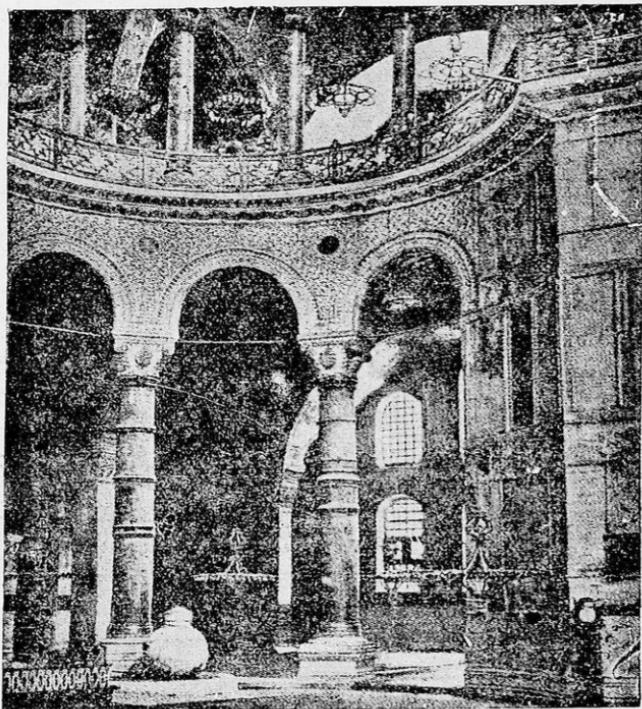

Ἄγια Σοφία (ἴστορερικόν)

Τοιμὴ κατὰ μῆκος τοῦ περιφήμου ναοῦ. Διακρίνεται καλά τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ καὶ δὲ τύπος τῆς οἰκοδομῆς. Ἐπίσης φαίνονται οἱ δύο δροφοι (γυναικωνίτης), τὸ ἀνατολικὸν ἱμαθόλιον καὶ δὲ θόλος μὲν τὸ πλήθος τῶν παραθύρων, ἀπὸ τὰ δύοια τὸ φῶς πλημμυρεῖ τὸν πελῷριον χῶρον.

Ἰουστινιανοῦ, τὴν κτίσιν πόλεων, φρουρίων, δημοσίων λουτρῶν, βιβλιοθηκῶν κλπ. Τὰ ἀνέκδοτα ἔξεδόθησαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ εἶναι ἔξιστόφησις πραγμάτων, τὰ δύοια, καθὼς δὲ ἔδιος λέγει, δὲν ἥδυνατο νὰ περιλάβῃ εἰς τὸ κύριον ἴστορικόν του σύγγραμμα, διότι ἔκθέτει τὸν Ἰδιωτικὸν βίον τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τῆς Θεοδώρας καὶ τῆς αὐλῆς των καὶ ἀποκαλύπτει πολλὰς ἀσχημάτικές τοῦ βίου των.

Τὸ ἔργον τοῦ Προκοπίου συνεχίζουν ὁ Ἀγαθίας καὶ ὁ
Μένανδρος. Ὁ τελευταῖος τῆς περιόδου αὐτῆς ἴστοριογράφος
εἶναι ὁ Θεοφύλακτος, ὁ δποῖος συνέγραψε τὴν ἴστορίαν τοῦ

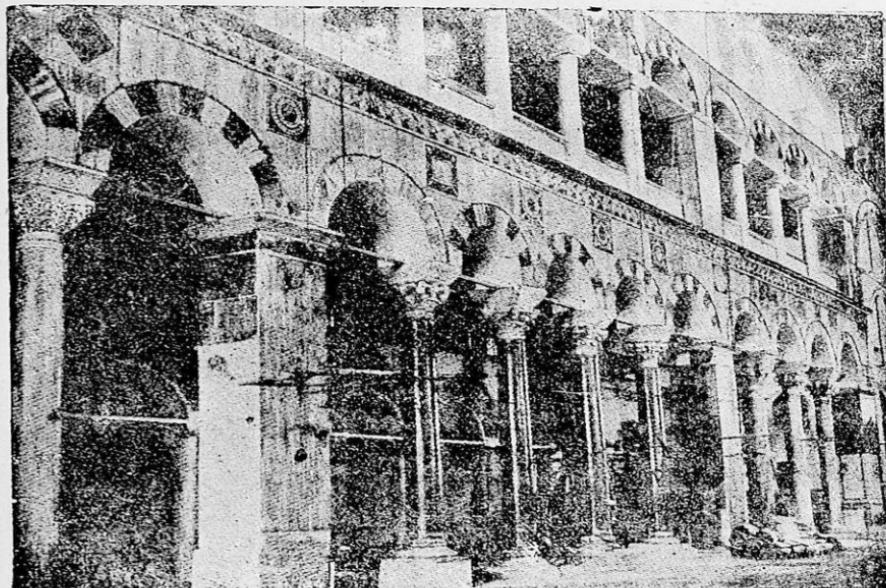
Αγία Σοφία (ἐσωτερικὸν)

Τὸ μικρὸν αὐτὸ διαμέρισμα μᾶς δίδει μίαν ἰδέαν τῆς διακοσμήσεως τοῦ ναοῦ. Φυλλώματα διάτρητα διακλαδίζονται ἀπόξεντρα ὅμφαλωτά, δίσκοι μαρμάρινοι κοσμοῦν τὰ τύμπανα μεταξὺ τῶν τόξων. Τὸ δὲν προξενεῖ ἐντύπωσιν περιτέχνουν τάπητος.

Τιβερίου καὶ Μαυρικίου. Διακρίνεται διὰ τὰς ἐπιτηδευμένας ἐκφράσεις καὶ τὸ οητορικὸν ὑφος.

‘Ο περίφημος χρονογράφος τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶναι ὁ **Ιωάν-**

νης Μαλάλας καταγόμενος από τὴν Ἀντιόχειαν τῇ Συρίᾳ.
‘Η χρονογραφία τὸυ ἔχει ἀξίαν μόνον ὅπου ἀναφέρει γεγονότα
τῆς ἐποχῆς του εύτε διδει πληροφορίας διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὰ
ἥθη τῶν χρόνων του, δηλαδὴ τοῦ θου αἰώνος ὅπότε ἔζησε. Κα-
τὰ τὰ ἄλλα διακρίνεται διὶ τὴν ἔλλειψιν πάσης ἐπιστημονικῆς

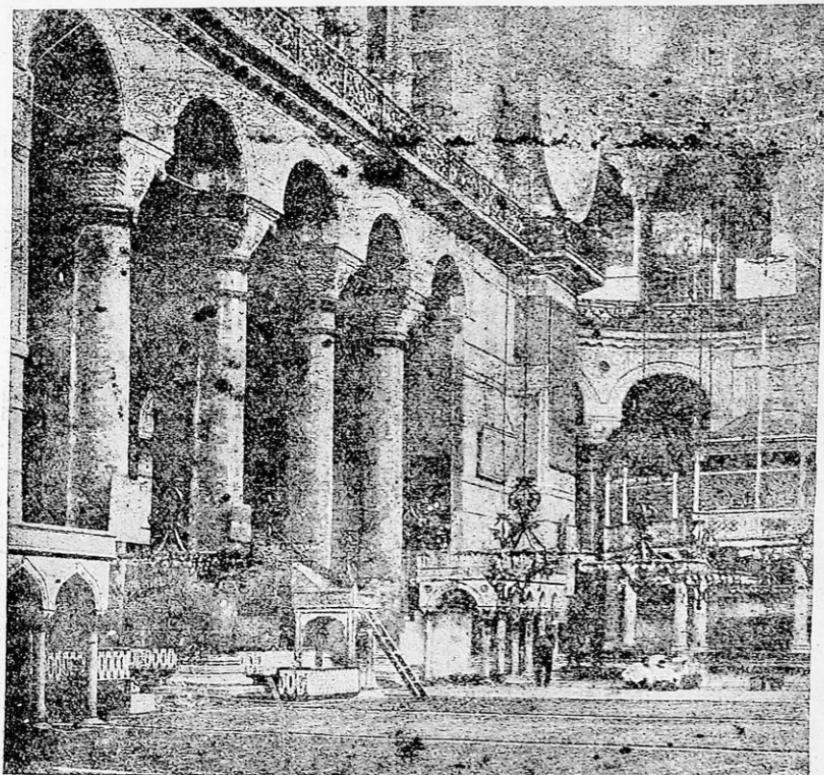

Βασιλικὴ (ἐσωτερικὸν)

Είναι ἐν μέρος τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀπό τὴν περίφημον Βασιλικὴν τοῦ Ἀ-
γίου Δημητρίου τῆς Θεσπαλονίκης (ὗος αἰών). Διακρίνεται ἡ σειρὰ τῶν
μαρμαρίνων κιόνων, ἡ δοπία διακόπτεται ἀπὸ τετραγώνους πεσσοὺς
ἐπενδεδυμένους μὲ πλάκις ἀπὸ μάρμαρον. Ὑπεράνω τῶν τόξων ὑπῆρ-
χον ἔξωσται. Είναι ἔξαρτον ὑπόδειγμα ἐπικολλήσεως πολυχρώμων
μαρμάρων μὲ ἀρμονικὸν συνδυασμὸν τῶν χρωμάτων.

ἀκριβείας. ‘Ο Μαλάλας ἴναι δεῖγμα τῆς διανοητικῆς καταπτώ-
σεως τῶν χρόνων του. Τὸ παρελθὸν δι’ αὐτὸν εἴναι τελείως συγ-
κεχυμένον καὶ πλῆρες ἀσυναρτησίας. «Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Οἰ-
δίποδος, γράφει, ἔγεννήθη ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Ἰάφεθ ὁ Σαρούχ-

δῖστις ἐνήρξατο πρῶτος τοῦ ἑλληνισμοῦ διὰ τοῦ δόγματος τῆς εἰδωλολατρίας! Ὁ Διόνυσος ἦτο συγγραφεὺς γράψας «Περὶ τῆς ἀμπέλου καὶ τῆς γεωργικῆς τινα!» «Ὥ δὲ Πάρις ἑλλόγιμος καὶ

Αγία Σοφία Κωνσταντινούπολεως (σωτερικὸν)

Κιονοσειρὰ ἀπὸ τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ ναοῦ.

εὐπαίδευτος ἐγένετο καὶ ἔξεμετο λόγον ἐγκωμιαστικὸν εἰς τὴν Ἀφροδίτην!» Μεταξὺ τῶν ἵστορικῶν κατατάσσει τὸν Θαλῆν, τὸν Κάστορα καὶ τὸν Ηολύβιον καὶ μετ' αὐτοὺς τὸν Ἡρόδοτον.

ΒΙΟΙ ΑΓΙΩΝ

Τὸ εἶδος αὐτό, τὸ δποῖον κυρίως ἔλαβεν ἀνάπτυξιν κατὰς τοὺς ἐπομένους αἰῶνας, συνίστατο εἰς βιογραφίας μαρτύρων καὶ ἀγίων, τὰς δποίας ἔγραφον κυρίως οἱ μοναχοί. Ἀπὸ τὰς

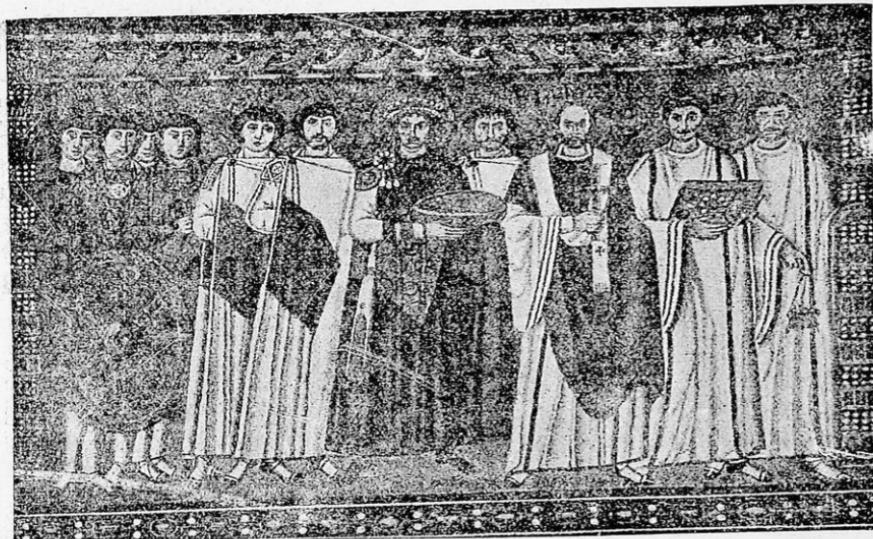

‘Ο ‘Αρχάγγελος Μιχαήλ

Μωσαϊκὸν ἀπὸ τὴν Ἀγίαν Σοφίαν Κωνσταντινουπόλεως. Ἀποτελεῖ μέρος συμπλέγματος. Ἡ ζωηρότης τῶν χαρακτηριστικῶν καὶ ἡ ἔκφρασις δεικνύουν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τέχνης αὐτῆς εἰς τὸ Βυζάντιον.

βιογραφίας αὐτὰς μανθάνομεν εἰς πόσα μαρτύρια ὑπέβαλλον ἔσυτοὺς οἱ μάρτυρες καὶ οἱ ἄγιοι καὶ ποῖαι ἦσαν αἱ ἀντιλήψεις των περὶ τῆς θρησκείας. Μεταξὺ τῶν βιογράφων αὐτῶν γνωστότατος εἶναι ὁ Ἰωάννης Μόσχος, ὁ δποῖος ἔζησε περὶ τὰ τέλη τοῦ βού αἰῶνος. Τὸ βιβλίον του Λειμώνη Λειμώνα ἀριστονόμονον μετεφράσθη καὶ εἰς τὴν λατινικὴν καὶ εἶχε μεγάλην διάδοσιν καὶ ἐπίδρασιν εἰς τὴν Δύσιν

Περιλαμβάνει πλουσίαν συλλογὴν ἀνεκδότων, ἀπομνημονευμάτων, ἀξιολόγων πράξεων καὶ προτάντων θαυμάτων, τὰ δποῖα ἀναφέρονται εἰς τὸν βίον τῶν μοναχῶν καὶ ἐρημιτῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλὰ πλὴν τοῦ βιβλίου αὐτοῦ σύζουνται πλῆθος ἄλλα

Οἱ Ἰευστινιανὲς καὶ ἡ ἀκολουθία του
Μωσαϊκὸν ἀπὸ τὸν ἅγιον Βιτάλιον τῆς Ραβέννης (περὶ τὸ 547 μ. Χ.).

Ἐναὶ ἀπὸ τὰ δονομαστὰ ψηφιδωτά τῆς Ραβέννης. Πρὸ τοῦ αὐτοκράτορος βαδίζει ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ραβέννης Μαξιμιανὸς ἀκολουθούμενος ἀπὸ ἕνα ιερέα καὶ ἕνα διάκονον. Ἀκολουθοῦν δύο συγκλητικοὶ καὶ τὴν συνοδειαν κλείσουν στρατιῶται τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς. Ὁ αὐτοκράτωρ φέρει εἰς τὴν κεφαλὴν φωτοστέφανον, φορεῖ πορφύραν, ἡ δποία κουμπώνει μὲ κρυστᾶν πόρπην εἰς τὸν δεξιὸν ὅμον

δημοια, τὰ δποῖα συνέγραφον οἱ μοναχοὶ ὡς ἀναγνώσματα ἥθικοπλαστικὰ διὰ τὸν λαὸν καὶ πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἔνων θρησκευμάτων καὶ τῶν αἰρέσεων. Ἀλλ' ἔνεκα τῆς ἀτελοῦς μόρφωσεως τῶν συγγραφέων συναντῶνται πολλάκις παραλογώταται καὶ περὶ τῆς θρησκείας καὶ τῆς κοινωνίας ἵδει καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ συγγράμματα αὐτὰ δὲν ἔχουν καμμίαν φιλολογικὴν ἀξίαν.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΙΣ

Εἰς τὴν ποίησιν, δπως καὶ εἰς τὰ διάφορα εἴδη τῆς πεζογραφίας, οἱ βιζαντινοὶ ἐμιμήθησαν τοὺς ἀρχαίους. Ἡ μετρικὴ

Ἡ ἀκολουθία τῆς Θεοδώρας (μωσαϊκὸν εἰς τὸν ἔδιον ναὸν)

Παριστάνεται μία μεγάλη αἴθουσα τῶν ἀνακτόρων, ἡ ὅποία ἔχει ἐν ἀπὸ τὰ ἀγαπητὰ κοσμήματα τοῦ Βυζαντίου, ἕνα πίδακα εἰς σχῆμα φιάλης. Ἡ Θεοδώρα φορεῖ τὸ διάδημα μὲ κρεμαστὰ μαργαριτάρια. Εἰς τὸ κράσπεδον τοῦ μανδύου είναι κεντημένη ἡ προσκύνησις τῶν μάγων. Λί πατρίκιαι τῆς ἀκολουθίας τῆς φοροῦν ἐνδύματα μὲ πολὺ ζωηρὰ χρώματα. Δεξιὰ είναι πατρίκιος ἐνδεδυμένος δπως οἱ ἀκόλουθοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Εἰς τὸ ἄκρον ἔνας εὐνοῦχος συγκλητικός, ὁ δποῖος ἀνοίγει τὸ μεταξωτὸν παραπέτασμα διὰ τὰ περάση ἡ συνοδεία. Ἡ Θεοδώρα δπως καὶ ὁ αὐτοκράτωρ κρατοῦν εἰς τὰ χέρια δῶρα διὰ τὸν ναόν.

κατασκευὴ τῶν ἀρχαίων ποιημάτων ἐστηρίζετο εἰς τὴν ποσότητα τῶν συλλαβῶν (μακρόν, βραχύ). Ἐπειδὴ δμως κατὰ τὴν

ἐποχὴν αὐτὴν εἶχεν ἐκλείψει ἡ συνφίδησις τῆς ποσότητος τῶν συλλαβῶν, ἡ σύνθεσις ποιημάτων μὲ τὰ ἀρχαῖα μέτρα ἥτο τυφλὴ μίμησις τύπων νεκρῶν.

Οἱ βυζαντινοὶ ποιηταὶ κατώρθωσαν ἀρκετὰ ἐνωρίς νῦν ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν δουλικὴν αὐτὴν μίμησιν, ἡ δποία ἔδιδε ποιήματα χωρὶς κίνησιν καὶ ζωὴν. Ἐστήριξαν τὸ μέτρον τῶν ποιημάτων εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν καὶ ἐνίστε εἰς τὴν δμοιοκαταληξίαν καὶ ὅχι πλέον εἰς τὴν ποσότητά των. Τοιου-

τοτρόπως ἐπραγματοποίησαν ἥδη κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν πρόοδον εἰς τὴν ποίησιν, διότι ἐδημιούργησαν νέον μετρικὸν σύστημα. Ἀλλ ἐκτὸς αὐτοῦ τὰ νέα ποιήματα ἐστηρίχθησαν πολὺ εἰς τὴν μουσικήν, ἡ δποία τὰ συνώδευε.

Τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς ποιήσεως τὸ ὠνόμασαν "Υμνον καὶ εἶναι ἀπὸ τὰ πρωτοτυπώτερα δημιουργήματα τῶν Βυζαντινῶν. Ἡ σύνθεσίς του εἶναι ἡ ἑξῆς: Προηγεῖται τὸ Προίμιον, τὸ δποῖον ἀποτελεῖται ἀπὸ μίαν ἡ δύο εἰσαγωγικὰς στροφάς, ἀκολουθεῖ ἡ κυρία Στροφὴ καὶ μετ' αὐτὴν εἴκοσι ἡ τριάκοντα ἄλλαι δμοιόμορφοι, αἱ δποῖαι ψάλλονται μὲ τὴν αὐτὴν πρόδη τὴν πρώτην μελωδίαν. Ὁ τελευταῖος στίχος ἐκάστης στροφῆς ἥτο δμοιος, ἐλέγετο Ἐπωδὴ καὶ ἐψάλλετο ἀπὸ δλους μαζὶ τοὺς πιστούς.

"Η στρογγύλῃ ἐπιφάνειᾳ γίνεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον τετραγωνικὴ καὶ κοσμεῖται μὲ παραστάσεις φυτῶν.

στροφῆς ἥτο δμοιος, ἐλέγετο Ἐπωδὴ καὶ ἐψάλλετο ἀπὸ δλους μαζὶ τοὺς πιστούς.

"Ἀπὸ τοὺς ποιητὰς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ὅσοι προσεκολλήθησαν εἰς τὴν παράδοσιν καὶ ἔγραψαν ποιήματα κατὰ τὴν ἀρχαίαν μετρικὴν δνομάζονται Ἐθνικοί. Οἱ ἄλλοι, ὅσοι δηλαδὴ ἥκολούθησαν τὸ νέον εἶδος καὶ ἔγραψαν κυρίως υμνους ἐκκλησιαστικούς, δνομάζονται Μελωδοί.

Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀνήκει ὁ **Γεώργιος Πισιδης** ἀκμάσας ἐπὶ Ἡρακλείου καὶ γράψας διάφορα ποιήματα, μεταξὺ τῶν δποίων διαπρέπει τὸ δι^τ Ιάμβων ἐξυμνοῦν τὰ κατορθώματα τοῦ Ἡρακλείου καὶ τὴν ἀπόκρουσιν τῶν Ἀράβων

Κιονόκρανον
(Ραβέννα)

ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Πισίδης δὲν ἦτο ποιητὴς μὲ τὴν πραγματικὴν σημασίαν τῆς λέξεως, ἀλλ’ εἶχεν ἔξαιρετικὴν ἰδιοφυΐαν καὶ δεξιότητα εἰς τὴν ἀπομίμησιν τῆς ἀρχαίας ποιήσεως, εἰς βαθμὸν ὥστε οἱ σύγχρονοι του ἔθετον τὸ ἐρώτημα τὶς στοιχίζει καὶ φεῖ τον, δέ θ ριπίδης ἦ δισίδης.

Ἡ δευτέρᾳ τάσις παρήγαγε τὸν ἀξιολογώτερον καὶ τὸν μόνον ἀληθῶς ποιητὴν τῶν βυζαντινῶν χρόνων, τὸν ἐμπνευσμένον ὑμνογράφον **Ρωμανόν**. Εἶναι ἄγνωστον πότε ἀκριβῶς ἔζησε. Περισσότερον δίκαιον φαίνεται ὅτι ἔζουν ὅσοι τὸν τοποθετοῦν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἱουστινιανοῦ. Ὁ Ρωμανὸς ἔζημνεν τὸ μεγαλεῖον τοῦ Θεοῦ, τὰς πράξεις τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, τῶν ἀγίων καὶ τὰς παραδόσεις, ἐπὶ τῶν διοίων στηρίζονται αἱ ἔօρται τῆς ἐκκλησίας. Αἱ διηγήσεις ἔζουν κίνησιν καὶ δραματικότητα καὶ γενικῶς παρουσιάζουν ἔξαιρετα καλλιτεχνικὰ προσόντα. Διὰ τοῦτο πολλοὶ δνομάζουν τὸν Ρωμανὸν Πίνδαρον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως. Ἡ γλῶσσα τοῦ Ρωμανοῦ εἶναι ἀπλῆ καὶ δανείζεται πολλὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν κοινὴν ὅμιλου μένην τῆς ἐποχῆς του. Ἀπὸ τοὺς ὠραιοτέρους ὑμνούς τοῦ Ρωμανοῦ εἶναι οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὴν Προδόσιαν τοῦ Ιούδα, τὴν Δευτέραν παρούσιαν¹⁾, τὴν Παρθένον παρὰ τὸν Σταυρόν²⁾, τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ³⁾.

Ἄξιολογον ποιητικὸν προϊὸν τῶν χρόνων αὐτῶν εἶναι ὁ Ἀκάθιστος ὑμνος, δέ διποίος διακρίνεται διὰ τὴν θέρμην, τὴν κίνησιν καὶ τὰς ὠραιάς μεταφοράς. Ἀποδίδεται εἰς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Σέργιον, δέ διποίος διεκρίθη κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Αβάρων.

ΤΕΧΝΑΙ-ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

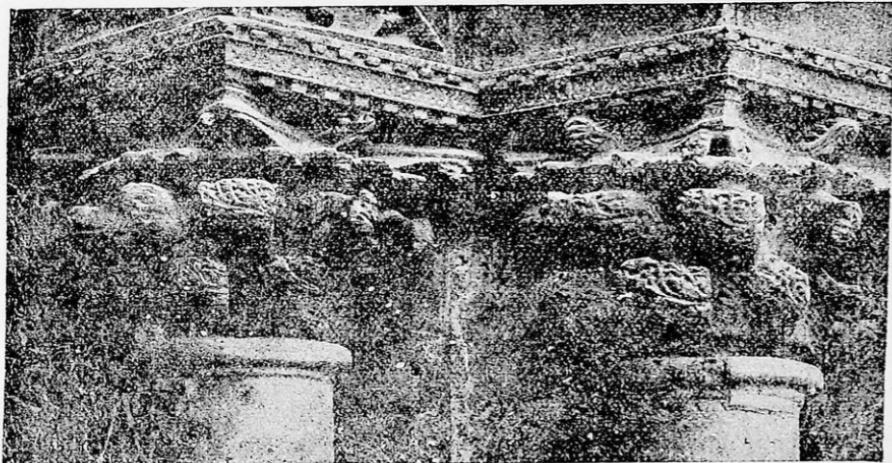
Ἐνῶ εἰς τὰ λογοτεχνικὰ εἴδη τοῦ Βυζαντίου γενικῶς πα-

1) Ὁταν ἔλθης ὁ θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς μετὰ δόξης...

2) «Ποῦ πορεύει τέκνον...»

3) «Ἡ παρθένος σήμερον...

οατηρεῖται σεβασμὸς καὶ προσκόλλησις εἰς τὴν παράδοσιν, εἰς τὴν τέχνην συνέβη τὸ ἀντίθετον. Οἱ χριστιανοὶ δὲν ἦδύναντο νὰ τελοῦν τὰς λειτουργίας των εἰς οἰκοδομήματα, τὰ δποῖα τοὺς ἐνθυμίζουν τοὺς εἰδωλολατρικοὺς ναούς. Ἡ ἀνάγκη αὗτὴ

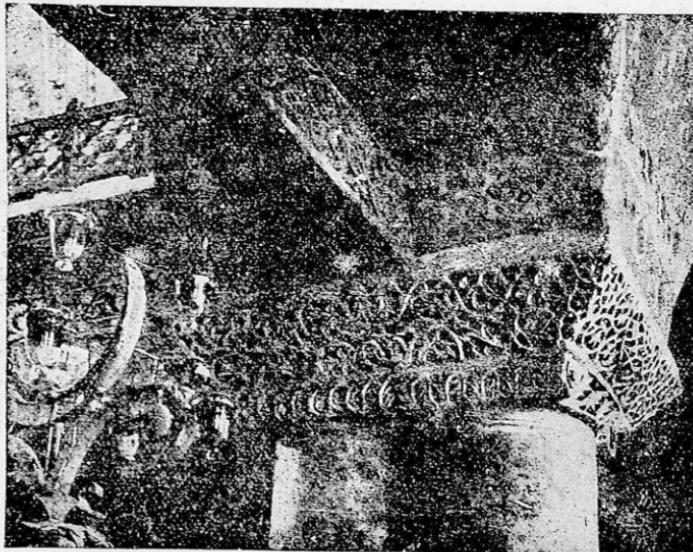
Τρυπητὰ κιονόκρανα, "Αγιος Μάρκος, Βενετία (ὅς αἰών)

Κοσμοῦν τὴν κεντρικὴν πύλην τοῦ Ἀγίου Μάρκου καὶ προέρχονται ἀπὸ μίαν Βασιλικὴν τοῦ ὅσου αἰῶνος. Οἱ Βυζαντινοὶ ἐπιμελοῦνται πολὺ τὴν διακόσμησιν καὶ εὐρίσκουν νέους τρόπους ἐπεξεργασίας. Τὰ ἀνωτέρῳ κινόκρανα, παραλλαγὴ Κορινθιακοῦ, εἶναι δεῖγμα ἐπεξεργασίας μὲ τρύπανον. Σχεδιάζουν πρῶτον τὸ φύλλον καὶ σκαλίζουν κατόπιν τὰς λεπτομερείας μὲ ἔνα μυτερὸν ἐργαλεῖον. Αἱ φωτοσκιάσεις, αἱ δποῖαι ἐπιτυγχάνονται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἐξαίρουν ζωηρότερον τὰ σχέδια.

ἐπροκάλεσεν ἀληθῆ ἀναγέννησιν εἰς τὴν τέχνην καὶ προπάντων εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικήν.

Οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἐχρησιμοποίουν ώς ναοὺς ἴδιωτικὰς οἰκίας. Ἡ οἰκία δμως δὲν ἦτο δ ο ἵκος τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ἀπλῶς μέρος, δπου συνηντᾶντο οἱ πιστοί, μία συγκέντρωσις, εἴτε Ἐκκλησία, δπως ἔλεγον. Ἀργότερα, δταν ἔγινεν ἀνεκτὴ ἡ δημοσία ἐμφάνισις τῆς θρησκείας των, οἱ χρι-

στιανοὶ κατεσκεύασαν τὰ εὐκτήριά των ὅχι κατὰ τὸ πρότυπον τῶν εἰδωλολατρικῶν ναῶν, ἀλλὰ κατ' ἀπομίμησιν τῶν Ἰδιωτικῶν οἰκιῶν, αἱ δποῖαι ἔως τότε εἶχον χρησιμεύσει ὡς μέρος συναθροίσεως. Διὰ τοῦτο οἱ πρῶτοι χριστιανικοὶ ναοὶ εἶχον τὸ

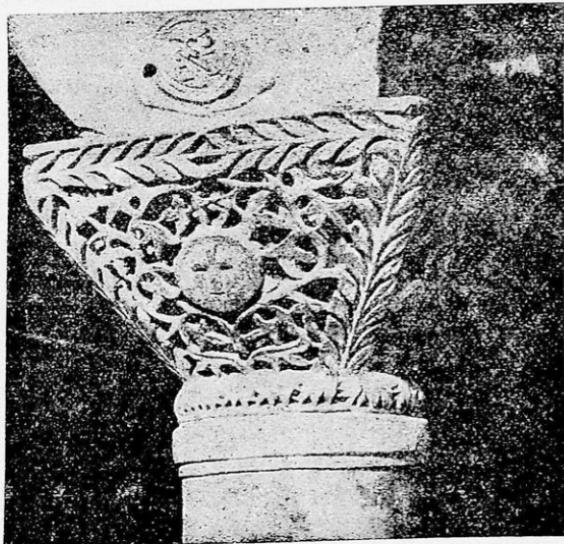

Κιενόχρωνα διάτρητα, Ἀγία Σοφία Κωνσταντίνου (6ος αἰών)

Παραλλαγὴ τῆς προηγουμένης τεχνοτροπίας. Τὰ κοσμήματα γίνονται διάτρητα, εἶδος δαντέλλας. Ἡ ἐντύπωσις εἶναι ἡ ἴδια καὶ ζωηροτέρᾳ ἀκόμη. Καὶ οἱ δύο τύποι, κοινοὶ εἰς τὴν Κωνσταντίνην, εἶναι διαδεδομένοι εἰς ὅλην τὴν Μεσόγειον.

ἀπλούστατον σχέδιον τῶν Ἰδιωτικῶν οἰκιῶν, δηλ. ἥσαν δρυθόγνωνις μακρὸς σηκὸς ἢ ἐσωνάρθηξ στεγασμένος διὰ ξυλίνης στέγης. Ὄταν ἀργότερα κατεσκεύασαν εὑρυχωροτέρους ναούς, ἔδωκαν εἰς αὐτοὺς τὸ ἀρχιτεκτονικὸν σχῆμα τῶν δημοσίων ρωμαϊκῶν οἰκοδομημάτων, τὰ δποῖα ἐχρησίμευνον ὡς δικαστήρια καὶ ὡς χρηματιστήρια καὶ ἐλέγοντο Βασιλικαὶ. Δηλαδὴ δ σηκὸς ἔγινε πλατύτερος καὶ ἐβαστάζετο ἀπὸ δύο σειρὰς κιό-

νων. Τοιοῦτοι ναοὶ ἐκτίσθησαν πολλοὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν. Τοιοῦτοι ἡσαν καὶ οἱ ἐπὶ Μ. Κωνσταντίνου κτισθέντες ναοί, καθὼς καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὃς ὅποιος μετὰ ἐπανειλημμένας καταστροφὰς καὶ ἀνοικοδομήσεις διετήρησε τὸ σχέδιον αὐτό. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Κιλικίαν καὶ Συρίαν νέος τύπος οἰκοδομῆς.

Κιονόκρανον μὲδιάτρητον διακόσμησιν (μέσα βου αἰῶνος)

Προέρχεται ἀπὸ τὸ Παρέντζο τῆς Ἰστρίας καὶ μαρτυρεῖ τὴν ἑξάπλωσιν τῆς τεχνοτροπίας. Εἰς τὸ μέσον σταυρὸς καὶ ἐπάνω τὸ μονόγραμμα τοῦ ἐπισκόπου Εὐφρασίου (522—553).

ναῶν, ὃς ὅποιος ἐτελειοποιήθη βαθμηδὸν καὶ ἔλαβε τὴν τελειότατην ἔκφρασίν του εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὃς ὥστε ἐκτίσθη ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ.

ΑΓΙΑ ΣΩΦΙΑ

Τὸ σχέδιον τῆς Ἀγίας Σοφίας ἑξεπόνησαν καὶ ἐξετέλεσαν οἱ ἀρχιτέκτονες Ἡ θέμιος ὁ Τραλλιανὸς (ἀπὸ τὰς Τράλ-

λεις τῆς Μ. Ἀσίας) καὶ δὲ Ἰσραὴλ ωροῖς ὁ Μιλήσιος. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καινοτομία συνίστατο εἰς τοῦτο, νὰ ἀνοικοδομηθῇ κυκλικὸς θόλος ἐπὶ δρυθογωνίου ἐπιφανείας, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ μεταβληθῇ ἐσωτερικῶς τὸ δρυθογωνίον σχῆμα τοῦ ναοῦ. Τοῦτο κατώρθωσαν ὡς ἔξης :

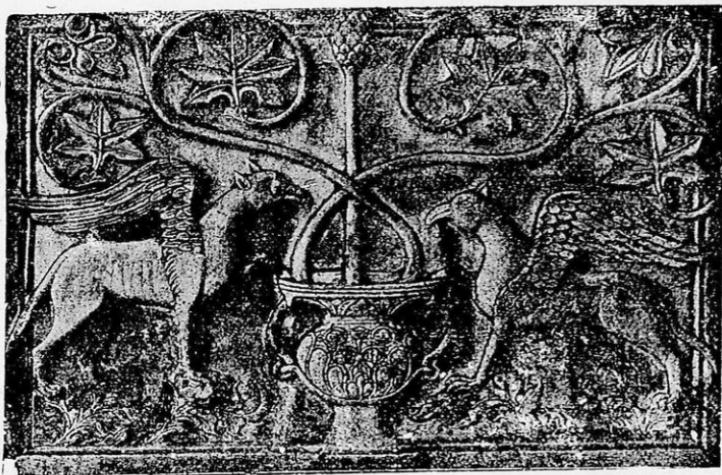
Τέσσαρες μεγάλοι κίονες (πεσσοί) ὑψοῦνται εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ καὶ συνδέονται μεταξύ των δι’ ἄψιδων, τῶν ὅποιων ἐκάστη ἀπεῖχεν ἀπὸ τοῦ ἔξωτεροικοῦ τοίχου τῆς ἐκκλησίας ὑπὲρ τὰ εἴκοσι μέτρα. Ἐπὶ τῶν πεσσῶν ἐστηρίχθη ὁ θόλος, ὁ δποῖος ἐπεκάθητο ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν ἄψιδων καὶ τῶν κοίλων σφαιρικῶν τριγώνων (pendentifs), τὰ δποῖα συνδέονται τὰς ἄψιδας πρὸς ἀλλήλας. Τοιουτοτρόπως ἐλύθη τὸ ἀρχιτεκτονικὸν πρόβλημα νὰ οἰκοδομηθῇ κυκλικὸς θόλος ἐπὶ μιᾶς δρυθογωνίουν ἐπιφανείας. Πρὸς τὸ ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν μέρος τοῦ θόλου κατεσκευάσθησαν ὡς προέκτασις τῆς βάσεως δύο ἡμιθόλια, τὸ καθέν μὲ δύο κόγχας, εἰς τρόπον ὥστε νὰ φαίνεται ὁ κυρίως θόλος ὑψούμενος εἰς τὸν ἀέρα. Ἀλλὰ μὲ τὰ ἡμιθόλια αὐτὰ οἱ ἀρχιτέκτονες ἐπέτυχον ἀκόμη, ὥστε εἰς οἰονδίποτε μέρος τοῦ ναοῦ καὶ ἀν τοῦ εὐρίσκεται κανείς, διακρίνει δῆλας τὰς γραμμὰς τοῦ θόλου καὶ ὁ δφθαλμὸς τοῦ εἰσερχομένου εἰς τὸν ναὸν ἀμέσως κατ’ εὐθεῖαν γραμμὴν προσβλέπει τὸ κέντρον τοῦ θόλου. Τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ ναοῦ ἐπεκτείνεται διὰ τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ, τοιουτοτρόπως δὲ ἀπετελέσθη ἐπιμήκης γῶδος, τοῦ δποίου ἡ στέγη ἀποτελεῖ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ. Ἐκατέρωθεν ὑπάρχουν δύο πλάγιοι σηκοὶ μὲ δύο πατώματα, τὰ δποῖα στηρίζονται ἐπὶ σφαιρικῶν τόξων. Τὸ ἄνω πάτωμα ἦτο δ γυναικωνίτης.

Κοσμήματα εἰς τὴν Αγίαν Σοφίαν

Εἰς τὸ πρῶτον φαίνεται ἡ βαθμιάς παραλλαγὴ τῆς ἐλληνικῆς καὶ οωμαϊκῆς ἀκάνθης. Τὸ δεύτερον είναι δείγμα γεωμετρικῶν κοσμημάτων.

Τὸ μέγα πλεονέκτημα τοῦ νέου σχεδίου ἦτο, ὅτι ἀφ' ἐνὸς μὲν διετηρήθη τὸ δρυδογώνιον σχῆμα τοῦ ναοῦ, ἀναγκαιότατον διὰ τὴν λατρείαν, ἀφ' ἑτέρου διὰ τοῦ θόλου καὶ τῶν ἡμιθολίων τὸ βλέμμα ὑψοῦται πρὸς τὰ ἄνω καὶ ἡ ψυχὴ μεταρριζεῖ.

Δεῖγμα γλυπτικῆς

ἀπὸ τὸν ναὸν τοῦ Ἅγιου Μάρκου τῆς Βενετίας (ἴσως βού αἰῶνος). Ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἐνὸς κομφοῦ ἀμφορέως. ἀπὸ τὸν δοποῖον ἀναβαίνοντα ωραῖα φυλλώματα, εἰκονίζονται δύο φανταστικά ζῷα.

οὗται, ὅπως λέγουν. Συγχρόνως δημιουργεῖται νέον κέντρον φωτὸς καὶ ἀέρος, ὡστε νὰ νομίζῃ κανεὶς ὅτι εὑρίσκεται εἰς τὸ ὑπαίθριον καὶ ὅτι ἀτενίζει τὸν οὐρανόν

‘Η ἐντύπωσις, τὴν δοποίαν προξενεῖ καὶ σήμερον ἀκόμη τὸ μέγα τοῦτο καλλιτέχνημα, εἶναι καταπληκτική. Φαντάζεται διμως κανεὶς ποία θὰ ἦτο ἡ ἐπιβολή του, ὅταν εἰχεν δλον τὸν πλούσιον ἐσωτερικόν του διάκοσιον. Τὸ πλῆθος τῶν ἐγχρώμων μαρμάρων, τὰ μωσαϊκὰ ἐπὶ χρυσοῦ ἢ βαθυκυάριου ἐδάφους, αἱ εἰκόνες, ὁ χρυσός, ὁ ἀργυρός καὶ οἱ πολύτιμοι λίθοι, ἀφινον τὸν ἐπισκέπτην ἐκστατικὸν καὶ θαυμωμένον. Ὁ ἴστορικὸς Προκόπιος γράφει : «Ἐν αὐτῷ ὁ νοῦς πρὸς τὸν θεὸν

ἐπαιρόμενος ἀεροβατεῖ, οὐ μακράν που ἥγούμενος αὐτὸν εἶναι». Καὶ ἄλλαχοῦ : «Τούτου τοῦ θεάματος οὖδεὶς ἔλαβε ποτε κόρον, ἀλλὰ παρόντες μὲν ἀνθρωποι τοῖς δρωμένοις γεγήθασιν, ἀπιόντες δὲ τοῖς ὑπέρ αὐτοῦ διαλόγοις ἀποσεμνύνονται».

ΨΗΦΙΔΩΤΑ

Ἡ τέχνη τῶν ψηφιδωτῶν συνίσταται εἰς τὴν διακόσμησιν τῶν τοίχων τῶν ναῶν μὲ πολυχρώμους μικροὺς λίθους, τοὺς δῆποιούς κολλοῦν μὲ μεγάλην τέχνην καὶ ἀντίθεσιν χρωμάτων, ὃστε νὰ προξενοῦν κατάπληξιν εἰς τὸν θεατήν. Αἱ εἰκόνες, αἱ δῆποιαι κατασκευάζονται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, λέγονται Μωσαὶ καὶ ἡ. Τῆς ἐποχῆς αὐτῆς μωσαϊκὰ σφέζονται εἰς τὴν Ἱεράν Σοφίαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐπίσης τὰ μωσαϊκὰ τοῦ πυροποληθέντος ναοῦ τοῦ Ἱεροῦ Δημητρίου Θεσσαλονίκης ἀνήκουν εἰς αὐτὴν τὴν περίοδον. Πολὺ καλὰ διατηροῦνται τὰ μωσαϊκὰ τῆς Ραβέννης εἰς τὴν Ἰταλίαν, δην παρίσταται δὲ Ἱουστινιανὸς καὶ ἡ Θεοδώρα μὲ τὴν ἀκολουθίαν των.

ΓΛΥΠΤΙΚΗ

Ἡ γλυπτικὴ κατὰ τοὺς βινζαντινοὺς χρόνους γίνεται ὑπηρετικὴ τῆς διακοσμητικῆς. Ὁ χριστιανισμὸς δὲν ἀπέδιδεν δῆποιαν καὶ αἰσσικὴν ἀρχαιότης σημασίαν εἰς τὴν φυσικὴν καλλονὴν τοῦ ἀνθρώπου, αἱ παλαιῖστραι καὶ οἱ ἀγῶνες, δῆποι ἐμελετάτο τὸ γυμνὸν σῶμα, εἶχον πρὸ πολλοῦ ἐκλείψει. Ἄφ' ἐτέχουν ἡ γλυπτική, ἡ δῆποια ἄλλοτε ὑπῆρχεν ὑπῆρχεται τῆς εἰδωλολατρίας καὶ παρέστησε τοὺς θεοὺς αὐτῆς, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ εἰς τὴν νέαν θρησκείαν πρὸς παράστασιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἱερῶν. Τὸ πρᾶγμα ἐθεωρεῖτο ἀσέβεια. Διὰ τοῦτο οἱ καλλιτέχναι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς συνεκέντρωσαν τὰς δυνάμεις των μόνον εἰς τὸ διακοσμητικὸν μέρος τῶν διαφόρων καλλιτεχνημάτων καὶ εἶχον μεγάλην ἐπιτυχίαν. Ἐφιλοτέχνησαν ἀνθηφορά την φυσικότατα καὶ φύλλα καὶ ἐφρόντισαν νὰ συνδυά-

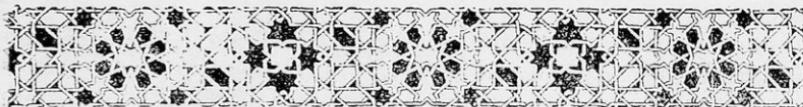
σουν τὴν τέχνην των μὲ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς νέας ἀρχιτεκτονικῆς.

ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

Κατὰ τὸν βον μ. Χ. αἰῶνα ἐτέθησαν αἱ βάσεις, ἀπὸ τὰς δοπίας ἡ βυζαντινὴ ζωγραφικὴ δὲν ἀπεμακρύνθη πλέον. Οἱ τεχνῖται ἔγκαταλείπουν τὴν φυσικὴν παραστασιν τῆς ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς καὶ δίδουν εἰς τὰς στάσεις θρησκευτικὴν αὐστηρότητα, ἀπομακρύνουν τὰ δευτερεύοντα ἀντικείμενα καὶ δὲν θέτουν εἰς τὰς εἰκόνας των βάθος, παρατάσσουν δηλαδὴ τὰς παραστάσεις ἐπὶ ἐπιπέδου ἐπιφανείας, καὶ τέλος προσπαθοῦν νὰ ἀπλοποιήσουν τὸ σχέδιον καὶ νὰ ἔξαρσουν κυρίως τὸ διακοσμητικὸν στοιχεῖον.

Ἡ τέχνη ὅμως αὐτὴ διεβλήθη πολὺ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὡς μονότονος καὶ μικροῦ λόγου ἀξία. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ βυζαντινὸς ζωγράφος δεσμεύεται ὡς πρὸς τὰ θέματα τῶν παραστάσεων ἀπὸ τὰς ἀπαιτήσεις, τὰς δοπίας ἐπιβάλλει εἰς αὐτὸν διαρροϊσμὸς τοῦ τόπου, τὸν δοπιῶν εἶχε νὰ διακοσμήσῃ. Ὁ νιαὸς διαιρεῖται ὡς πρὸς τὴν διακόσμησιν εἰς τοία ἐντελῶς διάφορα κατὰ τὸν προορισμὸν μέρη, 1) τὸ Ἱερόν, 2) τὸν Σηκὸν καὶ 3) τὸν Νάρθηκα. Εἰς αὐτὰ ὡς τέταρτον δύναται νὰ προστεθῇ τὸ Προσκυνητάριον ἢ τὸ Τέμπλον, τὸ δοπιῶν, ὕψους συνήθως δύο μέτρων, χωρίζει τὸ ἱερὸν ἀπὸ τοῦ σηκοῦ.

Εἰς τὰ τέσσαρα αὐτὰ μέρη διακόσμησιν εἰσιτεῖται διακόσμησις ἀπεικονίζεται διακόσμησις τοῦ Χριστὸς Παντοκράτωρ κρατῶν εἰς τὴν ἀριστερὰν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ μὲ τὴν δεξιὰν εὐλογῶν. Εἰς τὸ ὕψος τῆς κόγκης τοῦ ἱεροῦ εἰκόνιζον τὴν Θεοτόκον μὲ τὸν Χριστὸν παιδίον κτλ. Ἀλλ᾽ ἡ αὐστηρῶς τηρουμένη αὐτὴ σειρὰ δὲν ἐδέσμευσεν ἐντελῶς τὴν ἐλευθερίαν. Ἀντιθέτως βλέπομεν τὸν τεχνίτας νὰ προσπαθοῦν νὰ νεωτερίσουν εἰς τὸ σύνολον καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας καὶ νὰ ἀναπτύξουν πρωτοτυπίαν ὃσον εἶναι δυνατόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

Ο ΙΣLΑΜΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΡΙ ΑΡΑΒΙΚΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

Η ΑΡΑΒΙΑ—ΟΙ ΑΡΑΒΕΣ

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 7ου αἰώνος ἔγινε σημαντικώτατον γεγονός εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἰσλαμισμοῦ. Ἡ νέα θρησκεία παρουσιάζεται τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἀραβίαν.

Ἡ Ἀραβία εἶναι πλατεῖα καὶ δύγκωδης χερσόνησος κειμένη εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ ἐπὶ τῆς δδοῦ, ἡ δούια ἔνωνται τὴν Ἀσίαν μὲ τὴν Ἀφρικήν. Πρὸς δυσμὰς βρέχεται ἀπὸ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, ἡ δούια κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἦτο δ σύνδεσμος μεταξὺ τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὄκεανοῦ. Ἡ Ἀραβία εἶναι τριάκοντα περίπου φράγματα μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ τὰ πέντε ἔκτυ της εἶναι ἀκατόικητα, διότι ἡ χώρα ἔκτεινεται πρὸς τὸν ἴσημερινὸν καὶ εἶναι θεομοτάτη. Κατὰ μῆκος τῆς παραλίας τῆς Ἐρυθρᾶς ὑπάρχει στενὴ χαμηλὴ χώρα, δῆμον βρέχει ἐνίοτε καὶ ἡ γῆ εἶναι γόνιμος. Ἐκεῖ εὐδίσκεται ἡ ὍΥε μένη, δηλαδὴ ἡ Εὖδαίμων, καὶ ἡ Χετζάζ, ἡ δούια ἔχει λειμῶνας καὶ κτηνοτροφίαν. Εἰς τὰ μέρη αὐτὰ ἦτο συγκεντρωμένον τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἔκτισθησαν αἱ σημαντικώτεραι πόλεις Μέκκα καὶ Μεδίνα.

Οἱ Ἀραβεῖς ἀνήκουν εἰς τὴν λευκὴν φυλὴν καὶ εἰς τὴν σημιτικὴν διμοφυλίαν. Εἶναι συγγενεῖς τῶν Ἐβραίων καὶ εἶχον κοινὰς παραδόσεις. Τὰ παλαιότερα ἥθη των ἡσαν βάρβαρα, ἀλλ' εἶχον καὶ πολλὰς ἀρετὰς τῶν πρωτογόνων λαῶν. Ἡσαν γενναῖοι, ἵπποτικοί, φιλόξενοι καὶ ἐτίρουν τὸν λόγον των. Ἡσαν

συναισθηματικοί καὶ ἡγάπων τὴν ποίησιν. Κατ' ἔτος ἐτέλουν ποιητικοὺς ἀγῶνας δπως οἱ ἀρχαῖοι Ἐλληνες.

Οἱ Ἀραβες δὲν ἀπετέλουν ἐν κράτος, ἀλλ ἡσαν διηρημένοι εἰς φυλὰς νομαδικάς. Ὁλίγαι φυλαὶ μόνον ἦσαν μονίμως ἐγκατεστημέναι, ὅλαι δικαὶον κοινὸν δεσμὸν τὴν θρησκείαν. Ἡ θρησκεία τῶν Ἀράβων διετήρει ἀκόμη πολλὰ ἵκη πρωτόγονα. Ἐλάτρευον λίθους, δένδρα κλπ. Εἶχεν δικαὶον διαδοθῆ ἥ λατρεία τῶν ἀστρων. δπως εἰς πολλοὺς σημιτικοὺς λαούς. Ἐκάστη φυλὴ εἶχε τοὺς θεούς της. Ὁλοι μαζὶ δικαὶος ἐπίστευον εἰς ἔνα θεόν, τὸν

Τύπος "Αραβες"

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς των οἱ Ἀραβες εἶχον κανονικά χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου, χρῶμα μελαγόνι, ὑψηλὸν μέτωπον, ξωηδούς μαύρους ὀφαλμούς καὶ ἔκφρασιν ἐνεργητικήν. Ἔνεδύνοτο δπως σήμερον. Ἐφόδουν δηλαδὴ χιτῶνα, δ δποίος ἐσφρίγγετο μὲ ζώνην εἰς τὴν δισφύν, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἔρριπτον πλατὺ ὑφασμα τὸ λεγόμενον μπουσούνι, δμοιον μὲ τὸ ἴματιον τῶν ἀρχαίων. Τὴν κεφαλὴν ἐκάλυπτον μὲ τεμάχιον ὑφάσματος, τὸ δποίον ὠνομάζετο τουρμπάνι καὶ ἐσφρίγγετο εἰς τὸ μέτωπον μὲ ταινίαν.

κετοὺς δπαδούς. Ἔνας ἀπὸ τοὺς γεται ὅτι ἦτο χριστιανός.

γονα. Ἐλάτρευον λίθους, δένδρα κλπ. Εἶχεν δικαὶον διαδοθῆ ἥ λατρεία τῶν ἀστρων. δπως εἰς πολλοὺς σημιτικοὺς λαούς. Ἐκάστη φυλὴ εἶχε τοὺς θεούς της. Ὁλοι μαζὶ δικαὶος ἐπίστευον εἰς ἔνα θεόν, τὸν Ἀλλάχ, τὸν δποίον ἐφαντάζοντο ὡς ἀόρατον δύναμιν. Κοινὸν προσκύνημα τῶν ἀραβικῶν φυλῶν ἦτο ἥ Καμπαβᾶ, δηλ. μέγιας δγκώδης λίθος, περὶ τοῦ δποίον ἐπιστεύετο δτι ἐπεσεν ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Σήμερον δ λίθος σκεπάζεται μὲ ὑφασμα μετάξινον καὶ περιβάλλεται ἀπὸ μεγάλην τετραγωνικὴν στοάν. Περὶ τὴν Καμπαβᾶ ἀπετελέσθη συνοικισμός, ἐκ τοῦ δποίον σὺν τῷ χρόνῳ προηλθεν ἥ Μέκκα. Ἡ ιουδαϊκὴ καὶ χριστιανικὴ θρησκεία εἶχον εἰσέλθει εἰς τὴν Ἀραβίαν καὶ ἥριθμουν ἀριστηρούντες τοῦ Μωάμεθ λέ-

ΜΩΑΜΕΘ

Ο Μωάμεθ ἔγεννήθη εἰς τὴν Μέκκαν τὸ 571 μ.Χ. Κατήγετο ἀπὸ καλὴν οἰκογένειαν, ἀλλ᾽ ἔμεινεν δοφανὸς καὶ πτωχός καὶ κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἔβοσκε πρόβατα διὰ νὰ ζῆσῃ. Ἀλλὰ μία χήρα συγγενῆς του, ἡ Χαντιτζᾶ,⁵⁷¹ ἔλαβεν αὐτὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της καὶ ὁ Μωάμεθ ὥδη γει τὰ καραβάνια της εἰς τὴν Συρίαν. Ἐκεῖ ἔγνώρισε τὰς δύο μεγάλας θρησκείας, τὴν ιουδαϊκὴν καὶ τὴν χριστιανικήν, αἱ δποῖαι ἡσκησαν ἐπίδρασιν μεγάλην ἐπ' αὐτοῦ. Βραδύτερον

Μουσουλμᾶνοι προσευχόμενοι

συνεζεύχθη τὴν Χαντιτζᾶν καὶ ἔγινεν οἰκονομικῶς ἀνεξάρτητος. Τότε ἦκολούθησε τὴν φυσικὴν κλίσιν του. Ὁ Μωάμεθ ἦτο θεόληπτος καὶ φαντασιοκόπος εἰς βαθμὸν παθολογικόν. Ἡμέραν τινά, δτε ἦτο 40 ἔτῶν, ἐφαντάσθη ὅτι εἶδεν ἐν ὃν ὑπερφυσικόν, τὸ δποῖον διέταξεν αὐτὸν νὰ κηρύξῃ τὴν νέαν θρησκείαν. Ἀλλὰ κατ' ἀρχὰς ἀπέκτησεν δλίγους δπαδούς. Ἡ ἀριστοκρατία τῆς Μέκκας κατεδίωξεν αὐτὸν καὶ τὸν ἴναγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Μεδινὰν (16 Ιουλίου 622). Ἡ φυγὴ αὐτὴ ὠνομάσθη βραδύτερον ὑπὸ τῶν πιστῶν Ἐγι-ρα καὶ καθιερώθη ὡς ἀρχὴ τῆς μωαμεθανικῆς χρονολογίας. Εἰς τὴν Μεδινὰν ὁ Μωάμεθ εἶχε μεγάλην ἐπιτυχίαν. Οἱ κά-

τοικοι ἐδέχθησαν τὴν θρησκείαν του και ὁ Μωάμεθ ὠδήγησεν αὐτοὺς κατὰ τῆς Μέκκας, ἡ δποία ἡναγκάσθη ν' ἀναγνώρισῃ αὐτὸν ὡς προφήτην και ἀρχοντα. Μετ' ὀλίγον δλη ἡ Ἀραβία ἐδέχθη τὴν νέαν θρησκείαν και συνηνώθη ὑπὸ τὴν πνευματικὴν και πολιτικὴν ἀρχὴν τοῦ Μωάμεθ. Ὁ Μωάμεθ ἀπέθανε τὸ 632 μ. X.

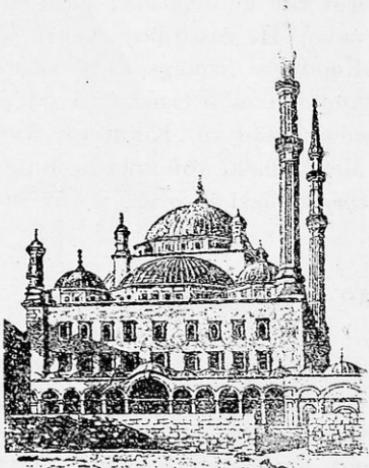
Ω ΙΣΛΑΜΙΣΜΟΣ

Ὁ Μωάμεθ τὴν διδασκαλίαν του ὠνόμαζεν Ἱσλάμ, ἥτοι ἀφοσίωσιν, εἰς τὸν Θεόν, και τοὺς δπαδούς του Μουσλῖμ (ἀφωσιωμένους). Διὰ τοῦτο ἡ νέα θρησκεία ὠνομάσθη Ἱσλαμισμὸς και Μουσουλμανισμός, λέγεται δὲ και Μωάμεθανισμὸς ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἰδρυτοῦ.

Ἐάν ἀφαιρέσωμεν τὸν φανταστικὸν διάκοσμον, ἡ διδασκαλία τοῦ Μωάμεθ περιέχει δλίγα πρωτότυπα στοιχεῖα. Κατὰ βάθος εἶναι συγκεχυμένον μεῖγμα ἐβραϊκῶν, χριστιανικῶν και περσικῶν δοξασιῶν. Ὁ ἴδιος διατείνεται ὅτι ἀνανεώνει τὴν θρησκείαν νοῦ Ἀβραάμ. Τὰ κυριώτερα δόγματα τῆς νέας θρησκείας εἶναι 1) Ὅπαροχειεῖς Θεὸς μόνον και ὁ Μωάμεθ εἶναι δι προφήτης του. Ἀναγνωρίζει διιως και τοὺς προφήτας τῆς Π. Διαθήκης και τὸν Χριστόν. Ἀλλ' οἱ ἐβραῖοι και χριστιανοὶ παρεμόρφωσαν τὴν ἀληθινὴν πίστιν, τὴν δποίαν ἦλθε ν' ἀποκαταστήσῃ ὁ Μωάμεθ. 2) Ἡ ψὺν χὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀθάνατος. Αἱ ψυχαὶ τῶν πιστῶν ἀναβαίνουν μετὰ θάνατον εἰς ἔνα ἐκ τῶν ἑπτὰ οὐρανῶν, δπου διαμένουν αἱ ψυχαὶ τῶν ὑπὲρ πίστεως πεσόντων. 3) Αἱ πράξεις και ἡ τύχη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀμετάτοις πρόπτως προώρισμαν. Αὕτη εἶναι ἡ διδασκαλία του περιωρισμένου (κισμὲτ), ἡ δποία κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους ἔδωκεν ἀκατάσχετον δρμὴν και περιφρόνησιν τῶν κινδύνων εἰς τοὺς πιστοὺς τοῦ φροφήτου. Ἀλλὰ βραδύτερον, δταν πα-

ρηλθεν ἥ θρησκευτική μέθη, κατέστησεν αὐτοὺς νωθροὺς καὶ δυσκινήτους μοιρολάτρας. 4) Ἀπαγόει εὐεται ἥ παραστασισ της τῆς Θεότητος δι' εἰκόνων ἥ ἀγαλμάτων. Διὰ τοῦτο οἱ ναοὶ τῶν Μωαμεθανῶν ὡς μόνον ἐσωτερικὸν διάκοσμον ἔχουν μερικὰς ἐπιγραφὰς ἥ ορητὰ τοῦ κορανίου.

Εἰς τὴν ἡθικὴν διδασκαλίαν τοῦ ἴσλαμισμοῦ ὡς κύρια καθήκοντα θεωροῦνται τὰ ἑξῆς: 1) Πρόσευμα τῆς ἡμέρας μὲ τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς Μέκκας. Τῆς προσευχῆς πρέπει νὰ προηγεῖται καθαρισμὸς τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν (ἀπτέστ) καὶ δύναται νὰ γίνεται εἰς πάντα τόπον. Ὁ ναὸς (τζαμὶ) εἶναι τόπος κοινῆς προσευχῆς, ὅπου ἔκαστος πιστὸς προσεύχεται χωριστά. 2) Νηστεία κατὰ τὸν μῆνα Ραμαζάν, ἥ δποία συνίσταται εἰς τὴν ἀποχὴν ἀπὸ πάσης τροφῆς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας. Ἐπίσης ἀπαγορεύονται εἰς τὸν πιστὸν ὁρισμέναι τροφαί, ὅπως τὰ χοίρειον κρέας καὶ ὁ οἶνος. 3) Ἐλεημοσύνη καὶ ἔργα φιλανθρωπίας. 4) Ἐπίσκεψις τῶν ἱερῶν πόλεων Μέκκας καὶ Μεδινᾶς. 5) Ἡ ἔξαπλωσις τοῦ ἴσλαμισμοῦ. Ὁ πιστὸς ἔχει ὑψιστὸν καθῆκον νόμον ἀγωνισθῆ πρὸς διάδοσιν τῆς πίστεως εἰς τοὺς ἀπίστους ἀκόμη καὶ

Τέμενος Καΐρου (Ἐξωτερικὸν)

Εἰς τὸ μέσον ὑψηλὰ μεγαλύτερος θόλος καὶ διάγονον χαμηλότερος οἱ μικρότεροι. Ἐνθυμίζουν βυζαντινά οἰκοδομήματα. Κάτω στοά μὲ λεπτοὺς κίονας κατὰ περισκήνην ἀπομίμησιν. Δεξιά ὑψοῦνται δύο μιναρέδες, οἱ δύο οὗ φέρουν ὁ καθεὶς δύο ἔξωστας, ἀπὸ τοὺς δποίους ὁ μονεζήνης καλεῖ τοὺς πιστοὺς εἰς προσευχὴν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Ἀπιστοι (Γκιαβούρ) θεωροῦνται εἰς εἰδωλολάτραι (Κιαφίρ), οἵ ἔβραίτοι καὶ οἵ χριστιανοί. Ὁ Μωάμεθ διετήρησε τὴν πολυγαμίαν, ἡ δποία ἀνέκαθεν συνηθίζετο εἰς τὴν Ἀραβίαν.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Μωάμεθ περιέχεται εἰς τὸ Κ ο ράνιον (δηλ. βιβλίον), τὸ δποίον θεωρεῖται ἀκριβὲς ἀντίγραφον τοῦ ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχοντος ἱεροῦ βιβλίου. Τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἡ Π. Διαθήκη εἶναι ἀντίγραφα αὐτοῦ ἀτελέστατα. Τὸ Κοράνιον περιέχει 114 κεφάλαια, ἀπ' ἀρχῆς δὲ μέχρι τέλους παρίσταται δ Θεός ὑπαγορεύων εἰς τὸν Μωάμεθ τὰς θελήσεις του. Ἀλλὰ τὸ Κοράνιον συνετάχθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ ἐπὶ τοῦ τρίτου διαδόχου του Ὀσμάν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἑδῶν κ' ἐκεὶ διεσπαρμένων διδασκαλιῶν καὶ διατάξεών του.

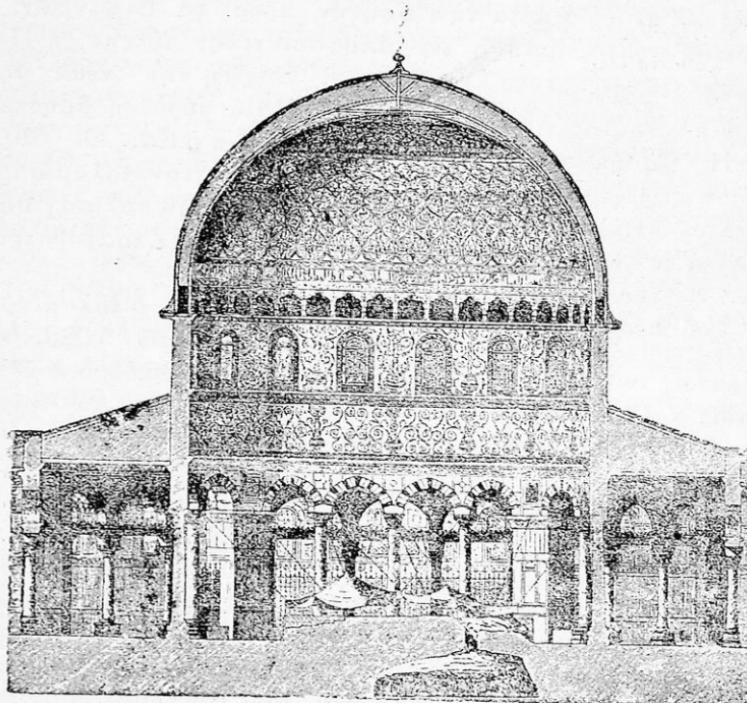
ΤΟ ΑΡΑΒΙΚΩΝ ΚΡΑΤΟΣ

Ὁ Μωάμεθ δὲν ἵδρυσε μόνον νέαν θρησκείαν, ἀλλὰ καὶ συνήνωσεν εἰς ἐν κράτος τοὺς Ἀραβίας. Ἡτο συγχρόνως ἀνώτατος θρησκευτικὸς ἀρχηγός καὶ οἱ διάδοχοί του ὀνομάσθησαν Καλίφαι, ἥτοι τοποτηρηταὶ τοῦ προφήτου.

Εἰς τὸ νέον κράτος δ Μωάμεθ ἔδωκε τὴν δριστικὴν κατεύθυνσιν, ἡ δποία συγκεντρώνεται εἰς τὰς δλίγας λέξεις: Πόλεμος κατὰ τῶν ἀπίστων. Αἱ λέξεις αὗται είχον μαγικὴν ἐνέργειαν ἐπὶ τῶν Ἀράβων, οἵ δποίοι ἐξῆλθον ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς κώρας των μὲ τὴν μέθην καὶ τὴν δρμὴν τῶν νεοφατίστων, διὰ νὰ ὑποτάξουν τὸν κόσμον εἰς τὴν νέαν θρησκείαν. Ἡδη δ Μωάμεθ εἶχε στείλει πρέσβεις εἰς τὸν Ἡράκλειον καὶ τὸν Χοσρόην Β' καὶ ἐζήτει ν' ἀσπασθοῦν τὴν νέαν θρησκείαν. Ὁ Χοσρόης κατέσφαξεν αὐτοὺς, ἐνῶ δ Ἡράκλειος, διπλωματικώτερος τοῦ Πέρσου, ἐφόρτωσεν αὐτοὺς μὲ δῶρα διὰ τὸν ὑψηλὸν κύριόν των. Ἀλλ' οὔτε δ εἴς οὔτε δ ἀλλοὶ ἀντελήφθησαν τὴν σοβαρότητα τοῦ κινδύνου.

Τὸν Μωάμεθ διεδέχθησαν τέσσαρες καλίφαι εἴκ τῆς οἰκογενείας του. Πρῶτος ἀπ' αὐτοὺς ἦτο δ Ἀβού Βέκρο (632—635), πατὴρ τῆς εὐνοούμενης συζύγου τοῦ προφήτου

(^ο Αῖσᾶ), κατόπιν δὲ Ὁ μὲν ὁ (635—644), δὲ Ὁ σὺν αὐτῷ (644—660) καὶ μετὰ τὴν δολοφονίαν αὐτοῦ ἀνῆλθε τέλος τὸν θρό-

Τέμενος εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ (ἐσωτερικὸν)

Ἐγκαρδία τομή. Διακρίνονται τὰ χαρακτηριστικά τῆς ἀραβικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ὁ βυζαντινὸς θόλος, οἱ λεπτοί καὶ ὑψηλοί περσικοί κίονες. Ἐπίσης βλέπομεν τὴν μεγάλην ποικιλίαν τῶν τόξων (στρογγύλα, γωνιώδη, πεταλοειδῆ) καὶ τὸν πλοῦτον τῶν ἀραβουργημάτων.

νον δὲ ἔξαδελφος καὶ γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Μωάμεθ Ἀλῆσ. Κατὰ τὸ διάστημα τῶν τριάκοντα ἔτῶν ἔγινε καταπληκτικὴ ἔξαπλωσις τῶν Ἀράβων εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ Ἀφρικήν.

ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΣΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἡ ἀραβικὴ ἐπίθεσις εὑρηκεν ἔξηντλημένας ἀπὸ τὸν μα-

κροκχρόνιον πόλεμον τὰς δύο γειτονικὰς μοναρχίας, τὴν Περσίαν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Οἱ Ἀραβεῖς προσέβαλον κατ’ ἀρχὰς τὴν Περσίαν, τὴν δποίαν ἐμάστιζον ἐμφύλιοι ἔριδες καὶ ἀναρχία μετὰ τὴν εἰρήνην πρὸς τὸ Βυζάντιον. Ὁ περσικὸς στρατὸς ἦταν ἡ πρώτη εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην, ἥ Περσία ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ἀραβας καὶ ἐδέχθη τὴν νέαν θρησκείαν. Τοιουτορόπως ἔξεροιζώθη ἥ παλαιὰ περσικὴ θρησκεία τοῦ Ζωδοάστρου, ἥ λεγομένη Πυρολατρία. Οἱ δὲ λίγοι Πέρσαι, οἱ δποίοι δὲν ἦθέλησαν νὰ δεχθοῦν τὸν ισλαμισμόν, κατέφυγον εἰς τὰς Ἰνδίας, ὅπου διετήρησαν τὴν παλαιὰν θρησκείαν καὶ τὸ ιερὸν βιβλίον τοῦ Ζωδοάστρου (Ζαρατούρτρα), τὴν Ζὲντα βέστα.

Διὰ τῆς καταλύσεως τοῦ Περσικοῦ κράτους ὁ ισλαμισμὸς ἔξηπλώθη εἰς ὅλας τὰς χώρας μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ὡξου καὶ Εὐφράτου, τοῦ Καυκάσου, τῆς Κασπίας καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὡκεανοῦ, καὶ ἥ Δυτικὴ Ἀσία εἴκοσι μόλις ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ ἥλλαξεν ὅψιν.

ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΣΥΡΙΑΣ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΣ ΚΑΙ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

Ἡ κατάκτησις τῆς Συρίας ἥρχισεν ἀπὸ τὸν Ἀβοῦ Βέκρ. Ὁ ἀραβικὸς στρατὸς προσέβαλε καὶ ἐποιούρκησε τὴν πόλιν τῆς Συρίας Δαμασκόν, ἥ δποία δὲν ἥργησε νὰ παραδοθῇ (634).

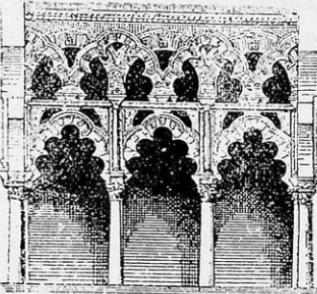
Τότε μόνον οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντελήφθησαν τὴν σοβιαρότητα τοῦ κινδύνου καὶ ὁ Ἡράκλειος ἔσπευσεν αὐτοπροσώπως πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν δύο μεγάλων ἐπαρχιῶν τῆς Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης. Ἀλλ’ ὁ γέρων αὐτοκράτωρ ἦταν ἐπανειλημμένως καὶ οἱ ἴθαγενεῖς, οἱ δποίοι ἔνεκα τῆς θρησκευτικῆς διαφορᾶς διέκειντο ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Ἑλληνας, προσεχώρησαν εἰς τοὺς Ἀραβας. Οἱ Ἡράκλειος κατώρθωσε μόνον νὰ σώσῃ τὸν τίμιον σταυρόν, ἐνῶ ἥ Ιερουσαλήμ ὑπέκυψεν ἐντὸς δὲλιγούν καὶ μετ’ αὐτὴν ἥ Βηρυτός, ἥ Ἀντιόχεια καὶ δόλικηρος ἥ Συρία καὶ ἥ Παλαιστίνη, κέντρα τοῦ ἀνατολικοῦ πολιτισμοῦ, κατελαμβάνοντο δριστικῶς ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν.

Τὴν κατάκτησιν τῆς Συρίας ἡ κοιλούμθησεν ἡ ὑποταγὴ τῆς Αἴγυπτου. Ὁ στρατηγὸς τοῦ Ὀμάδος Ἀμροῦ ἐνίκησεν ἐπανειλημένως τὰ ἔλληνικὰ στρατεύματα καὶ κατέκτησεν ἐν διαστήματι δύο μόνον ἑτῶν δόλοκληρον τὴν Αἴγυπτον (640—642). Ἡ ἀκρόπολις τῆς Μέμφιδος, πρωτευούστης τῆς Μέσης Αἰγύπτου, κατελήφθη ἔξι χρόνοι καὶ εἰς τὸ μέρος, δπου ἐστρατοπέδευσαν τὰ ἀραιβικὰ στρατεύματα, ἐκτίσθη τὸ 973 μ.Χ. ἡ πόλις Κάιρον (Καχιρὰ = Νίκη). Ἡ Ἀλεξανδρεία προστατευόμενη ὑπὸ στόλου, ἀντέστη ἐπ' ὀλίγον, ἀλλ' ἡ ναγκάσθη καὶ αὐτὴ νὰ παραδοθῇ. Μὲ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀλεξανδρείας ἀπωλέσθη δριστικῶς διὰ τὸν ἔλληνισμὸν ἡ Αἴγυπτος, δπου ἐπὶ 960 ἔτη ἡνθησεν δ ἔλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ τὰ ἔλληνικὰ γράμματα.

Εἰς τὴν Αἴγυπτον, δπως καὶ εἰς τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην, οἱ ἐγχώριοι χριστιανοὶ ὡς μονοφυσῖται διέκειντο δυσμενῶς πρὸς τοὺς Ἑλληνας καὶ ἐδέχθησαν εὐχαρίστως τοὺς Ἀραβις. Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς προσῆλθον εἰς τὸν Ἰσλαμισμὸν καὶ τούτων ἀπόγονοι εἶναι οἱ σημερινοὶ Φελάζοι. Οἱ ἀπομείναντες πιστοὶ εἰς τὸν χριστιανισμὸν δονομάζονται Κόπται.

ΟΙ ΘΜΕΙΑΔΑΙ ΚΑΛΙΦΑΙ

Τὸ 660 ἔγινε σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὸ ἀραιβικὸν κοάτος. Ὁ διοικητὴς τῆς Δαμασκοῦ Μωάβις ἐστασίασε κατὰ τοῦ τετάρτου μετὰ τὸν Μωάμεθ καλίφου, τοῦ Ἀλῆ, ἐφόνευσεν αὐτὸν καὶ κατέλαβε τὴν καλιφείαν. Ὁ Μωαΐτας ἰδρυσεν νέαν δυναστείαν, τὴν λεγομένην τῶν Ὀμεϊαδῶν (664). Ἀλλ' ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἀλῆ εἶχε πολλοὺς διπαδούς, οἱ δποῖοι Θεοδωρίδου· Λαζάρου, Ἰστορία Ρωμαϊκή·Βυζαντινή, ἔκδ. ΣΤ. 13

Στοά ἀπὸ τὴν Κορδούνην

ἐπεχείρησαν νὰ ἐπαναφέρουν εἰς τὸν θρόνον τοὺς υἱούς του Ἐπηκοολούθησεν ἐμφύλιος πόλεμος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐνικήθησαν οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀλῆ καὶ ἐφονεύθησαν. Ἄλλὰ δὲ μουσουλμανικὸς κόσμος διηρέθη εἰς δύο στρατόπεδα, τοὺς Σεΐτας, ἢτοι δπαδοὺς τοῦ Ἀλῆ, οἱ δποῖοι παρεδέχοντο μόνον τὸ κοράνιον, καὶ τοὺς Σουννίτας (Σουννᾶ=παράδοσις), οἱ δποῖοι πλὴν τοῦ κορανίου δέχονται καὶ τὴν λεγομένην ἱερὰν παράδοσιν, ἢτοι τοὺς λόγους καὶ τὰ ἀποφθέγματα τοῦ προφήτου.

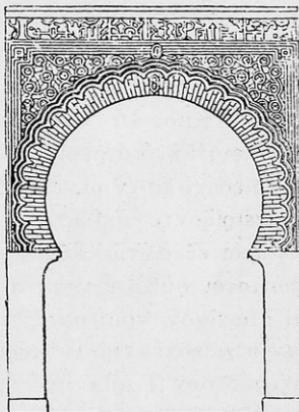
Ἐπὶ τῶν Ὁμεϊαδῶν ἤλλαξεν οὐσιωδῶς δὲ χαρακτὴρ τοῦ ἀραβικοῦ κράτους. Πρωτεύουσα αὐτοῦ ἔγινε κληρονομική, ἐνῶ προηγουμένως ἦτο αἵρετή, καὶ οἱ καλίφαι ἀπέβησαν δεσπόται ἀπολυταρχικοὶ ζῶντες βίον πολυτελῆ καὶ περιστοιχιζόμενοι ὑπὸ μεγαλοπρεποῦς αὐλῆς. Ἄλλα πολὺ σημαντικώτερον εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἔδρα τοῦ μωαμεθανισμοῦ μετετέθη εἰς τὴν Συρίαν. Οἱ Σῦροι, καθὼς γνωρίζομεν, εἶχον παραλάβει τὸν ἔλληνορρωμαϊκὸν πολιτισμόν, εἶχον μεταφράσει τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἰς τὴν γλῶσσαν των καὶ εἶχον ἀναπτύξει τὰς τέχνας. Τώρα δέχονται τὸν ισλαμισμόν, μανθάνουν τὴν ἀραβικὴν καὶ ἐξηκοούθησαν ὡς ἀραβεῖς πλέον νὰ καλλιεργοῦν τὸν πολιτισμόν. Ἡ παραλία τῆς Συρίας εἶναι, καθὼς γνωρίζομεν, ἡ παλαιὰ Φοινίκη καὶ οἱ κάτοικοι της ἀπόγονοι τῶν παλαιῶν Φοινίκων. Εἰς τοὺς ἔξισλαμισθέντας αὐτοὺς Φοινίκας χρεωστεῖται ἡ ναυτικὴ ἀκμὴ τῶν Ἀραβών. Ὁ περίφημος ἀραβικὸς στόλος, δὲ δποῖος θὰ διαμφισβήτησῃ τὴν κυριαρχίαν τῆς Μεσογείου, ἦτο ἔργον τῶν Σύρων τῆς Φοινίκης. "Ωστε δρυτέρων θὰ ἦτο νὰ διμιλοῦμεν περὶ συριακοῦ παρὰ περὶ ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ, δπως ἐπίσης εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς μεγαλουργήσαντας Ἀραβαῖς ἔβυθισθησαν δλίγον κατ' δλίγον εἰς τὴν παλαιὰν ἀφάνειαν.

ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ Β. ΑΦΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΙΣΠΑΝΙΑΣ

Ἐπὶ τῶν Ὁμεϊαδῶν ἔξακολουθεῖ ἡ κατακτητικὴ δρμὴ

τῶν Ἀράβων. Ἐφοῦ συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου μέχρι τῆς Αἰθιοπίας, ἐκυρίευσαν τὴν Κυρηναϊκήν, τὴν Τρίπολιν, τὴν Τίνυδα, τὸ Ἀλγέριον καὶ τὸ Μαρόκον. Τοιουτοτρόπως πεντήκοντα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ ἔφθασαν εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν (681). Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 8ου αἰώνος οἱ Ἀραβεῖς προσβάλλουν τὴν Εὐρώπην. Ἐφοῦ διέβησαν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ταρίκ τὸν Ἡράκλεον πορθμόν, διποῖς φέρει τὸ ὄνομά του (Γιβραλτάρ), ἐνίκησαν εἰς μεγάλην μάχην τοὺς Βησιγότθους καὶ κατέλαβον τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου (711). Οἱ χριστιανοὶ περιωρίσθησαν εἰς τὰ βόρεια δρεινὰ μέρη τῆς Ἰσπανίας. Ὁλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα εἰσῆλθον εἰς τὴν Γαλατίαν, ἐλεγήλατησαν τὴν κοιλάδα τοῦ Ροδανοῦ μέχρι τῆς Λυσῶν καὶ κατόπιν ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ Ποιτιέρ (Poitiers). Ἐκεῖ τοὺς ἀνεκάτισαν οἱ Φράγκοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Καρόλου Μαρτῆλ καὶ τοὺς ὑπεχρέωσαν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. **732** Η Εὐρώπη ἐσώθη τοιουτοτρόπως ἀπὸ μέγιστον κίνδυνον (732). Δεκαπέντε ἔτη πρὸ τοῦ γεγονότους αὐτοῦ (717) τὴν δομὴν τῶν Ἀράβων εἶχεν ἀναχαιτίσει πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Λέων Γ' δὲ Ἰσαυρος.

Τοιουτοτρόπως ἀπέτυχον αἱ δύο ἀπόπειραι κατὰ τῆς Εὐρώπης Ἀλλ' οἱ Ἀραβεῖς ἔνα περίπου αἰῶνα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ εἶχον ἰδρύσει ἀχανῆ αὐτοκρατορίαν, ἥ δοιαί εἶξετείνετο πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ὡξου, πρὸς νότον μέχρι τοῦ Ἰνδικοῦ Ὡκεανοῦ, πρὸς βιορᾶν μέχρι τοῦ Καυκάσου καὶ τῆς Κασπίας, πρὸς δυσμὰς μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ τῶν Πυρηναίων.

Τόξον πεταλοειδές

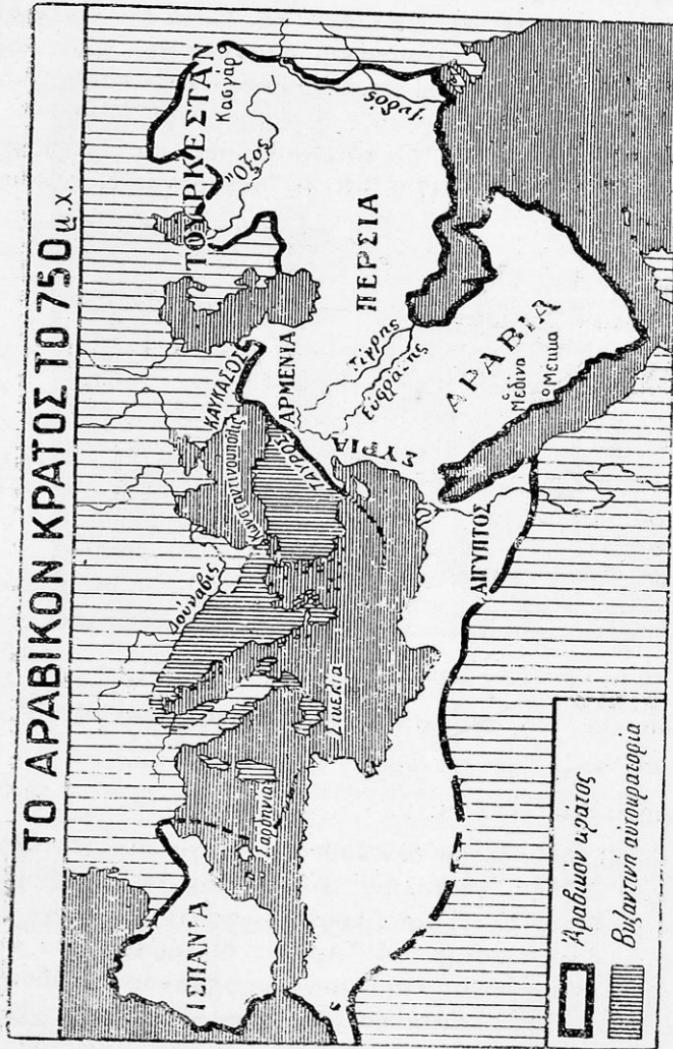
ΛΟΓΟΙ ΤΗΣ ΑΚΜΗΣ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ

Ἡ φαγδαία αὐξησις τοῦ ἀραβικοῦ κράτους δὲν δφείλεται μόνον εἰς τὴν ἵκανότητα τῶν Ἀράβων, διότι καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ ἡγωνίσθησαν μὲ ἀνδρείαν κατ' αὐτῶν, οἱ Ἐλληνες μάλιστα ἀντέτασσον πλὴν τῆς ἀνδρείας τὰ ἐπιστημονικὰ μέσα τοῦ πολέμου, τὴν στρατιωτικήν των πειθαρχίαν καὶ τὴν ἵκανότητα τῶν στρατηγῶν.

Ὑπῆρχον βαθύτεροι λόγοι, οἱ δποῖοι ηὖνόησαν τὴν ἀραβικὴν ἔξαπλωσιν. Οἱ Ἐλληνες καὶ οἱ Πέρσαι ἦσαν ἔξηντλημένοι ἐκ τοῦ κατ' ἄλλήλων πολέμου. Ἐκτὸς τούτου οἱ ὑπήκοοι τῆς Ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὴν Παλαιστίνην, Συρίαν καὶ Αἴγυπτον ἐστέναζον ὑπὸ τὸ βάρος τῶν φόρων καὶ ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἐπαναστατήσουν. Γνωρίζομεν ἐπίσης ὅτι ἡ θρησκευτικὴ διαιρέσις ἀπεξένωσεν αὐτοὺς ἀπὸ τὸ κράτος. Διὰ τοῦτο ἐδέχθησαν ὡς ἐλευθερωτὰς τοὺς Ἀραβίας, οἱ δποῖοι τοὺς μετεχειρίζοντο ἥπιως καὶ ἥρκοῦντο εἰς ἐλαφρὸν φόρον, καὶ οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἔξισλαμίσθησαν καὶ ἔξηραβίσθησαν. Οἱ νεοφώτιστοι οὗτοι ἔγιναν πολλάκις φανατικάτεροι τῶν Ἀράβων καὶ παρείχον προθύμως πολεμιστὰς εἰς τὸ Ἰσλάμ. Τὴν Ἰσπανίαν π.χ. κατέκτησαν κυρίως Βέρεροι ("Ἀλγερινοί") καὶ διάρκηγράς των Ταρίκης ἦτο δμοεθνής των. Ἐπίσης οἱ πρωτεργάται τοῦ ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ, ἀρχιτέκτονες, λόγιοι, βιομήχανοι καὶ ἔμποροι ἦσαν κατ' οὓσιαν Πέρσαι, Ἐλληνες, Σῦροι, Ἐβραῖοι, Ἰσπανοὶ κτλ.

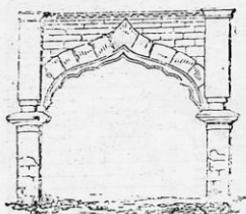
ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΟΥ ΑΡΑΒΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Περὶ τὸ 750 μ.Χ. ἀνετράπη ἡ δυναστεία τῶν Ὁμεϊαδῶν, τὰ μέλη ἐνενήκοντα τὸν ἀριθμὸν ἐφοιεύθησαν καὶ διαδουλαβήτας ἔδρυσε νέαν δυναστείαν, ἡ δποία ὠνομάσθη τῶν Ἀβδουλαβήτων Ἀλλάς διασωθεὶς ἀπὸ τὸν οἶκον τῶν Ὁμεϊαδῶν πρῶγκιψ Ἀβδούλαχμᾶν κατέφυγεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, δπου ἐσκημάτισεν ζδιόν κράτος, τὸ δποῖον ἔξηπλώ-

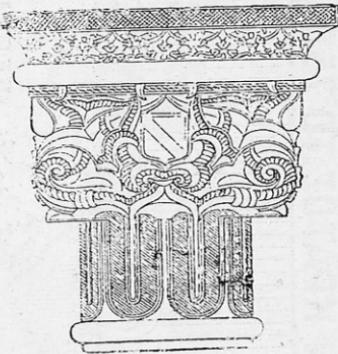

θη καὶ εἰς μέρος τῆς βορείου Ἀφρικῆς. Βραδύτερον οἱ Ἀββασίδαι μετέφεραν τὴν πρωτεύουσάν των εἰς τὴν Βαγδάτην ἐπὶ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ. Ἐσχηματίσθη δὲ καὶ τοῖν ἀραβικὸν κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὸ Κάιρον. Τοιουτοτρόπως ἡ Ἀραβικὴ αὐτοκρατορία δημόση εἰς τοία κράτη. Τὰ κράτη αὐτὰ ἔζησαν ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετορίδας καὶ ὁ ἀραβικὸς πολιτισμὸς καὶ εἰς τὰ τοία ἔδωκε νέαν λάμψιν.

Ἐκ τῶν Ἀββασιδῶν ἡγεμόνων ἐνδοξότατος ὑπῆρξεν ὁ Ἀρούν ἀλ Ρασίδ (785—813), σύγχρονος Καρολού τοῦ

Τόξον γωνιῶδες

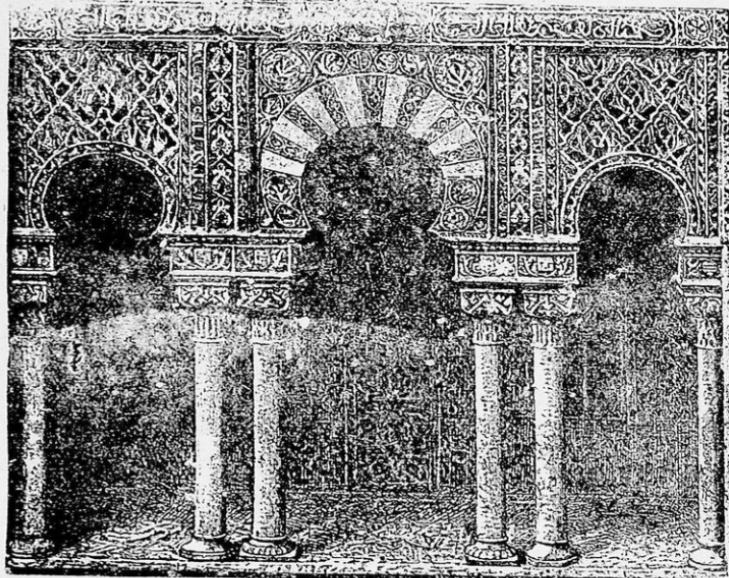
'Αραβικὸν κιονόκρανον
(Ἀλάμπρα)

Μεγάλου καὶ τῆς αὐτοκρατείρας Εἰρήνης, καὶ ὁ νῖος του Μαμούν.

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ

Ἡ ἀραβικὴ ἐπιδρομὴ δὲν ἔσβυσε τὰς παλαιὰς ἐστίας τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Τουναντίον ἀνεζωγόνησε καὶ ἐνίσχυσεν αὐτάς. Ἐντὸς τοῦ Ἀραβικοῦ κράτους ὑπῆρχε ζωηρὰ κίνησις καὶ δραστηριότης. Οἱ Ἀραβεῖς διετήρησαν τὰ παλαιὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας, τὰς μεγάλις ἐμπορικὰς δόδοις, τὰς ὁποίας εῦρον εἰς τὰς κατακτηθείσας χώρας, ἀνέπτυξαν ζωηρὰν ἐπικοινωνίαν μεταξὺ τῆς Μεσογείου καὶ τῆς ἀπωτέρας ἀνατολῆς, τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Κίνας. Ἐπὶ σειρὰν αἰώνων ὑπῆρ-

χον ἐντὸς τοῦ ἀραιβικοῦ κράτους μεγάλαι καὶ εὐτυχεῖς πόλεις, εἰς τὰς δποίας ἐκαλλιεργήθησαν τὰ γράμματα καὶ αἱ ἐπιστῆμαι. Ἰδίως αἱ τέχναι ἔφθασαν εἰς μεγάλην ἀκμήν. Κέντρα τοῦ ἀραιβικοῦ πολιτισμοῦ ἦσαν ἡ Δαμασκός, ἡ Βαγδάτη, τὸ Κάιρον καὶ ἡ Καρδούη.

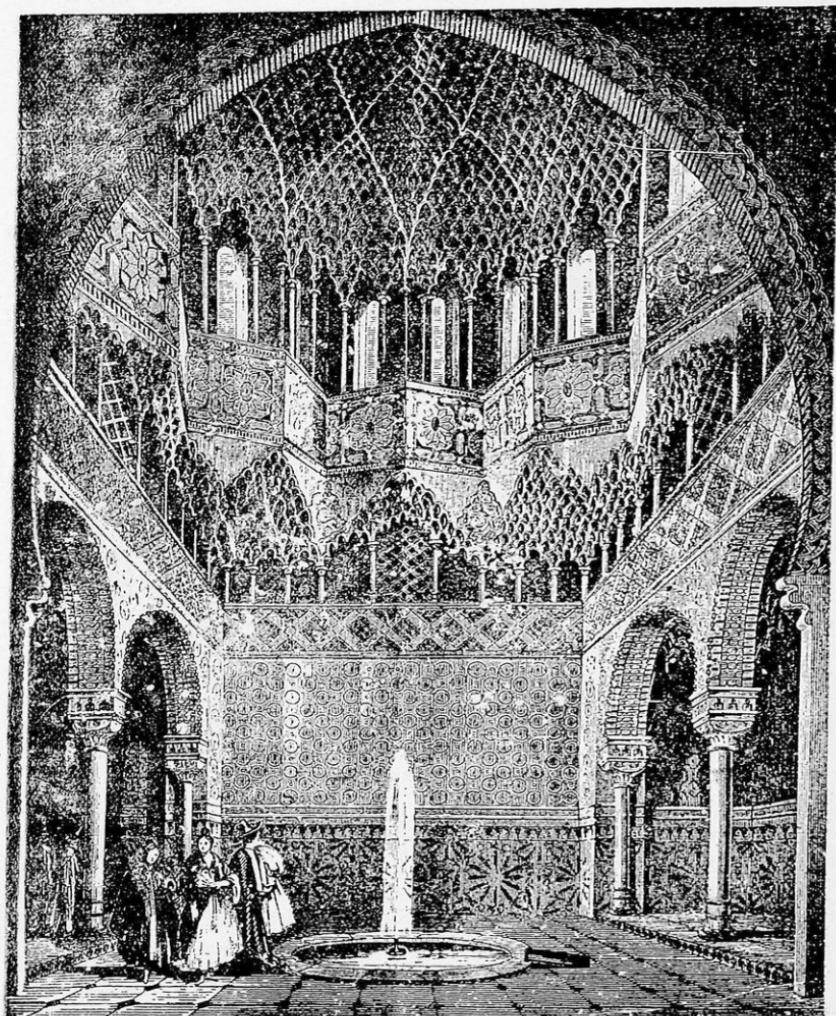

Πύλη ἀραιβικοῦ τεμένους

Μέρος εῆς εἰσόδου τοῦ ἀραιβικοῦ τεμένους τοῦ Τολέδου, τὸ ὃποῖον σήμερον εἶναι καθεδρικὸς ναός, ἔργον τοῦ 13ου αἰῶνος. Τὰ τόξα ἔχουν σχῆμα πετάλου. Τὰ τοιχώματα ἄνωθεν τῶν τόξων εἰναι διάτοιπα. ὁ τοῖχος εἰς τὸ βάθος εἶναι διακοσμημένος μὲν ἔγχρωμον πορσελάνην καὶ ἀραιβούργηματα. Λαμπρὸν δεῖγμα τῆς διακοσμητικῆς τέχνης τῶν ἀραιβικῶν οἰκοδομημάτων.

ΓΕΩΡΓΙΑ, ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ, ΕΜΠΟΡΙΟΝ

Οἱ Ἀραιβεῖς διετήρησαν καὶ προήγαγον τὴν ἀνάπτυξιν, τὴν δποίαν εὑρῆκαν εἰς τὰς κυτακτηθείσας χώρας. Εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐδιδάχθησαν τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ἀρδευτικὴν τέχνην καὶ με-

Στοά, Αλάμπρα

τέδωκαν αὐτὰς εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὴν Εὐρώπην. Εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Γουαδαλκιβίο κατεσκεύασαν συστημά διοχετεύσεως ὑδάτων, τὸ δποῖον διατηρεῖται μέχρι σήμερον. Εἰσήγαγον εἰς τὴν Εὐρώπην δένδρα καὶ φυτά ἄγνωστα μέχρι τῶν χρόνων ἔκεινων, τὴν δρυζαν, τὸ ζαχαροκάλαμον, τὴν βερυκοκκέαν, τὴν μωρέαν, τὰ φασόλια, τὴν κάνναβιν κτλ.

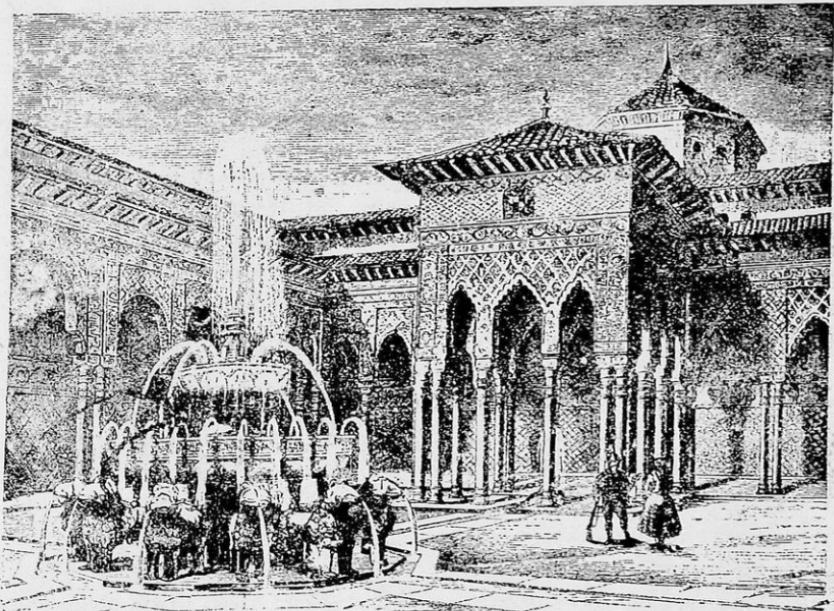
Ἐτελειοποίησαν τὴν βιομηχανίαν τῆς Ἀνατολῆς, ὅπως τὴν κατασκευὴν τῆς πορσελάνης, ἡ δποία ἦτο ἀνέκαθεν γνωστὴ εἰς τὴν Περσίαν, τὴν ταπητουργίαν, τὴν κατεργασίαν τῶν μετάλλων. Περίφημα ἦσαν τὰ ξίφη καὶ τὰ μάλλινα ὑφάσματα τῆς Δαμασκοῦ (δαμασκὶ σπαθὶ καὶ δαμάσκο), καθὼς καὶ τὰ ἔργα τῆς ἀραβικῆς χρυσοχοΐας, τῆς ἔνδυσης καὶ ἐλεφαντουργίας. Εἰς τὴν Κορδοβήν τῆς Ἰσπανίας ἐτελειοποίησαν τὴν κατεργασίαν τῶν δερμάτων (ἀπ' αὐτὸν προήλθεν ἡ γαλλικὴ λέξις *cordonnier*—νποδηματοποίὸς ἀπὸ τὸ *Corduanier*)

Οἱ Ἀραβεῖς διεξῆγον εὐδούτατον ἐμπόριον. Τὸ ἐμπόριον εὐχαριστεῖ τὸν Θεόν, ἔλεγε τὸ Κοράνιον. Καὶ ὁ Μωάμεθ ὁ ἴδιος ἦτο ἔμπορος Ἀπὸ τοῦ 7ου μέχρι τοῦ 10ου μ. Χ αἰῶνος εἰς δῆλας τὰς ἀγανεῖς ἐκτάσεις τοῦ μουσουλμανικοῦ κόσμου ὑπῆρχε μεγάλη οἰκονομικὴ ἀκμή. Εἰς τὴν θάλασσαν ἐφθασσαν μέχρι τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Ἀφρικῆς καὶ διὰ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὡκεανοῦ μέχρι τῆς Ἰνδοκίνας. Τὰ ἀραβικὰ πλοῖα ἔξουσίαζον τὴν Μεσόγειον σχεδὸν μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν Σταυροφοριῶν. Περίφημοι λιμένες ἦσαν ἡ Βυρητός, ἡ Τύρος ἡ Ἀλεξανδρεία, ἡ Βαρκελώνη. Εἰς τὴν Ἑηράν τὰ καραβάνια ἐποχώρουν ἔως τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀφρικῆς καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν μέχρι τῆς Κίνας. Ἐκεῖθεν παρέλαβον καὶ μετέδωκαν εἰς τὴν Εὐρώπην τρεῖς σημαντικὰς ἐφευρέσεις, τὴν ναυτικὴν πυξίδα, τὴν πυρίτιδα καὶ τὸν χάρτην.

ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Οἱ Σῦροι εἶχον μεταφράσει, καθὼς εἴδομεν πολλὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ὅταν διὰ τῆς ἀραβικῆς κατακτήσεως ἐπεκράτησεν ἡ ἀραβικὴ γλῶσσα, τὰ ἔργα τῶν

ἀρχαίων μετεφράσθησαν ἐκ τῆς συριακῆς εἰς τὴν ἀραβικήν.
Οἱ Ἀραβεῖς μὲ φιλοστογίαν ἐδέχθησαν τὴν ἀρχαίνειν Ἑλληνικήν
σοφίαν καὶ προήγαγον πολλοὺς κλάδους αὐτῆς, προσέφε-

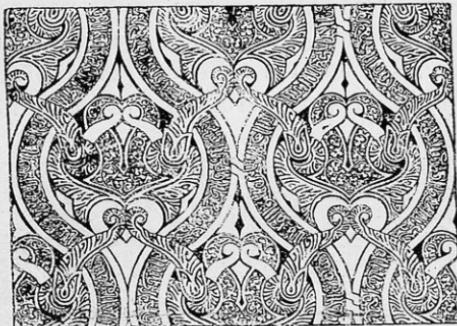

Αύλη τῶν Λεόντων, Ἀλάμπρα

φαν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὰ Μαθηματικά, τὴν Γεωμετρίαν, τὴν Ἀλγεβραν, τῆς δύοις καὶ τὸ ὄνομα εἶναι ἀραβικόν, εἰς τὴν Ἀστρονομίαν (πολλοὶ δροι ἀστρονομικοὶ εἰναι ἀκόμη ἀραβικοί, ὡς ζενίθ, ναδίο), εἰς τὴν Γεωγραφίαν, καὶ ᾧσαν ὄνομαστοι διὰ τὰς ἴατρικάς των γνώσεις. Τὰ ιατρικὰ συγγράμματα τῶν Ἀράβων ἔχοντις μενον ὡς διδακτικὰ βιβλία ἀκόμη κατὰ τὸν 18ον αἰώνα εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἡ Χημεία τὴν ἀρχήν της χρεωστεῖ εἰς τοὺς Ἀραβαῖς, διότι οἱ Ἀραβεῖς Ἀλχημισταὶ ζητοῦντες τὸν φιλοσοφικὸν λίθον, δηλαδὴ τὸ μέσον νὰ μετατρέπουν τὰ μέταλλα εἰς χρυσόν, καὶ τὸ ἐλιξήριον τῆς νεότητος, φάρμακον δηλαδή, τὸ δποιον θὰ-

διαιώνισε τὴν νεότητα, ἔκαμαν τὰς πρώτας ἀνακαλύψεις τῆς χημείας.

· Ἡ μεγάλη ἄκμὴ τῆς ἀραβικῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν γραμμάτων συμπίπτει εἰς Βαγδάτην μὲ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀρούν ἀλ Ρασίδ (905 αἰών), εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἐπὶ τῶν χαλιφῶν Ἀβδουραχμᾶν Γ' καὶ Χακίμ Β' (1005 αἰών). Ὁ Χακίμ ἐδαπάνησε

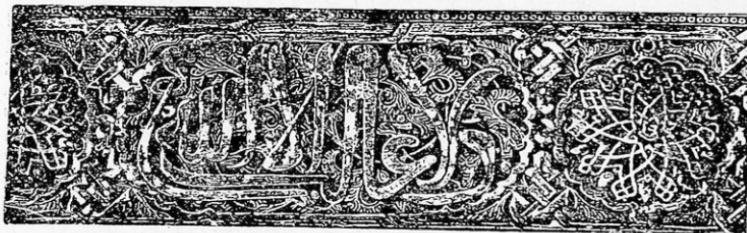
Δειγματα ἀραβουργημάτων

μυθώδη ποσά, διὰ νὺ καταρτίσῃ τὴν μοναδικὴν εἰς τὸν τότε κόσμον βιβλιοθήκην τῆς Κορδούνης, ἥ δποία περιελάμβανε 600 χιλ. τόμους. Ἐπ' αὐτοῦ ἤκμασαν πολλοὶ ἀραβεῖς ποιηταί.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Οἱ Ἀραβεῖς εὗρον εἰς τὰς κατακτηθείσας χώρας ὠδαίους

καὶ μεγάλους ναοὺς καὶ ἐθεώρησαν αὐτοὺς καταλληλοτέρους διὸ τὴν λατρείαν τοῦ Ἀλλάχ. Εἰς τὴν Συρίαν ἵδιως ἐγνώρισαν τὸν βυζαντινὸν ρυθμὸν καὶ τροποποιήσαντες αὐτὸν κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς θρησκείας καὶ τοῦ συναισθηματικοῦ βίου των ἐδημούργησαν ἴδιον ρυθμόν. Διετήρησαν τὸν βυζαντινὸν θόλον, ἀλλ᾽ εἰσήγαγον μεγάλην ποικιλίαν τόξων, τὰ δποῖα εἶναι πεταλοειδῆ καὶ γωνιώδη. Ἐκ τῆς περσικῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐδανείσθησαν τοὺς λεπτοὺς καὶ ὑψηλοὺς κίονας. Μεγάλην χάριν εἰς τὰ ἀραβικὰ οἰκοδομήματα δίδει ὁ ἐσωτερικὸς διάκοσμος. Οἱ τοῖχοι καὶ τὰ τόξα κοσμοῦνται διὰ συνδυασμοῦ πολυχρώμου

Αραβοσύρημα

Ἄπο τὰ κοσμήματα τοῦ περιφήμου ἀνατόφου τῆς Ἀλάμπρας (13ος αἰών). Μεταξὺ δύο κοσμημάτων σχήματος φόδου εἶναι ἐπιγραφὴ τοῦ Κορανίου, ποικιλλομένη μὲν γεωμετρικάς γραμμάς, ἡ δποία λέγει :
εἰς νικητής, ὁ Ἀλλάχ

πορσελάνης, λεπτῶν σχεδίων ἐκ γύψου καὶ πλήθους γεωμετρικῶν σχημάτων, γραμμάτων, φανταστικῶν φυλλωμάτων, οὗτως ὥστε οἱ τοῖχοι ἢ τὰ τόξα εἶναι διάτοητα ὡς ἔργα γλυπτικῆς ἢ φαίνονται ὡς σταλακτῖται. Αὐτὰ εἶναι τὰ λεγόμενα Ἀραβοσύρημα (Arabesques). Διὰ τῶν περιτέχνων αὐτῶν κοσμημάτων, τῶν λεπτῶν καὶ ὑψηλῶν κιόνων καὶ τῶν κομψῶν στοῖων τὰ ἀραβικὰ οἰκοδομήματα δίδουν τὴν ἐντύπωσιν ἐλαφρότητος καὶ φεμβῆς.

Τὰ ἔργα τῆς ἀραβικῆς ἀρχιτεκτονικῆς εἶναι Τέμένη ἢ Ἀνάκτορα. Ἐξωτερικῶς τὰ οἰκοδομήματα αὐτὰ οὐδὲν τὸ ἀξιοπαρατήρητον παρουσιάζουν, ἐνῶ ἡ ἐσωτερικὴ διασκευὴ εἶναι ἔργον θαυμαστῆς φαντασίας. Τὰ ἀνάκτορα ἵδιως ἀποτε-

λοῦνται ἀπὸ σειρὰν διαμερισμάτων, τὰ δποῖα κοσμοῦνται μὲ στοάς. Αἱ στοαὶ περιβάλλουν κήπους ἐσωτερικούς, τοὺς δποῖους στολίζουν κρῆναι καὶ πίδακες. Ἀλλὰ τὸ ὑλικὸν τῶν ἀραβικῶν κτιρίων δὲν ἦτο πολὺ στερεόν καὶ τὰ περισσότερα κατέρρευσαν καὶ δὲν σώζονται πλέον. Τὰ ἀρχαιότερα ἐκ τῶν σφραγίδων ἀραβικῶν μνημείων εὑρίσκονται εἰς τὸ Κάιρον (Τέμενος τοῦ Ἀμροῦ τοῦ 7ου αἰώνος), εἰς τὴν Δαμασκὸν καὶ Ἱερουσαλήμ. Εἰς τὸ Κάιρον ἐπίσης σώζεται τὸ τέμενος Γαΐτ βέη τοῦ 15ου αἰώνος.

‘Αλλὰ τὰ δνομαστότερα ἀραβικὰ μνημεῖα εἶναι ή ‘Αλάμπρος (13ος αἰών) εἰς τὴν Γρενάδαν καὶ τὸ ‘Αλάκαζα (14ος αἰών) εἰς τὴν Σεβίλλην. Καὶ τὰ δύο ήσαν ἀνάκτορα τῶν Μαύρων βασιλέων, οἵ δποῖοι διεδέχθησαν τὴν ἀραβικὴν δυναστείαν. ’Οπισθεν τῶν μονοτόνων τοίχων της, οἵ δποῖοι διοιάζουν μὲ φρούριον, ή ‘Αλάμπρος κρύπτει ἀληθῆ φαντασμαγορίαν. Αὖλαί, περίπτερα, κῆποι, δεξαμεναὶ ἀκινητοῦσαι καὶ πίδακες διαδέχονται ἄλληλα ώς αἱ φάσεις τερπνοῦ δνείρου. Ποικιλόμορφα τόξα, πολύχρωμοι κίονες, στοαί, παράθυρα καὶ ἀνοίγματα παντὸς μεγέθους καὶ πάσης μορφῆς πλαισιοῦνται τὸ ἐν ἐντὸς τοῦ ἄλλου. Αἱ δροφαὶ εἶναι ἀπὸ πολύτιμον ξύλουν καὶ κοσμοῦνται μὲ ἔβενον, σμάλτον, ἀργυρον, χρυσὸν καὶ πολυτίμους λίθους. Περίφημος εἶναι ή Αἴθουσα τῶν πρεσβευτῶν καὶ ή Αὐλὴ τῶν Λεόντων.

‘Η ἀρχιτεκτονικὴ εἶναι ή κυρίως ἀραβικὴ τέχνη. Ἐπειδὴ τὸ κοράνιον ἀπαγορεύει τὴν ἀπεικόνισιν προσώπων, δὲν ἦτο δυνατὸν εἰς τὴν Ἀραβίαν ν^ο ἀναπτυχθῆ ή ζωγραφικὴ καὶ ή γλυπτική. Τὰς τέχνας αὗτὰς οἱ Ἀραβεῖς ἀντικατέστησαν μὲ τὸν πλούσιον ἐσωτερικὸν διάκοσμον τῶν οἰκοδομημάτων των καὶ ἐτελειοποίησαν τὴν Διακοσμητικήν, τῆς δποίας τὰ προϊόντα προξενοῦν ἔξαιρετικὴν ἐντύπωσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

ΟΙ ΙΣΑΥΡΟΙ ΚΑΙ Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ—ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑ

Ο ΟΙΚΟΣ ΤΩΝ ΙΣΑΥΡΩΝ

Από τὸ χάος, τὸ ὅποιον ἐδημιουργήθη μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς δυναστείας τοῦ Ἡρακλείου ἐξήγαγε τὴν αὐτοκρατορίαν ἡ δυναστεία τῶν Ἰσαύρων. Βασιλεῖς ἵκανοι εἰργάσθησαν διὰ νὰ ἀνασυγκροτήσουν τὴν αὐτοκρατορίαν, μετερρύθμισαν αὐτὴν διοικητικῶς καὶ τὴν ἐνίσχυσαν στρατιωτικῶς.

717

Ο ἀρχηγέτης τῆς δυναστείας **Δέων Γ'** (717—740) ἦτο ἄνθρωπος μεγάλης ἔξεις, στρατηγὸς ἵκανων τατος, εὔστροφος διπλωμάτης καὶ νοῦς δργανωτικός. Ο υἱός του **Κωνσταντῖνος Ε'** (740—775) ἦτο ὑπὸ πᾶσαν ἐποψιν ἐξαιμέτος ἥγεμών, συνέκεντρωνεν δλα τὰ προσόντα τοῦ πατρός του καὶ ἐξηκολούθησεν ἐπαξίως τὸ ἔργον αὐτοῦ. Οἱ ἐμπισθεῖς μοναχοὶ ὠνόμασαν αὐτὸν Κ ο π ο ώ ν υ μ ο ν καὶ Κ α β α λ λ ī ν ο ν καὶ οἱ χρονογάφοι κατεσυκοφάντησαν αὐτόν, ἀλλ' οἱ μεταγενέστεροι ιστορικοὶ θεωροῦν αὐτὸν ὡς ἔνα ἀπὸ τοὺς ἀξιολογωτάτους αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου. Ἐπὶ τῶν δύο αὐτῶν αὐτοκρατόρων ἥρχισεν ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις.

Τὸν Κωνσταντῖνον Ε' διεδέχθη ὁ υἱός του **Δέων Δ'** (775—780) ὁ ἐπικαλούμενος Χάζαρος, διότι ἡ μήτηρ του ἦτο δυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῶν Χαζάρων τῆς Κριμαίας. Οὗτος ἤκολούθησε τὴν θρησκευτικὴν πολιτικὴν τῶν προκατόχων του, ἀλλ' ἔδειξεν δὲλιγωτέραν αὐστηρότητα. Ο υἱός του **Κωνσταντῖνος ΣΤ'** ὁ **Πορφυρογέννητος** ἀνέβη πολὺ νέος τὸν θρόνον καὶ δι' αὐτὸν ἔχρειάσθη νὰ τὸν ἐπιτροπεύσῃ ἡ μήτηρ του **Ει-**

φήνη ή Ἀθηναία (780 – 802). Πορφυρογεννήτους ὡνόμαζον οἱ Βυζαντινοὶ τοὺς βασιλόπαιδας, οἱ δποῖοι ἐγεννῶντο, ἐνῷ ἔβασίλευεν δ πατήρ των.

‘Η Εἰρήνη ἦτο γυνὴ φιλόδοξος καὶ φίλαρχος. Διὰ νὰ κρατήσῃ ἡ Ἰδία τὴν ἀρχήν, ἐτύφλωσεν ἀπανθρώπως τὸν υἱόν της Κωνσταντίνον ΣΤ’ καὶ κατέστησεν ἀνίκανον νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχήν, διέλυσε τὰ τάγματα τῶν παλαιμάχων στρατιωτῶν καὶ ἀντικατέστησε μὲ νεοσυλλέκτους, πιστοὺς εἰς τὸν θρόνον της. Τοιουτορόπως τὸ κράτος ἀπεγυμνώθη τῶν ἀνδρείων ὑπερασπιστῶν του καὶ παρεδόθη ἔξμαιον εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Ἀράβων εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς Εἰρήνης συνέβη σημαντικώτατον γεγονός εἰς τὴν Δύσιν, ἥ δημιουργία τοῦ κράτους τῶν Φράγκων. Ὁ Κάρολος δ Μέγας, βασιλεὺς τῶν Φράγκων, ἤνωσεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ἐκτεταμένας χώρας καὶ ἔλαβε παρὰ τοῦ πάπα τὸν τίτλον τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος (800). Τοιουτορόπως ἐφάνη δτι ἀνιδρύετο τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος. Ὁ Κάρολος ἐστειλε πρεσβείαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐξήτησε νὰ ἀναγνωρισθῇ αὐτοκράτωρ εἰς τὴν Δύσιν καὶ συγχρόνως ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ λάβῃ σύζυγον τὴν αὐτοκράτειραν Εἰρήνην. διὰ νὰ συνενώσῃ τὰς δύο αὐτοκρατορίας ὑπὸ τὸ σκῆπτρον του. Ἡ Εἰρήνη δὲν ἔπραξε τίποτε, διὰ νὰ περιορίσῃ τὰ φιλόδοξα σχέδια τοῦ βασιλέως τῶν Φράγκων, καὶ ἐφάνη μάλιστα διατεθειμένη νὰ δεχθῇ τὴν πρότασιν αὐτοῦ περὶ γάμου. Ἀλλὰ τότε ἀνώτατοι πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ τοῦ κράτους ἐφοβήθησαν μήπως διὰ τοῦ γάμου αὐτοῦ ἥ αὐτοκρατορία ὑποταχθῇ εἰς τὸν Κάρολον, καθηρεσαν τὴν Εἰρήνην καὶ τὴν ἐξώρισαν εἰς τὴν Πριγκιπόνησον. Εἰς τὸν θρόνον ἀνεβίβασαν τὸν Γενικὸν Λογοθέτην (Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομιῶν) **Νικηφόρον τὸν Α'** (802). Ἡ Εἰρήνη ἀπέθανεν ἐξόριστος εἰς τὴν Μυτιλήνην καὶ μετ' αὐτῆς ἐξέλιπεν ἥ δυναστεία τῶν Ἰσαύρων.

Β' ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

‘Ολίγους μῆνας μετὰ τὴν ἀνάρρησιν εἰς τὸν θρόνον τοῦ

Λέοντος Γ' οἵ; "Αραβες ἐπεχείρησαν δευτέραν μεγάλην ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Όμειάδης καλίφης Σούλε υμά την ἔστειλεν ἵσχυρόν στόλον ἀποτελούμενον ἀπὸ πολλάς ἐκαντοντάδας πλοῖα, δ δποῖος ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Κων-

717 σταντινουπόλεως τὸν Αὔγουστον τοῦ 717. Συγχρόνως ἀραβικὸς στρατὸς ἀπὸ 100 χιλ. κατώρθωσε νὰ φθάσῃ διὰ τῆς Μ. Ἀσίας εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἀκτὴν τοῦ Βοσπόρου. Οἱ "Αραβες ἐποιούρκησαν τὴν φοράν αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ ἐξηκολούθησαν τὰς ἐπιχειρήσεις των κατὰ τὸν χειμῶνα.

"Αλλὰ τὴν ἄμυναν τῆς πρωτευούσης εἶχεν εἰς τὰς στιβαρὰς χεῖρας του δ Λέων. Ἡ μεγάλη ἐκείνη στρατιὰ καθὼς καὶ αἱ ἀποσταλεῖσαι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας ἐνισχύσεις ἀπεδεκατίσθησαν ἀπὸ τὰς συγχρόνεις καὶ ἀπὸ τὸν φοβερὸν χειμῶνα τοῦ ἔτους ἐκείνουν. Κατὰ τὰς μάχας οἱ "Ελληνες ἐκαμμαν μεγάλην χρῆσιν τοῦ ὑγροῦ πυρός. Μετὰ ματαίας προσπαθείας ἔνδες ἔτους οἱ "Αραβες κατ' Αὔγουστον πάλιν τοῦ 718 ἐπεβιβάσθησαν εἰς τὰ περισσωτέντα πλοῖα καὶ ἀπέπλευσαν. "Αλλὰ καὶ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ των κατεστράφησαν καθδόδον ὑπὸ τρικυμιῶν.

"Η ἐπίθεσις αὐτὴ κατὰ τῆς πρωτευούσης ἦτο ἡ τελευταία. "Ἐκτοτε οἱ "Αραβες δὲν ἀπεπειράθησαν ἄλλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' ἥρκουντο εἰς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ὁ Λέων μετὰ τοῦ υἱοῦ του Κωνσταντίνου Ε', τὸν δποῖον εἶχε προσλάβει ὡς συνάρχοντα, ἐνίκησαν εἰς τὴν Ἀσίαν τὸν "Αραβας καὶ τὸ 755 δ Κωνσταντίνος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Συρίαν, κατέλαβε τὴν Κύπρον καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τοῦ Εὐφράτου καὶ τῆς Ἀρμενίας Συγχρόνως ἥρκισαν αἱ ἐσωτερικαὶ διχόνοιαι νὰ ταράττουν τὸ ἀραβικὸν κράτος. Τὸ 750, καθὼς εἴδομεν, ἀνετράπη ὁ οἶκος τῶν Όμειαδῶν καὶ ἀνῆλθον εἰς τὸν θρόνον οἱ "Αββασίδαι καὶ ἡ πρωτεύουσα τῶν Ἀράβων μετετέθη εἰς τὴν ἀπομεμακρυσμένην Βαγδάτην. "Αρκετὸν καιρὸν οἱ "Αραβες δὲν ἥνοχλησαν τὴν αὐτοκρατορίαν. "Αφοῦ διμιώς ἀνασυνεκροτήθησαν διὰ τῆς δυναστείας τῶν Ἀββασιδῶν, ἐπανέλαβον τὰς ἐπιθέσεις των εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐπὶ τοῦ καλίφου Ἀραβίδην Ἅλ Πασίδ, ἥρημιωσαν

τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἔφθασαν μέχρι τῆς Χρυσουπόλεως ἀπέναντι τῆς Κων]πόλεως καὶ ὑπεχρέωσαν τὴν αὐτοκράτειραν Εἰρήνην νὰ σύνάψῃ εἰρήνην ταπεινωτικὴν καὶ νὰ πληρώνῃ ἐτήσιον φόρον (798).

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

Ἐκτὸς τῶν Ἀράβων οἱ Ἰσαυροὶ εἶχον νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸν κίνδυνον ἐκ μέρους τῶν Βουλγάρων, οἵ διοῖοι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ἀναρχίας μέχρι τῆς ἀνόδου εἰς τὸν Θρόνον τοῦ Λέοντος Γ' ἔκαμνον ἐπιδρομὰς καὶ ἡπείρουν τὴν πρωτεύουσαν. Τὴν ἐπίθεσιν κατ' αὐτῶν ἀνέλαβε τὸ 755 ὁ Κωνσταντίνος Ε', ὁ διοῖος ἐπεχείρησεν ἐννέα ἐν δλω ἐκστρατείας ἔναντίον αὐτῶν. Ἀξιομνημόνευτος εἶναι ἡ νίκη του εἰς Μαρέλας (σημ. Δεμιὸς Καποῦ, 759). Κυρίως ὅμως ἡ βουλγαρικὴ ἀντίστασις συνετρίβη τὸ ἔτος 762. Ο Κωνσταντίνος Ε' ἐπεχείρησε μεγάλην ἐκστρατείαν διὰ Ἑηρᾶς καὶ διὰ Φαλάσσης καὶ ἔδωκε τὴν περίφημον μάχην τῆς Ἀγχιάλου. Οἱ Βούλγαροι κατετροπώθησαν, πολλοὶ ἐφονεύθησαν καὶ ἀρκετοὶ συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. Ο Κωνσταντίνος ἐτέλεσε μεγαλοπρεπὴ θρίαμβον διὰ τὴν νίκην καὶ ἔφερεν εἰς τὴν Κων]πόλιν πλουσιώτατα λάφυρα. Οἱ Βούλγαροι ἔκαμαν εἰρήνην (764). Ἀλλ' ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη τὸ 772 καὶ μετὰ πολλὰς νέας νίκας ὁ Κωνσταντίνος ἐταπείνωσε τοὺς Βουλγάρους, οἵ διοῖοι διατηροῦν τὴν ἀνάμνησιν τῶν καταστροφῶν, δσας ὑπέστησαν τότε. Πράγματι, ἀν ἔξαιρέσωμεν τὸν Βουλγαροκτόνον, κανεὶς αὐτοκράτωρ δὲν ἐταπείνωσε τοὺς Βουλγάρους τόσον, δσον ὁ Κωνσταντίνος Ε'.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

Σημαντικώτατον μέρος τῆς δράσεως τῶν Ἰσαύρων εἶναι ἡ σοβαρὰ προσπάθεια ἐσωτερικῆς μεταρρυθμίσεως. Ο Λέων Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἰστορία Ρωμαϊκή-Βυζαντινή, ἔκδ. ΣΤ' 14

Γ' καὶ Κωνσταντῖνος Ε' διὰ νὰ ἔξασφαλίσουν τὰ σύνορα τοῦ κράτους, ἐγενίκευσαν τὸν θεσμὸν τῶν θεμάτων, ἐχώρισαν δηλαδὴ ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν εἰς διοικητικὰς περιφερείας, αἱ δῆμοια, καθὼς γνωρίζομεν, ὧνομαζόντο θέματα. Ἐπειδὴ δῆμως οἱ διοικηταὶ αὐτῶν Σ τὸ α τη γοὶ ἔνεκα τῶν μεγάλων διοικητικῶν περιφερειῶν ἀπέβαινον πολλάκις ἐπικίνδυνοι, περιώρισαν τὴν ἔκτασιν τῶν περιφερειῶν τούτων καὶ ἐδημιούργησαν περισσότερα θέματα.

"Αξιολογώτατον ἐπίσης ἔργον τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς τῶν δύο πρώτων" Ισαύρων ἦτο ἡ δημοσίευσις τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος, τοῦ λεγομένου Ἐκλογὴ (740). Εἴδομεν ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς ὅταν ἔξεδιδε τὸν κώδικα, ἐφρόντισε νὰ συλλέξῃ τοὺς παλαιοὺς ωραϊκοὺς νόμους, ἀλλὰ δὲν ἔλαβεν ὑπὸ δψιν τὸ λαϊκὸν δίκαιον, δηλαδὴ τὰς συνηθείας τοῦ λαοῦ. "Ο Λέων τουναντίον ἐπεχείρησε νὰ προσαρμόσῃ τοὺς γραπτοὺς νόμους πρὸς τὰ ἔθιμα τοῦ λαοῦ καὶ ἵδιως πρὸς τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον, τοῦ δῆμού του ἡ ἐπίδρασις εἶναι καταφανεστάτη εἰς τὴν νομοθεσίαν του.

Τὴν νομοθεσίαν διέκρινε νέον πνεῦμα ἀνθρωπισμοῦ καὶ ισότητος ἐπὶ τὸ χριστιανικότερον, δψως καταφαίνεται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς της: "Ἐκ λογῆ τῶν νόμων ἐν συντόμῳ γεγομένη παρὰ Λέοντος καὶ Κωνσταντίνου, τῶν σοφῶν καὶ φιλευσεβῶν ἥμῶν βασιλέων, ἀπὸ τῶν Ἰνστιτούτων, τῶν Διγέστων, τοῦ Κώδικος καὶ τῶν Νεαρῶν τοῦ μεγάλου" Ιουστινιανοῦ διάτοκος δὲν ἔθεωρεῖτο μυστήριον καὶ τὸ διαζύγιον ἦτο εὔκολώτατον, διὰ τῆς νέας νομοθεσίας δρίζονται σαφῶς αἱ περιστάσεις, κατὰ τὰς δροίας τοῦτο ἐπιτρέπεται. "Ωσαύτως ὠρίζοντο φιλανθρωπότερον αἱ σχέσεις τῶν ἀγροτῶν πρὸς τοὺς μεγάλους γαιοκτήμονας, κατηγόρηθη ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου καὶ ἀντ' αὐτῆς εἰσήχθη δάκρωτηριασμός, δὲν δῆμοις δῆμως οὐδέποτε ἐφηρμόσθη αὐστηρῶς. Δὲν ἔγινετο διάκρισις πλουσίων καὶ πτωχῶν ὡς πρὸς τὰς ποινάς.

“Ως συμπλήρωμα τοῦ νομοθετικοῦ αὐτοῦ ἔργου δύνανται νὰ θεωρηθοῦν α’) Ὁ Στρατιώτικὸς κῶδιξ, διὰ τοῦ δποίου ἀποκαθίστατο ἡ πειθαρχία εἰς τὸ στράτευμα, β’) ὁ Γεωγρικὸς κῶδιξ, διὰ τοῦ δποίου ἐξησφαλίζοντο εὐνοϊκώτεροι δροὶ ζωῆς εἰς τοὺς χωρικοὺς καὶ περιωρίζετο ἡ ἀπόκτησις μεγάλης κτηματικῆς περιουσίας καὶ γ’) ὁ Ναυτικὸς κῶδιξ, διὰ τοῦ δποίου ἐπροστατεύετο καὶ προήγετο ἡ ἐμπορικὴ ναυτιλία.

Μεγίστην δμως σπουδαιότητα διὰ τὰ ἀποτελέσματά της εἶχεν ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις

Η ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΙΚΩΝΩΝ ΕΡΙΣ

Μετὰ τὰς μεγάλας ἐπιτυχίας εἰς τοὺς πολέμους οἱ “Ισαυροὶ ἡθέλησαν διὰ φιλοτεόρων μεταρρύθμισεων νὰ στερεώσουν τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν εὐημερίαν τῆς αὐτοκρατορίας. Εἰς τοὺς ἀγῶνας κατὰ τῶν Ἀράβων εἶχε φανῆ ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς αὐτοκρατορίας ὑπελείποντο πολὺ ἀπὸ τοὺς μουσουλμάνους εἰς τὸν θρησκευτικὸν ἐνθουσιασμόν. Οἱ Ἀραβεῖς ὡς νεοφύτιστοι εἶχον θερμότερον θρησκευτικὸν ζῆλον, ἐνῶ εἰς τὸ Βυζάντιον ἡ θρησκευτικὴ πίστις εἶχεν ἀποκοινηθῆ. Μὲ τὸν καιρὸν εἶχον εἰσχωρήσει ἔξεις καὶ δοξοσίαι, αἱ δποῖαι ἀντεστρατεύοντο εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ. Οἱ ἀνθρώποι ἀπέδιδον πραγματικὴν λατρείαν εἰς τὰς εἰκόνας καὶ ἐπίστευον εἰς τὴν θαυματουργὸν αὐτῶν δύναμιν. Ἐπίσης ἀπέδιδον ἔξαιρετικὴν σημασίαν εἰς τὰ λείψανα τῶν ἀγίων καὶ εἰς ἄλλα ιερὰ κειμήλια. Ἀλλὰ μεγαλυτέρα πληγὴ ἦτο ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν μοναστηρίων καὶ ἡ ἀδιάκοπος καὶ καταπληκτικὴ αὔξησις τῆς περιουσίας των. Τὰ μοναστήρια ἦσαν ἐπιβλαβῆ ἀπὸ πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἀπόφεως. Τὸ πλῆθος τῶν ἀκμαίων ἀνδρῶν, οἱ δποῖοι κατέφευγον εἰς αὐτά, ἐστέρουν τὴν γῆν ἀπὸ ἔργατικὰς χεῖρας καὶ τὴν πατρίδα ἀπὸ ὑπερασπιστάς. Ἀφ’ ἐτέρου τοῦ κράτους αἱ εἰσπράξεις ἡλαττώνοντο, διότι αἱ ἀπέραντοι ἐκτάσεις τῶν μοναστηρίων ἔμενον ἀφορολόγητοι. Ἰδίως ἐπικίνδυνος ἦτο ἡ ἐπιρροὴ τῶν μοναχῶν ἐπὶ τῶν πιστῶν, οἱ

δποῖοι φανατιζόμενοι ὑπ' αὐτῶν ἡδύναντο νῦν ἀποβαίνουν δπλον ἵσχυρὸν εἰς τὰς χεῖρας των.

Τὴν κατάστασιν αὐτὴν ἔβλεπον μὲν δυσφορίαν πρὸ καιροῦ πολλοὶ ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν μορφωμένων, ἀνώτεροι κληρικοί, πάντες οἱ ἔχοντες λεπτοτέραν θρησκευτικὴν ἀντίληψιν, πολιτικοί, καὶ ἥθελον νὰ μεταρρυθμίσουν τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα καὶ νὰ προφυλάξουν τὴν πολιτείαν ἀπὸ τὰ καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα τῆς καταστάσεως ἐκείνης. Ἡτο φυσικὸν ἡ τάξις τῶν δραστηρίων στρατιωτικῶν τῆς Μ. Ἀσίας, ἡ δποία ἐπεκράτησε μετὰ τῶν Ἰσαύρων, νὰ ταχθῇ πρὸς τὸ μέρος τῶν μεταρρυθμιστῶν. Ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν ἐπίσης ἔλαβον τὴν μορφὴν τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἐκεῖ εἶχον ἐκδηλωθῆ ἀπὸ μακροῦ χρόνου τάσεις ἀνακαινίσεως τῆς θρησκείας. Μετὸ δλίγον ἡ μεταρρυθμίσις ἔγινεν ἀνάγκη κοινωνική, διότι μία μεγάλη μερὶς τοῦ λαοῦ καὶ μάλιστα ἡ περισσότερον φωτισμένη ἔζητε αὐτήν.

ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑΣ

Τὸ 726 Λέων δ Γ' διὰ διατάγματος ἀπηγόρευσε τὴν προσκύνησιν τῶν ἄγίων εἰκόνων καὶ διέταξε τὴν ἀιάρτησιν αὐτῶν εἰς μέρος ὑψηλότερον. Κατ' ἀρχὰς ἐπεδίωξε τὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ μὲ τρόπον ἐπιεικέστατον. Ἀλλ' ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινούπολεως φανατιζόμενος ὑπὸ τῶν μοναχῶν καὶ λαβὼν ἀφορμὴν τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ διὰλλου φίλου τῆς μεταρρυθμίσεως ἐστασίασεν. Ἡ στάσις κατεστάλη ευκόλως, ἀλλ' ὁ Λέων διὰ νεωτέρου διατάγματος διέταξε τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν εἰκόνων ἀπὸ τοὺς ναούς. Τότε ἡ ἔρις μεταξὺ τῶν δύο μερίδων ἐκορυφώθη, τὰ πάθη ὡξύνθησαν καὶ οἱ μοναχοί, τῶν δποίων τὰ συμφέροντα ἐπλήττοντο, διότι ἀφηροῦντο ἀπ' αὐτοὺς αἱ πρόσοδοι ἐκ τῆς κατασκευῆς εἰκόνων, ἐφανάτιζον διαρκῶς τὸν δχλον κατὰ τῆς μεταρρυθμίσεως. Αἱ δύο μερίδες συζητοῦν μὲ πάθος τὸ ζήτημα καὶ στολίζουν μὲ πειρακτικὰς φράσεις τοὺς ἀντιθέτους. Οἱ

μεταρρυθμισταὶ δύνομάζουν τοὺς ἀντιπάλους των Εἰκόνο-
λάτρων, ἐκεῖνοι πάλιν τοὺς μεταρρυθμιστὰς Εἰκόνο-
κλάστας ἦσαν Εἰκόνομάχοι.

¹ Η κατάστασις περιπλέκεται περισσότερον, διότι ἐπεμβαί-
νει εἰς τὴν ἔριδα δι πάπας Ρώμης Γρηγόριος Β', δι
ὅποιος διαμαρτύρεται ἐντόνως κατὰ τῆς μεταρρυθμίσεως. ² Ο διάδοχός του Γρηγόριος Γ' μετηλθε πολιτικὴν τολμη-
ροτέραν. ³ Εξήγειρεν εἰς στάσιν τὴν Μέσην Ἰταλίαν κατὰ τοῦ
αὐτοκράτορος καὶ ἐξήτησε τὴν βοήθειαν τῶν Λομβαδῶν, οἱ
ὅποιοι κατεῖχον τὴν Βόρειον Ἰταλίαν. ⁴ Επίσης ἐπροσπάθησε
νὰ ἔξεγειρῃ καὶ τὰς χώρας τῆς κυρίως Ἐλλάδος, αἱ δποῖαι
ὑπήγοντο τότε ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ στασιασταὶ
τῆς Ἐλλάδος (Ἐλλαδικοὶ) ἀναγορεύουν νέον αὐτοκράτορα,
τὸν Κοσμόν, καὶ πλέουν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
⁵ Ο Λέων ἀντίκρυσε τοὺς κινδύνους μὲν θάρρος. ⁶ Άλλὰ τὴν μέ-
σην Ἰταλίαν ἔχασεν δριστικῶς, διετήρησε δὲ τὴν ἐλληνικὴν
ἀρχὴν μόνον ἐπὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας Τὸν πάπαν
ὅμως ἐτιμώρησε, διότι ἀφῆρεσεν δλα τὰ κτήματά του εἰς τὴν
Κάτω Ἰταλίαν καὶ ὑπήγαγεν ἐκκλησιαστικῶς τὰς χώρας αὐτὰς
καθὼς καὶ τὰς ἐλληνικὰς εἰς τὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως.
Τὴν ἐπίθεσιν τῶν στασιαστῶν καὶ τοῦ Κοσμᾶ κατὰ τῆς Κων-
σταντινουπόλεως ἔξεμηδένισε. Κατέστρεψε τὸν στόλον των
διὰ τοῦ ὅγροῦ πυρός καὶ ἐφόνευσε τὸν Κοσμᾶν.

Παρ' ὅλας ὅμως τὰς ἐπιτυχίας τοῦ αὐτοκράτορος τὰ πράγ-
ματα καθημερινῶς διέζύνονται καὶ ἡ ἔρις λαμβάνει μορφὴν
ἀνταγωνισμοῦ πολιτείας καὶ ἐκκλησίας. ⁷ Η ἐκκλησία ἀπὸ τῶν
χορόνων τοῦ Χρυσοστόμου ἐζήτει ν' ἀποκτήσῃ αὐτοτέλειαν καὶ
ἀνεξαρτησίαν ἐκ τοῦ κράτους.

Τὰ πάθη ἔχορυφώθησαν ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Λέοντος
Κωνσταντίνου Ε'. ⁸ Ο Κωνσταντίνος, ἐμπαθέστερος τοῦ πα-
τρός του καὶ περισσότερον ἐκείνου θεολογῶν, ἐπολέμει μὲν φα-
νατισμὸν καὶ συστηματικῶτερον τοὺς ἀντιφρονοῦντας. Συνε-
κάλε τὸ 753 Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἐν Ἱερείᾳ (ἀπέναντι τῆς
Κωνσταντινουπόλεως, σήμερον Φανάρ Μπαξεσί), ἡ δποία κα-
τεδίκασε τὴν εἰκονολατρίαν. ⁹ Ένω τῷρα οἱ ἀντιφρονοῦντες
ἡδύναντο νὰ καταδιώκωνται καὶ νὰ τιμωροῦνται συμφώνως

πρὸς τὰ θεσπισθέντα ὑπὸ τῆς συνόδου, ὁ Κωνσταντῖνος μετεχειρίσθη κατ' ἀρχὰς τρόπους ἡπίους καὶ προσεπάθησε νὰ προσελκύῃ αὐτούς. Μόνον δταν ἐπείσθη δτι τὸ πεῖσμα τῶν μοναχῶν ἦτο ἀκατάβλητον, ἥρχισε δὲ αὐστηρῶν μέτρων νὰ ἐφαρμόζῃ τὴν μεταρρύθμισιν (765). Αἱ ἄγιαι εἰκόνες ἐθραύνοτο, τὰ μοναστήρια ἐκλείοντο ἢ μετεβάλλοντο εἰς στρατῶνας, οἱ μοναχοὶ ἔξεδιώκοντο, αἱ περιουσίαι τῶν μοναστηρίων ἐδημεύοντο, οἱ δὲ φανατικῶτεροι ἐφυλακίζοντο, ἐκακοποιοῦντο ἢ ἐξωρίζοντο. Μερικοὶ ἐθανατώθησαν, ἄλλοι διεπομπεύθησαν εἰς τὸν Ἰπρόδομον, ὁ Πατριάρχης Κωνσταντῖνος ἀπεκεφαλίσθη. Ἡ καταδίωξις διήρκεσε πέντε ἔτη καὶ ἐφαίνετο δτι δικοπὸς τῆς κυβερνήσεως ἦτο ἡ ἐξολόθρευσις τῶν μοναχῶν. Πράγματι, καθὼς ἔλεγε σύγχρονός τις, τὸ Βυζάντιον ἐφαίνετο κενὸν καλογήρων. Ἀλλὰ οἱ μοναχοὶ ἀντέταξαν ζωηρὰν ἀντίστασιν καὶ ὑπέφερον μὲ καρτερίαν τοὺς διωγμοὺς ὅπερας τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀληθείας.

Τοιουτορρόπως ἡ αὐτοκρατορία ἐπὶ τῶν δύο τρώτων Ἰσαύρων ἐφαίνετο ἀνάστατος ἐσωτερικῶς ἐνεκα τοῦ θρησκευτικοῦ διχασμοῦ, τὸ γόνητρον αὐτῆς ὑπέστη πλῆγμα διὰ τῆς ἀπωλείας τῆς Ἰταλίας, ἐνῶ ἄλλη σπουδαιοτάτη συνέπεια τῆς μεταρρυθμίσεως ἦτο ὅτι ἥρχισεν ἡ ορᾶξις μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς ἐκκλησίας, ἡ δοπία προετοίμαζε διὰ τὸ μέλλον σοβιαροὺς κινδύνους. Ἀλλὰ καὶ παρ' ὅλας αὐτὰς τὰς ἥθικὰς καὶ ὑλικὰς ζημιάς ἡ μεταρρύθμισις δὲν εἶχεν ἐντελῶς ἐπιβληθῆ.

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ

‘Ο διάδοχος τοῦ Κωνσταντίνου Ε' Λέων Δ' ἐξηκολούθησε τὸ μεταρρυθμιστικὸν πρόγραμμα τῶν προκατόχων του, ἀλλ' ἀνεκάλεσε τὰ αὐστηρὰ διατάγματα τοῦ πατρός του κατὰ τῶν μοναστηρίων καὶ τῶν μοναχῶν. Ἡ φίλαρχος δῆμος Εἰρηνη, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὰ φιλόδοξα σχέδιά της συνεδέθη μὲ τὴν μερίδα τῶν εἰκονολατρῶν καὶ ἐφόρντισε νὰ παρασκευάσῃ τὸ ἔδαφος πρὸς ἀνατροπὴν τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ

τὴν κυβέρνησιν τοὺς εἰκονομάχους, μεταξὺ τῶν δποίων καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀνδραδέλφους της, υἱοὺς τοῦ Κωνσταντίνου Ε'. Ἀφοῦ ἀπέτυχε νὰ συγκαλέσῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν σύνοδον, διότι διέλυσεν αὐτὴν δ στρατός, συνεκάλεσεν Οἰκουμενικὴν σύνοδον ἐν Νικαίᾳ τὸ 787.

Ἡ σύνοδος αὕτη ἔλαβε σοβαρὰς ἀποφάσεις. Ἀπεκήρυξε τὴν ἐν Ἰερείᾳ σύνοδον, κατεδίκασε τὰς ἀποφάσεις τῆς καὶ ἔλυσε δογματικῶς τὸ ζήτημα τῆς προσκυνήσεως τῶν ἄγιων εἰκόνων. Τοιουτούρως ἡ ἀπονεμομένη εἰς τὰς ἄγιας εἰκόνας λατρεία δὲν ἦτο κτισματελατρία ἢ εἰδωλολατρία, διότι ἡ προσκύνησις αὐτῶν ἦτο τιμὴ προσφερομένη εἰς τὸ πρωτότυπον. Ἐφάνη τότε δτι ἡ Ἐκκλησία ἀπέκτησε τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Ἄλλ' αἱ θρησκευτικαὶ ἔριδες ἀφοῦ κατέπιασαν ἐπ' ὁλίγον, ἐπανελήφθησαν πάλιν βραδύτερον σφοδρότεραι.

787

ΟΙ ΜΕΤΑΞΥ ΙΣΑΥΡΩΝ ΚΑΙ ΜΑΚΕΔΩΝΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ (802-867)

Ο Νικηφόρος Α' (802-811) ἦτο ἡγεμὼν εὑφυὴς καὶ δεινὸς οἰκυνομολόγος. Εἰς τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων ἀν καὶ ἐπεδοκίμας τὴν πολιτικὴν τῶν εἰκονομάχων, ἐδείχθη μετριοπαθέστατος. Ἐφονεύθη εἰς τὸν κατὰ τῶν Βουλγάρων πόλεμον. Ὁ υἱὸς τοῦ Νικηφόρου **Σταυρόκαιος** (811) ἐβασίλευσε δύο μόνον μῆνας, διότι ἡναγκάσθη ὑπὸ τοῦ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβροῦ του **Μιχαὴλ Α'** τοῦ **Ραγκαβὲ** νὺν ἀποσυρθῆ εἰς μοναστήριον. Ὁ Ραγκαβὲς ἐβασίλευσε δύο ἔτη (811-813). Ἐπειδὴ ὅμως ἔδειξε μεγάλην ἀδράνειαν καὶ ἡπειλεῖτο τὸ κράτος ἐκ τοῦ βουλγαρικοῦ κινδύνου, τρεῖς γενναῖοι στρατηγοὶ τοῦ στρατοῦ, Λέων ὁ Ἀρμένιος, Μιχαὴλ ὁ Τραυλὸς καὶ Θωμᾶς ὁ Καππαδόκης, ἀνέτρεψαν αὐτὸν καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον εἶς ἐξ αὐτῶν, **δ Δέων Ε'** δ **Ἀρμένιος** (813-820). Ὁ Λέων ἦτο ἐκ τῶν δραστηρίων στρατιωτικῶν αὐτοκρατόρων, καλὸς κυβερνήτης καὶ καλὸς στρατηγός. Ἀνασυνέταξε τὸν στρατὸν καὶ ἀπέκρουσε τὸν βουλγαρικὸν κίνδυνον καὶ μετὰ τὴν νίκην ἤρχισε τὴν νέαν περίοδον τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἄλλ' ἡ θρησκευτικὴ πολιτικὴ τοῦ Λέοντος ἐγέννησε μεγάλην ἀντίδρασιν, τὴν

δποίαν ἐπωφελήθη δ στρατηγὸς Μιχαὴλ Τραυλός, ἀλλοτε συνεργάτης τοῦ Λέοντος, καὶ διωργάνωσε συνωμοσίαν κατ' αὐτοῦ.⁴ Η συνωμοσία ἀπεκαλύφθη καὶ δ Μιχαὴλ ἐψυλακίσθη. Τότε συνέβη ἐν ἑκ τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ μεσαιωνικοῦ Βυζαντίου δραμάτων Κατὰ τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων οἱ συνεργάται τοῦ Μιχαὴλ, μετημφιεσμένοι εἰς Ἱερεῖς, εἰσῆλθον εἰς τὸν ἀνακτορικὸν ναὸν καὶ ἐδολοφόνησαν τὸν Λέοντα, καθ' ἥν ὁραν ἔψαλλεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὰς Καταβασίας τῆς ἡμέρας, ἀ μ νόμ εν ον διὰ τοῦ τιμίου σταυροῦ, δπως γράφει δ χρονογράφος (820).⁵ Ο Μιχαὴλ ἀπεψυλακίσθη καὶ ἀνεκρούχθη αὐτοκράτωρ.

Ο **Μιχαὴλ Β'** (820-829) ἦτο καλὸς στρατηγὸς καὶ ἀνθρώπος νόημων, ἀλλ' ἐστερείτο ἡθικῶν ἐλατηρίων. Εἰς τὸ θρησκευτικὸν ζῆτημα ἐκήρυξε τὴν ἀνοχήν, δηλ. ἔκαστος νὰ είναι ἐλεύθερος νὰ πρεσβεύῃ δτι θέλει. Ἀλλ' ἡ μετριοπαθὴς πολιτικὴ του δὲν ἔφερε τὰ προσδοκώμενα ἀποτελέσματα.

Σπουδαιότατον γεγονὸς τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἦτο ἡ στάσις τοῦ στρατηγοῦ Θωμᾶ τοῦ Καππαδόκη, δ ὅποιος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος Ε' ἀπῆτε τὸν θρόνον.⁶ Ο Θωμᾶς προσεχώρησεν εἰς τὸν καλύφην τῆς Βαγδάτης, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας καὶ προσείλκυσε πολλὰς χώρας τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τέλος ἐπῆλθε μετὰ στόλου καὶ στρατοῦ κατὰ τῆς Κων]πόλεως.⁷ Ἐκεῖ κατεστράφη καὶ συλληφθεὶς ἐφονεύθη κατόπιν φρικτῶν βασανιστηρίων εἰς τὴν φυλακήν Ἡ στάσις ἡντὴ διήρκεσε τρία ἔτη, ἀνεστάτωσε τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἔγινε πρόξενος πολλῶν καταστροφῶν.

Τὸ Μιχαὴλ Β' διεδέχθη δινός του **Θεόφιλος** (829-842), δ ὅποιος διεκρίθη διὰ τὴν συνετὴν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὴν καλλιτεχνίαν. Ο ίδιος εἶχε λάβει μεγάλην μόρφωσιν καὶ προήγαγε τὰς τέχνας διὰ τῆς κατασκευῆς μεγαλοπρεπῶν ἀρχιτεκτονικῶν μνημείων. Τὰ γράμματα ἐπροστάτευσε διὰ τῆς συστάσεως σχολῆς μεγάλης ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῆς ὅποιας προϊστατο δ περιφημος μαθηματικὸς καὶ φιλόσοφος Λέων δ Θεοσσαλονικεύς. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοφίλου ἐπαιδεύθη δ πολὺς Φώτιος, δ μετ' ὀλίγον πατριαρχεύσας Κωνσταντινουπό-

λεως, και ἡρχισεν ἡ σπουδὴ και καλλιέργεια τῶν γραμμάτων ἐν Κωνσταντινούπόλει, ἥ δοια ἀνέδειξε βραδύτερον ἄνδρας περιωνύμους εἰς τὴν ἴστορίαν τῶν γραμμάτων.

Αλλὰ τὸν αὐτοκράτορα τοῦτον διέκρινε πολλὴ ἰδιορρυθμία, ἥ δοια κατεδείχθη καὶ εἰς τὰς ἔξωτερικὰς του ἐπιχειρήσεις καὶ εἰς τὸν ἰδιωτικὸν του βίον. Εἶναι γνωστὸς δ τρόπος, μὲ τὸν δποῖον δ Θεόφιλος ἡθέλησε νὰ ἐκλέξῃ βασίλισσαν, καὶ τὸ ἐπεισόδιον τῆς ὁριάς Κασσιανῆς, ἥ δοια ἐκ στυγμαίας ἰδιοτροπίας τοῦ αὐτοκράτορος ἀπώλεσε τὸν θρόνον, τὸν δποῖον ἀσφαλῶς ἔξησφαλίζεν εἰς αὐτὴν ἥ ὁριάστης, ἥ παίδευσις καὶ ἥ εὔφυτα της ('). Αλλὰ παρ' ὅλα τὰ ἐλαττώματα τοῦ Θεοφίλου ἥ αὐτοκρατορία ἀπέκτησεν ἐπ' αὐτοῦ γένητον καὶ εὐημερίαν.

Ο διαδεκθεὶς τὸν Θεόφιλον ἀνήλικος υἱός του **Μιχαὴλ Γ'** δ **Μέθυσος**, (842—867) ἐπετροπεύετο ὑπὸ τῆς μητρός του **Θεοδώρας**, ἐπὶ τῆς δοιας τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἰχεν δ ἀδελφός της Βάρδας. Ο Μιχαὴλ Γ' ἐνηλικωθεὶς ἀπεδείχθη εἰς τὸν ἰδιωτικὸν του βίον φαῦλος καὶ εἰς τὴν διαχειρίσιν τοῦ δημοσίου ἀσυνείδητος. Εἰς τὴν αὐλὴν ἐπεκράτει μεγάλη διαφυγά, τὴν δοιαν ὑπέθαλπεν δ κατὰ τὰ ἄλλα μορφωμένος Βάρδας. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ ἔγινεν δοιστικὴ ἀναστύλωσις τῶν εἰκόνων, ἥ Ἐκκλησία ἀπέκτησεν ἔξωτερικῶς γόνητον καὶ κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν διαφόρους λαούς.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΦΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΙΚΩΝΩΜΑΧΙΑΣ

Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς δευτέρας περιόδου τῶν ψηφισκευτικῶν ἐρίδων εἶναι ὅτι ἡ ἐκκλησία ἐνισχυθεῖσα ἐκ τῆς ἐπιτυχίας κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς εἰκονομαχίας ἐπιδιώκει νὰ ἐπιτύχῃ τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τῆς πολιτείας. Ἐπρωτοστάτουν εἰς τὴν κίνησιν αὐτὴν οἱ μοναχοὶ Στού-

1) Λέγεται ὅτι ἡ Εἰκασία ἀποτυχοῦσσα ἐνεδύθη τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα καὶ ἀπεσύρθη εἰς μονήν, τὴν δοιαν ἔκτισεν ἡ Ιδία, δονομασθεῖσα Κασσιανή. Εἰς αὐτὴν ἀποδίδεται τὸ ἰδιόμελον τροπάριον, τὸ ψαλλόμενον τὴν Μεγάλην Τρίτην. «Κύριε ἥ ἐν πολλαῖς ἀμαρτίαις... κλπ.»

δι ταὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Στουδίτου ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἡγουμένου Θεοδώρου Στού δι τοῦ. Οὗτοι ἦσαν δυσηρεστημένοι ἀφ' ἐνὸς ἐκ τῆς μετριοπαθοῦς πολιτικῆς τοῦ Πατριάρχου Νικηφόρου (806—815), ὁ δποῖος ἐπεδίωκε διὰ τῷ ποτοῦ ἡπίου τὴν ἀποκατάστασιν τῆς γαλήνης εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀφ' ἀπέρον κατὰ τῶν οἰκονομιῶν μέτρων τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀποβλέπων μόνον εἰς τὸ συμφέρον τοῦ κράτους ἐφορολόγησε καὶ τὰς μοναστηριακὰς περιουσίας, αἱ δποῖαι μέχρι τοῦδε ἦσαν ἀφορολόγητοι, καὶ δὲν ἤθελε τὴν ἐκκλησίαν κράτος ἐν κράτει. Διὰ τοῦτο ἔλαβεν αὐστηρὰ μέτρα κατὰ τῶν Στούδιτῶν, διεσκόρπισεν αὐτούς, τὸν δὲ Θεόδωρον Στουδίτην ἔξωρισε. Κατὰ τὴν περίστασιν αὐτὴν κατεφάνη ὁ φανατισμὸς τῶν μοναχῶν. οἱ δποῖοι συνεννοῦντο μὲ τὸν πάπαν νὺν ὑποτάξιον τὴν Ὁρθοδοξίαν εἰς αὐτόν. διὰ νὰ πολεμήσουν τὸν αὐτὸν κράτορα. Τὴν κατάστασιν ἐπεδείνωσαν αἱ περὶ τοῦ θρόνου ἔριδες καὶ ἡ χαλαρὰ ἀρχὴ τῶν αὐτοκρατόρων Σταυρακίου καὶ Μιχαὴλ Ραγκαβέ.

Διὰ τοῦτο ὁ Λέων Ε' ὁ Ἀρμένιος, ὁ στρατιωτικὸς αὐτοκράτωρ, ἥθελησε νὺν ἐκμηδενίσῃ τὴν ἀντίδρασιν τῶν μοναχῶν καὶ ἔλαβε νέα μεταρρυθμιστικὰ μέτρα. Τὸ ἔτος 815 σύνοδος συγκληθεῖσα ἐν Ἀγίᾳ Σοφίᾳ ἐπανέφερε τὰ διατάγματα κατὰ τὸν εἰκονολατρῶν. Ὡς κισαν πάλιν οἱ αὐστηρότατοι διωγμοί, τὰ μοναστήρια ἐκλείσθησαν καὶ οἱ μοναχοὶ ἔξειδιώθησαν. Τὴν ἐκκλησιαστικὴν πολιτικὴν τοῦ Λέοντος ἔξηκολούθησαν οἱ δύο διάδοχοι του, ὁ Μιχαὴλ ὁ Τραυλὸς καὶ Ἰδίως ὁ Θεόφιλος, ὁ δποῖος ἦτο διπαδὸς τῶν εἰκονομάχων. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ἔξεδόθησαν αὐστηρὰ διατάγματα κατὰ τῶν ὑποστηρικτῶν τῶν εἰκόνων καὶ ἐπεβλήθη ἀληθῆς τρομοκρατία.

Ἄλλὰ μετὰ εἴκοσι ἑτῶν διηνεκῆ ἀγῶνα ἐπῆλθεν ἡ ἀντίδρασις Εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατοντοῦ Θεοφίλου ἡ χήρα ἀντιβασίλισσα Θεοδώρα διὰ τῆς συνόδου τοῦ 846 ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πατριάρχου Μεθοδίου ἀνεστύλωσεν δοιστικῶς τὰς εἰκόνας. Ἐπηκολούθησε τελετή, ἡ δὲ ήμέρα αὐτὴ ἐθεωρήθη ὡς ἔξαιρετικῆς σημασίας διὰ τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ μέχρι σή-

846 Θεοδώρα διὰ τῆς συνόδου τοῦ 846 ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πατριάρχου Μεθοδίου ἀνεστύλωσεν δοιστικῶς τὰς εἰκόνας. Ἐπηκολούθησε τελετή, ἡ δὲ ήμέρα αὐτὴ ἐθεωρήθη ὡς ἔξαιρετικῆς σημασίας διὰ τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ μέχρι σή-

μερον ἔορτάζεται ὑπὸ τῶν ὁρθοδόξων τὴν πρώτην Κυριακὴν τῶν νηστειῶν (Κυριακὴ Ὁρθοδοξίας).

Τοιουτορόπως ἔληξεν δριστικῶς ὁ περὶ τῶν ἀγίων εἰκόνων ἀγὼν διαρκέσας περίπου 120 ἔτη. Ἡρχισεν ἀπὸ ζητήματος καθαρῶς δογματικοῦ καὶ κατέληξεν εἰς ζήτημα πολιτικόν. Ἡ ἐκκλησία ἐφάνη διτὶ ἐνίκησεν εἰς τὴν πάλην, διότι ἐπέτυχε τὴν διατήρησιν τῶν ἀγίων εἰκόνων. Πράγματι δομῶς ἐξήρχετο ἡτημένη, διότι ὑπετάχθη δριστικῶς εἰς τὸ κράτος.

ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΘΡΩΦΟΔΟΞΙΑΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΛΑΥΙΚΟΝ ΚΟΣΜΟΝ

Ἐπὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Γ' ἐδέχθησαν τὸν χριστιανισμὸν οἱ Σλαύοι τῆς Πελοποννήσου (849), ὃ δὲ ἐκχριστιανισμὸς αὐτῶν ἐπετάχυνε τὴν ἀφομοίωσιν.

Ἄλλὰ κυρίως ἡ ὁρθοδοξία ἀπέκτησε μέγα γόητρον, διότι ἐξῆρχλωσεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν τὸν χριστιανισμὸν διὰ τοῦ ἔργου τῶν ἱεραποστόλων. Οἱ δύο Θεσσαλονικεῖς ἀδελφοὶ Μεθόδιος καὶ Κύριλλος, οἱ δονομαζόμενοι Ἰεράποτοι τῶν Σλαύων, μετέβησαν εἰς τοὺς κατοικοῦντας ἐν Οὐγγαρίᾳ καὶ Βουηνίᾳ σλαυικὸν λαοὺς καὶ προσειλκυσαν αὐτοὺς εἰς τὴν ὁρθοδοξίαν. Πρὸς εὐκολίαν ὅτι νεοφωτίστων ἐπενόησαν τὸ νέον σλαυικὸν ἀλφαριθμὸν καὶ μετέφρασαν τὰς Ἀγίας Γραφὰς εἰς τὴν σλαυικὴν γλῶσσαν. Ἐπίσης πολὺ συνετῶς ἐποιείτεύθησαν, διότι ἐκήρυξαν εἰς αὐτοὺς τὸ Εὐαγγέλιον σλαυιστί, καθιερώσαντες ἱεροτελεστίας εἰς τὴν σλαυικὴν καὶ προσπαθήσαντες νὰ μορφώσουν κλῆρον σλαυικόν Τοιούτορόπως ὁ σλαυικὸς κόσμος προσειλκύσθη εὐκολώτερον εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν.

Τὰς αὐτὰς ἐπιτυχίας εἶχε τὸ ἔργον τῶν ἱεραποστόλων καὶ εἰς τὰς ὅλας τοῦ ποταμοῦ Δόνα, ὃπου κατώκει τὸ τουρκικὸν ἔθνος τῶν Χαζάρων, τὸ δποῖον προσῆλθεν εἰς τὸν χριστιανισμόν. Τὸ 864 προσῆλθεν εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων Βόρις, παρὰ τὰς ἀπεγνωσμένας προσποθείας τοῦ πάπα νὰ προσελκύσῃ αὐτοὺς πρὸς τὴν Ρώμην. Τοῦτο ἀποδεικνύει πόσον μέγα ἦτο τὸ κῦρος τῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὸν τότε κόσμον.

ΠΟΛΕΜΟΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

“Η Εἰρήνη, καθὼς εἴδομεν, ὑπεχρεώθη νὰ καταβάλλῃ ἐτήσιον φόρον εἰς τοὺς Ἀραβαῖς. Ὁ Νικηφόρος ἐπεχείρησε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ταπεινωτικὴν εἰρήνην καὶ ἔξεστρατευσεν, ἀλλ᾽ ἡτύχησε καὶ ἐπεβλήθη εἰς δρους ἀκόμη περισσότερον ταπεινωτικούς. Οἱ δροι διμῶς αὐτοὶ δὲν ἔξεπληρώθησαν ἔνεκα τοῦ θανάτου τοῦ Ἀραβοῦν ἀλλα - Ρασίδ.

‘Αλλὰ καθ’ ὃν χρόνον ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἐταράσσετο ἐσωτερικῶς ἔνεκα τῆς στάσεως τοῦ Θωμᾶ Καππαδόκη κατὰ τοῦ Μιχαὴλ Β’, δρομόμενοι ἔξι Ἀφρικῆς κατέλαβον μέγα μέρος τῆς Σικελίας. Πειραταὶ δὲ Ἀραβεῖς τῆς Ἰσπανίας, δρομαζόμενοι συνήθως Σαρακηνοὶ οἱ οἱ, κατέλαβον τὴν μεγαλόνησον Κρήτην καὶ ἵδρυσαν εἰς αὐτὴν ἀνεξάρτητον μωαμεθανικὸν κράτος, τὸ δόποιον διετηρήθη 140 περίπου ἔτη.

Πολὺ σοβαρώτερος ἦτο δὲπὶ τοῦ Θεοφίλου πόλεμος κατὰ τῶν Ἀράβων. Ἐνῶ κατ’ ἀρχὰς δὲ Θεόφιλος ἐπορχώσει νικηφόρος ἐντὸς τοῦ ἀραβικοῦ κράτους, ἔξηψε τὸν φανατισμὸν τῶν Ἀράβων διὰ τῆς καταστροφῆς τῆς γενεθλίου πόλεως τοῦ καλίφου Σωζοπέτρου παρὰ τὰς παρακλήσεις τοῦ χαλίφου νὰ φεισθῇ τῆς ἴδιαιτέρας του πατρίδος. Τότε ἥγερθη Ἱερὸς πόλεμος τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Ἐλλήνων καὶ ἀποτέλεσμα τούτου ἦτο ἡ ἥττα τοῦ Θεοφίλου καὶ ἡ καταστροφὴ τῆς ἴδιαιτέρας πατρίδος του Ἀμορίου τῆς Φουγίας. Αἱ συνέπειαι θὰ ἥσαν σοβαρώτεραι, ἀν δὲ ὁ Ἀραβεῖς δὲν ἥσαν ἀπησχολημένοι ἔνεκα ἐμφυλίων ἐρίδων.

Βραδύτερον οἱ Ἀραβεῖς ἐπὶ Μιχαὴλ Γ’ ἔγιναν κύριοι ὅλης τῆς Σικελίας. Οἱ δὲ πειραταὶ τῆς Κορήτης ἐλυμαίνοντο τὰ Ἑλληνικὰ παράλια καὶ τὰς νήσους. Ἀλλὰ εἶχε γίνει πλέον φανερὰ ἡ ἀδυναμία, εἰς τὴν δόποιαν εἶχε περιέλθει τὸ ἀραβικὸν κράτος. Ἐνῶ ἡ αὐτοκρατορία εὑρίσκετο εἰς οἰκτρὰν θέσιν ἔνεκα τῆς κακῆς διοικήσεως τοῦ Βάρδα καὶ τοῦ Μιχαὴλ, οἱ Ἀραβεῖς δὲν κατώρθωσαν τίποτε.

“Ἐκτοτε ἄρχεται ραγδαία ἡ παρακμὴ τοῦ ἀραβικοῦ κράτους καὶ οἱ Ἀραβεῖς δὲν ἀποτελοῦν σοβαρὸν κίνδυνον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν.

Σπουδαιόταται κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εἶναι αἱ συγκρούσεις πρὸς τοὺς Βούλγαρους. Μετὰ τὴν ταπείνωσιν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Ε' οἱ Βούλγαροι ἤρχισαν ἐπὶ τῆς Βασιλείας τῆς Εἰρήνης νὰ κάμνουν ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους ἐπωφελούμενοι ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν. Εἶχον τότε πολλὰς ἐπιτυχίας, διότι εὖρον κατάληλον ἀρχηγόν, τὸν Κρούμον, ὁ δποῖος ἦτο ἀνὴρ πανουργότατος καὶ ἐπιτηδειότατος, ἀλλὰ καὶ αἷμοχαρέστατος.

Ο Νικηφόρος ἀπεφάσισε ν' ἀπαλλαγῇ τῆς βουλγαρικῆς πιέσεως καὶ ἐπεχείρησε κατ' αὐτῶν ἐκστρατείαν. Ἐπροχώρησε νικηφόρος καὶ ὑπερβὺς τὸν Αἴμον εἰσῆλθεν εἰς τὴν καρδίαν τῆς Βουλγαρίας. Ἀλλὰ ἐνέπεσεν εἰς ἐνέδραν, ὑπέστη δεινὴν καταστροφὴν καὶ δ ἵδιος ἐφονεύθη (§11). Ο Κρούμος νικητὴς κατῆλθεν εἰς τὴν Θράκην καὶ βάδιζε κατὰ τῆς Ἀδριανούπολεως, καθ' ὃν χρόνον ἥριζον περὶ τῆς ἀρχῆς ὁ Σταυράκιος καὶ δ Μιχαὴλ Ραγκαβές. Διὰ τοῦτο οἱ Βούλγαροι πολιορκήσαντες τὴν Ἀδριανούπολιν ὠρμησαν κατὰ τῆς πρωτευόσης (813).

Ἄλλος δέ νέος αὐτοκράτωρ Λέων Ε', στρατηγὸς ἱκανός, διέλυσε τὰ πρὸ τῆς πρωτευούσης βουλγαρικὰ στίφη, τὰ δποῖα διεσκορπίζοντο εἰς τὰ περίχωρα πρὸς εὔρεσιν τροφῶν. Μετὸ δλίγον συνεκρότησε τὴν περίφημον μάχην τῆς Μεσημβρίας (817), κατὰ τὴν δποῖαν δ Κρούμος πληγωθεὶς ἀπέθανε βραδύτερον ἐκ τῶν τραυμάτων, καὶ οἱ Βούλγαροι ὑπέστησαν μεγάλην καταστροφήν, ὥστε ἐπὶ 70 ἔτη δὲν ἐτόλμησαν πλέον νὰ κάμουν ἐπιδρομάς.

ΕΡΙΔΕΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΑΙ ΠΑΠΑ—ΙΓΝΑΤΙΟΣ, ΦΩΤΙΟΣ

Ἐπὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ Γ' συνέβη σοβαρὸν ἐπεισόδιον μεταξὺ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τοῦ πάπα Ρώμης. Ἀφοροῦν ἔδωκεν ἡ ἀπομάκρυνσις ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τοῦ Πατριάρχου Ἰγνατίου, δ δποῖος εἶχε τολμήσει ν' ἀπαγορεύσῃ εἰς τὸν Βάρδαν τὴν θείαν μετάληψιν διὰ τὴν ἀνηθικότητά του. Ο Βάρδας ἀπεμάκρυνε βιαίως τὸν Ἰγνατίον ἀπὸ τὸν θρόνον, ἐξώρισεν αὐτὸν εἰς ἔρημον νῆσον τῆς

Προποντίδος καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸν Φώτιον, τὸν λογιώτατον ἄνδρα τῶν χρόνων αὐτῶν. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τὴν ἐκ τοῦ θρόνου ἀπομάκρυνσιν τοῦ Πατριάρχου μεγάλη μερὶς τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ ἐθεώρησεν ὡς ἀντικανονικήν, διότι οὕτε παρηγήθη ὁ Πατριάρχης οὕτε καθηρέθη ὑπὸ συνόδου ἀρχιερέων κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας, ἐζήτησε τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Πάπα πρὸς διευθέτησιν τοῦ ζητήματος. Τότε ἐδημιουργήθη σοβαρὰ κρίσις μετειξὺ τῶν δύο ἐκ κλησιῶν. Ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία ἐθεώρησε τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Πάπα ὡς παράνομον καὶ ἀνεθεμάτισε τὸν Πάπαν Νικόλαον Α', οὗτος δὲ πάλιν διὰ τοπικῆς ἐν Ρώμῃ συνόδου ἀνεθεμάτισε τὸν Φώτιον (867).

Τοιουτορρόπως ἐπῆλθε διάστασις μετειξὺ Πατριάρχου καὶ Πάπα, ἥ δποια ἀκόμη δὲν ἦτο δριστική. Ἡ ἀντίθεσις εἰς πολλὰ ἅλλα ζητήματα μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἐκδηλωθῇ καὶ εἰς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα.

Τὰς σχέσεις μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἀποκατέστησεν ὁ ἀρχηγέτης τῆς νέας δυναστείας Βασίλειος ὁ Μακεδών, διότι ἐπανέφερεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸν Ἰγνάτιον Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ πάλιν ἐκλήθη εἰς τὸν θρόνον ὁ Φώτιος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

Η ΔΥΤΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΜΕΣΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ

Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ ΜΕΤΑ ΤΑΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕΙΣ

Μετά τὴν μεγάλην μετανάστευσιν τῶν ἐθνῶν καὶ τὰς δύο ἐπιδρομὰς τοῦ Ἀττίλα εἰς τὴν Ἰταλίαν οἱ γερμανικοὶ λαοί, οἱ δποῖοι κατέλαβον τὰς ἐπαρχίας τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἔδουσαν διάφορα κράτη, οἱ Φράγκοι εἰς τὴν βορειοανατολικὴν Γαλατίαν, οἱ Βούργαροι διεισιεῖν τὴν νότιον Γαλατίαν καὶ βόρειον Ἰσπανίαν, οἱ Οστρογότθοι εἰς τὴν νότιον Γαλατίαν, οἱ Βάνδαλοι εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ Ἀφρικήν, οἱ Ἄγγλοι σάξονες εἰς τὴν Βρετανίαν καὶ οἱ Λούβιοι δοι εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν.

Οἱ παλαιοὶ κάτοικοι τῶν χωρῶν αὐτῶν εἶχον ἐκλατινισθῆνατὸὺς χρόνους τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας, διετήρουν τὴν λατινικήν, διετήρουν τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ εἶχον προσέλθει πρὸ πολλοῦ εἰς τὸν χριστιανισμόν. Οἱ Γερμανοὶ δταν ἥλθον εἰς ἐπαρχὴν μὲ αὐτούς, ἐδέχθησαν τὴν γλώσσαν, τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν θρησκείαν, δσοι ἥσαν ἀκόμη εἰδωλολάτραι. Μὲ τὸν καιρὸν κατακτηταὶ καὶ κατακτηθέντες συνεχωνεύθησαν καὶ τοιουτορόπως προῆλθον οἱ νέοι λαοὶ τῆς Εὐρώπης, οἱ Γάλλοι, οἱ Ἰσπανοί, οἱ Ἰταλοὶ κλπ., οἱ δποῖοι διμιοῦν γλώσσας προερχομένας ἀπὸ τὴν παλαιὰν λατινικήν, τὰς λεγομένας νεολατινικὰς γλώσσας (γαλλικήν, Ἰσπανικήν, Ἰταλικήν κλπ.), καὶ οἱ λαοί, οἱ σκηματισθέντες ἀπὸ τὴν ουγγάρωνσιν

τῶν παλαιῶν κατοίκων καὶ τῶν Γερμανῶν, ὁνομάζοντοι Νεολατινοί λατινικοὶ λαοί. Ἀλλὰ πλὴν τῶν κρατῶν αὐτῶν, τὰ δποῖα κυρίως εὑρίσκονται μεταξὺ τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὡκεανοῦ, εἰς τὰς κυρίως γερμανικὰς χώρας ἰδρύθησαν μικρὰ καθαρῶς γερμανικὰ κράτη, μεταξὺ τῶν δποίων σπουδαιότερα ἥσαν τῶν Βαύαρων καὶ Σαξόνων. Ἀκόμη βορειότερον ἐσχηματίσθησαν εἰς τὰς σκανδινανικὰς χώρας ἄλλα γερμανικὰ κράτη. Πλὴν τούτων εἰς τὰς μεγάλας πεδιάδας τῆν Ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἔζων οἱ σλαυικοὶ λαοί.

Αὗται εἶναι αἱ τρεῖς μεγάλαι διμοεθνίαι τῶν Λαῶν τῆς Εὐρώπης, ἡ Νεολατινική, ἡ Γερμανική καὶ ἡ Σλαυική. Τὰ γνήσια γερμανικὰ κράτη ἐπὶ μακρὸν ἔμειναν ἀπολίτιστα καὶ μόλις ὀλίγον κατ' ὀλίγον διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ Φραγκικοῦ κράτους εἰσέρχονται εἰς τὸν Ιστορικὸν βίον τῆς Εὐρώπης. Οἱ Σλαύοι εὑρίσκονται ἀκόμη εἰς πρωτόγονον κατάστασιν, εἶναι γεωργοί, ζοῦν κατὰ κώμας καὶ δὲν ἔχουν συνείδησιν τῆς ἐθνικότητος. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν κατώρθωσαν νὰ σχηματίσουν κράτος.

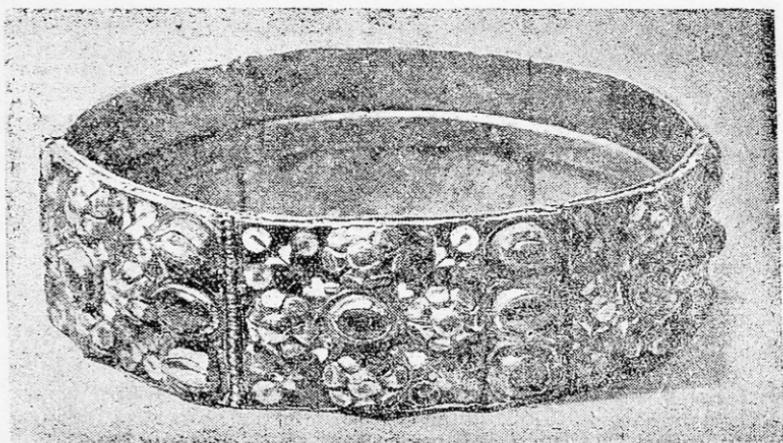
ΤΑ ΒΑΡΒΑΡΙΚΑ ΚΡΑΤΗ

Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ βαρβαρικὰ κράτη, τὰ δποῖα ἰδρύθησαν εἰς τὰς χώρας τῆς Δυτικῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, δὲν ἔζησαν πολύ.

Τὸ **Βανδαλικὸν κράτος** ἰδρυσεν, δπως γνωρίζομεν ὁ Γενέζερικος (427—477), λαμπρὸς πολεμιστὴς καὶ διπλωμάτης Ἡ ἀρχή του ἐξετείνετο εἰς τὴν βόρειον Ἀφρικὴν καὶ τὰ νότια τῆς Ἰσπανίας. Ἀργότερα κατέλαβε καὶ ἀρκετὰς νήσους, τὰς Βαλεαρίδας, τὴν Σαρδηνίαν, τὴν Κορσικήν, τὴν Σικελίαν. Μὲ τὸν καιρὸν ὅμως ὁ βανδαλικὸς στρατός, εἰς τὸν δποῖον ἐστηρίζετο τὸ κράτος, ἔχασε τὰς πολεμικάς του ἀρετὰς καὶ τὸ 533 ὁ Ἰουστινιανὸς κατώρθωσε μὲ 15 χιλιάδας στρατὸν νὰ καταλύσῃ τὸ βανδαλικὸν κράτος.

Τὸ **Βησιγοτθικὸν κράτος** ἰδρυσεν, δπως εἴδομεν, ὁ διάδοχος τοῦ Ἀλαρίχου Ἄ τάον λφος εἰς τὴν νότιον Γαλατίαν

καὶ Ἰσπανίαν. Κατ' ἀρχὰς οἱ Βησιγότθοι ἀνεγγώριζον τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Ρώμης Ἀργότερα δύμως ὁ ἥγεμών των Εὔριχος (466—484) ἐπωφελούμενος ἀπὸ τὴν κατάλυσιν τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἐκηρύχθη ἀνεξάρτητος καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γενιερίχου ἀπέβη ὁ ἰσχυρότερος ἀπὸ τοὺς βαρβάρους ἥγεμόνας. Οἱ Φράγκοι καὶ ἀρχὰς ἀπώθησαν τοὺς Βησιγότθους πέραν τῶν Πυρηναίων καὶ τέλος οἱ Ἀραβεῖς τὸ 711 κατέλαβον τὴν Ἰσπανίαν καὶ κατέλυ-

Τὸ σιδηροῦν στέμμα τῶν Λομβαρδῶν βασιλέων

(Μόντσα—Β. Ἰταλία)

Ἐργασία Βυζαντινή

σαν τὸ Βησιγοτθικὸν κράτος. Οἱ χριστιανοὶ τότε περιωρίσθησαν εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἰσπανίας.

Τὸ *Οστρογοτθικὸν κράτος* ἔχεωστε τὴν πρόσκαιρον δύξαν του εἰς τὸν Θεοδώρο (488—526), εἰς τὸν δύποιον δὲ αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς Ζήνων εἶχεν ἀναθέσει τὴν ἀνάκτησιν τῆς Ἰταλίας. Οἱ Θεοδώριχος ἐνίκησε τοὺς βαρβάρους τοῦ Ὀδοάκρου, δὲ δύποιος, καθὼς γνωρίζομεν, εἶχε καταλύσει τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος, καὶ ἵδρυσεν εἰς τὴν Ἰταλίαν τὸ Θεοδωρίδον—Λαζάρου, *Ιστορία Ρωμαϊκή-Βυζαντινή*, ἔκδ. ΣΤ' 15

[°]Οστρογοτθικὸν κράτος. Βραδύτερον ἔξήπλωσε τὴν ἀρχήν του μέχρι τῆς Οὐγγαρίας καὶ τοῦ Ροδανοῦ. [°]Ο Θεοδώριχος ἥθέλησε νὰ ἀναμεῖῃ τοὺς [°]Οστρογότθους του μὲ τοὺς παλαιοὺς κατοίκους τῆς [°]Ιταλίας καὶ ἀπὸ νικητὰς καὶ νικημένους νὰ διαμορφώσῃ νέον ἔθνος Πραγματικῶς οἱ [°]Οστρογότθοι ἀπέμαθον τὴν γλῶσσαν των καὶ διμίλησαν τὰ λατινικά. [°]Επίσης μὲ τὴν μόρφωσιν καὶ σύνεσίν του ἔχρησίμευεν ὡς διαιτητὴς μεταξὺ τῶν βαρβαρικῶν βασιλείων τῶν χρόνων του καὶ κατὰ τὰ ἄλλα ὑπῆρξεν ἀξιόλογος ἡγειρών. Τὸ ἔργον του δύμας δὲν ἔπεζησε πολύ, διότι δ [°]Ιουστινιανὸς ἀνέκτησε τὴν [°]Ιταλίαν (553) καὶ κατέλυσε τὸ [°]Οστρογοτθικὸν κράτος.

Τὸ **κράτος τῶν Βουργουνδίων** ἴδρυθη εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ροδανοῦ, ἀλλὰ δὲν εἶχε μακράν ζωήν, διότι κατελύθη ἐνωρὶς ὑπὸ τῶν Φράγκων.

Τὸ **κράτος τῶν Λομβαρδῶν** ἴδρυθη ὀλίγον βραδύτερον. Τὸ ἔτος 568 στίφη Λομβαρδῶν, οἱ ὅποιοι ἦσαν γερμανικὸς λαὸς κατοικῶν παρὰ τὸν οὐγγρικὸν Δούναβιν, διέβησαν τὰς [°]Αλπεις καὶ κατέλιασθον τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου, ἡ ὅποια μέχρι σήρων φέρει τὸ δνομά των Λομβαρδία. [°]Απ' ἐκεῖ ἔχοντες ποτεύουσαν τὴν Παβίαν κατέλαβον μέγα μέρος τῆς [°]Ιταλίας Περίφημον ἦτο τὸ σιδηροῦν στέμμα τῶν Λομβαρδῶν βασιλέων, τὸ ὅποιον ἦτο ἔξωτερικῶς χρυσοῦν καὶ ἐσωτερικῶς εἶχε κρίκον ἀπὸ σίδηρον, εἰς τὸν ὅποιον εἶχον καρφώσει (τὸ 591) ἔνα ἥλον ἐξ ἐκείνων, διὰ τῶν ὅποιων εἶχε σταυρωθῆ ὁ Χριστός. Μὲ τὸ στέμμα αὐτὸ ἀργότερα ἐστέφθησαν ὁ Κάρολος ὁ Μέγας (774), ὁ Κάρολος Ε' τῆς Γερμανίας (1530) καὶ ὁ Μέγας Ναπολέων (1805). Οἱ Λομβαρδοὶ εἶχον λαμπροὺς βασιλεῖς καὶ τὸ κράτος των διετηρήθη 106 ἔτη μέχρι τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου, ὁ ὅποιος τὸ κατέλυσε τὸ 774.

[°]Ολα αὐτὰ τὰ βαρβαρικὰ κράτη ἀνέδειξαν κατ' ἀρχὰς ἵκανονς ἀρχηγούς, ἀλλὰ δὲν ἥντυχησαν νὰ ἔχουν διαδόχους των ἀνταξίους. Διὰ τοῦτο δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ζήσουν πολύ. Κυρίως δύμας συνετέλεσεν εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν ἔξαφάνισιν τῶν κρατῶν αὐτῶν ἡ ωμαϊκὴ ἐκκλησία, ἡ ὅποια ὑπῆρξεν ἀμείλικτος διώκτης των. Οἱ βαρβαροὶ αὐτοὶ λαοὶ ἦσαν ὅλοι ἀρειανοὶ καὶ ἡ ωμαϊκὴ ἰδίως ἐκκλησία ἀπεστρέφετο πολὺ

τοὺς αἰρετικούς, ὅπως ἀπεκάλει τοὺς ἀρειανούς. Μόνον οἱ Φοράγκοι, οἱ δποῖοι ἥσαν ἀκόμη εἰδωλολάτραι, κατώρθωσαν νὰ ἴδούσουν κράτος, τὸ δποῖον διήρκεσε περισσότερον.

ΟΙ ΑΓΓΛΩΙ ΚΑΙ ΟΙ ΣΑΞΩΝΕΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΡΕΤΤΑΝΙΑΝ

Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς λεγούμενής Μ. Βρεττανίας καὶ τῆς Ἰρλανδίας ἥσαν οἱ Κέλται, οἱ δποῖοι ἥλθον ἀπὸ τὴν Γαλατίαν καὶ ὠνομάσθησαν Βρεττανοί.⁷ Ήσαν συγγενεῖς μὲ τοὺς Κέλτας τῆς Γαλατίας καὶ πρὸ τῆς φωμαϊκῆς κατακτήσεως εἶχον πολλὰς σχέσεις πρὸς αὐτούς. Οἱ Ιούλιος Καῖσαρ ἀφοῦ συνεπλήρωσε τὴν κατάκτησιν τῆς Γαλατίας, ἐπεχείρησε δύο ἐκστρατείας κατὰ τῆς Βρεττανίας, τὸ ៥᷄ καὶ ៥᷄ π. Χ. Οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες κατόπιν ἔηρκολούμθησαν τὴν προσπάθειαν νὰ ὑποτάξουν τὴν νῆσον, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν νὰ εἰσδύσουν εἰς τὰ βιορειότερα αὐτῆς.⁸ Οταν δημοσιεύσης οἱ γερμανικοὶ λαοὶ ἥρχισαν νὰ προσβάλλουν τὴν αὐτοκρατορίαν, οἱ Ρωμαῖοι ἀπέσυραν τὰς λεγεωνας των καὶ κανὲν σχεδὸν ἵχνος τῆς φωμαϊκῆς κατοχῆς δὲν παρέμεινεν εἰς τὴν Βρεττανίαν.

Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Ρωμαίων οἱ Βρεττανοὶ τῆς πεδινῆς χώρας ἡπειροῦντο ὑπὸ τῶν δρεινῶν καὶ προσεκάλεσαν εἰς βοήθειαν γερμανοὺς μισθοφόρους, τοὺς "Α γ γ λ ο ν ο ς καὶ τοὺς Σ ἄ ξ ο ν α σ ἀπὸ τὰς χώρας τοῦ ποταμοῦ" Ελβα. Τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Γερμανῶν εἰς τὴν Βρεττανίαν καὶ κατὰ τὰ μέσα τοῦ βου μ. Χ. αἰῶνος (៥᷄) μέγα πλῆθος Αγγλοσαξόνων διεπεραιώθη εἰς τὴν νῆσον καὶ κατέλαβεν ὅλην τὴν πεδινὴν χώραν, ἥ δποία ὠνομάσθη διὰ τοῦτο "Α γ γ λ ι α. Οἱ παλαιοὶ κάτοικοι περιωρίσθησαν εἰς τὰ βόρεια (Σκωτία) καὶ εἰς τὰ δυτικά (Οὐαλία, Κορνουαλία). Οἱ Κέλται διετηρήθησαν ἐπίσης εἰς τὴν Ἰρλανδίαν. Μέρος ἐξ αὐτῶν διεπεραιώθησαν εἰς τὸ γαλλικὸν ἔδαφος εἰς τὴν χώραν, ἥ δποία καὶ σήμερον δνομάζεται Βρεττάνη.

Οἱ ἐπιδρομεῖς ἴδουσαν εἰς τὴν Βρεττανίαν ἐπτὰ μικρὰ κρατίδια καὶ ἔφεραν μαζὶ των πολλὰς συνηθείας καὶ θεσμοὺς

γερμανικούς. Τὰ μικρὰ αὐτὰ κρατίδια ἀργότερα συνηνώθησαν εἰς ἓν. Συγχρόνως οἱ ἀπόστολοι τοῦ Πάπα ἡρχισαν νὰ προσελκύουν τοὺς Ἀγγλοσάξονας εἰς τὸν χριστιανισμόν. Τὸ 660 περίπου ἀφῆκαν τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ Ὁδίνου, τὸν δποῖον ἐλάτρευον δλοι οἱ γερμανικοὶ λαοί, καὶ ἐβαπτίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τῆς ρωμαιϊκῆς ἐκκλησίας.

ΤΟ ΦΡΑΓΚΙΚΩΝ ΚΡΑΤΟΣ

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ὕου μ. Χ. αἰῶνος ἐνῶ εἰς τὴν Δύσιν ἐβασίλευεν ὁ Ὄνωριος, οἱ Φράγκοι γ κ οι, λαὸς Γερμανικῆς καταγωγῆς, κατέλαβον τμῆμα τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἐκ τῆς βορειοδυτικῆς Γαλατίας παρὰ τὸν Ρῆνον καὶ τὸ σημερινὸν Βέλγιον. Τοιουτοτόπως ἔγινε τὸ Φραγκικὸν κράτος, τὸ δποῖον δὲν περιελάμβανεν δλας τὰς φυλὰς τῶν φράγκων. Ὁ ἀληθῆς ἰδρυτῆς τοῦ Φραγκικοῦ κράτους εἶναι ὁ **Κλόβις**⁽¹⁾ (481—511), δ δποῖος τὸ 481 διεδέχθη τὸν πατέρα του Χιλδέρικον, ἥνωσεν δλας τὰς φραγκικὰς φυλὰς εἰς τὸ κράτος του καὶ ἐπεξέτεινεν αὐτὸ πρὸς νότον, ἀφοῦ ὑπέταξε χώρας ἀνεξαρτήτους γαλατικὰς καὶ ἄλλας, αἱ δποῖαι ἀνῆκον εἰς τοὺς Βουργουνδίους καὶ Βησιγότθους. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Γαλατίας ὑπετάχθη καὶ ἀπετέλεσε τὸ κράτος τῶν Φράγκων (*Francia, France*). Πρωτεύουσάν του ὁ Κλόβις ἔκαμε τοὺς Παρισίους. δπου καὶ ἐγκατεστάθη. Μετὰ τὰς κατακήσεις του αὐτὰς ὁ Κλόβις ἔλαβεν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Κων)πόλεως Ἀναστάσιον τὸν τίτλον τοῦ πατρικίου μὲ τὰ ἐμβλήματα τῆς ὑπατείας, τὰ δποῖα περιεβλήθη μὲ ἐπισημότητα εἰς Τοὺρ τὸ 509. Ὁ Κλόβις προσῆλθεν εἰς τὸν χριστιανισμὸν καὶ ἐποστάτευσε τοὺς ἐπισκόπους καὶ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Διὰ τοῦτο ἡ ἐκκλησία ὑπεστήριξεν αὐτὸν πολὺ καὶ δ ἐπίσκοπος τοῦ Τούρ Γεργόριος ὀνόμασεν αὐτὸν νέον Κωνσταντίνον. Τοιού

1) Ὁ Κλόβις ἀνῆκεν εἰς τὴν δυναστείαν τῶν Μεροβενζιέν, τῆς δποίας ἀρχηγέτης ήτο δ Μερούβε (Merovech, γαλ. Mérövec).

τοτρόπως ἀπετελέσθη εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην κράτες χριστιανικόν.

‘Η ἵδουσις τοῦ Φραγκικοῦ κράτους ἔχει μεγάλην ἴστορικὴν σημασίαν, διότι μετὰ τὸ χάος τὸ προελθὸν εἰς τὴν Εὐρώπην ἐκ τῆς καταλύσεως τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἐσχηματίσθη ἐν Ἰσχυρῷ πολιτικὸν καὶ χριστιανικὸν κέντρον, τὸ δποῖον ἥδυνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πυρὴν πρὸς σχηματισμὸν μεγάλου κράτους φιλικοῦ πρὸς τὴν Ρώμην καὶ ἴσόρροπον πρὸς τὸ Ἀνατολικόν.

‘Ο Κλόβις ἀπέθανε τὸ 511 καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του τὸ κράτος διεμοιράσθη μεταξὺ τῶν τεσσάρων υἱῶν του. Τοιουτόπως ἡ ἐνότης τοῦ κράτους, τὴν δποῖαν μὲ τόσους κόπους εἶχε κατορθώσει δὲ Κλόβις, κατεστραφῆ. Τὸ ἔτος δημος 558 δὲ **Κλοτάριος Α'** (551—561) ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ κράτους. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του τὸ κράτος πάλιν διεμοιράσαν οἱ τέσσαρες υἱοί του καὶ μόλις τὸ 613 δὲ **Κλοτάριος Β'** (613—628) καταρράθωσε νὰ ἐνώσῃ αὐτὸν ἐκ νέου. Ὁ υἱός του **Δαγοβέρτος** (628—638) ὑπῆρξεν δὲ Ἰσχυρότερος καὶ πλουσιώτερος βασιλεὺς τῆς δυναστείας τῶν Μεροβενζιέν. Ἀποκατέστησε τὴν τάξιν εἰς τὸ κράτος του καὶ ἐφρόντισε πολὺ διὰ τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης.

‘Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Κλόβις τὸ Φραγκικὸν κράτος ὑπέταξε τοὺς Βουργουνδίους, ἀπώθησε τοὺς Βησιγότθους πέραν τῶν Πυρηναίων καὶ ἐπεξετάθη εἰς πάσας τὰς χώρας τὰς μεταξὺ τοῦ Ρήνου, τῆς θαλάσσης τῆς Μάγχης, τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ τῶν Πυρηναίων. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαγοβέρτου δὲ δυναστεία τῶν Μεροβενζιέν ἐξησθένησε πολὺ.

Οἱ 13 βασιλεῖς, οἱ δποῖοι ἐβασίλευσαν κατόπιν αὐτοῦ, ἥσαν δῆλοι πολὺ νέοι, δὲν εἶχον καμμίαν δύναμιν, ἐξεψυλίσθησαν καὶ κατήντησαν μόνον βασιλεῖς τῶν τελετῶν. Διὰ τοῦτο τοὺς ὄντος Rois fainéants, ἐνῷ τὸ κράτος ἐκυβέρνων οἱ λεγόμενοι Μαγιορίοι. Ὁ Μαγιορδόμος (Major domus = αὐλάρχης) κατ’ ἀρχὰς ἦτο ἀρχηγὸς τῶν βασιλικῶν ὑπηρετῶν καὶ διεχειρίζετο τὴν βασιλικὴν περιουσίαν. Ὅταν δὲ βασιλεὺς ἀπονομίαζεν, εἶχε τὴν κυβέρνησιν, ἐξετέλει δηλαδὴ χρέη πρωθυπουργοῦ

Υπὸ τοὺς Ἰσχυροὺς αὐτοὺς αὐλάρχας τὸ Φραγκικὸν κράτος ἤρχισε τὴν κατάκτησιν τῶν πέραν τοῦ Ρήνου Γερμανικῶν κρατῶν καὶ ἴδιως τοῦ Σαξονικοῦ καὶ Βαναρικοῦ. Ὁνομαστὸς ὑπῆρξεν δὲ αὐλάρχης **Κάρολος** δὲ ἐπικληθεὶς Μαρτίνῳ (714-741, martellus λατ.=σφῆρα). Ὁ Κάρολος ἐνίκησε τὸ 732 τοὺς ἐκ τῆς Ἰστανίας εἰσβαλόντας εἰς τὴν Γαλατίαν Ἀραβας μεταξὺ τῶν πόλεων Τούρ (Tours, Poitiers) καὶ ἀνεχαίτισε τὴν πρόοδον αὐτῶν. Ὅποιαν σπουδαιότητα εἶχεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἥν νίκη κατὰ τῶν Λαζαρίων τοῦ Λέοντος Γ', τοιαύτην εἶχε καὶ διὰ τὴν Δύσιν ἥν νίκη τοῦ Καρόλου Μαρτέλ Λιὰ τῆς διπλῆς αὐτῆς νίκης ἐσώθη δὲ χριστιανικὸς κόσμος τῆς Εὐρώπης.

Ἐκ τῆς νίκης αὐτῆς ἀπέκτησε τόσον γόητρον δὲ Κάρολος, ὃστε ἐκυβέρνησε τὸ κράτος ὡς πραγματικὸς ἡγεμὼν. Ὁ νῖος τοῦ **Πιπίνος δικαιοδότης** (741-768) κατέλυσε τὴν δυναστείαν τῶν Μεροβενζίεν καὶ ἔδυσε νέαν δυναστείαν, ἥν ποία ἐκ τοῦ νιοῦ του Καρόλου τοῦ Μεγάλου ὠνομάσθη δυναστεία τῶν Καρόλων (752).

ΙΑΡΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΠΙΚΟΥ ΚΡΑΤΩΝ

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς Ἰδρύθη τὸ ἐκκλησιαστικὸν κράτος τοῦ πάπα ὅπο τὰς ἔκης περιστάσεις. Ὁ Πιπίνος ἀνεγνωρίσθη ὅπὸ τῆς συνελεύσεως τῶν Φράγκων εὐγενῶν βασιλεὺς τοῦ Φραγκικοῦ κράτους, ἀλλ' ἥθελε νὺν νομιμοποιῆσῃ τὴν ἐκλογήν του δι' ἐκκλησιαστικοῦ κρίσματος. Λιὰ τοῦτο ἐβοήθησε προθύμως τὸν πάπαν Ζαχαρίαν, τὸν διποῖον ἡπείρουν οἱ Λομβαρδοὶ τῆς Ἀνω Ιταλίας, δὲ πάπας ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ἐπισήμως ὡς βασιλέα τῶν Φράγκων. Βραδύτερον δὲ πάπας Στέφανος Β' μετέβη εἰς τὴν χώραν τῶν Φράγκων καὶ ἔχρισεν αὐτὸν βασιλέα (754).

Ἡ πρᾶξις αὐτὴ ἦτο σπουδαιοτάτη, διότι δι' αὐτῆς ἀνεγνωρίζετο δὲ πάπαις ὡς ὅπερτατος ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας καὶ συγχρόνως κριτής εἰς ζητήματα πολιτικῆς ἔξουσίας. Λιὰ τοῦτο δὲ Πιπίνος ἀνταμείβων τὸν πάπαν ἐξεστράτευσεν εἰς Ιταλίαν καὶ ὑπεχρέωσε τοὺς Λομβαρδοὺς νομοθετούσας αὐτοῖς τοῦτον τὸν πάπαν.

εἰς αὐτὸν πολλὰς πόλεις τῆς Μέσης Ἰταλίας, μεταξὺ τῶν δῆποιν καὶ τὴν Ραβέναν, καὶ νῦν ἀναγνωρίσουν τὸ Κράτος τοῦ Ἀγίου Πέτρου, ἥτοι τοῦ πάπα (775). Τοιουτορόπως ἔλαβε τὴν ἀρχήν του τὸ ἐκκλησιαστικὸν κράτος τοῦ πάπα, τὸ δῆποιν ἔζησε μέχρι τῆς ἑνώσεως τῆς Ἰταλίας (1870).

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΡΩΛΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ (768–814)

Τὸν Πιπῖνον διεδέχθη ὁ υἱός του **Κάρολος** ὁ ἐπικληθεὶς Μέγας. Ὁ Κάρολος ὑπῆρξε πράγματι μέγας ἡγεμὼν καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ εἶναι ὁ πρῶτος ἐκ τῶν βαρβάρων βασιλέων τῆς Δύσεως, ὁ δῆποις συνέπηξε μέγα καὶ ἴσχυρὸν κράτος ἐφάμιλλον πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν.

‘Ο γραμματεὺς του Ἐγινάρδος (Eginhard) σκιαγραφεῖ τὸν Κάρολον ὡς ἕξῆς :

«Ο Κάρολος ἦτο παχύς, ρωμαλέος καὶ εἰχεν ἀνάστημα ὑψηλὸν ἀλλὰ πολὺ συμμετοικόν. Είχεν δόφιναλμοὺς μεγάλους καὶ ζωηρούς, ὠραίαν κόμην, μεγάλην γενειάδα, φυσιογνωμίαν εἰλικρινῆ καὶ εὔθυμιον. Τὸ δόλον του πρόσωπον ἐπροκάλει τὸν σεβασμὸν καὶ ἀπέπνεεν εὐγένειαν. Ἡτο ἐγκρατῆς καὶ ἀπεστρέφετο τὴν οἰνοποιίαν. Προικισμένος μὲν εὐγλωττίαν ἰσχυράν, ἔξεφροάζετο μὲν μεγάλην καθαρότητα εἰς ὅλα τὰ ζητήματα. Ἐνεδύνετο ἀπλᾶ, ἡγάπα τὴν ἵππασιαν καὶ τὸ κυνήγιον τῶν ἀγρίων ζώων εἰς τὰ μεγάλα δάση. Ἡγάπα ἐπίσης πολὺ τὰ φυσικὰ θεριά λουτρά καὶ ἔξησπειτο συχνὰ εἰς τὸ κολύμβημα, εἰς τὸ δῆποιν κανεῖς δὲν τὸν ἐπερνοῦσε».

‘Ο Κάρολος εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς πολεμιστὰς καὶ κατακτητὰς τῶν μέσων χρόνων. Κατὰ τὰ 46 ἔτη τῆς βασιλείας του ἐπεχείρησε 53 ἐπεστρατείας ἐνάντιον διαφορωτάτων λαῶν καὶ εἰς δῆλας τὰς κατευθύνσεις. Κατὰ πρῶτον διέλυσε τὸ κράτος τῶν Λομβαρδῶν εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν καὶ προσήνοτησεν αὐτὸν εἰς τὸ κράτος του (773). Τότε ἐπεσκέφθη τὴν Ρώμην, ὅπου ἔγινε δεκτὸς μὲν μεγάλας τιμάς, δῆποιαι ἄλλοτε ἐδίδοντο εἰς τὸν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως στελλόμενον Ἐξαρχον. Χορδὲ παιδῶν μὲν κλάδους ἔλαιας καὶ φοίνικας ἀνευφή-

Κάρολες ὁ Μέγας

Αγαλμάτιον, Μουσεῖον Καρναβαλίε—Παρίσιοι
 Υποθέτουν διτὶ τὸ ἐπίχρυσον δρεπανίκινον ἀγαλμάτιον τοῦ 9ου ἢ 10ου
 αἰῶνος παριστάνει τὸν Μέγαν Κάρολον. Οὐ αὐτοκράτωρ ἔφιππος φο-
 ρεῖ τὸ στέμμα, μανδύαν φραγκικόν, καὶ κρατεῖ εἰς τὴν δεξιὰν τὸ ξίφος
 καὶ εἰς τὴν ἀριστερὰν τὴν ὑδρόγειον σφαῖραν.

Ψηφιοποήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μουν ψάλλοντες. Εὐλογημένοις δὲ οὐκόμενοις ἐν
θνόματι Κυρίου ὑπέρμαχοις τῆς Ἐκ-
κλησίας.

"Εκτοτε τὸ πρόσωπόν του περιεβλήθη αἴγλην θρησκευτικὴν
καὶ οἱ πόλεμοί του ἔλαβον χαρακτῆρα ἀληθοῦς σταυροφορίας.
Οπως ὁ πάππος του Κάρολος Μαρτέλ, ἐπολέμησε κατὰ τῶν
Ἀράβων τῆς Ἰσπανίας καὶ προσήρτησε εἰς τὸ ιράτιος του τὴν
μετεαὶ τῶν Πυρηναίων καὶ τοῦ Ἰβηρικοῦ χώραν. Ἐκ
τῶν θρυλικῶν ἐκείνων πολέμων ἐγεννήθη τὸ δινομαστότερον
ἵππος τῆς Γαλλίας, τὰ Chansons de Roland.

Κατὰ τὴν παράδοσιν δὲ στρατὸς τοῦ Καρόλου ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν
Ἰσπανίαν μετὰ νικηφόρον ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Ἀράβων. Τὴν ὀπισθο-
φυλακὴν ὧδηγε ὁ ἡρωικὸς ἀνεψιός του Ρολάν. Αὕτης ὅμως ἐνῷ ἀνέ-
βαινεν ἀπὸ ἓνα στενὸν τῶν Πυρηναίων, κατελήφθη ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν
καὶ ἔχασεν ὅλους τοὺς στρατιώτας του. Ἐμεινε μόνος εἰς τὸ πεδίον
τῆς μάχης καὶ ἔβλεπε μὲν θλῖψιν τοὺς νεκροὺς συμπολεμιστάς του.
Κατέβηκε ἀπὸ τὸν ἵππον του καὶ ἔβλεπε μὲν λύπην τὸ σπαθί του, τὸ
ὅποιον δὲν ἦθελε μετὰ τὸν θάνατόν του νὰ τὸ μεταχειρισθῇ χρέι ἀλ-
λοπίστου. Ἐδοκίμασε νὰ τὸ σπάσῃ ἐπάνω εἰς ἓνα βράχον. Δὲν τὸ
κατώρθωσεν ὅμως καὶ ἐκοψεν εἰς δύο τὸν βράχον ἀπὸ τῆς κορυφῆς
μέχρι τῆς βάσεώς του. Τὸ σπαθί δὲν ἔπαθε τίποτε. Ἐφερε τότε εἰς
τὸ στόμα του τὸ πολεμικὸν κέρας καὶ ἐσφύριξε μὲν ὅλας του τὰς δυ-
νάμεις ζητῶν βοήθειαν. Ἀλλὰ δὲν φαίνεται κανεὶς. Ἐφύσηξε κατόπιν
τόσον δυνατά, ὥστε ἀνοίξαν αἱ φλέβες τοῦ λαιμοῦ του. Ο Κάρολος,
ὅποιος ἦτο πολὺ μακράν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ, ἤκουσε τέλος καὶ
ἐγγύοισεν εἰς ἀναζήτησίν του. Ἡτο ὅμως ἀργά. Ο Ρολάνδος ἐφονεύθη
καὶ τὸ σπαθί του ἔπεσε στὰ χέρια τῶν ἀπίστων.

"Αλλ' ὁ Κάρολος ὑπῆρξεν Ἰδίως δὲ τρομερὸς ἀπόστολος τῆς
ἐκκλησίας εἰς τὴν Γερμανίαν. Ο ἐκχριστιανισμὸς τῆς χώρας
αὐτῆς εἶχεν ἀρχίσει πρὸ αὐτοῦ. Ο τολμηρὸς ἰεραπόστολος Βο-
νιφάτιος κατὰ τὰ ἔτη 742—747 εἶχεν ἴδρυσει τὴν ἀρ-
χιεπισκοπὴν τῆς Μαγεντίας, ἥ διοία ἐμεινεν ἥ πρώτη τῆς Γερ-
μανίας, καὶ εἰσχωρήσας ἐντὸς τῶν γερμανικῶν δρυμῶν ἴδρυσε
τὸ περίφημον μοναστήριον τῆς Φούλας ἢ πλι τοῦ διμωνύ-
μου ποταμοῦ, διόθεν ἐξεκίνησαν οἱ θεομότεροι κήρυκες τοῦ
χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τῶν μονα-
χῶν θὰ ἦτο μακρόν, ἂν δὲν ἤρχετο εἰς βοήθειάν των τὸ ξέφος
τοῦ Καρόλου, δὲ ποῖος διεξήγαγεν ἐπὶ 30 ἔτη πόλεμον κατὰ

τῶν Γερμανῶν. Προπάντων αἰματηρὸν ἦτο ἡ σταυροφορία κατὰς τῆς Ἰσχυρᾶς γερμανικῆς φυλῆς τῶν Σαξόνων, οἱ δποῖνι εγκατεστημένοι εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Γερμανίαν μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἐλβα καὶ Ρήνου ἔζων διηρημένοι εἰς φυλὰς προστατευόμενοι ἀπὸ τὰ δάση καὶ ἐλη τῆς χώρας των. Ὁ Κάρολος ἔκαιε τὰ δάση καὶ ἔξηνάγκαζεν αὐτοὺς νὰ βαπτίζωνται κατὰ χιλιάδας ἐντὸς τῶν μεγάλων γερμανικῶν ποταμῶν. Ἀλλ' ὅταν ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Γαλλίαν, οἱ Γερμανοὶ ἔξηγείροντο, ἐφόνευον τοὺς Ἱερεῖς καὶ ἔζειαζετο νέα ἐκστρατεία καὶ νέον αἴμα. Ἡ Γερμανία κατεκτήθη μέχρι τοῦ Ἐλβα καὶ ἐδέχθη τὸν χριστιανισμόν. Βραδύτερον ἐγέννησε καὶ αὐτὴ ζηλωτὰς Ἱεραποστόλους, οἱ δποῖοι ἔξήπλωσαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἐκεῖθεν τοῦ Ἐλβα. Τελευταῖον δὲ Κάρολος ὑπέταξε τὸ κράτος τῶν Ἀβάρων, τὸ δποῖον ἐσφέζετο ἀκόμη εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ Οὐγγαρίαν. Ἀπὸ τότε τὸ δνομα τῶν Ἀβάρων δὲν ἀναφέρεται πλέον εἰς τὴν Ἰστορίαν.

Τὸ κράτος τοῦ Καρόλου ἔξετείνετο εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς σημερινῆς Γερμανίας καὶ Γαλλίας καὶ εἰς μέρος τῆς Ἰσπανίας καὶ ἐσυνόρευε μὲ τὸ Ἑλληνικὸν κράτος εἰς τὸν Δούναβιν, τὴν Δαλματίαν καὶ Ἰταλίαν. Πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του εἶχε τὴν πόλιν Ἀκυνσγρανον (γερμ. Aachen, γαλ. Aix la Chapelle). Ὁ χριστιανικὸς κόσμος τῆς Δύσεως ἐνόμιζεν δτι ἦτο μικρὰ ἡ προσωνυμία ἀπλῶς τοῦ βασιλέως εἰς τὸν ἴδρυτὴν ἐνιαίον χριστιανικοῦ κράτους καὶ τὸν προστάτην τῆς ἐκκλησίας. Ἀφ' ἐτέρου δὲ πάπας πολὺ εὐχαρίστως θ' ἀπήλλασσετο ἀπὸ τὴν ἔξαρτησιν τοῦ Ἐλληνος αὐτοκράτορος καὶ θὰ ἐτίθετο ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως τῶν Φράγκων.

Τὸ 800 μ.Χ ὁ Κάρολος μετέβη εἰς Ρώμην πρὸς ἕօρτασμὸν τῶν Χριστούγεννων. Κατὰ τὴν τελετὴν τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ ἐνῶ δὲ Κάρολος ἐγονάτισε πρὸ τῆς Ἄγιας Τραπέζης διὰ νὰ προσευχῇ, δὲ πάπας ἔθεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του στέφανον ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τοῦ λαοῦ: Καρόλος τῷ Αὐγούστῳ τῷ στεφανῷ αὐτῷ εἰρηνοποιῷ αὐτοκράτορι τῶν Ρωμαίων, δοίη δὲ Θεὸς ἔτη πολλὰ καὶ νίκην. Ὁ πάπας ἐγονυπέτησε πρὸ τοῦ Καρόλου, δπως ἀλλοτε

πρὸ τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων. Ἔκτοτε δὲ Κάρολος ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Αὐτοκράτορος ἢ Αὐγούστου. Ἡ νέα αὐτοκρατορία ἦτο ὡς ἐκ τῆς προελεύσεώς της αὐτοκρατορία τῆς ἐκκλησίας καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦτον διετήρησε καθ' ὅλον τὸν μεσαίωνα.

Ἄλλ' ἐπειδὴ κυρίως τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Ρωμαίων εἶχεν δὲ Ἐλλην αὐτοκράτωρ, δὲ Κάρολος ἐπεζήτησε νέη ἀναγνωρισθῆ τοιούτος ὑπὸ τῆς Κων)πόλεως. Ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη, ἡ δοπία ηὐθέλησε νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ, ἐξ θρονίσθη. Μόλις βραδύτερον δὲ Μιχαὴλ Α' ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ὡς αὐτοκράτορα. Ἄλλ' εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ Καρόλου οὐδέποτε ἔστερος οἱ Ἐλληνες αὐτοκράτορες νέη ἀναγνωρίσουν τὴν προσωνυμίαν αὐτὴν καὶ προσηγόρευον αὐτοὺς ἄπλως Ρῆγας.

Ο Κάρολος ἀπέθανε τὸ 814. Ἀφῆσε μέγα κράτος καὶ ἐσημείωσε τὴν ἀρχὴν μεγάλης προόδου τῆς Εὐρώπης. Δι' αὐτοῦ ἀρχίζει ἡ πρώτη ἀναγέννησις τῆς Δ. Εὐρώπης μετὰ τὴν ἀμάθειαν καὶ βαρβάρωσιν, τὴν δποίαν ἔφερεν ἡ μετανάστευσις τῶν ἐθνῶν.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΟΥ ΦΡΑΓΚΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Οι διάδοχοι τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου δὲν κατώρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὸ κράτος του, ἀλλὰ περιῆλθον εἰς ἔριδας καὶ ἐμφυλίους πολέμους. Τέλος διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βερεντίν (843) οἱ τρεῖς ἔγγονοι τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου διεμοίρασαν τὸ κράτος μεταξύ των. Ὁ νεώτατος ἀπ' αὐτοὺς **Κάρολος**, ὁ ἐπικαλούμενος Φαλακρός, ἔλαβε τὰς γαλλικὰς κώρας, ὁ **Λουδοβίκος** τὰς γερμανικὰς καὶ ὁ **Λοθάριος** τὰς Ιταλικὰς κώρας καὶ ἀλλην ἐδαφικὴν ἔκτασιν, ἡ δοπία ἔφερε μέχρι τῆς Βορείου Θαλάσσης καὶ ἐχώριζε τὰς γαλλικὰς καὶ γερμανικὰς κώρας. Ὁ Λοθάριος διετήρησε καὶ τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος ἀναγνωριζόμενος ὡς τοιοῦτος καὶ ὑπὸ τῶν ἀλλων βασιλέων.

Ἡ διαιρεσίς αὐτή, ἀν καὶ ὠφείλετο κυρίως εἰς τὴν φιλαρχίαν τῶν τριῶν ἀδελφῶν, ἐν τούτοις ἀνταπεκρίνετο εἰς τὴν

ἐθνολογικὴν διαιρεσιν τῆς Εὐρώπης, διότι τὸ μὲν κράτος τοῦ Λοθαρίου περιέλαβε κυρίως Ἰταλούς, τοῦ Καρόλου Γάλλους καὶ τοῦ Λουδοβίκου Γερμανούς. Τοιουτορόπως εὑρίσκομεν εἰς τὴν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς τάσεως τῶν λαῶν πρὸς δημιουργίαν ίδιων ἐθνικῶν κρατῶν.

Ἐκ τῶν τριῶν αὐτῶν κρατῶν διετηρήθησαν τὸ Γαλλικὸν καὶ τὸ Γερμανικόν, ἐνῶ τὸ Ιταλικὸν τοῦ Λοθαρίου διηρέθη εἰς πολλὰ μικρὰ κρατίδια, ἐκ τῶν δποίων σπουδαιότατον ἦτο τὸ ἀποτελεσθὲν ἐκ τῶν κυρίως Ιταλικῶν χωρῶν, ἐνῶ τὰ ἄλλα προσητήθησαν εἰς τὸ Γαλλικὸν καὶ Γερμανικόν.

Ἡ Γερμανία ἔλαβεν ἐκ τῶν κτήσεων τοῦ Λοθαρίου τὰς χώρας τῶν ποταμῶν Μόζελ καὶ Μάας (Mözel καὶ Maas) ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὅχθης τοῦ Ρήνου, αἱ δποῖαι ὀνομάσθησαν ἐξ αὐτοῦ δουκάτον τῆς Λοθαριγγίας. Πρὸς τούτοις αἱ κτήσεις τοῦ βασιλέως τῆς Γερμανίας ἐπεξετάθησαν πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὰς ὑπὸ τῶν Σλαύων κατοικουμένας χώρας, ὅπου ἐδημιουργήθησαν ὡς προπύργια κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σλαύων καὶ τῶν Ἀβάρων δύο ἀκριτικὰ κράτη (Mark), τὰ δποῖα βραδύτερον ὀνομάσθησαν Δούκατον τοῦ Βρανδεμβούργου καὶ Δούκατον τῆς Αὐστρίας καὶ ἐμελλον νὰ διαδραματίσουν σπουδαῖον πρόσωπον εἰς τὴν Ἰστορίαν τῆς Εὐρώπης.

Τοιουτορόπως ἡ μεσαιωνικὴ Γαλλία ἀπέβαινε μικροτέρα τῆς ἀρχαίας Γαλατίας, ἡ δποία εἶχε σύνορον τὸν Ρήνον, ἐνῶ ἡ Γερμανία ἐξετάθη πέραν τῶν δρίων τῆς παλαιᾶς Γερμανίας. Εἰς τὸ γεγονός αὐτὸν ὑπῆρχον τὰ σπέρματα τῆς ἀδιαλλάκτου ἔριδος μεταξὺ τῶν δύο λαῶν, τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν Γάλλων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΟΥ ΜΕΣΗΙΩΝΟΣ

Ο ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Αφοῦ κατελύθη τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος καὶ ἐγκατεστάθησαν οἱ γερμανικοὶ λαοὶ εἰς τὰς χώρας του, ἐδημιουργήθη νέος βίος, τὸν δποῖον ὀνομάζομεν μεσαιωνικόν ή ον τῆς Δ. Εὐρώπης. Οἱ νέοι λαοὶ εἶχον ζωτικότητα μεγάλην, ἀλλὰ καθυστέρουν πολὺ εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν. Διὰ τοῦτο δὲν κατώρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὸν ἔλληνορρωμαϊκὸν πολιτισμόν, τὸν δποῖον εὐρηκαν εἰς τὰς κατακτηθείσας χώρας. Τὰ γράμματα ἐλησμονήθησαν, αἱ τέχναι παρημελήθησαν καὶ ἐπεκράτησαν ἥθη τραχέα.

Κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς νέας κοινωνίας εἶναι τὰ ἔξης.

1) Ἐξησθένησεν ἡ κεντρικὴ ἐξουσία. Οἱ βασιλεῖς δηλαδὴ δὲν ἦσαν ἀπόλυτοι κυρίαρχοι εἰς τὸ κράτος των, διότι εἰς ἔκαστον κράτος πλὴν τοῦ βασιλέως ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι ἀρχοντες, οἱ δποῖοι περιώριζον τὴν δύναμιν αὐτοῦ. Τὸ πολιτειακὸν αὐτὸν σύστημα ὠνομάσθη ἀργότερα Φεούσδαρχία.

2) Οἱ λαοὶ διηρρόντο εἰς κοινωνικὰς τάξεις. Εἰς δλας τὰς χώρας ὑπῆρχε μία κυρίαρχος τάξις, ἡ δποία εἶχεν δλα τὰ δικαιώματα, καὶ μία τάξις, ἡ δποία εἶχε μόνον ὑποχρεώσεις καὶ κανὲν δικαιώμα.

3) Οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἦσαν συναισθητικοί, εὐφάνταστοι καὶ εἶχον ζωηρότατον θρησκευτικὸν ἐνδιαφέρον. Ο κοι-

στιανισμὸς εἶχε μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς αὐτοὺς καὶ ἐπέδρασε πολὺ εἰς τὸν πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν βίον. Διὰ τοῦτο δὲ βίος αὐτῶν παρουσίαζε κατ' ἔξοχὴν θρησκευτικὴν χροιάν.

4) Ἐδημιούργησε καὶ παραπομπὴν τοῦ στρατιωτικοῦ πολιτισμοῦ τὸν πολιτικὸν πόλεμον τῆς Ελλάδος καὶ διὰ τοῦτο ἀνεγνώριζεν τὸν πάπαν ὃς τὸν ὑπέρτατον ἀρχηγόν; ἀνώτερον ἀκόμη καὶ ἀπὸ τοὺς κομικοὺς ἀρχοντας.

ΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΤΑΞΕΙΣ

Οἱ ἀρχαῖοι Γερμανοὶ εἰς τὰς πατρίδας τῶν εἴχον δύο μόνον κοινωνικὰς τάξεις, ἐλευθέρους καὶ δούλους. Ἀφότου δὲ μακραίτερον τοῦ στρατιωτικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ φροντικοῦ κράτους, ἡρχισαν νὰ δημιουργοῦνται περισσότεραι κοινωνικαὶ τάξεις. Ἐκ τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν ἐκεῖνοι, οἱ δύοιοι ὑπηρέτοι τοῦ στρατοῦ, οἱ διοικηταὶ μεγάλων τμημάτων τοῦ κράτους, οἱ γαιοκτήμονες κλπ. ἐνωπὶς ἀπετέλεσαν τάξιν ἰδιαιτέραν μεταξὺ τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν, τοὺς εὖ γενεῖς. Βραδύτερον, ὅταν ἡ δυτικὴ ἐκκλησία προσείλκησε τοὺς Φράγκους εἰς τὸν χριστιανισμόν, οἱ διοικοῦντες τὴν ἐκκλησίαν, δὲ κλῆρος δηλαδή, ἀπετέλεσαν ἰδιαιτέραν κοινωνικὴν τάξιν, ἡ δύοια εἶχεν δῆλα τὰ δικαιώματα καὶ δῆλα τὰ πλεονεκτήματα, τὰ δύοια εἶχεν ἡ τάξις τῶν εὐγενῶν.

Τοιουτορρόπως ἀπὸ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἐγκαταστάσεως ἀρχίζει νὰ δημιουργεῖται ἐν ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα γαστρικοῖς καὶ ηρικοῖς καταρράκτησις κατὰ τὸν μεσαίωνα, ἡ διαιρεσίς τῶν πολιτῶν εἰς τάξεις.

Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Ἄκομη περισσότερον σημαντικὴ ἡτοί ἡ μεταβολὴ εἰς τὴν πολιτείαν. Κατ' ἀρχὰς οἱ βασιλεῖς τῶν Γερμανῶν ἦσαν ἀπλοὶ ἀρχηγοὶ πολεμικῶν στρατῶν. Ὅταν δὲ μακραίτερον τοῦ στρατιωτικοῦ πολιτισμοῦ τοῦ πολιτικοῦ πόλεμον τῆς Ελλάδος, ὑπέτειναν ἐκατομμύρια ἀνθρώπους, τοὺς δύοιούς μετέβαλον εἰς ὑπηρέτους. Τότε ἡ δύναμις τῶν

η υδησεν, ἔγιναν περισσότερον ὑπερήφανοι καὶ ἐφαντάσθησαν
ὅτι ἡσαν διάδοχοι τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων.⁷ Εσχημάτισαν
λοιπὸν αὐλήν, εἶχον τοὺς ἀξιωματικούς των, τοὺς ὑπαλλήλους
των, τὴν Ἰδιαιτέραν των ἀκολουθίαν. Διατηροῦν τὸν τίτλον
τοῦ βασιλέως τῶν Φράγκων καὶ τὸ παλαιὸν ἔμβλημα, τὴν μα-
κρὰν κόμην, ἀλλ’ ἀφ’ ἑτέρου θέλουν νὰ μιμηθοῦν τοὺς Ρω-
μαίους αὐτοκράτορας καὶ τὴν ὁργάνωσίν των.⁸ Οπως ἄλλοτε
τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος, καὶ τὸ βασίλειον τῶν Φράγκων διαιρεῖ-
ται εἰς περιφερείας, τὰς δύοις διοικοῦν Ἰδιαιτέρους ἀρχοντες ἐν
δινόματι τοῦ βασιλέως. Πραγματικῶς δύμως παντοῦ ἐπικρατεῖ
ἀταξία καὶ βία.⁹ Ο βασιλεὺς ἐξακολουθεῖ νὰ εἰναι ἀρκηγὸς
πολεμιστῶν καὶ οἱ ἀνθρώποι, οἱ δύοις τὸν περιβάλλουν, πο-
λεμοῦν μόνον διὰ τὴν λείαν.

Ο Κάρολος δέ Μέγας προσεπάθησε νὰ διοργανώσῃ καλύ-
τερον τὸ κράτος του καὶ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν ὅψιν ὠργανωμέ-
νης πολιτείας. Εἶχε γύρω του ἐπιτελεῖον ἀπὸ ἀνωτάτους ὑπαλ-
λήλους, εἰς τοὺς δύοις ἀνέθεσε τὰ διάφορα ἔργα τοῦ κρά-
τους.¹⁰ Άλλος ἔβοήθει τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὴν ἀπονομὴν τῆς
δικαιοσύνης, άλλος ἐπέβλεπε τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, τρί-
τος κατεχόει τὰς ἀποφάσεις καὶ τὰ διατάγματα τοῦ αὐτο-
κράτορος, τέταρτος ἡτο διαχειριστής τῆς περιουσίας τοῦ πα-
λατίου κτλ.¹¹ Έκαστος ἐκ τῶν ἀνωτέρων αὐτῶν λειτουργῶν
ἐχρησιμοποιεῖ πλῆθος ὑπαλλήλων, ὑπηρετῶν, ἀξιωματικῶν
καὶ πολεμιστῶν.

Τὸ κράτος διῆρεσεν δέ Κάρολος εἰς 300 κομητείας,¹²
τὰς δύοις ἐκυβέρνων οἱ κόμητες διοριζόμενοι ὑπὸ τοῦ αὐτο-
κράτορος καὶ ὑπόλογοι μόνον εἰς αὐτόν.¹³ Ο κόμης συνεκέντω-
νεν, δύπως ἄλλοτε δὲ ωμαίος διοικητής ἐπιφρίας, ὅλας τὰς
ἐξουσίας, πολιτικήν, δικαστικήν, οἰκονομικήν, στρατιωτικήν.¹⁴
Ἐπίσης μεγάλην θέσιν εἰς τὰς κομητείας εἶχον οἱ ἐπίσκοποι,¹⁵
τοὺς δύοις σχεδὸν δλοὺς διώριζεν δὲ αὐτοκράτωρ.¹⁶ Ε-
πειδὴ δύμως οἱ ἐπίσκοποι εἶχον τὴν αὐτὴν δύναμιν μὲ τοὺς κό-
μητας, πολλάκις ἐγεννῶντο προστριβαὶ μεταξὺ τῶν δύο τού-
των ἀρχῶν.

Διὰ νὰ ἐκτελοῦν τὰ καθήκοντά των καλῶς οἱ κόμητες καὶ
οἱ ἐπίσκοποι, δέ Κάρολος ἐδημιούργησεν ἀνωτάτους ἐπίσκοπους

ρη τὰς (Missi dominici=ἀπεσταλμένοι τοῦ κυρίου), λαϊκοὺς καὶ κληρικούς, οἱ δόποιοι ἀνὰ δύο ἐπεθεώρουν δλας τὰς κομητείας τέσσαρας φοράς τὸ ἔτος.

Τοιουτορόπως ἡ κυβέρνησις τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου παρουσιάζει συγκέντρωσιν καὶ εἶναι πολιτικὴ καὶ θρησκευτική. Ὁ αὐτοκράτωρ εἶναι συγχρόνως ἀρχηγὸς τῆς πολιτείας καὶ τῆς ἐκκλησίας. Ἡ σνενή αὐτὴ συνένωσις πράτους καὶ ἐκκλησίας διετρηγήθη ἀκόμη πολὺν καιρὸν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου.

ΓΕΝΙΚΑΙ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΙΣ

Πολὺ χαρακτηριστικὸν τῆς διοικήσεως τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου εἶναι αἱ Γενικαὶ συνέλευσις. Κατ' ἔτος δηλαδὴ δῆλοι οἱ ἀνώτατοι ἐκκλησιαστικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἀρχοντες ἥσαν ὑποχρεωμένοι κατὰ μῆνα Μαΐου νὰ συνέλθουν δηγούμενοι ἀπὸ δῆλους τοὺς μαχίμους ἀνδρας τῆς περιφερείας των εἰς μεγάλην συνέλευσιν. Ὁ αὐτοκράτωρ τοιουτορόπως εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιθεωρῇ τακτικὰ τὸν στρατὸν τοῦ κράτους του καὶ νὰ ἐπικοινωνῇ συγχρόνως μὲ τοὺς ὑπηκόους του. Ἀφοῦ ἐλάμβανε τὰ δῶρα, τὰ δόποια τοῦ ἔφερον οἱ ὑπήκοοι του, συνεβούλευετο χωριστὰ τοὺς λαϊκοὺς καὶ χωριστὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἀρχοντας ἐπὶ διαφόρων ζητημάτων. Ἀφοῦ ἤκουε τὴν γνώμην των, ἀνεκοίνωνε κατόπιν τὰς ἀποφάσεις τῶν συμβουλίων εἰς τὴν συνέλευσιν.

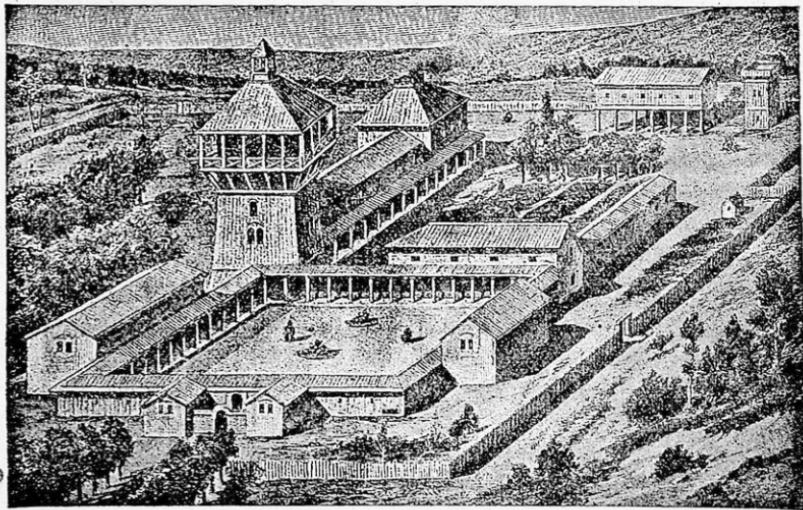
Αἱ γενικαὶ αὐταὶ συνελεύσεις, αἱ δόποιαι ἀργότερα ἔξειλιχθησαν εἰς τὰς συνελεύσεις τῶν Γενικῶν τάξεων, ἥσαν πολὺ σπουδαῖαι. Καὶ δ ἀυτοκράτωρ εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀκούῃ τὴν γνώμην τῶν ὑπηκόων του, ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπήκοοι του νὰ ἐκφράσουν τὰ παραπονά των καὶ τοὺς πόθους των εἰς τὸν αὐτοκράτορα.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΦΕΟΥΔΑΛΙΣΜΟΥ

Κατὰ τὴν μακρὰν πέριοδον τῶν ταραχῶν καὶ βιαιοτήτων, αἱ δόποιαι ἐπηκολούθησαν τὰς γερμανικάς ἐπιδρομάς, καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν Μεροβενζίεν καὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου, ἀνευρίσκομεν τὰς πρώτας ἀρχὰς

τοῦ πολιτικοῦ συστήματος, τὸ δποῖον ἐπεκράτησε κατὰ τὸν μεσαίωνα εἰς δῆν τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην καὶ ὀνομάσθη Φεούδαρχία.

Οἱ ἀδύνατοι διὰ νὰ σωθοῦν, ἔζητον τὴν προστασίαν ἐνὸς ἴσχυροῦ καὶ εἰς ἀντάλλαγμα τοῦ παρεῖχον τὰς ὑπηρεσίας των. Τὴν πρᾶξιν αὐτὴν ἐπεκύρωνεν δοκιμος πίστεως. Ἐκτοτε δοκιμασίας προστάτης ὠνομάζετο κύριος (Seigneur), δοκιμαστευόμενος ὑπήρχος (Vassal). Οἱ Κάρολοις δοκιμασίας μεγάλην σημασίαν εἰς τὸν δόκον αὐτὸν καὶ τὸν ἐθεώρησεν ἔξιστου σπουδαῖον δόκον καὶ τὸν δόκον τοῦ δικαστηρίου καὶ τὸν δόκον πίστεως πρὸς τὸν βασιλέα.

Βασιλικὴ ἐπαυλίς τῆς ἐποχῆς τῶν Μεροβιγένεων

Συγκρόνως σχεδὸν καθιερώθη καὶ ἄλλη συνήθεια περισσότερον σημαντική. Πολλοὶ μεγάλοι ἰδιοκτῆται παρεχόντων μέρος τῶν κτημάτων των εἰς ἄλλους δχι δωρεάν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἔχουν ἀπλῶς τὴν ἐπικαρπίαν των. Τὸ παραχωρούμενον κτῆμα ἐλέγετο τιμάριον καὶ δολαριάνων αὐτὸν τιμαριοῦχος. Εἰς ἀντάλλαγμα δοκιμασίας ἐγίνετο ὑπίκοος τοῦ κυρίου καὶ ὅφειλεν εἰς αὐτὸν ὥρισμένας ὑπηρεσίας. Πολλάκις μάλιστα Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἰστορία Ρωμαϊκή·Βυζαντινή, ἐκδ. ΣΤ' 16

πρὸς ἀσφάλειαν πολλοὶ μικροὶ ἴδιοκτῆται παρεχώρουν τὰ κτήματά των εἰς ἵσχυροὺς κυρίους καὶ κατόπιν ἐλάμβανον πάλιν αὐτὰ ὡς τιμάρια, μόνον διὰ νὰ ἔχουν τὴν προστασίαν αὐτῶν. Πολλοὶ μεγάλοι πλούσιοι ἴδιοκτῆται, ἐπίσκοποι, δὲ βασιλεὺς. παρεχώρουν μέρος τῶν κτήσεών των ὡς τιμάρια, διὰ νὰ αὐξάνουν τὸν ἀριθμὸν τῶν πελατῶν καὶ τῶν ὑπηκόων των.

Τοιουτορόπως παρατηροῦμεν ὅτι ἀντὶ νὰ ὑποτάσσωνται ἀτ' εὐθείας εἰς τὸν βασιλέα προτιμοῦν νὰ ὑποτάσσωνται δὲ εἰς εἰς τὸν ἄλλον καὶ διὰ μέσου αὐτοῦ εἰς τὸν βασιλέα. Ἡ συνήθεια αὐτή, ἡ ὁποία ἐσυστηματοποιήθη βραδύτερον καὶ ἔξειλιχθη εἰς τὴν Φεουδαρχίαν, εἶχε μεγάλα πλεονεκτήματα, ἐφ' ὃσον τὴν ἀρχὴν εἶχεν ἵνθρωπος ἵσχυρος δπως δὲ Κάρολος δὲ Μέγας. Ἀποβαίνει δημος ἐπικίνδυνος, δταν δὲ βασιλεὺς δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ συγκρατῇ τοὺς κυρίους. Οἱ ὑπήκοοι ἀναγνωρίζουν τοὺς κυρίους καὶ τοιουτορόπως δὲ βασιλεὺς μένει χωρὶς ὑπηκόους.

ΤΑ ΗΘΗ

Τὰ ἥθη τῶν χρόνων τῆς γερμανικῆς εἰσβολῆς καθὼς καὶ τῆς δυναστείας τῶν Μεροβεντίεν ἥσαν ἀκόμη βάναυσσα. Ἡ ἐγκατάστασις τῆς κυριαρχίας τῶν Φράγκων εἰς τὴν Γαλατίαν ἐσημείωσεν ἀληθινὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν ἀγρίαν κατάστασιν.

Διὰ τοῦτο ἡ ἴστορία τοῦ βου καὶ τοῦ αἰῶνος εἶναι γεμάτη βιαιότητας, λεηλασίας, ληστείας καὶ φόνους. Οἱ ἴδιοι οἱ βασιλεῖς ἥσαν σκληροὶ καὶ ἀπάνθρωποι καὶ ἔφορευν μὲ τὸν ἀγριώτερον τρόπον τοὺς συγγενεῖς των, τοὺς γένοις, τὰς συζύγους.

Οἱ νόμοι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἥσαν προσωπικοί. Ο καθεὶς δηλαδὴ δὲν ἐδικάζετο ἐπὶ τῇ βάσει κοινῶν νόμων τοῦ κράτους, ἀλλ' ὑπῆρχον νόμοι ἴδιαίτεροι δι' ἔκαστον ἔθνος, ἄλλοι διὰ τοὺς παλαιοὺς Ρωμαίους, ἄλλοι διὰ τοὺς Φράγκους, ἄλλοι διὰ τοὺς Βουργουνδίους κτλ. Τοὺς φονεῖς, τοὺς κακούγονους, τοὺς ἐγκληματίας δὲν κατεδίωκε τὸ κράτος, ἀλλὰ δὲ παθών. Αἱ ποιναὶ ἥσαν συνήθως χρηματικαὶ καὶ ἀνάλογοι πρὸς τὸ θῦμα καὶ τὰς συνθήκας τοῦ ἐγκλήματος. Διὰ τοῦτο οἱ βαριαρικοὶ αὐτοὶ νόμοι ἥσαν κυρίως πίνακες προστίμων.

"Οταν ἔλειπον ἀρκεταὶ ἀποδείξεις ἢ μαρτυρίαι διὰ νὰ ἀποδεῖξουν τὴν ἀθωότητα ἢ τὴν ἐνοχὴν τῶν δικαζομένων, μετεχειρίζοντο τὴν δοκιμασίαν αὐτήν. Ἡ δοκιμασία ἐγίνετο μὲν ὑδωρ ἢ μὲν φωτιά. Εἰς τὴν πρώτην ὁ κατηγορούμενος ἐπρεπε νὰ βυθίσῃ τὴν χεῖρα του εἰς βράζον ὑδωρ, εἰς τὴν ἄλλην νὰ κρατήσῃ ἐπί τινας στιγμὰς ἀναμμένον σίδηρον. "Αν μετὰ τρεῖς ἡμέρας αἱ χεῖρες δὲν παρουσίαζον ἵκνη ἐγκαυμάτων, ἐκηρύσσοντο ἀθῶοι. "Αλλοτε πάλιν μετεχειρίζοντο τὴν δοκιμασίαν αὐτήν μοναχίαν. Ὁ κατήγορος καὶ ὁ κατηγορούμενος ἥρχοντο εἰς χεῖρας καὶ ὁ νικητὴς ἐκηρύσσετο ἀθῶος, διότι ἐπίστευον ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἤτο δυνατὸν νὰ ἀφῆσῃ τὸν ἀθῶον νὰ νικηθῇ.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Εἰς τὸ μέσον τῆς μεγάλης αὐτῆς βαρβαρώσεως τῶν ἡθῶν ἡ ἐκκλησία εἶναι παράγων ἀναπτύξεως καὶ ἡμερώσεως. Αὐτὴ διαιτηρεῖ τὴν παραδοσιν τοῦ ἑλληνορρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ κλῆρος εἶναι ὁ μόνος ἐγγράμματος εἰς τὴν γενικὴν αὐτὴν ἀμάθειαν, αὐτὸς καλλιεργεῖ τὰς τέχνας, δίδει τὸ παραδειγματικόν, ἐκμεταλλεύσεως τῆς γῆς. Ἡ ἐκκλησία προσεπάθησε νὰ προστατεύσῃ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ νὰ ἀνακουφίσῃ τοὺς καταπιεζομένους. Ἀπαγορεύει π.χ. νὰ φονεύουν τοὺς δούλους καὶ νὰ τοὺς ἀποχωρίζουν ἀπὸ τὴν γυναικανήν τὰ παιδιά των, φοροντίζει διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν των καὶ χρησιμοποιεῖ ὅλα τὰ πνευματικά της ὅπλα, διὰ νὰ ἀναγκάσῃ τοὺς κυρίους νὰ μὴ κακομεταχειρίζωνται αὐτούς.

"Ονομαστὸς διὰ τὴν φιλάνθρωπον δρᾶσιν του ἔγινεν ὁ Γερός Ιωάννης, ἐπίσκοπος τῆς πόλεως Τούρ, ὁ ὄποιος εἶναι καὶ ὁ μοναδικὸς Ἰστορικὸς τῆς ταραχώδους αὐτῆς ἐποχῆς. Δὲν ἐφοβεῖτο νὰ ἀντιμετωπίζῃ καὶ αὐτὴν, τὴν δργὴν τῶν βασιλέων, διηγείσεν, ἐφόσον ὁ ὁρμαϊκός κλῆρος εὑρίσκετο εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἐπιδρομεῖς. Ἄργοτερα ἐπῆλθεν ἡ ἀφομοίωσις. Τοὺς κληρικοὺς ἥρχισαν νὰ διορίζουν οἱ ἡγεμόνες καὶ ἰσχυροὶ στρατιωτικοί. Τοιυστοτρόπως οἱ ἐπίσκοποι καὶ ἀνώτεροι κληρικοί, εὑνοούμενοι τῶν βασιλέων καὶ εἰς αὐτοὺς ὅφείλοντες τὴν θέ-

σιν των, ἔγιναν ἀρχοντες και αὐτοὶ ἔδιδον τὸ παράδειγμα τῆς βίας και τῆς κακῆς συμπεριφορᾶς.

Η ΠΡΩΤΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ

“Η ἔξαπλωσις τῶν βαρβάρων εἰς τὰς χώρας τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἔξηφάνισε τὰ γράμματα και τὴν παιδείαν. Ὁ κόσμος ἐβυθίσθη εἰς ἀμάθειαν και μόλις οἱ κληρικοὶ ἐγνώριζον ἀκόμη νὰ διαβάζουν και νὰ γράφουν. Τὰ ὅλιγα χειρόγραφα, τὰ δποῖα σώζονται ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτήν, εἶναι πακογραμμένα, ἀκαλαίσθητα και γεμάτα δρυθογραφικὰ λάθη. Οἱ παλοὶ τεχνῖται εἶχον ἐκλείψει τελείως και, δταν πάποιος κατώρθωσε νὰ κατασκευάσῃ ἔνα χρυσοποίκιλτον θρόνον διὰ πάποιον βασιλέα, ἔνα βαναυσούργημα κατ' οὐσίαν, ἐθαυμάσθη ὡσὰν νὰ εἶχε πάμει θαῦμα. Ὁ Ἰδιος δ Κάρολος δὲν εἶχε μάθει γράμματα και δὲν ἐγνώριζε γραφήν. ἀλλὰ διδύλει ἐκτὸς τῆς μητρικῆς τὴν λατινικήν ἐννόει τὴν Ἑλληνικήν.

Οἱ χρόνοι τῶν Μεροβενζίεν ἥσαν χρόνοι σκοτεινοὶ και βάροβαροι. “Οταν δμως μετά τὴν ἴδωσιν τοῦ φραγκικοῦ κράτους ἐπῆλθε σχετικὴ γαλήνη, τὰ πρόγματα ἥρχισαν νὰ ἀλλάζουν κάπως. Ὁ Κάρολος δ Μέγας ὁ θυρούμενος ἀπὸ φυσικὴν κλίσιν και ἀπὸ θρησκευτικὸν ζῆλον, ἐπροσπάθησε νὰ διορθώσῃ τὴν κατάστασιν. Ἐπέβαλεν εἰς τὰ μοναστήρια νὰ ἴδρυσον σχολεῖα, εἰς τὰ δποῖα οἱ μοναχοὶ ὑπεχρεώνοντο νὰ μάθουν τοὺς ψαλμούς, γραμματικήν, γραφήν και καλλιγραφίαν. Ἐπίσης ὑπεχρέωσε τὴν ἐκκλησίαν νὰ ἴδρυσῃ εἰς τὰς πόλεις σχολεῖα, εἰς τὰ δποῖα ἐδίδασκον οἱ ἵερεις. Εἰς τὸ ἀνάκτορον του ἴδρυσε σχολεῖον, εἰς τὸ δποῖον ἐδίδασκοντο πολλοὶ νέοι.

Συγχρόνως ἥρχισε νὰ καλλιεργεῖται και ἡ τέχνη. “Υπάρχουν χειρόγραφα τῶν χρόνων τοῦ Καρολού τοῦ Μεγάλου, τὰ δποῖα εἶναι κοσμημένα μὲ πολὺ κομψὰς εἰκόνας (μικρογραφίας). Ἐπίσης ἥρχισαν νὰ κτίζωνται διάφορα οἰκοδομήματα, ἀνάκτορα και ἐκκλησίαι, κατ' ἀπομίμησιν τῶν βυζαντικῶν, κομημένα μὲ μωσαϊκά.

Τοιουτορόπως ἐπὶ Καρολού ἥρχισεν ἡ πρώτη ἀναγέννησις τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης.

Π ΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. ΑΡΙΘΜΟΙ

Οι ἀριθμοί, τους ὅποιους μεταχειρίζομενα σημερον, δηλαδή οἱ λεγόμενοι ἀραβικοὶ, ηρχισαν νὰ χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν Ἐνδώπην ἀπὸ τοῦ 5ου μ. Χ. αἰῶνος. Οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίζοντο ἔως τότε ἰδιούς των ἀριθμούς, ὅπως οἱ Ἑλληνες, ὡς ἔξῆς :

$$I=1, V=5, X=10, L=50, C=100, D=500, M=1000$$

Τοὺς διαμέσους ἀριθμοὺς ἐσχημάτιζον διὰ προσθέσεως καὶ ἀφαιρέσεως κατὰ τοὺς κατωτέρω πίνακας.

I	=1	X	=10	C	=100	M	= 1000
II	=2	XI	=11	CC	=200		
III	=3	XII	=12	CCCC	ἢ GD =400	MM	ἢ II = 2000
IV	=4	XX	=20	D	=500		
V	=5	XXX	=30	DC	=600	VM	ἢ V = 5000
				DCC	=700	CCIC	= 10000
				DCCCC	ἢ CM = 900	XXM	ἢ XX = 20000
				ἢ CCC		CCCIC	ἢ CM ἢ
						C	= 100000
VI	=6	XXXX	ἢ XL = 40			[X]	= 1000000
VII	=7	L	=50			[L]	= 5000000
VIII	=8	LX	=60			O	ἢ [∞] = 10000000
VIIII	ἢ IX	=9	XC	=90			

2. ΜΕΤΡΑ

a) Μήκους

Digitus (δάκτυλος)	$\frac{1}{16}$ ποδὸς	= 0,018 μ.
Palma (παλάμη)	$\frac{1}{4}$ >	= 0,074 μ.
Pes (ποὺς, κυρία μονάς)		= 0,296 μ.
Cubitus 1 ποὺς + 2 παλ.		= 0,444 μ.
Passus 5 πόδ.		= 1,481 μ.
Mille passus		= 1481,50 μ.

β) Επιφανείας

Jugerum (πλέθρον)	= 25 μ. 18
-------------------	------------

γ) Χωρητικότητος

Congius	= 3,30	λίτρας	{	
Sextarius	= 0,55	>	{	ὑγρῶν
Hemina	= 0,270	>		
Semodius	= 4,329	>	{	στερεῶν
Modius	= 8,640	>		

δ) Βάρους

Libra ἡ Pondus	= 327	γραμμάρια
Semis	= 163,5	>
Uncia	= 27,3	>
Scrupulum	= 1,15	>

3. ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

Οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίζοντο κατ' ἀρχὰς διὰ τὰς συναλλαγάς τῶν πρόβατα ἢ βοῦς. Τὰ πρῶτα νομίσματα, τὰ ὅποια ἦσαν ὀρειχάλκινα, ἐφάνησαν κατά τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα. Τὸ νομισματικὸν σύστημά των ἦτο τότε τὸ ἔξῆς :

As	= 0,25	φρ. περίπου
Semis ($\frac{1}{2}$ as)	= 0,125	>
Quadrans ($\frac{1}{4}$ as)	= 0,062	>
Uncia ($\frac{1}{10}$ as)	= 0,025	>

Τὸ 269 π.Χ., 4 δῃλ. ἔτη πρὸ τοῦ Α' Καρχηδονικοῦ πολέμου, ἐκυκλοφόρησαν τὰ πρῶτα ἀργυρᾶ νομίσματα :

Denarius	= 0,88	φρ.
Sestertius	= 0,225	>

* Απὸ τοῦ Καίσαρος ἔξεδόθησαν τὰ πρῶτα χρυσᾶ νομίσματα, ὁ denarius aureus=26,85 φρ. 'Ο Μ. Κωνσταντῖνος βραδύτερον ἐτύπωσε χρυσοῦν νόμισμα ὀνομαζόμενον solidus=15,66 χρ. Σήμερον εἰναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ καθορίσωμεν μὲ ἀκρίβειαν τὴν ἀξίαν τῶν ρωμαϊκῶν νομισμάτων ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἴδια μας.

4. ΗΜΕΡΩΛΩΓΙΩΝ

Οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τοῦ Καίσαρος μετεχειρίζοντο τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον, κατὰ τὸ ὅποιον τὸ ἔτος εἶχε 365 ἡμέρας καὶ ἀνὰ πᾶσαν τριετίαν 366 (δίσεκτον). Τὸ ἔτος διῃρεῖτο εἰς 12 μῆνας περιλαμβάνοντας 31, 30 καὶ 28 ἡμέρας. **Καλένδαι** (Calendae) ἐλέγετο ἡ 1η ἐκάστου μηνός. **Εἰδοῖ** (Idus) ἄλλοτε ἡ 13η καὶ ἄλλοτε ἡ 15η καὶ **Νόναι** (Nonae) ἐννέα ἡμέραι πρὸ τῶν εἰδῶν, ἄλλοτε ἡ 5η καὶ ἄλλοτε ἡ 7η τοῦ μηνός. Οἱ Ρωμαῖοι ὑπελόγιζον τὰς ἡμέρας ἐν σχέσει πρὸς τὰς **Καλένδας**, τὰς **Νόνας** καὶ τὰς **Εἰδούς**. Αἱ ἡμέραι λοιπὸν τῶν διαφόρων μηνῶν δὲν ἥριθμοῦντο κατ' ἀριθμητικὴν τάξιν 1, 2, 3 κτλ., ἀλλὰ κατὰ τὸν ἔπομενον πίνακα.

*Ιανουάριος, Απρίλιος, Ιούνιος,
Αύγουστος, Σεπτέμβριος, Νοέμβριος, Δεκέμβριος*

Μάρτιος, Μάϊος, Ιούλιος, Φεβρουάριος

1. Calendae
2. IV ante Nonas
3. III > >
4. Pridie Nonas
5. Nonae
6. VIII ante Idus
7. VII > >
8. VI > >
9. V > >
10. IV > >
11. III > >
12. Pridie Idus
13. Idus

1. Calendae
2. VI ante Nonas
3. V > >
4. IV > >
5. III > >
6. Pridie Nonas
7. Nonae
8. VIII ante Idus
9. VII > >
10. VI > >
11. V > >
12. IV > >
13. III > >

*Ιανουάριος, Αύγουστος,
Δεκέμβριος*

*Απρίλιος, Ιούνιος,
Σεπτέμβριος, Νοέμβριος, Ιούλιος, Οκτώβριος*

14.	XIX	ante	Calendas	ἐπ. μην.	XVIII	ante	Calendas	ἐπ. μην.	Pridie	Idus
15.	XVIII	>	>	XVII	>	>	XVI	>	Idus	
16.	XVII	>	>	XIV	>	>	XVII	ante	Calendas	ἐπ. μην.
17.	XVI	>	>	XV	>	>	XVI	>	>	
18.	XV	>	>	XIV	>	>	XV	>	>	
19.	XIV	>	>	XIII	>	>	XIV	>	>	
20.	XIII	>	>	XII	>	>	XIII	>	>	
21.	XII	>	>	XI	>	>	XII	>	>	
22.	XI	>	>	X	>	>	XI	>	>	
23.	X	>	>	IX	>	>	X	>	>	
24.	IX	>	>	VIII	>	>	IX	>	>	
25.	VIII	>	>	VII	>	>	VIII	>	>	
26.	VII	>	>	VI	>	>	VII	>	>	
27.	VI	>	>	V	>	>	VI	>	>	
28.	V	>	>	IV	>	>	V	>	>	
29.	IV	>	>	III	>	>	IV	>	>	
30.	III	>	>	Pridie	Calendas		III	>		
31.	Pridie	Calendas					Pridie	Calendas		

Ο Φεβρουάριος μέχρι της 13 δύοισιάζει πρὸς τὸν Ιανουάριον. Κατόπιν ἡ ἀριθμητικής ἐγένετο ὡς ἔξης :

14. XVI ante Calendas Martias
15. XV >
16. XIV >
17. XIII >
18. XII >
19. XI >
20. X >
21. IX >
22. VIII ante Calendas Martias
23. VII >
24. VI >
25. V >
26. IV >
27. III >
28. Pridie Calendas Martias

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Α. ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

135	π. Χ.	Δημαρχία Τιβερίου Γράκχου
123—122	»	Δημαρχία Γαΐου Γράκχου
111—106	»	Πόλεμος κατά τοῦ Ἰουγούρθα
102—101	»	Καταστροφὴ Κίμβρων καὶ Τευτόνων ὑπὸ Μαρίου
90—88	»	Συμμαχικὸς Πόλεμος
89—85	»	Α' Μιθριδατικὸς πόλεμος
82—79	»	Δικτατορία Σύλλα
78—63	»	Β' Μιθριδατικὸς πόλεμος
67	»	Πόλεμος κατὰ τῶν πειρατῶν
60	»	Πρώτη Τριανδρία
48	»	Μάχη Φαρσάλων—Θάνατος Πομπηίου
46	»	Ο Καίσαρ δικτάτωρ
44	»	Δολοφονία τοῦ Καίσαρος
43	»	Δευτέρα Τριανδρία
42	»	Μάχη Φιλίππων
31	»	Ναυμαχία Ἀκτίου—Ο Ὁκταβιανὸς κύριος τοῦ κράτους
31—14	μ. Χ.	Βασιλεία Αὐγούστου
14—37	»	Τιβέριος
37—41	»	Καλιγούλας
41—54	»	Κλαύδιος
56—68	»	Νέρων
69	»	Γάλβας—Οθων—Βιτέλιος
69—79	»	Βεσπασιανὸς
78—81	»	Τίτος
81—96	»	Δομιτιανὸς
96—98	»	Νέρβας
98—117	»	Τραϊανὸς
117—138	»	Αδριανὸς
138—161	»	Αντωνῖνος
161—180	»	Μάρκος Αὐρηλίος
180—192	»	Κόμμαδος
193—211	»	Σεπτίμιος Σεβῆρος
211—217	»	Καρακάλλας
212	»	Διάταγμα Καρακάλλα—Ἐπέκτασις τοῦ δι-

- καιώματος τοῦ ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς ὑπηρόους
218—222	μ. X.	Ἐλαγάβαλος
222—235	»	Ἀλέξανδρος Σεβῆρος
235—285	»	Περίοδος στρατιωτικῆς ἀναρχίας
270—275	»	Ἀνδρηλιανὸς
272	»	Καταστροφὴ τοῦ κράτους τῆς Παλμύρας
284—305	»	Διοκλητιανὸς
293	»	Τετραρχία
306—337	»	Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας
313	»	Διάταγμα τοῦ Μιλάνου, ἀνεξιθρησκεία
330	»	Κτίσις Κωνσταντινουπόλεως
337—361	»	Κωνστάντιος
361—363	»	Ιουλιανὸς
364—378	»	Βάλης
367	»	Ἐγκατάστασις Βησιγότθων πρὸς νότον τοῦ Δουναβεως
379—395	»	Θεοδόσιος ὁ Μέγας
395	»	Οριστικὴ διαιρεσις Δυτικοῦ καὶ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους

Β' ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

410 μ. X.	Κατάληψις τῆς Ρώμης ὑπὸ τοῦ Ἀλαρίχου
431	Οἰκουμενικὴ Σύνοδος Ἐφέσου
451	Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Χαλκηδόνι—Μάχη Καταλαυνικῶν πεδίων
476	Κατάλυσις τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους
482	Ἐνωτικὸν Διάταγμα Ζήνωνος
487	Κατάληψις τῆς Ἰταλίας ὑπὸ τῶν Οστρογότθων
527	Ἀνάρρησις Ἰουστινιανοῦ—Ἐπανάληψις πολέμου κατὰ Περσῶν
532	Εἰρήνευσις πρὸς τὸν Πέρσας—Στάσις τοῦ Νίκα
533	Ἐκδοσις κώδικος Ἀστικοῦ ρωμ. δικαίου
523—534	Ο Βελισσάριος ἀνακαταλαμβάνει τὴν Ἀφρικὴν
535—554	Πόλεμος κατὰ τῶν Οστρογότθων—Κατάληψις Ἰταλίας:
537	Ἐγκαίνια Ἁγίας Σοφίας
540	Ο Χοσρόης κυριεύει τὴν Συρίαν
554	Κατάληψις μεσημβρινῆς Ἰσπανίας
559	Οἱ Ούννοι πρὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως
562	Εἰρήνη πρὸς τὸν Πέρσας
568	Εἰσβολὴ Λομβαρδῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν
572—591	Νέος Περσικὸς πόλεμος
608	Οἱ Πέρσαι πρὸς τὴς Χαλκηδόνος

- 610 μ. X. Ἀνάρρησις τοῦ Ἡρακλείου
 615 Οἱ Πέρσαι κυριεύουν τὴν Ἱερουσαλήμ
 617 Οἱ Πέρσαι κυριεύουν τὴν Αἴγυπτον
 622 Ὁ Ἡρακλεῖος ἀρχίζει ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Περσῶν—
 Ἔγίρα
 626 Πολιορκία Κων)πόλεως ὑπὸ Περσῶν καὶ Ἄβαρων
 627 Νινευὴ
 629 Εἰρήνη πρὸς τοὺς Πέρσας
 634 Οἱ Ἄραβες κυριεύουν τὴν Συρίαν
 636 Μάχη τοῦ Βάν, σύλληψις Ρωμανοῦ Διογένους
 637 Παράδοσις Ἱεροσολύμων
 638 Ἐκθεσις Ἡρακλείου
 640—642 Κατάκτησις Αἴγυπτου ὑπὸ Ἄραβων
 647 Οἱ Ἄραβες κυριεύουν τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν
 660 Ἡ δυναστεία τῶν Ὀμεϊαδῶν εἰς τὸ Ἄραβικὸν κράτος
 668 Οἱ Ἄραβες εἰς τὴν Χαλκηδόνα
 673—678 Πολιορκία Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Ἄραβων
 679 Ἐγκατάστασις τῶν Βουλγάρων πρὸς Ν τοῦ Δουνάβεως
 717—718 Πολιορκία τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Ἄραβων
 729 Διάταγμα κατὰ τῶν εἰκόνων
 732 Νίκη Καρόλου Μαρτέλ εἰς Poitiers
 752 Ὁ Πιπίνος δ Μικρὸς ἰδρύει τὴν δυναστείαν τῶν Καρολιδῶν
 753 Σύνοδος εἰκονοκλαστικὴ ἐν Ἱερείᾳ
 754 Ἀπώλεια τῆς Βυζαντινῆς Ἰταλίας
 762 Ἡττα τῶν Βουλγάρων ἐν Ἀγχιάλῳ
 765 Καταδίωξις τῶν εἰκονολατρῶν
 787 Σύνοδος Νικαίας—ἀναστύλωσις εἰκόνων.
 800 Κάρολος δ Μέγας αὐτοκράτωρ —ἀνασύστασις Δυτεροκαρατορίας
 809 Ἐπιδρομὴ Κρούμμουν
 811 Θάνατος Νικηφόρου
 813 Ὁ Κρούμμος πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως
 817 Ἡττα Βουλγάρων ἐν Μεσημβρίᾳ
 826 Κατάκτησις Κρήτης ὑπὸ Ἄραβων
 832 Διάταγμα Θεοφίλου κατὰ τῶν εἰκόνων
 846 Σύνοδος ἐν Κων)πόλει, ἀποκατάστασις τῆς Ὁρθοδοξίας—Συνθήκη τοῦ Βερντέν, διαίρεσις κράτους Καρόλου τοῦ Μεγάλου
 858 Ὁ Φώτιος Πατριάρχης
 864 Ἐκχριστιανισμὸς Βουλγάρων, Μεθόδιος καὶ Κύριλλος
 867 Σύνοδος Κων)πόλεως—διάρρηξις σχέσεων Ἀνατ. καὶ Δυτ. Ἐκκλησίας

ΠΙΝΑΞ ΡΩΜΑΙΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ

μέχει τῆς καταλύσεως τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

(31 π. Χ.—69 μ. Χ.)

Αὔγουστος	31 π. Χ.—14 μ. Χ.
Τιβέριος	14—37
Καλιγούλας	37—41
Κλαύδιος	41—54
Νέρων	54—68
Γάλβας	68—69
Οθων	69
Βιτέλλιος	69

ΟΙ ΦΛΑΒΙΟΙ

(69—96)

Βεσπασιανὸς	69—79
Τίτος	79—81
Δομιτιανὸς	81—96

ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ

(96—192)

Νέρβας	96—98
Τραϊανὸς	98—117
Ἀδριανὸς	117—138
Ἀντωνῖνος	138—161
Μᾶρκος Αὐρήλιος	161—180
Κόμμοδος	180—192

ΑΦΡΙΚΑΝΟΙ ΚΑΙ ΣΥΡΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

(193—236)

Σεπτίμιος Σεβῆρος	193—211
Καρακάλλας	211—217
Ἐλαιγάβαλος	218—222
Ἀλέξανδρος Σεβῆρος	222—235

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΣΤΡΑΤΙΟ-

ΤΙΚΗΣ ΑΝΑΡΧΙΑΣ

(235—270)

Μαξιμιανὸς ὁ Θρᾷξ	235—238
Γορδιανὸς Α'	
Γορδιανὸς Β'	238—244
Γορδιανὸς Γ'	244—249
Φίλιππος ὁ "Αραψ"	249—251
Δένιος	253—260
Βαλεριανὸς	260—268
Γαλλιηνὸς	268—270
Κλαύδιος Β'	

ΙΛΛΥΡΙΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

(270—305)

Αὐρηλιανὸς	270—275
Τάκιτος	275—276
Πρόβος	276—282
Κάρος	283—284
Διοκλητιανὸς	284—305

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝ-

ΤΙΝΟΥ

(323—383)

Κωνζτῖνος ὁ Μέγας	323—337
Κωνσταντῖος	337—361
Ιουστιανὸς	361—363
Βαλεντινιανὸς Α'	364—375
Γρατιανὸς	375—383

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ

(383—476)

Θεοδόσιος ὁ Μέγας	383—395
Όνωριος	395—423
Βαλεντινιανὸς Β'	423—455
Ρωμύλος Αύγουστος	476

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ

Δυναστεία Κωνσταντίνου

Κωνστάντινος ὁ Μέγας	323—337
Κωνστάντιος Β'	337—361
Ιουλιανὸς	361—363
Ιοβιανὸς	363—364
Βάλης	364—378

Δυναστεία Θεοδοσίου

Θεοδόσιος Α' ὁ Μέγας	379—395
Ἀρκάδιος	395—408
Θεοδόσιος Β'	408—450
Μαρκιανὸς	450—457
Δέων Α'	457—477
Ζήνων	477—491
Αναστάσιος Α'	491—518

Δυναστεία Ιουστινιανοῦ

Ιουστῖνος Α'	518—527
Ιουστινιανὸς Α'	527—565
Ιουστῖνος Β'	565—578
Τιβέριος Β'	578—582
Μαυρίκιος	582—602
Φωκᾶς (σφετεριστὴς τοῦ θρόνου).	602—610

Δυναστεία Ηρακλείου

Ηράκλειος	610—641
Κωνσταντίνος Γ'	641—642

Κώνστας Β'	642—668
Κωνσταντίνος Δ' Πω-	
γωνάτος	668—685
'Ιουστινιανὸς Β'	δ
Ρινότμητος	685—695
Λεόντιος (σφετεριστ).	695—698
Τιβέριος Γ'	698—705
'Ιουστινιανὸς Β' (τὸ	
δεύτερον)	706—711
Φιλιππικὸς	711—713
'Αναστάσιος Β'	713—716
Θεοδόσιος Γ'	716—717

Δυναστεία Ισανδρων

Δέων Γ'	717—740
Κωνστίνος Ε' Κοπρώ-	
νυμος	740—775
Δέων Δ'	775—780
Κωνσταντίνος ΣΤ'	780—797
Ελεήνη	797—802
Νικηφόρος Α' (σφε-	
τεριστὴς)	802—811
Σταυράκιος	811
Μιχαὴλ Α' ὁ Ραγκαβὲς	811—813
Δέων Ε' ὁ Αρμένιος	813—820
Μιχαὴλ Β' ὁ Τραυλὸς	820—829
Θεόφιλος	829—842
Μιχαὴλ Γ' ὁ Μέθυσος	842—867

ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΑΙ

	σελ.
1. Σχέδιον ἔλληνορμαϊκής οἰκίας	5
2. Ρωμαϊκή ἐνδυμασία	7
3. Οἰκία Πομπήιας	8
4. Τοιχογραφία Πομπήιας	9
5. Δημοσία κρήνη Πομπήιας	11
6. Ρωμαῖος Τοκογλύφος	13
7. Πλοῖον ἐμπορικὸν	15
8. Οἱ ἀδελφοὶ Γράκχοι	18
9. Μάροιος	22
10. Νόμισμα Ἰουγούρθα	23
11. Ὁ Σύλλας ἐπὶ νομίσματος	25
12. Ὁ Μιθριδάτης ἐπὶ νομίσματος	26
13. Πομπήιος	28
14. Ὁ Τιγράνης ἐπὶ νομίσματος	29
15. Ὁ Κικέρων	31
16. Ὁ Καΐσαρ	32
17. Ὁ Οκταβιανὸς	34
18. Νόμισμα M. Βρούτου	35
19. Ἀντώνιος καὶ Κλεοπάτρα ἐπὶ νομίσματος	36
20. Πολεμικὸν πλοῖον	37
21. Λιβία	39
22. Ὁ Αὔγουστος	41
23. Ἡ ἀποστολαύενσις	42
24. Ἡ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία ἐπὶ Αὐγούστου	44
25. Τὸ Πάνθεον	46
26. Πραιτωριανοὶ	49
27. Τιβέριος	50
28. Καλιγούλας	51
29. Ὁ Κλαύδιος ὡς Ζεὺς	52
30. Ὁ Νέρων	53
31. Βεσπασιανὸς	55
32. Ὁ Θρίαμβος τοῦ Τίτου	56
33. Τίτος	57
34. Τραϊανὸς	59
35. Ὁ Δακικὸς πόλεμος	60
36. Ὁ Ἀδριανὸς	61

	σελ.
37. Πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ	62
38. Ἀντωνῖνος	63
39. Ὁ Μ. Αὐρήλιος προσφέρει θυσίαν	65
40. Ἡ μεγίστη ἐκτασις τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκατορίας	68
41. Ρωμαϊκὸς λιμὴν	69
42. Ἀγκυρα καὶ σχοινία πλοίου	71
43. Ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐπαρχιῶν	72
44. Ρωμαϊκὴ γέφυρα	73
45. Ἀρτοπωλεῖον	74
46. Ὁ Ἀχιλλεὺς μεταξὺ τῶν θυγατέρων τοῦ Λυκομήδους	77
47. Τὸ κολοσσαῖον	79
48. Αἱ Θέρμαι τοῦ Καρακάλλα	80
49. Λουτῆρος	82
50. Μονομάχοι	84
51. Καρακάλλας	87
52. Ἐρείπια τῆς Παλμύρας	89
53. Ὁ καλὸς ποιμὴν	91
54. Ὁ Χριστὸς μεταξὺ τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου	94
55. Μέγας Κωνσταντῖνος	97
56. Ἀφίσ Μ. Κωνσταντίνου	100
57. Τὸ λάβαρον	102
58. Ἰουλιανός	110
59. Ρωμαϊκὸς ἀετὸς	114
60. Τὸ Ρωμ. κράτος καὶ οἱ βάροι βαροῖ λαοὶ	116
61. Ὄπλα καὶ κοσμήματα τῶν Γερμανῶν	117
62. Ὁ αὐτοκράτωρ Ὄνώριος	121
63. Ὁ αὐτοκράτωρ Βαλεντινιανὸς Γ'	122
64. Ὁ στρατηγὸς Ἀέτιος	123
65. Φράγκοι πολεμισταὶ	124
66. Ἡ Εὐρώπη μετὰ τὸ 476 μ. Χ.	136
67. Ὁ Ιουστινιανὸς	148
68. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἡοάκλειος	148
69. Ὁ θρίαμβος τοῦ Ἡοάκλειον	166
70. Βασιλικὴ (ἐσωτερικὸν)	167
71. Βασιλικὴ (ἐσωτερικὸν)	168
72. Ἁγία Σοφία (ἐσωτερικὸν)	169
73. Ἁγία Σοφία (τομὴ)	170
74. Ἁγία Σοφία (ἐσωτερικὸν)	171
75. Βασιλικὴ (ἐσωτερικὸν)	172
76. Ἁγία Σοφία (ἐσωτερικὸν)	173
77. Ὁ Ἀρχάγγελος Μιχαὴλ	173

78.	‘Ο ‘Ιουστινιανὸς καὶ ἡ ἀκολουθία του	174
79.	‘Η ἀκολουθία τῆς Θεοδώρας.	175
80.	Κιονόκρανον	176
81.	Τρυπητὰ κιονόκρανα	177
82.	Κιονόκρανα διάτρητα	178
83.	Κιονόκρανον μὲ διάτρητον διάκοσμον.	179
84.	Κοσμήματα ἀπὸ τὴν Ἀγίαν Σοφίαν	180
85.	Δεῖγμα γλυπτικῆς	181
86.	Τύπος ἄραβος	186
87.	Μουσουλμάνοι προσευχόμενοι	187
88.	Τέμενος Καΐρου	189
89.	Τύπος ἵσλαμικοῦ μιναρέ	191
90.	Στοὰ ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ.	193
91.	Στοὰ ἀπὸ τὴν Κορδούνην.	195
92.	Τὸ ἀραιότερον κράτος τὸ 750 μ. Χ.	197
93.	Τόξον γωνιῶδες	198
94.	‘Αραβικὸν κιονόκρανον	198
95.	Πύλη ἀραβικοῦ τεμένους	199
96.	Στοὰ (‘Αλάμπρα)	200
97.	Αὐλὴ τῶν λεόντων (‘Αλάμπρα)	202
98.	Δεῖγματα ἀραβουργημάτων	203
99.	‘Αραβούργημα	204
100.	Τὸ σιδηροῦν στέμμα τῶν Λομβαρδῶν	225
101.	Κάρολος ὁ Μέγας	232
102.	Βασιλικὴ ἔπαυλις	241

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ Α'

ΡΩΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

>	Β'	Ἐπίδρασις τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τοὺς Ρωμαίους	3— 12
>	Γ'	Ἡ κοινωνικὴ μεταβολὴ—Οἱ Γράκχοι	13— 20
>	Δ'	Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι—Κατάλυσις τῆς δημοκρατίας	21— 38
>	Ε'	Ἡ αὐτοκρατορία—Οἱ αἰῶν τοῦ Αὐγούστου	39— 48
>	ΣΤ'	Οἱ αὐτοκράτορες τοῦ πρώτου αἰῶνος	49— 57
>	Ζ'	Οἱ Ἀντωνῖνοι.	56— 66
>	Η'	Ἀκμὴ τῆς αὐτοκρατορίας—Ἡ ρωμαϊκὴ εἰρήνη.	67— 83
>	Θ'	Οἱ τρίτοι αἰῶν—Οἱ Χριστιανισμὸς	84— 92
>	Ι'	Ἡ ἀναδιογάνωσις τοῦ Κράτους—Διοκλητιανός, Κωνσταντίνος	93—100
>	ΙΑ'	Ἡ αὐτοκρατορία τὸν Δ' αἰῶνα	101—104
		Ἡ παρακμὴ τῆς αὐτοκρατορίας—Τὸ τέλος τοῦ ἀρχαίου κόσμου	105—110

ΜΕΡΟΣ Β'

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

>	ΙΒ'	Ἡ μεγάλη μετανάστευσις τῶν λαῶν	111—127
>	ΙΓ'	Ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία μέχρι τοῦ Ιουστινιανοῦ	128—134
>	ΙΔ'	Ἀπόπειρα πρὸς ἀνίδοσιν τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας	135—147
>	ΙΕ'	Ἡράκλειος—Ἀναδιογάνωσις τῆς αὐτοκρατορίας	148—158
>	ΙΣΤ'	Τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι ἀπὸ τοῦ Δ' μέχρι τοῦ Ζ' αἰῶνος	159—184
>	ΙΖ'	Οἱ Ισλαμισμὸς καὶ αἱ ἀραβικαὶ κατακτήσεις	185—205
>	ΙΗ'	Οἱ Ισαυροὶ καὶ ἡ μεταρρύθμισις—Εἰκονομαχία.	206—222
>	ΙΘ'	Ἡ Δυτικὴ Εὐρώπη κατὰ τοὺς μέσους χρόνους—Πολιτικὴ διαμόρφωσις	223—233
>	Κ'	Οἱ πολιτισμὸς τῶν πρώτων χρόνων τοῦ μεσαίωνος	237—244

Παραρτηματικὸς πίναξ γεγονότων
Χρονολογικὸς πίναξ γεγονότων
Πίναξ Ρωμαίων καὶ Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων
Εἰκόνες καὶ χάρται
Περιεχόμενα

ΤΣΟΤΕΡΗ

XACAXI

X A X A X E

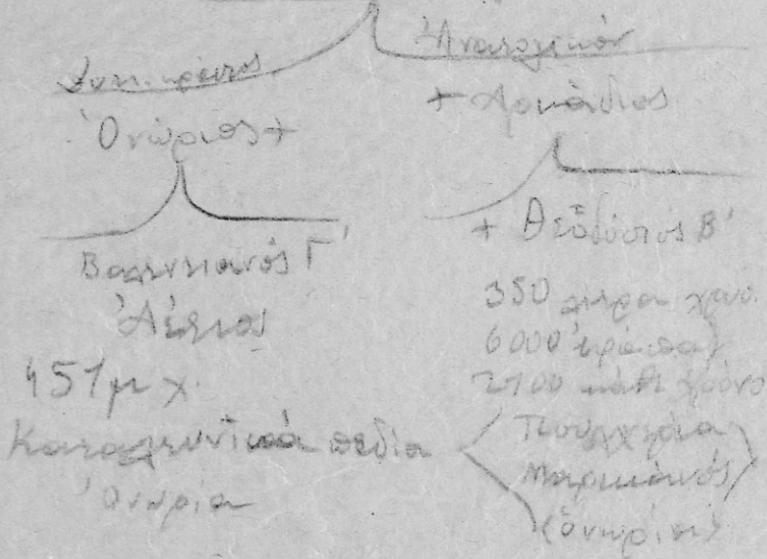
X I X I X I

μηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από τη Μονάδα Τεχνολογικής Πολιτικής
024000027968

Διδύμος Α Μήνας

Фотопечатка отъ Псковской Фото-Галереи С.П.Шишко